

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КЛИМЕНКО МАРІЯ РОМАНІВНА

УДК 159.964:616.89-008.442.6

**ДИСЕРТАЦІЯ
НАРЦИСИЧНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО
САМОЗДІЙСНЕННЯ**

Спеціальність 053 – Психологія

Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
Клименко М. Р. _____

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Галецька Інна Іванівна

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Клименко М.Р. Нарцисична саморегуляція як чинник особистісного самоздійснення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Львівська політехніка», Міністерство освіти і науки України, 2021.

У дисертації теоретично обґрунтовано та емпірично підтверджено зв'язок нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення, з'ясовано специфічну структуру чинників особистісної сповненості, залежно від її стратегічної скерованості.

Нарцисична саморегуляція – це психологічний механізм, що забезпечує стабільність та цілісність Я-системи, позитивне сприймання себе, здорову самоцінність. Нарцисична саморегуляція також діє у напрямку підтримування самоповаги особистості, її самоефективності, довіри до себе, що допомагатимуть з більшою рішучістю діяти у світі наповненому цінностями, втілювати персональний зміст із глибин екзистенційної мотивації. Усвідомлення своєї цінності, як змоги побачити цінності ззовні, обрати та наважитись реалізувати власний життєвий вибір – передумови готовності утверджувати внутрішній ідеал цінностей, особистий сенс існування.

Метод емпіричного вивчення проблеми передбачав аналіз даних опитування 360 осіб, віком від 17 до 24 років. У дослідженні застосовано тест оцінки нарцисизму «Self» (Ф. Денеке та Б. Хільгеншток, 1989); методику «Шкала Екзистенції» (А. Ленгле, К. Орглер, 2003); опитувальник «Задоволеність життям» (Е. Дінер, 1985); опитувальник «Темна тріада» (Д. Полхус, К. Вільямс, 2002); методику діагностики рівня задоволеності основних потреб (Т. Кулакова, А. Штриков, 2013). Отримані дані опрацьовано за допомогою багатовимірної статистики (Statistica 8.0 та Excel), використовуючи кореляційний (методи лінійних

кореляцій Пірсона), факторний, кластерний, порівняльний (t-тест Стьюдента, тест Шеффе) та регресійний аналізи.

На основі виявлених різних типів нарцисичної саморегуляції засвідчено важливість адекватного високого нарцисизму (у комплексі із силою Я) у переживанні власного життя як більш осмисленого, наповненого цінностями, а особистість, у такому випадку, рефлексивно оцінює власне існування як більш сповнене.

Тип найбільш ефективної нарцисичної саморегуляції характеризується високим нарцисизмом у поєднанні із силою Я, зростанням показників самоздійснення: самодистанціювання, самотрансценденції, свободи, відповідальності, екзистенційності та персональності. Адекватне функціонування нарцисичної саморегуляції, засобами підтримування особистісної інтегрованості, поєднується із: ефективнішим зовнішнім розкриттям *Person* (що свідчить про більш відкрите сприйняття себе та світу, втілення персонального смислу в бутті); волею більш рішучим кроком прямувати до цінностей; актуалізацією автентичного існування особистості; встановленням більш осмислених стосунків з реальністю; збагаченістю емоційного світу через зростаючу спроможність до емпатичного переживання, більш ефективного інтуїтивного розуміння ситуацій. В такому випадку засвідчено більш ефективне та рішуче розкриття власного потенціалу, розуміння цінності переживань та досвіду, що є інтегрованими в більш гармонійну структуру багатогранного інтеракційного досвіду людини, засобами більш ефективно функціонуючих рефлексивно-перцептивних саморегуляційних механізмів Я.

Зафіксовано, що сила Я є найважливішим чинником особистісного самоздійснення. Крізь її призму можна розглядати різні стратегії нарцисичної саморегуляції. Сила Я, його інтегрованість, ефективність функціонування, щодо підтримування більш адекватної й високої самоцінності, знаходять своє відображення у вищій осмисленості життя, цілісному самоусвідомленні та розкритті персональності, переживанні екзистенційних цінностей світу, більшої задоволеності суб'єктивною оцінкою різних ракурсів свого існування. Сила Я

віддзеркалюється у внутрішній гармонійній узгодженості елементів Я (зокрема прийнятті тіла, конгруентності Я-репрезентацій); переживанні персональної значущості; спроможності відкривати цінність не лише у собі, але розпізнавати її в оточуючих; потенції до ідеалізації, як змоги формувати ідеали та жити відповідно до демаскованих цінностей.

Прояснено та емпірично підтверджено, що спроможність до ідеалізації є необхідною для активації адекватної грандіозності особи. Нормальна ідеалізація стає основою формування моралі та етичної системи людини, умовою спроможності детоксикувати вплив більш успішних оточуючих на самоцінність, допомагає формувати більш глибокі стосунки із навколишніми, а соціум (у певних своїх вимірах) набуває більшої екзистенційної безпеки, аніж при низькій спроможності до ідеалізації.

В межах ефективної нарцисичної саморегуляції особистісна грандіозність розглядається як атитюд досягнення успіху, віра в себе, готовність більш впевнено будувати життєві плани, переживаючи екзистенційну рішучість у стосунках зі світом. Натомість визначено, що реактивна особистісна грандіозність маніфестується у випадку існуючого нарцисичного дефіциту та його компенсаторного заповнення. За умови нарцисичного браку актуалізуються тенденції до зростаючої дезінтеграції Я, потреби у регресії до архаїчних психічних захистів. Адекватна особистісна грандіозність стає необхідною для більш свobodного та відповідального втілення персональних екзистенційних цінностей, життя вартісного у індивідуальних та соціальних категоріях.

Встановлено, що за умови більш ефективного способу нарцисичної саморегуляції існує менша схильність до використання маніпулятивних тенденцій у міжособистісній взаємодії, менш характерною є емоційна холодність у ставленні до оточуючих та інструменталістське ставлення до світу. Натомість більш розвиненою є емпатія, та ціннісно-моральні орієнтири є сформульованими також виразніше (згідно з ними особа вибудовує власне життя). Це поєднується із характеристикою існування індивіда як більш автентичного, де суспільні цінності

не є фіктивно демонстрованими (для власної користі), проте визначають вектор унікального буття.

Із зростанням нарцисизму, у поєднанні із силою Я, підвищується також і задоволеність життям, як прийняття й підтримування скоріше позитивного ставлення до буття та себе у ньому, переживанням більшої конгруентності між власним минулим, теперішнім та сьогоденням.

Побудовано відповідну емпіричну модель, що відображає детермінації особистісного самоздійснення, що належать до функцій нарцисичної саморегуляції. Нарцисична саморегуляція здійснює свій конструктивний вплив на ефективність та стратегію самоздійснення особи через самоорганізацію переживання психічної цілісності та значущості Я. Аргументовано та емпірично підтверджено, що лише через призму переживання сили Я та власної цінності (високого здорового нарцисизму) людина здатна бачити цінність у інших людях, наповнювати сенсом власне існування, відчувати більшу суб'єктивну задоволеність від його змісту та контексту, глибоко розуміти власні ресурси, через тотожність внутрішніх персональних смислових структур та їх безпосереднього поведінкового втілення.

Ключові слова: саморегуляція, нарцисизм, нарцисична саморегуляція, Я-система, самоздійснення, екзистенційне самоздійснення, сповненість, осмисленість життя, персональність, задоволеність життям, самореалізація, суб'єктивне благополуччя, сила Я, інтеграція Я.

Список публікацій здобувача:

1. Клименко М. Р. Особливості саморегуляції «здорового» нарцисизму. *Проблеми сучасної психології*. 2017а. Вип. 37. С. 142-155.
2. Клименко М. Р. Світло «нарцисизму» в структурі «Темної тріади». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017б. Вип. 4. Том. 1. С. 58-64.
3. Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція особистісного самоздійснення. *Психологія особистості*. 2018. Т. 1. № 9. С. 44-51.

4. Клименко М. Р. Нарцисичні шляхи самоздійснення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 3. Том. 1. С. 54-61.
5. Клименко М. Р. Функції нарцисичної саморегуляції як чинник особистісного самоздійснення. *Психологія особистості*. 2019. Т. 1. № 9. С. 83-91.
6. Klymenko M. Types of narcissistic Self-regulation in the context of personal fulfillment. *Journal of Education Culture and Society*. 2019. Vol. 2. P. 85-102.

ABSTRACT

Klymenko M.R. The narcissistic self-regulation as a factor of personal self-fulfillment. – Scientific qualification work on the rights of the manuscript.

The thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Psychology, the specialty 053 – Psychology. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv Polytechnic National University, Ministry of education and science of Ukraine, Lviv, 2021.

The dissertation topic theoretically substantiates and empirically confirms the valuable connection between narcissistic self-regulation and personal self-fulfillment, clarifies the specific structure of the personal fulfillment factors, depending on the strategic direction of narcissistic self-regulation.

The narcissistic self-regulation is a psychological mechanism that ensures the stability and integrity of the self-system, positive self-perception, adequate and healthy self-esteem. Overall narcissistic self-regulation maintains self-value of person; reveals the opportunity to accept values from the external world and clarifies one's own life choice. Those things are prerequisites for the readiness to assert the inner ideal of values and personal meaning of existence. Those consequences were empirically confirmed in actual study.

The method of empirical study involved the analysis of data of 360 respondents aged from 17 to 24 years. The «Self» questionnaire (F. Deneke and B. Hilgenstock, 1989); Scale of Existence (A. Lenge, K. Orgler, 2003); Satisfaction with Life Scale (E. Diner, 1985); Dark Triad Personality Test (D. Polhus and K. Williams, 2002) and the questionnaire for the satisfaction of basic needs level diagnosis (T. Kulakova, A. Shtrykov, 2013) were used. The obtained data was processed using multivariate statistics (programs: Statistica 8.0 and Exel). The correlation method (Pearson's linear correlation method), factor, cluster, comparative (Student's t-test, Scheff's test) and regression analysis were applied.

The importance of adequate high narcissism (in combination with the power of Self) was clarified in conditions of different types of narcissistic self-regulation for the first time. In this case high and adequate narcissism is about experiencing one's own life

as more meaningful, full of values. Such life could be reflexively evaluated as more authentic and implemented in the personal sense.

The type of the most effective narcissistic self-regulation was characterized by the high level of narcissism combined with the greater power of Self and the unambiguous growth of all self-fulfillment indicators such as: self-distancing, self-transcendence, existential freedom, existential responsibility, development of the general existence and disclosure of the *Personality* (*Personality* means the authenticity of human's existence, discloses the ability to establish deep relationships with oneself and the world).

The adequate function of narcissistic self-regulation (that also maintains personal integration) is combined with: a more effective external disclosure of *Person* (the disclosure of authenticity in all its depth with more effective perception of one's personality and the external world); the will to take a more decisive step towards values; the actualization of the authentic existence; the establishment of a more meaningful relationship with reality; the enrichment of the emotional world through the growing capacity for empathic experience and through the developed intuition in understanding the reality. In that case the way of more effective and decisive disclosure of one's own potential through the process of understanding the value of life experiences (life experiences are integrated into a more harmonious structure of multifaceted human interaction experience). All that was organized by effectively functioning reflexive-perceptual mechanisms of self-regulation.

It was studied out that the power of Self is the most important factor (which characterizes the effectiveness of narcissistic self-regulation and personality self-worth) that influences on the personal self-fulfillment. It became possible to consider various strategies of narcissistic self-regulation through the prism of self-power. Thus, the power of Self, integration of Self and its function efficiency play a valuable role in maintaining a more adequate self-perception and the higher self-worth. The self-worth is defined as a resource through which real self-fulfillment becomes available to the individual. All that at great length reflects in the higher meaning of life, holistic self-awareness and revealing the depth of personality, disclosure the experience of existential values of the world and the greater satisfaction with subjective assessment of different perspectives of

subsistence. The indicated important power of Self reflects in: the internal harmonious coherence of all elements of Self in general (and the acceptance of the body, the congruence of self-representations in particular); the ability to experience personal significance; the ability to discover personal value, recognize values in other people and the environment; the opportunities to find a resource for a normal process of an idealization (the last one opens out as a capability to form moral and ethical ideals, live according to unmasked values at the same time).

It was clarified and empirically confirmed that idealization is required process for an adequate human splendor. All that identifies the resource for self-efficacy and the ability to act in a world full of meaning. From another side normal idealization becomes the basis for the formation of morality and ethical system of a person. It also reflects as a condition of the ability to detoxify the influence of more successful others on the one's individual self-worth, helps to form deeper relationships with people. Also, the society (in certain dimensions) acquires greater existential security for a human.

Within the framework of effective narcissistic self-regulation, personal grandiosity is seen as an attitude to success, self-belief, readiness to build life plans more confidently. It also goes in direction of gaining experience of existential determination in relation to the world.

It was determined that reactive personal grandiosity is manifested in the case of the existing narcissistic deficit (the dysfunction of Self is obviously expressed in low self-esteem). Under those conditions the disintegration of Self connects with the need of regression to archaic mental defenses (to protect self-integrity). An adequate personal grandiosity becomes necessary for a freer and more responsible embodiment of personal existential values, and the possibility to live according to individual and social value categories.

Under the condition of a more effective way of narcissistic self-regulation there would be less predisposition to use manipulative tendencies in interpersonal interactions. Also, there would be less inclination to the emotional coldness in relations with others and instrumentalist attitude to the world would be less inherent. Empathy becomes more

developed on the other hand. Values and moral guidelines become formulated more clearly (according to them a person builds the life).

With the rise of narcissism, combined with the power of Self, satisfaction with life increases too. It is about accepting and maintaining a rather positive attitude towards being, experiencing greater congruence between one's own past, present and future.

An appropriate empirical model was constructed as a generalization of actual PhD research. The model reflects the determinations of personal self-fulfillment, through the functional specific of different types of narcissistic self-regulation. The narcissistic self-regulation exerts its constructive influence on the effectiveness and strategy of self-fulfillment. This works through the self-organization of the experience of mental integrity and significance. It was also argued and empirically confirmed that only through the prism of experiencing the power of Self and high self-worth (high healthy narcissism) person can see value in other people, get the meaning of personal existence, feel greater subjective satisfaction with life content and context, deeply understand personal unique resources. And one other thing becomes more typical: the coordination of internal personal semantic structures and their direct behavioral embodiment become more inherent for people with higher narcissism and more effectively functioning Self.

Thus, the effective narcissistic self-regulation supports the realization of existential personal senses, and functional self-structure reveals itself in harmonious self-integration and self-value.

Key words: personal self-regulation, narcissism, narcissistic self-regulation, self-system, self-fulfillment, existential self-fulfillment, existential fullness, meaningfulness of life, personality, satisfaction with life, self-realization, subjective well-being, power of Self, integration of Self.

The list of publications:

1. Клыменко, М. (2017а) Особливості саморегуляції «здорового» нарцисизму [The «healthy» narcissistic self-regulation specifics]. *Problems of modern psychology*, 37, 142-155.

2. Кlymenko, M. (2017b) Світло «нарцисизму» в структурі «Темної тріади» [The light of narcissism in the Dark Triad structure]. *Scientific journal of Kherson State University, Psychological Science*, 4, 58-64.
3. Кlymenko, M. (2018a) Нарцисична саморегуляція особистісного самоздійснення [The narcissistic self-regulation of the personal fulfillment]. *Psychology of personality*, 1, 44-51.
4. Кlymenko, M. (2018b) Нарцисичні шляхи самоздійснення [The narcissistic ways of self-fulfillment]. *Scientific journal of Kherson State University, Psychological Science*, 4 (1), 54-61.
5. Кlymenko, M. (2019a) Функції нарцисичної саморегуляції як чинник особистісного самоздійснення [The narcissistic self-regulation features as factors of personal self-fulfillment]. *Psychology of personality*, 9(1), 83-91.
6. Кlymenko, M. (2019b) Types of narcissistic Self-regulation in the context of personal fulfillment. *Journal of Education Culture and Society*, 2, 85-102.

ЗМІСТ

ВСТУП	14
Розділ 1. ТЕОРЕТИНИЙ АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ НАРЦИСИЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ТА ОСОБИСТІСНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ	22
1.1. Дослідження проблеми нарцисичної саморегуляції	22
1.1.1. Саморегуляція та її форми: поняття усвідомленої та неусвідомленої саморегуляції	22
1.1.2. Концепція нарцисичної саморегуляції крізь досвід психодинамічних теорій та емпіричних досліджень	28
1.2. Психологія особистісного самоздійснення	40
1.2.1. Окреслення концепту самоздійснення у психологічній науці	40
1.2.2. Езистенційно-аналітичні теорії особистісного самоздійснення	44
1.2.3. Проблема особистісного самоздійснення у персональному екзистенційному аналізі	47
1.2.4. Теоретична модель зв'язку нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення	52
Висновки до першого розділу	57
Розділ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРОЦЕДУРА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАРЦИСИЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК ЧИННИКА ОСОБИСТІСНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ	59
2.1. Програма дослідження нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення	60
2.2. Дослідження параметрів нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення	61
Висновки до другого розділу	71
Розділ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРЦИСИЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК ЧИННИКА ОСОБИСТІСНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ	73
3.1. Загальна характеристика групи досліджуваних	73
3.2. Кореляційна структура зв'язків нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення	75
3.2.1. Загальна кореляційна структура	75
3.2.2. Факторна структуру взаємозв'язків нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення	95

3.3. Типологія нарцисичної саморегуляції	115
3.3.1. Характеристика виокремлених профілів нарцисичної саморегуляції	115
3.3.2. Кореляційна структура зв'язків нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення у залежності від типу функціонування нарцисичної саморегуляції	124
3.3.3. Порівняльний аналіз особливостей самоздійснення різних типів нарцисичної саморегуляції	132
3.3.4. Особливості задоволеності життям за умови різних стратегій нарцисичної саморегуляції	149
3.4. Чинники особистісного самоздійснення, що належать до структури нарцисичної саморегуляції	151
3.4.1. Загальна структура чинників особистісного самоздійснення	151
3.4.2. Специфіка чинників особистісного сповненості через призму різних типів нарцисичної саморегуляції	163
3.4.2.1. Аналіз специфіки чинників самоздійснення за умови високого нарцисизму та помірної інтеграції Я	164
3.4.2.2. Аналіз специфіки чинників самоздійснення за умови низького нарцисизму із найменшою інтеграцією Я та найбільшою його дисфункцією	167
3.4.2.3. Аналіз специфіки чинників самоздійснення за умови високого нарцисизму із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я	170
3.4.3. Сила Я як універсальний та найбільш вагомий чинник особистісного самоздійснення	174
3.5. Статеві особливості нарцисичної саморегуляції та характеру особистісного самоздійснення	176
3.6. Емпірична модель нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення	185
Висновки до третього розділу	193
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАТКИ	223

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальні соціокультурні зміни заохочують зростання індивідуалізму в різних сферах життєдіяльності, підсилюють нарцисичні тенденції, культ «Я-унікальності», породжуючи набір життєвих домінант, які сьогодні сприймаються як норма, формують характерний світогляд, стратегії пошуку життєвих сенсів і специфічний душевний світ людини (особистості, зосередженої на досягненні задоволення та щастя). Культурні трансформації утверджують принципи ініціативності, персональної ефективності, конкурентоспроможності, психологічного благополуччя, невинного саморозвитку та самовдосконалення. Разом з цим відбувається зміна, та, навіть, дискредитація багатьох моральних орієнтирів, зростає байдужість людей до зовнішніх подій, зростає психологічна дистанція між індивідами, відбувається концентрація уваги на собі. Втрата сенсу життя стає доволі поширеною проблемою. Вказані тенденції впливають на психологічний стан людей та виникає потреба з'ясувати специфічність особистісного самоздійснення, що ініціюється механізмами нарцисичної саморегуляції у рамках соціокультурних трансформацій постмодерного суспільства [8, 112]. Актуальне дослідження дає змогу виявити специфіку екзистенційної наповненості життя осіб із різним стратегіями нарцисичної саморегуляції, глибину їх саморозуміння та психологічне благополуччя у контексті пануючих індивідуалістичних орієнтацій, за умови домінуючого прагнення «збудувати» себе як незалежного індивіда.

Вивчення проблеми нарцисичної регуляції, як механізму, що впливає на інтегративну суб'єктивну модель внутрішнього світу людини, було здійснено у працях: З. Фрейда, Е. Фромма, К. Хорні, М. Малер, Х. Кохута, О. Кернберга, Р. Еммонса, Р. Раскіна, Х. Террі, Н. Мак-Вільямс, Ф. Денеке та Б. Хільгенштока, К. Морф та Ф. Родевальда, К. Полхуса та Д. Вільямса, А. Фарнхема, Дж. Фостера, У.Кемпбела, О. Шамшикової, Н. Клепікової, Е. Соколової, С. Соколова. Більшість дослідників розглядають континуум нарцисизму від його патологічних форм до «здоров'я», наголошуючи, що брак адекватного нарцисизму є причиною розвитку його патологічних форм. Нарцисична саморегуляція як психодинамічний феномен,

який можна дослідити емпірично, скерована на підтримування афективної рівноваги щодо почуттів внутрішньої стабільності, власної цінності, упевненості в собі і хорошого психологічного самопочуття. Нарцисична саморегуляція забезпечує загальну цілісність Я-системи (зокрема інтегрованість досвіду), особистісну цінність, кристалізацію ціннісно-орієнтаційної системи поглядів індивіда, наповненості життя сенсом. Також адекватно функціонуюча нарцисична саморегуляція стимулює реалізацію потенціалу особи, є джерелом прояву амбіційності, віднайденого натхнення та втіленої креативності. Задоволення нормальних нарцисичних потреб Я є адаптивним способом регуляції самооцінки й самоствалення, підтримування психологічної сили особистості та адекватного почуття самоцінності, для ефективного протистояння дестабілізуючим впливам середовища, змоги формувати осмислені та вартісні стосунки з оточуючими та світом загалом.

Питання особистісного самоздійснення найбільш широко вивчено через вектор пошуку і реалізації сенсу життя, віднайдення призначення людини у бутті, а більш конкретно – визначення смисложиттєвих орієнтацій, переживанні суб'єктивної міри втілення автентичного потенціалу особи. В рамках екзистенційної психології питання актуалізувалось В. Франклом, С. Мадді, Р. Меєм, А. Ленгле, К. Орглером, І. Яломом, та самоздійснення досліджувалось як наявність сенсу життя, прямування до смислу, розпізнавання цінностей у собі та зовнішньому світі, спроможність протистояти онтологічній тривозі; Д. Леонтьєвим самоздійснення розуміється у контексті смисложиттєвих орієнтацій та самовираження як найвищого стану реалізації потенціалу людини. У вітчизняній психології С. Д. Максименко, К. С. Максименко самоздійснення ініціюється автентичним «почуттям життя»; Т. М. Титаренко розглядає феномен кризь призму побудови життєсвіту особи («буття в світі», а світ включає смисли) та її життєстійкості; І. А. Гуляс здійснює аналіз життєвого шляху людини через ціннісний аспект її вибору; В. О. Татенко визначає самоздійснення як вчинковий акт та авторську творчу позицію суб'єкта, що підносить його до рівня індивідуальності; для З. С. Карпенко самоздійснення довершується у вимірі

ціннісно-смислових чинників детермінації розвитку індивіда; І. В. Болотнікова бачить самоздійснення як результат сформованої творчої індивідуальності людини.

Еквівалентом поняття самоздійснення у англomовній науковій літературі вважається термін «self-fulfillment», яке В. Франкл застосовує для опису наповненості життя сенсом (особистісної сповненості), трансценденцією особистості стосовно цінностей, що супроводжується переживанням щастя в його евдемоністичному вимірі.

Самоздійснення, як процес (рух до своїх сутнісних, істинних начал) і результат (буття істини й істина буття), узагальнено окреслюється категоріями екзистенційної скерованості людини, суб'єктивним переживанням наповненості життя сенсом, утвердженням автентичних цінностей її унікального існування. Детермінаційний зв'язок психодинамічного феномену нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення розкривається в рамках дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Актуальне дисертаційне дослідження здійснювалось у рамках науково-дослідницьких тем кафедри психології Філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: «Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-політичної трансформації українського суспільства» (2015-2017 рр., державний реєстраційний номер 0115U003560); «Особистість в соціумі: психологічні механізми активності» (з 2018 р., державний реєстраційний номер 0118U000619). Тему затвержено на вченій раді Філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 201/7 від 19 жовтня 2016 року).

Мета дослідження полягає у виявленні зв'язку нарцисичної саморегуляції, як центрального механізму підтримування інтегрованості Я та самоцінності особи, із специфікою її особистісного самоздійснення.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення; узагальнити наявні теоретичні концепції для

формування комплексної моделі нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення;

2. Обґрунтувати теоретико-методологічний підхід до побудови емпіричного дослідження, розробити організаційну модель;
3. Розкрити внутрішню структуру зв'язків нарцисичної саморегуляції та самоздійснення;
4. Виявити типи нарцисичної саморегуляції та специфіку самоздійснення у залежності від актуалізації кожного з типів;
5. Визначити чинники особистісного самоздійснення залежно від стратегій функціонування Я-системи;
6. Побудувати узагальнену емпіричну модель нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення для пояснення специфіки самоздійснення за умови адекватного функціонування Я-системи.

Об'єктом дослідження є нарцисична саморегуляція.

Предметом: нарцисична саморегуляція як чинник особистісного самоздійснення.

Гіпотеза дослідження: нарцисична саморегуляція, що стратегічно спрямована на кристалізацію особистісної цінності та збереження інтегрованості Я-системи, актуалізуватиме більшу осмисленість у житті особи, спроможність розпізнавати цінності світу, стимулюватиме розкриття її автентичного потенціалу та підтримуватиме вищу задоволеність життям.

Методи дослідження. На рівні вивчення теоретичної структури зв'язку досліджуваних явищ застосовано методи теоретичного аналізу, порівняння, синтезу й узагальнення результатів та метод комплексного моделювання для побудови цілісної емпіричної моделі.

Для досягнення мети емпіричного дослідження нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення використано метод анкетування та такий комплекс психодіагностичного інструментарію: тест оцінки нарцисизму «Self» (Ф. Денеке та Б. Хільгеншток) – для вивчення різних стратегій нарцисичної саморегуляції; «Шкала Екзистенції» (А. Ленгле та К. Орглер) – для діагностики

специфіки самоздійснення; опитувальник «Задоволеність життям» (Е. Дінер) – для самооцінки якості життя; опитувальник «Темна тріада» (Д. Полхус, К. Вільямс) – для вивчення нарцисизму, який маніфестується у особистісній рисі; методика діагностики рівня задоволеності основних потреб (Т. Кулакова, А. Штриков) – для фіксації актуальних особистісних потреб та більш комплексного погляду на концепт самоздійснення.

Для опрацювання отриманих емпіричних даних застосовано лінійну кореляцію Пірсона, метод кластеризації, метод множинних порівнянь Шеффе, регресійний аналіз, факторний аналіз, t-критерій Стьюдента.

Теоретико-методологічною основою дослідження є психодинамічний підхід дослідження нарцисизму як механізму саморегуляції, зокрема Я-психологія та теорія об'єктних стосунків (Х.Кохут, О.Кернберг, Р.Раскін, Х. Террі, Ф. Денеке та Б. Хільгеншток, К. Полхус та Д. Вільямс, О.Шамшикова, С.Соколов); екзистенційно-аналітична теорія особистісного самоздійснення (В.Франкл, Р.Мей, А.Ленгле, К.Орглер, І.Ялом).

Емпірична база дослідження. Для досягнення завдань дослідження опитано 360 осіб віком від 17 до 25 років (середній вік становить 21 рік), які є студентами вищих навчальних закладів м. Львова, з них опитано 101 чоловіка та 259 жінок.

Наукова новизна одержаних результатів:

Вперше:

1. Виділено типи нарцисичної саморегуляції за допомогою чого доведено, що високий нарцисизм може поєднуватись із більш адекватним функціонуванням Я, та, як наслідок, продукувати більш високий рівень особистісного самоздійснення та задоволеності життям; з іншого боку підтверджено, що нарцисичний дефіцит співвідноситься із найбільшою тенденцією до Я-дисфункційності та обмежує індивідуальну осмисленість життя, ускладнює розпізнавання та втілення персональних цінностей;
2. Розроблено модель нарцисичної саморегуляції особистісного самоздійснення, що передбачає встановлення необхідності кристалізації особистісної самоцінності (через переживання сили Я) для найбільш повноцінної реалізації

автентичного буття індивіда, втілення екзистенції у персональній свободі та відповідальності, ведення життя наповненого сенсом; доведено особливу важливість спроможності до ідеалізації та цінування інших, а також до переживання адекватної грандіозності щодо утвердження власної цінності людиною;

3. Встановлено, що одним із центральних чинників особистісного самоздійснення, що належить параметрів нарцисичної саморегуляції, є сила Я, що окреслює: почуття власної психічної цілісності та значущості, високу адекватну самооцінку, розвинену спроможність до самоорганізації та саморегуляції у випадку стресових ситуацій; натомість переживання внутрішнього психологічного безсилля поєднується із інструменталістськими тенденціями у ставленні до людей та світу, браком емпатії (емоційною дистанційованістю та зниженою чутливістю), що в свою чергу унеможлиблює достатню відкритість існуванню та спроможність розпізнавати цінності дійсності;
4. Обґрунтовано, що здоровий нарцисизм є необхідною умовою вищої задоволеності життям, актуальності потреби у самореалізації як втілення персональних потенцій.

Поглиблено уявлення:

- Про специфіку функціонування системи Я та, зокрема, ролі параметрів ідеалізації Я-об'єктів, потреби у симбіотичному злитті, особистісної грандіозності та тілесного образу Я у структурі ефективної нарцисичної саморегуляції;
- Про нарцисизм як механізм регуляції Я та окремо нарцисизм як особистісну рису (встановлено основні концептуальні відмінності різних парадигм дослідження нарцисизму);
- Про умови особистісного самоздійснення та розширено зміст понять самотрансценденція, екзистенція, свобода та відповідальність у контексті психологічної науки;
- Про важливість почуття базової безпеки у формуванні конструктивних соціальних стосунків, вищої задоволеності життям та самоздійсненні.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження показують, що особи із значною слабкістю Я та низькою самоцінністю потерпають від значної пустки в осмисленні сенсу власного існування. Результати можуть бути використані у напрямках психологічного консультування, психотерапії, зорієнтованих на психологічну стабілізацію та вироблення рефлексивної культури, а саме: турботи про власне психологічне здоров'я, саморозуміння, самоприйняття та розвиток почуття значущості. Також виявлена інформація може бути втілена в психології управління (стратегіях впливу на професійне самоздійснення працівників через підтримування їх самоцінності, актуалізації амбіційності та потреби у переживанні життєвої сповненості) та використана у рекомендаціях щодо виховання дітей, формування та підтримування гармонійних сімейних стосунків (з акцентом на розвитку здорової самоцінності індивідів, адекватній любові до себе, задля попередження формування дисфункційних форм нарцисичної саморегуляції, що впливатиме на ставлення до себе та оточуючих).

Дані можуть бути впровадженими у теоретико-практичних семінарах підготовки практикуючих психологів, психотерапевтів, у створенні психокорекційних програм, що є сфокусованими на зміну особистісної цінності для підвищення якості життя осіб, які страждають від втрати ціннісних життєвих орієнтирів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було представлено на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-психологічної трансформації українського суспільства» (м. Львів, 2016), на XIV-XVI науково-практичних конференціях студентів та молодих вчених «Психологічні проблеми сучасності» (м. Львів, 2016-2019 рр.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві» (м. Львів, 2017), на міжнародних науково-практичних конференціях: «Особистість та її історія» (м. Ніжин, 2017), «Mental Health: global challenges of XXI century» (м. Київ, 2018), «Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості» (м. Херсон, 2019), «Education Culture and Society Conference» (м.

Вроцлав, 2019); на восьмому всеукраїнському науковому семінарі «Методологічні проблеми психології особистості» (м. Івано-Франківськ, 2019); на методологічних семінарах кафедри та звітних конференціях Львівського національного університету ім. Івана Франка (2016-2020 рр.).

Публікації. Основний зміст роботи відображено у семи одноосібних публікаціях: п'ять опубліковано у виданнях, що входять до переліку фахових видань України [50, 51, 52, 53, 54]; одна закордонна стаття, що входить до бази даних Web of Science [203], одна стаття апробаційного характеру у не фаховому виданні України (див. Додаток М).

Структура та обсяг дисертації. Робота містить: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, який включає 243 найменувань (із них 83 іноземними мовами), додатки. Загальний обсяг дисертації – 268 сторінок, основна частина дисертації становить 188 сторінок. Текст дисертаційної роботи містить 14 рисунків, 6 таблиць. Додатки становлять 46 сторінок від обсягу.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИНИЙ АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ НАРЦИСИЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ТА ОСОБИСТІСНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ

У першому розділі представлено результати теоретичного аналізу зв'язку нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення. Досліджено проблему свідомої та несвідомої психодинамічної саморегуляції, окреслено феномен Я-системи, в межах якої нарцисична саморегуляція здійснюється. Показано, що нарцисична саморегуляція забезпечує підтримування відносно стабільної самооцінки та високої самоцінності особистості. Розглянуто підходи до розуміння феномену особистісного самоздійснення та етапи шляху втілення персонального сенсу й переживання загальної екзистенційної сповненості. Проаналізовано умови самоздійснення, що належать до механізмів саморегуляції Я. На базі комплексного аналізу, систематизації та синтезу інформації побудовано теоретичну модель нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення.

1.1. Дослідження проблеми нарцисичної саморегуляції

1.1.1. Саморегуляція та її форми: поняття усвідомленої та неусвідомленої саморегуляції

Вивчення питання нарцисичної саморегуляції перш за все потребує окреслення саморегуляції як загального конструкту та специфіки її різних форм. Психологічна сутність феномену саморегуляції є широко дослідженою, адже це одне із фундаментальних питань у психологічній науці, що базується на системі міждисциплінарних знань. Починаючи із теорії функціональних систем П. К. Анохіна [4], як біологічно обумовленої регуляції поведінки індивіда за допомогою зворотного зв'язку; структурно-функціонального підходу О. А. Конопкіна щодо взаємозв'язку із середовищем; системного підходу Е. А. Сергієнко з акцентом на емоційно-когнітивно-вольовому контролі діяльності особи [15]. Зокрема у соціально-когнітивній теорії А. Бандура обґрунтовує, що саморегуляція

реалізується засобами самостереження (англ. self-observation), висунання суб'єктного судження (англ. judgement), та отримання зворотної відповіді самому (-ій) собі (англ. self-response) [7].

В акмеологічному вимірі саморегуляція розглядається як індивідуальний спосіб координації психічних процесів, станів, властивостей, компенсації дефіцитарних та оптимізації потенційних якостей, властивостей і можливостей. Вона узгоджує темпи, ритми і спрямованості психічних процесів з подіями, умовами та вимогами діяльності в часі та просторі. Саморегуляція функціонує для підтримки стійкості психіки як цілісної системи щодо змінних умов дійсності [1]. Це процес скерований на адаптацію до середовища, що забезпечує стабільність психічної системи та містить у собі механізми кристалізації ефективної життєвої орієнтації, волі та самоповаги [1]. Однією із найважливіших категорій вмотивованої та ефективно врегульованої поведінки є система ціннісних орієнтацій суб'єкта [100].

Одне із найбільш ґрунтовних визначень саморегуляції запропоноване Б. В. Зейгарник та окреслює її як усвідомлюваний системно-організований процес внутрішньої психічної активності людини у ініціації, побудові, підтримці та управлінні різними видами і формами довільної активності, безпосередньо реалізує досягнення прийнятих людиною цілей [38]. За допомогою неї людина знатна керувати своєю цілеспрямованою діяльністю, організовувати психічні ресурси для досягнення цілей, оцінювати та коригувати активність для отримання суб'єктивно-прийнятних результатів.

Д. А. Леонтьев розглядає саморегуляцію особистості як процес активної самодетермінації засобами саморефлексії та вказує, що залежно від виду здійснюваної активності, провідними параметрами саморегуляції можуть бути як психодинамічні (підтримування емоційної стійкості, протидія стресовим впливам), так і змістовно-сміслові (переконання, ціннісно-сміслова сфера як вимір орієнтацій суб'єкта), вольові та ін.[71].

Загалом саморегуляція має достатньо складну ієрархічну структуру, що включає свідомо-вольовий рівень регуляції, різною мірою автоматизовані ситуативні рівні та несвідомий рівень [195].

Нарцисична саморегуляція – один із механізмів несвідомої регуляції, який можна дослідити емпірично. Така саморегуляція, швидше, діє на межі активності свідомих та несвідомих процесів, тому й доступна для певної рефлексії. Це найбільш важливий спосіб інтеграції психологічної цілісності особи: підтримування внутрішньої гармонійності та узгодженості елементів [61]. Проблема нарцисичної саморегуляції, з точки зору психологічної норми, досліджувалась у парадигмі психодинамічного підходу. З. Фройд (1914), Е. Фромм (1941), К. Хорні (1950), М. Малер (1966), Х. Когут (1971) та О. Кернберг (1984), Н. Мак-Вільямс (1994) сформулювали основні ідеї здорового нарцисизму, які досі використовуються і зовсім не втратили своєї актуальності (зокрема ідеї Х. Когута та О. Кернберга). Проблему продовжували досліджувати у своїх працях Р. Еммонс (1987), Р. Раскін та Х. Террі (1988), Ф. Ф. Денеке та Б. Хільгеншток (1994), К. Морф та Ф. Родевальд (2001), К. Полхус та Д. Вільямс (2002), Дж. Фостер та У. Кемпбел (2003), розглядаючи нарцисичну саморегуляцію як систему персональних інтеракційних стратегій та регуляцію самооцінки.

Нарцисична саморегуляції діє у контексті загальної системи Я індивіда. Система Я – це назва організованої структури внутрішнього світу особистості, що вперше була запропонована Г. С. Салліваном, та є концепцією самодинамізму, скерованого на мінімізацію внутрішньої тривоги індивіда. Я, або, іншими словами, самодинамізм – це складне і багатофакторне явище, яке здебільшого працює на несвідомому рівні та містить у собі увесь інтеракційний досвід людини, самоствалення, сформованого на самопізнанні та зовнішній оцінці отриманій від оточуючих (з точки зору досвіду «схвалення/ несхвалення», що переживається особою ще із найбільш раннього віку) [200; 236]. Індикатором ефективності функціонування Я-системи є добре інтегроване уявлення про себе (узгодженість усіх елементів Я) та їх конструктивне співвіднесення із оцінками важливих об'єктів[236].

Психоаналітичне поняття Я (Самість, Self або самодинамізм) відображає усю цілісність особистості, її біологічно-психічну єдність, включає в себе свідому та несвідому сферу, і репрезентує регуляторний (тому стрижневий) компонент особистості, що містить й інші компоненти (сприйняття, мислення, інтелект, пам'ять, життєву біографію, інтарперсональну та інтерперсональну проблематику – увесь досвід людини) [176]. Х. Кохут, аналізуючи поняття саморегуляції, до прикладу, вперше називає її «нарцисичною», вважаючи це цілковито синонімічним поняттям. Також Х. Кохут зазначає, що Я (Самість, Self або самодинамізм) – це поняття, що проявляється специфічно у контексті психоаналітичної ситуації (є психодинамічною абстракцією), відображає інтегровану систему усього психічного апарату людини [61, с. 5]. Конкретизуємо, що поняття Его відображає частину реальності Самості, є своєрідним посередником між внутрішньою реальністю індивіда та його контактом із дійсністю ззовні, є інструментом пізнання глибинних особливостей Я, є його свідомою рамкою, що може змінювати межі. В категоріях класичного психоаналізу та його більш новітніх напрямків Я – це конструкт, що передбачає інтеграцію усієї топічної організації особистості, Я містить увесь досвід особи, багатство її знань про себе та світ, та певним доступним та унікальним чином впорядковує усі інтрапсихічні елементи структури, стає основою формування Его [133; 134; 200; 229; 232]. У подальшому тексті дисертації використовується термін «Я» у його психодинамічному дискурсі. Вибір вказаного відповідника є мотивованим доцільністю використання автентичної термінології в українській мові (разом із цим збережено оригінальну назву методики Ф. Ф. Денеке та Б. Хільгенштока для вивчення нарцисичної саморегуляції – «Self») [37].

Саме нарцисична саморегуляція є першою й базовою формою регуляції Я, основою самостворення особи, її спроможності витримувати помірні життєві фрустрації та формувати систему внутрішніх ідеалів [61; 62].

Найбільш глибоке методологічне обґрунтування поняття нарцисичної саморегуляції було здійснено Ф. Ф. Денеке та Б. Хільгенштоком у 1994 році, та створено емпіричний інструмент дослідження Я-динамізму та, відповідно, саморегуляції в його межах [175]. Ф. Ф. Денеке та Б. Хільгенштоком

конкретизовано: *нарцисична саморегуляція* – універсальна і специфічна система саморегуляції, що спрямована на захист, заповнення та збереження структурної цілісності, часової стабільності і позитивно афективно забарвленого уявлення особистості про себе [37; 177]. Це механізм, що здатен ефективно підтримувати цілісність та зв'язок елементів Я, актуалізувати почуття відносної внутрішньої стабільності, зокрема при потенційних загрозах внутрішньому балансу Я, що поєднує безліч елементів із різним афективним значенням [37].

Узагальнюючи погляди Ф. Ф. Денеке та Б. Хільгенштока [37; 175; 176; 177] можна виділити такі структурні компоненти Я-системи у контексті нарцисичної саморегуляції:

1. *Когнітивний компонент*: усі усвідомлювані або динамічно неусвідомлювані спогади, думки, фантазії, які мають стосунок до власної особи (когнітивна оцінка грандіозності Я, власної самодостатності, ресурсності чи наявності потенціалу надії), Я-репрезентації (Я-об'єкти), в яких «живуть» всі суб'єктивно значущі, зафіксовані в пам'яті об'єктні образи (інтеракційний об'єктний досвід);
2. *Афективний компонент*: емоційно-оцінкове ставлення до себе та Я-репрезентацій (способи емоційного переживання конгруентності Я та ставлення до окремих компонентних структур Я, наприклад: оцінка задоволеності своїм тілесним образом чи оцінка своєї значущості);
3. *Поведінковий компонент*: вчинки, крізь призму яких особистість репрезентує переживання, думки, ставлення до себе та значущих Я-об'єктів [49].

Конструктивний або руйнівний спосіб саморегуляції ґрунтується на всьому життєвому досвіді людини: всьому, що афективно пов'язане з Я, що стимулює або підтримує процеси нарцисичної саморегуляції.

Н. М. Залуцька, А. Я. Вукс та В. Д. Від, посилаючись на концепції Х. Кохута, О. Кернберга, Ф. Ф. Денеке та Б. Хільгенштока, уточнюють, що система нарцисичної саморегуляції працює в напрямках: базового задоволення чуттєво-тілесних потреб, задоволення потреби у впевненості/безпеці; в стабільній самооцінці, освоєнні нових можливостей, самоствердженні, самовираженні та, цю увінчуючи ієрархію задоволенням потреби в сенсі життя (минулий досвід людини,

дійсна ситуація та очікуване майбутнє обдаровуються важливим персональним змістом) [37; 47; 51; 61].

Індикатором змін та навіть порушень у функціонуванні нарцисичної системи регуляції є нестабільне почуття власної цінності (як завищене, так і надмірно занижене), для підтримки якого людина змушена розвивати і використовувати компенсаторні механізми та механізми психічного захисту [46, 149]. Натомість механізми психічного захисту діють як спосіб дистанціювання конфліктуючих елементів Я від цілісного образу розуміння себе, що все ж не сприяє прийняттю багатогранності власної особистості, є бар'єром глибокого самоусвідомлення. Створюється своєрідне замкнене коло, яке лише сприяє внутрішній дезінтеграції Я, а для зменшення виникаючої внутрішньої напруги стають потрібними ще більші ресурси Я. За таких умов актуалізується почуття тривоги, можуть виникати епізоди специфічного нарцисичного гніву, схильність до знецінювання, тілесна симптоматика («втеча у хворобу», іпохондрія) [45]. Ознаки самоцінної дисфункційності, поряд із маніфестацією нарцисичних рис, інформують про нарцисичний дефіцит, що намагається бути заповненим. Зокрема нарцисичний гнів є вираженням внутрішнього безсилля і відчаю, та є прямим наслідком фрустрації нарцисичних потреб; схильність до знецінювання оточуючих – захистом від пережитого значного нарцисичного шоку (в крайніх межах нарцисичної травматизації), де цінність особи була частково, або повністю втраченою, а в актуальний момент є низькою і достатньо крихкою, існує страх сорому її розкриття оточуючими; неприйняття тіла, іпохондризація та інша тілесна симптоматика – спроби вберегти Я від спустошення, викликаного малоцінністю, змінивши фокус із внутрішніх дестабілізуючих переживань на цілком тілесне представлення Я. Такі тілесні «побічні ефекти» низької самоцінності – спроба дистанціюватись від небажаних негативних компонентів особистості, знайти більш зрозуміле пояснення актуальній тривозі та досягти відносного рівня стабільності [45; 150]. Втрата самоцінності може супроводжуватись інтенсивними депресивними переживаннями, почуттями внутрішнього безсилля та втрати сенсу життя,

нерішучістю, переживанням соціальної ізоляції, страхом невдачі та негативною оцінкою себе, генералізованою спустошеністю [112; 151; 172; 185].

Тож нарцисична саморегуляція – спосіб кристалізації високої адекватної самоцінності особистості, її можна назвати здоровим нарцисизмом, що існує в нормі активності інтегруючих саморегуляційних процесів Я. Показником порушеного механізму функціонування нарцисичної системи регуляції є нестабільне почуття власної цінності. Також ефективність її роботи – умова впевненості, адекватної самоповаги та позитивних очікувань щодо реалізації власного потенціалу у майбутньому.

1.1.2 Концепція нарцисичної саморегуляції крізь досвід психодинамічних теорій та емпіричних досліджень

Потреба вивчення нарцисизму не лише у вимірі його патологічних форм, але як категорії психічного здоров'я існує від початку аналізу явища. Проблема нарцисичної саморегуляції з точки зору психологічної норми найбільш ґрунтовно досліджувалась у парадигмі психодинамічного підходу: від ортодоксального психоаналізу З. Фрейда до структурного психоаналізу Ж. Лакана та інших сучасних психоаналітичних концепцій [232], що надають великого значення соціальному інтеракційному досвіду індивіда.

Вивчення нарцисичної саморегуляції у континуумі перехідних форм (від патологічних до здорових станів) найбільш ґрунтовно здійснюється в рамках Я-психології (психології Самості), теорії об'єктних стосунків. Ідея нашого дослідження співзвучна екзистенційно-психоаналітичному напрямку, в рамках якого найбільш глибоко досліджено й особистісне самоздійснення. В концепціях теорії об'єктних стосунків є сформованою найглибша теоретична база у вивченні не лише дисфункційного нарцисизму, але й конкретизовано особливості його конструктивних форм, вивчається питання «нарцисичного дефіциту» [61], що є умовою компенсації браку особистої цінності та спричиняється до маніфестації патологічних нарцисичних рис [52; 55; 203].

Вперше концепт нарцисизму описав З. Фройд, який розглядав нарцисизм одночасно як нормальний особистісний і як клінічний феномен. Власне термін «нарцисизм» вперше з'являється у З. Фройда для позначення гомосексуального вибору об'єкта [134; 135], проте згодом дослідник виділив поняття «нормального нарцисизму» припустивши, що не є перверсією і може бути розглянутий як лібідозне доповнення до інстинкту самозбереження [133]. Аутоеротичний потяг є присутнім з народження і це – первинний нарцисизм [132]. Вторинний нарцисизм з'являється з моменту, коли Я починає набувати регулятивні функції (з досвіду перших осмислених інтеракцій та активації уяви індивіда) [135]. Вторинний здоровий нарцисизм реалізується за допомогою нормальної рухливості лібідо – переходу об'єкт-лібідо в Я-лібідо та навпаки. Так рухливість лібідо – це нормальна основа нарцисичної саморегуляції – «позитивний нарцисизм», що притаманна усім людям, а порушення рухливості приводить до патогенних процесів, зокрема фіксації на собі – патологічного нарцисизму [135].

На основі аналізу Супер-Его та Его-ідеалу, що формуються за допомогою інтеріоризації соціальних нормативів, З. Фройд відзначає потенційну взаємозумовленість нарцисичної та ціннісної сфер особистості, взаємозв'язок особистісних і суспільних нормативів, акцентуючись на проблемі самоцінності в контексті нарцисичної саморегуляції. Оскільки процес ідеалізації, що покладений в основу формування механізму Супер-Его, належить до функцій нарцисичної саморегуляції та передбачає варіант переструктурування первинного нарцисизму (сфокусованого на власному тілі та його «розширенні») до вторинного нарцисизму, що визначає спроможність лібідо здійснювати перехідний рух та особа стає здатною встановлювати стосунок не лише з собою, але із оточуючими її людьми [132; 133; 134].

Коротко зазначимо ідеї Е. Фромма, К. Хорні, М. Малер, Н. Мак-Вільямс, які не висловлювали специфічних поглядів на власне сутність нарцисичної саморегуляції, проте їх наукова думка є цінною для розуміння феномену здорового нарцисизму та нарцисичного дефіциту, що є базовими у Я-регуляції.

Е. Фромм, який ніколи цільово не зосереджував свій науковий інтерес на проблемі нарцисизму особистості [174], у гуманістично орієнтованому психоаналізі, звертав увагу на те, що любов до інших, без любові до себе – це швидше садомазохістична прив'язаність, що немає нічого спільного з адекватним почуттям «себе» та глибокими близькими стосунками із важливими оточуючими [136; 137; 138].

К. Хорні звертала свою дослідницьку увагу на той факт, що невротичний дефіцит здорової любові до себе може спричинитись до розвитку патологічних форм нарцисизму. Такі особи матимуть незадоволену невротичну потребу в персональному захопленні (заповнення дефіциту адекватної самоцінності), що супроводжується невідповідністю уявного Я-образу та того, якою є людина в реальності [138; 194; 141; 142].

М. Малер акцентує увагу на важливості «нарцисичного вкладу в тіло» як способу формування нормальної автономії (індивідуації) та набуття практичного досвіду (практикуючи свою «окремість»). Нарцисична ж травма – це відкидання істинного Я. А ознакою здорового нарцисизму дорослого є спроможність формувати реалістичні очікування щодо себе та інших [113; 114].

Н. Мак-Вільямс описує дефіцитарну модель нарцисизму, де патологічний стан – компенсація ранніх розчарувань. Сформована в такому випадку нарцисична саморегуляція підтримує страждаюче від «ненаповненості» Я [80].

Проте перший найбільш ґрунтовний внесок в теорію нормального нарцисизму здійснено в теорії Я (Самості) Х. Кохута та, фактично, усі наступні концепції формуються на її базі, зберігаючи основну ідею незмінною.

За Х. Кохутом нарцисична саморегуляція є механізмом, що існує в нормі. Її центральним завдання є піклування про збереження здорового почуття власної цінності та самоповаги. Зрілий здоровий нарцисизм – джерело творчої активності індивіда, його ідеалів. Важливо, що всі нарцисичні переживання стосуються відносин із об'єктами та ними визначаються. Усі об'єкти, у які інвестується енергія

Я – є Я-об'єктами. Деструктивність нарцисичної саморегуляції виражається у патологічній фіксації на реактивній грандіозності та об'єкт-залежній поведінці [61].

Механізм формування здорового нарцисизму людини (адекватної нарцисичної саморегуляції) слідує такими якісно змінними етапами:

- I. оптимальні відносини з «віддзеркалюючим» Я-об'єктом сприяють формуванню нормальної ідеалізації Я-об'єкта, що приходить на зміну першопочатковому ідеалізованому Я-грандіозному та дитячому «ексгібіціонізму»;
- II. нормальний процес ідеалізації проходить етап розчарування у важливому Я-об'єкті, задля вибудовування ефективної стратегії протистояння помірним нарцисичним фрустраціям та збереження/відновлення самоцінності особи у випадку проживання нарцисичного дефіциту;
- III. ідеалізація завершується інтерналізацією ідеалізованого Я-об'єкта в інтрапсихічну структуру, що породжує Его-ідеал та здатність Супер-Его до самостійної ідеалізації, що формує новий тип інтерналізованої регуляції самоповаги [50; 61; 62; 151; 182].

Недостатня емпатійність матері (або її непомірність, що порушує рамки особи), втрачений авторитет батька (або тиранія авторитетом), психотравмуючі події у анамнезі, генетичні предиспозиції можуть стати на заваді проживанню адекватного процесу ідеалізації та перетворення архаїчної грандіозності Я у осмислену та дієву систему ціннісних орієнтацій індивіда, зрілу грандіозність, що є джерелом впевненості у собі та амбіційності [61, 229].

Відповідно, якщо було порушено нормальний розвиток нарцисичної саморегуляції – це призведе до блокування розвитку адекватно функціонуючого Я, фіксації на стадії архаїчного інфантильного грандіозного Я та архаїчної ідеалізації образу (імаго) батьків, що виражатиметься у постійному пошуці ідеалізованого Я-об'єкта, необхідного для завершення розвитку психічних структур. Це патологічний сценарій функціонування нарцисичної саморегуляції [61; 62; 203]. Х. Кохут вказує, що нарцисична патологія формується за допомогою впливу батьків

(чи батьківських фігур – опікунів) на особистість дитини, і здійснюється у контексті їх (батьків) деформації чи психопатології. Та лише згодом може трапитись подія, що актуалізує наявний нарцисичний дефіцит у вигляді регресії до реактивної грандіозності, або ж потужної архаїчної потреби у ідеалізованому об'єкті, неспроможності переживати навіть незначні нарцисичні фрустрації. Разом з цим відбувається витіснення ворожості, що була скерована на батьківські об'єкти, які не вдалось ідеалізувати адекватним чином. Ворожість виявлятиметься у специфічному нарцисичному гніві [61].

Х. Кохут наголошує, що нормальний нарцисизм передбачає адекватну особистісну самоцінність. Зокрема самоцінність разом із зрілим нарцисичним ідеалізованим лібідо актуалізують творчу активність особистості [61, с. 81].

Також нарцисична саморегуляція – це кристалізована сила особистості, що допомагає витримувати внутрішнє психічне напруження, пов'язане із невизначеністю, тимчасовим сумнівом у собі, переживанням негативних емоцій, станів та ін. Сила особистісна формується на основі спроможності асимілювати все, що індивід знає про себе у одну відносно гармонійну та цілісну Я-структуру [61]. Разом з цим сила Я, на думку Х. Кохута – це розвинена здатність саморегуляції нейтралізувати (детоксикувати) негативну самооцінку. Дуже часто Я-безсилля виникає тоді, коли є втрата ідеалізованого батьківського імаго в час завершення Едипового періоду психосексуального розвитку. Х. Кохут зазначає, що сформований адекватний внутрішній ідеал (Его-ідеал) є ефективним засобом підтримування саморегуляції, фундаментом стабільності системи цінностей та самооцінки, а його викривлення, відповідно, також діагностує нарцисичний дефіцит та актуалізацію архаїчних нарцисичних захистів, що можуть стати причиною постійних соціальних конфліктів, афективного виснаження, навіть прояву станів депресії [61; 62; 203; 218].

Загрозою для особистісного розвитку, саморегуляції, самоздійснення (у контексті дисфункційності Я та зрушень у ефективності нарцисичної саморегуляції) може бути не лише проблема самоцінності, але й відмова від ідентичності на користь процесів ідентифікації [203].

Дослідники Н. Йоффе і Дж. Сандлер, в дусі ідей Х. Кохута, розглядають нарцисизм у вимірах від норми до патології та визначають здоровий нарцисизм як аспект самосвідомості, а низьку самооцінку пов'язують із базовим нарцисичним дефіцитом. Безпосередня підтримка внутрішнього афективного балансу здійснюється системою нарцисичної регуляції [148; 149]. Одним із важливих індикаторів порушень у сфері нарцисичної саморегуляції є зміни у самоповазі та яскраве почуття сорому [50]. Тож ефективно функціонуюча нарцисична саморегуляція супроводжує гармонійний та інтегрований розвиток особистості.

На рівні із Х. Кохутом важливий внесок у теорію нарцисизму здійснив О. Кернберг. Науковець, у контексті теорії об'єктних стосунків, вбачав у нарцисичній саморегуляції фундамент підтримки нормальної непатологічної та цілісної структури Я. Нормальний нарцисизм визначав конструктивним феноменом об'єктної орієнтованості індивіда, а нарцисичну саморегуляцію – механізмом інтеграції дисоційованих частин Я та об'єкт-репрезентацій у цілісну та всеохоплюючу систему [46]. Нарцисизм у контексті теорії об'єктних стосунків також вивчається крізь переструктурування спрямованості лібідо та агресії, разом із аналізом соціальних стосунків індивіда [45; 47].

О. Кернберг виділив такі форми нормального нарцисизму:

- *Нормальний нарцисизм дорослого*: адаптивний спосіб саморегуляції, що залежить від здоров'я та функціональної адекватності структури Я (здорова структура Я формується на основі досвіду та переживання нарцисичної фрустрації в континуумі від її адекватних форм до переживання значного нарцисичного шоку). Нормальний нарцисизм є пов'язаним зі стабільністю уявлень особистості про себе та константності внутрішніх Я та об'єкт-репрезентацій, характеризується здатністю індивіда до довготривалих міжособистісних відносин й передбачає адекватну інтегрованість Супер-Его. Нормальний нарцисизм дорослого підтримує цілісність зрілої Я-структури у ефективному регулюванні афективних імпульсів.

- *Нормальний інфантильний нарцисизм*: відображає нормальну структуру Я та інфантильну регуляцію самооцінки шляхом задоволення вікових потреб [47; 53; 55].

Нормальний нарцисизм, у будь-якому випадку, проходить етапи симбіотичного злиття із батьківськими об'єктами (це ранні форми ідентифікації), та ідеалізації матері та батька, що виконує спочатку захисну функцію щодо фантазій проєктованої агресії, та, згодом, безпосередньо виражає інтеграцію любові до ідеалу й найбільш раннього почуття задоволеності. Механізм ідеалізації – це одна із найголовніших стратегій формування здорового нарцисизму, інтегрованості Его та Супер-Его. Нарцисична патологія передбачає проблеми у встановленні конструктивних стосунків зі представником протилежної статі, нормальна доросла любов є інтеграцією об'єктних та нарцисично-лібідних складових, а нормальна ідеалізація – основа формування моралі та етичної системи людини [46].

Також, психодинамічно, нормальний нарцисизм свідчить про більш гармонійну інтегрованість лібідо та агресії, інтеграцію Я-репрезентацій (як «хороших», так і «поганих») у цілісну та реалістичну концепцію Я [47, с. 241].

Натомість порушення функціонування Я у контексті нарцисичної саморегуляції актуалізують її патологічну неадаптивність. О. Кернберг вказує, що власне у такому варіанті нарцисизм набуває вияву патологічних рис, що впливають на якість життя людини, її ментальне здоров'я. Вчений запропонував такий набір патологічних нарцисичних рис, що виявляються у:

1. *Грандіозному почутті значущості;*
2. *Постійному перебуванні в полоні нарцисичних фантазій;*
3. *Вірі у власну унікальність (що є некритичною);*
4. *Потребі в постійній увазі й захопленні;*
5. *Очікуванні особливого ставлення;*
6. *Маніпуляціях в міжособистісних відносинах;*
7. *Дефіциті суб'єктивної емпатії;*
8. *Стурбованості почуттям заздрості;*

9. Зухвалій, зарозумілій поведінці [47; 150].

Проте згодом О. Кернберг виявив, що будь-які нарцисичні риси можуть не досягати патологічного рівня і ввів поняття «нарцисичні стани», як континуум перехідних форм [47; 55]. Такі стани можуть бути як короткотривалими, так і довготривалими, та визначаються як варіант психічної норми.

На думку О. Кернберга нарцисична саморегуляція (а саме її дисфункційні варіанти) перебуває у зв'язку із неспецифічними проявами слабкості Его: зростання загальної особистісної тривоги; слабкості контролю над імпульсами; відсутністю зрілих форм сублимації конфліктних переживань та думок. А у випадку дисфункції Супер-Его можуть прослідковуватись проблеми у регулюванні своїх дій, що мали б базуватись на етичних принципах; здатності утримуватись від експлуатування, маніпуляцій та жорстокого ставлення до інших; переживанні адекватної узгодженості власних моральних нормативів та ціннісно-сміслових орієнтирів [47]. Індикатором порушень нарцисичної саморегуляції є не лише зміни у внутрішній організації особистості, але й у зовнішній соціальній системі та динаміці міжособистісних стосунків. В такому випадку певні Я-об'єкти містять лише лібідозне навантаження, інші – лише агресивне. Натомість О. Кернберг вказує, що в нормі будь-який Я-об'єкт повинен містити і одне, і інше, що, є інтегрованим, без надмірного афективного навантаження та під «розумним» когнітивним контролем Его та Супер-Его особистості. Також емоційна холодність, жорстокість, байдужість особистості, її схильність експлуатувати інших, принижувати, демонструвати заперечення будь-яких авторитетів та моральних норм – це загальна стратегія знецінювання, притаманна для особи із браком власної цінності, що також є страхом розкриття власної меншовартості [45; 47]. Індикатором функційності нарцисичної саморегуляції є відсутність протиріч у концепції Я, зокрема адекватна висока самоцінність та спроможність ідеалізації (звісно під ревізією адекватного критичного мислення).

За допомогою власного практичного досвіду О. Кернберг висуває та підтверджує дієве припущення, що патологічний нарцисизм типу «бордерлайн» може бути пропрацьованим за допомогою тривалої психотерапії. Засобами аналізу

базових «примітивних» перенесень нарцисичних пацієнтів, вирішення пов'язаних із перенесеннями несвідомих конфліктів, встановленням тривалих безоцінкових та безпечних терапевтичних стосунків здійснюється інтеграція протиріч у Я та об'єкт-репрезентаціях особистості, де лібідо та агресія не розщеплюються та витісняються, а виявляються особистістю та приймаються як частина адекватно функціонуючого Я. Однозначною умовою змін є збереженість функцій Я, що, в свою чергу, утверджують функції Его особистості та відповідають за тестування реальності, спроможність аналізувати й синтезувати досвід [45; 46; 47].

Ідея дослідження конструктивних форм нарцисичної саморегуляції має своє продовження й у інших сучасних роботах науковців.

Е. Т. Соколова у комплексному соціокультурному аналізі феномену нарцисизму засвідчує, що дестабілізаційні тенденції всередині Я, пов'язані із «нарцисичною раною» стають на заваді формування стабільної ідентичності [112]. Натомість сучасні споживацькі цінності суспільства можуть підсилювати присутній нарцисичний дефіцит [8] самоцінності зовнішніми стимуляціями (гострий суспільний індивідуалізм стає чинником «розбурхування» внутрішнього самоціннісного браку, що потребує відповідної компенсації). С. Е. Соколов, аналізуючи наявні концепції нарцисизму та його трансформації, підтверджує, що поступове дискретне перетворення нарцисизму (у віковому зрізі) передбачає актуалізацію адекватної самоцінності, що є результатом самопізнання. А розуміння власної цінності стимулює більш конструктивний стосунок зі світом [113]. Дослідник визначає нарцисизм як основу самосвідомості та емпірично підтверджує, що низький чи високий рівень нарцисизму виявляє непродуктивну форму особистісного функціонування [114, 115]. О. А. Шамшикова й Н. М. Клепікова сформували комплексну модель нарцисизму як предмету диференціальної психометрії, виокремлюючи нарцисичні риси, нарцисичні стратегії та нарцисизм як спосіб саморегуляції [148]. Науковці узагальнили, що переживання дисфункції нарцисичної саморегуляції завжди маніфестуватиметься у вигляді акцентуації нарцисичних рис та використання відповідних стратегій скерованих на компенсацію браку самоцінності та особистісної слабкості [150].

Проблему нарцисичної саморегуляції також досліджували у своїх працях Р. Еммонс (1987), Р. Раскін та Г. Террі (1988), Ф. В. Денеке та Б. Хільгеншток (1994), К. Морф та Ф. Родвальд (2001), К. Полхус та Д. Вільямс (2002), Дж. Фостер та У. Кемпбелл (2003), А. Фарнхем (2010). Вказані дослідники більшій мірі базувались на роботах Х. Кохута та О. Кернберга, зокрема у розробці діагностичних інструментів, звісно доповнюючи власні роботи новими мисленевими конструктами, що піднялись на поверхню в актуальний час їх наукової активності.

К. Морф та Ф. Родвальдт розуміють нарцисичну саморегуляцію як цілісну систему особистісних стратегій, що визначаються комунікаційним процесом та комунікаційною ситуацією (усього інтераційного досвіду людини), що стимулюються потребою досягнення [117; 118]. Нарцисизм – динамічний, соціально визначений конструкт та стратегія саморегулювання, скерована на підтримання та посилення позитивного самоствавлення [166]. Р. Раскін, формуючи опитувальник нарцисичних рис особистості (Narcissistic Personality Inventory (NPI)), розглядав нарцисизм в межах від здорового досвіду людини, щодо формування найбільш повних знань про себе та адекватної особистісної цінності, до форм значної особистісної патології [126; 127]. Дж. Фостер та У. Кемпбелл припускають, що адекватний нарцисизм є умовою більш позитивних очікувань щодо власної результативності, впевненості та здатності ризикувати [165; 167; 168; 169; 171]. Р. Еммонс звертає увагу на складність та неконгруентність Я-репрезентацій у випадку порушення нарцисичної саморегуляції та актуалізації дисфункційних нарцисичних стратегій. В такому випадку афективні реакції через, до прикладу, невдачу у певній сфері життя є токсичним для усього Я, а негативна самооцінка стає тотальною та недиференційованою [182].

К. Полхус та Д. Вільямс досліджували нарцисизм як рису в контексті новітньої теорії Темної тріади. Темна тріада – це набір трьох специфічних рис особистості, що мають у суспільстві негативну конотацію: нарцисизму, Макіавеллізму, психопатії [123; 162; 190]. Зазначені риси вивчаються у межах норми (субпатологічних формах), мають тісний кореляційний зв'язок між собою та є адаптативними у сенсі досягнення поставлених цілей, самоствердження та

самореалізації особистості. Макіавеллізм визначається як схильність до маніпулятивної поведінки, приховування справжніх намірів, корисливість, прагматичність та певна зневага до визнаних моральних норм та правил, проте і високий лідерський потенціал, адаптивність. Психопатія – специфіка афективної та мотиваційно-вольової сфер, що характеризується емоційною холодністю, низькою тривожністю, схильністю до егоїзму, маніпуляцій та обману, імпульсивності, нерозсудливості та безстрашності [163]. Психопатичність є адаптативною у контексті ефективної регуляції тривоги, збереження «холодного розуму» у дестабілізуючих ситуаціях [164]. Проте із браком відповідальності [243]. Нарцисизм Темної тріади – це поведінкова маніфестація власне нарцисизму як риси, що узагальнює зовнішній вияв особистісної грандіозності: чим вищий рівень нарцисизму – тим грандіозність набуває більш реактивного характеру [198; 199]. Надміру завищені показники нарцисизму у Темній тріаді можуть вказувати на дисфункційність нарцисичної саморегуляції, більшу дезінтегрованість у Я-системі, намагання заповнити самоціннісний дефіцит зовнішнім утвердженням вартості Я. Усі риси комплексу визначаються у схильності до домінантної та демонстративної поведінки, змін у афективній та поведінковій регуляції [31; 32; 33; 51; 170; 197]. Зокрема А. Фарнхем вказує, що поміж такого комплексу рис нарцисизм є найбільш просоціальною та адаптативною рисою, що, за умови її вияву у середніх межах, дозволяє формувати доволі конструктивні стосунки з оточуючими [187]. Тож загалом вивчення зв'язку нарцисизму із іншими рисами Темної тріади – ще один специфічний акцент у досліджуваній тематиці [51].

Важливий внесок у теоретико-емпіричне вивчення феномену нарцисичної саморегуляції здійснено Ф. В. Денеке та Б. Хільгенштоком, які сформували методологічний інструмент комплексної оцінки нарцисизму Я (Опитувальник нарцисизму «Self»). Науковці синтезували наявні знання про нарцисизм «від норми до патології», та в межах психодинамічного підходу сформували узгоджену теорію нарцисичної саморегуляції, що є механізмом скерованим на забезпечення внутрішньої цілісності, стабільності Я та позитивного уявлення людини про себе, її самоцінності, що здатна вистояти за умов різних дестабілізуючих впливів [175;

176; 177]. В цьому випадку нарцисична саморегуляція є механізмом динамічно специфічним, що скерований, з одного боку, на підтримування психологічного гомеостазу, з іншого – на зміну у особистісному розвитку та пошук нових стимуляцій. Зазначені орієнтації змінюють одна одну відповідно до наростання та спадання психологічної напруги на різних напрямках. Нарцисична саморегуляції також покликана підтримувати внутрішній афективний баланс, переважання емоцій позитивного спектру щодо оцінки власної особистості [37; 47; 115]. Переживання особистісної цінності невід’ємно пов’язане із силою Я, як із базовою впевненістю в собі, спроможністю детоксикувати реалістичну негативну самооцінку, витримувати помірні нарцисичні фрустрації, зберігаючи віру в себе. Висока адекватна самоцінність особистості йде поруч із веденням більш осмисленого існування [75; 76] та більшою задоволеністю життям [110], адже нарцисична саморегуляція також скерована на задоволення потреб у наданні життю людини значення, освоєнні нових можливостей, розкриття для себе різних способів самовираження, втілення цілей й задумів, розпізнавання власного потенціалу із сміливістю його втілювати [116]. Особливу увагу Ф. В. Денеке та Б. Хільгеншток звертають на тілесний образ Я [37], емпірично підтверджуючи ідею про «нарцисично катектоване» [61, с. 12], цілісно-доладне Я, яке містить нероздільні тілесно-психічні характеристики. Нарцисична саморегуляцію дбає про посилення зв’язності різних елементів Я-системи, зокрема прийняття власного тіла, розуміння його обмежень, виявлення можливих способів компенсації недоліків і, як результат, збереження позитивної самооцінки.

Отож, за допомогою теоретичного аналізу концепцій нарцисизму визначено основні якості та властивості нарцисичної саморегуляції. Нарцисична саморегуляція – важливий для психічного здоров’я механізм збереження цілісності Я, механізм ефективної регуляції емоційного балансу, спосіб кристалізації та підтримування самоцінності й самоповаги, джерело ідеалів, творчої активності індивіда, його орієнтації на розкриття потенційних можливостей та самовдосконалення. Натомість дефіцит здорового нарцисизму виявляється у актуалізації нарцисичних рис й стратегій, та інформує про відхилення у

адекватності функціонування нарцисичної саморегуляції, відхід від норми у бік Я-дисфункції.

1.2. Психологія особистісного самоздійснення

1.2.1. Окреслення концепту самоздійснення у психологічній науці

Самоздійснення (або англ. «self-fulfillment») [193] як визначений та досліджуваний концепт було введено у психологію науковцями екзистенційно-психоаналітичного напрямку: В. Франклом (1946), Р. Мейєм (1956), А. Ленгле (2002), І. Яломом (1980). Поняття самоздійснення в певній мірі є суміжним до визначеного в рамках гуманістичної психології феномену самореалізації та є ще ближчим до феномену самоактуалізації. Першу конкретизацію поняття (дуже близького до сучасного інтегрованого розуміння самоздійснення, із специфічним «екзистенційним забарвленням») здійснено К. Гольдштейном у 1943 році в рамках поглиблення біосеміотичного підходу [193], та описано як міру розкриття автентичності людини, що є актуальним процесом невинної трансформації та станом, що увінчує усе її буття. Власне і А. Маслоу визначав самоактуалізацію як прагнення до особистісного сповнення, ставати тим, ком людина є насправді, реалізувати те, на що вона спроможна [87]. Та все ж, самоздійснення – це поняття більш широке й «психологічно насичене». Воно існує у категоріях життєвого вибору людини, її моральності, духовного розвитку, аутентичного існування та невинного розвитку [14]. Самоздійснення відображає вершинні прагнення людини, є вінцем її розвитку – завершальним процесом самовизначення, самореалізації та самоствердження особистості – узагальнює Н. Ніязбаєва. Самоздійснення – це внутрішня згода людини жити з собою в гармонії [92], смілива потреба розпізнати істине у собі, цінувати автентичність. Перша умова самоздійснення – усвідомлення власної свободи [93]. А свобода пізнається у цінності.

У «західних» психологічних дослідженнях поняття самоздійснення узагальнено зводиться до саморозуміння та самоприйняття (гармонійної ідентичності); віднайдення та втілення цінностей; розкриття сенсу життя;

проживання автентичного, наповненого персональним змістом, відповідального існування; перебування в діалогічному обміні зі світом; внутрішнього ресурсу особистості [75; 88; 89; 90; 130; 131; 157; 158; 159].

Питання самоздійснення та екзистенційної реалізації також досліджено і в українській психології. В цілому самоздійснення постає у ключі проблеми розкриття власної індивідуальності та її втілення у суб'єктному вчинку, здійсненому в творчому авторсько-автентичному вимірі.

Ідею самоздійснення крізь концепцію самоконструювання вносить Т. М. Титаренко: реалізація життєвих завдань як спосіб кристалізації самоповаги та самоздійснення особистості. Своєрідне «самобудівництво» є орієнтацією суб'єкта на майбутнє, вироблення результативної стратегії втілення особистісних потенцій. Одними з найбільш значущих особистісних характеристик, що впливають на осмислений вибір життєвих завдань, є: цілісність індивіда, ефективність саморегуляції та загальна психологічна зрілість [125; 127]. Зокрема особистісна зрілість ідентифікується як глибоке переживати самоцінності (людина «здобуває себе як цінність» [124, с. 236]). Стан самоцінності – готовність до трансцендування, що визначає чутливість до цінностей оточення. Самоздійснення стає результатом використання життєвих шансів та ресурсів особистістю, яка рухається у напрямку розкриття своєї автентичності. На цьому шляху людина здійснює велику кількість життєвих виборів, що є суттю її творчої активності, виражають підоснову творчого самоздійснення та втілення персональних сенсів [124; 126; 128].

С. Д. Максименко, К. С. Максименко розглядають самоздійснення як спонуку особистого становлення, викликану «нуждою» активності, що є стимульованою «почуттям життя». «Нужда» – творча енергія життя, спроможність людини розвиватись [83]. Тож самоздійснення – це процес тривалістю у все життя, квінтесенція унікальної єдності біологічного та соціального, психічного та тілесного, афективного та когнітивного [81; 82].

В. О. Татенко висловлює близькі ідеї до осмислення феномену самоздійснення крізь проблематику суб'єктності як онтологічного виміру індивідуальної свободи, автономності, самоцінності, самодостатності,

переживання готовності брати на себе відповідальність за екзистенційне самоперетворення та перетворення дійсності, що притаманні для екзистенційної психології загалом [119; 202]. Людина є автором свого життя та діє узгоджено із трансцендентальними цінностями існування. Мірилами осмисленої життєдіяльності стають екзистенційні категорії «совість» та «відповідальність», що безпосередньо виражаються у «вчиненні». «Вчинок» є об'єднуючим «індивідуальне» та «суспільне» феноменом, що передбачає взаємообмін ресурсами, здійснення творчого акту та втілення цінностей. «Вчинок» – вираз онтогенетичного руху суб'єкта, вибір ціннісно-сміслових орієнтирів у життєвій перспективі [120; 121].

Аксіологічний аспект персонологічних досліджень розкривається науковцем З. С. Карпенко, осмислюючи поняття «цінності» та «сміслу» у їх змістовній еквівалентності. З. С. Карпенко здійснила глибокий психологічний аналіз аксіологічного повороту у психологічному вивченні особистості із орієнтацією на ціннісно-сміслові чинники детермінації розвитку індивіда, суб'єктність самовизначення, трансцендентальну духовність [42]. Дослідниця визначає ціннісні орієнтації та духовні прагнення як «супердиспозиції» процесу самотрансценденції особи та її життєздійснення. А екзистенційне цілеформування є спроможністю, що апріорі закладена у сутності людини. Реалізація буттєвого смислу відбувається на рівні здійснення особою вчинку як безпосереднього втілення автентичності індивідуального існування. Здійснюється акцент на творчому характері творення цінностей. Також, скеровуючи нас до В.В. Століна, З. С. Карпенко наголошує на важливості формування диференційованого образу себе [41], аби крізь демасковане сприйняття глибини власної індивідуальності переживати самоцінність, розкривати смисл буття, реалізованого в потенціалі самоздійснення.

І. А. Гуляс визначає самоздійснення як «процес опрідметнення» та самовтілення особи через середовище [23]. Дослідниця окреслює «цінність» як важливу когнітивно-мотиваційну категорію, що втілюється у персональному осмисленні реальності та наданні змісту активності індивіда в бутті. Повнота життя та глибина самоздійснення визначається конгруентністю власних інтенцій, потреб,

сутнісних характеристик, умовам в яких самоздійснення відбувається [23]. Індивідуальний потенціал може розгортатись лиш у тісному контакті з оточуючою дійсністю й у модусі життєвого вибору. Цінність вибору – скеровування людини в унікальному напрямку самоздійснення [24]. А важливою умовою самоздійснення І. А. Гуляс окреслює внутрішню інтегрованість різних аспектів особистості [22].

І. В. Болотнікова розглядає самоздійснення як найвищий вияв особистісного самовираження та втілення своїх особистих якостей. Самоздійснення є підсумком самореалізації, що увінчується трансцендентальним вчинком [12]. Дослідниця також визначає особистісну цілісність як важливу умову цього процесу: особистісна цілісність стає індикатором розвиненої суб'єктності, ґрунтового саморозуміння, розкриття індивідуальності [13].

Психологічне дослідження людини як суб'єкта творчої активності (здатної творити себе та змінювати світ навколо) здійснюється С. Б. Кузіковою: парадигма суб'єктності визначає самоздійснення людини у її саморозвитку, самозміні [63]. Є. В. Карпенко, у вивченні зв'язку дезадаптивних стратегій самоздійснення (життєконструювання, самоактуалізації як його елементів) із ефективністю саморегуляційних процесів особистості, фокусується на афективній складовій останньої: емоційна компетентність є близько дотичною до гармонійних стратегії особистісного розвитку [40]. О. М. Кокун звертає увагу на соціальний бік феномену самоздійснення: це процес, що разом із рефлексивним самозаглибленням передбачає досягнення значущих соціальних результатів [59]. У схожій логіці С. М. Панченко описує мотиваційній силі самоствердження, що є індикаторами суб'єктивної задоволеності процесом невинного розвитку у вимірі «тут і тепер» [79; 98; 99].

На даний момент немає єдиного чітко окресленого терміну самоздійснення. Тож перш ніж перейти до його більш глибокого дослідження безпосередньо в ідеях екзистенційно-аналітичної психології, було здійснено спробу окреслити поняття у його синтезованому варіанті. Самоздійснення – це перш за все те, що дозволяє людині реалізувати духовну компоненту свого внутрішньо-особистісного змісту. Самоздійснення – ґрунтовний екзистенційних рух людини як в глибину

саморозуміння, так і назовні, до цінностей існування. Це кристалізація та осмислення цінностей, шляхом подолання протиріч існування, автентичне та наповнене персональним сенсом життя. Самоздійснення увінчує ефективність усіх саморегуляційних процесів особистості, є плином невинного й змінного функціонування особистості, що закінчиться у момент її смерті, і станом глибокого переживання сповнення у конкретному моменті й у необхідному вимірі. Самоздійснення багатогранне. Це одна мить та усе життя людини.

1.2.2. Езистенційно-аналітичні теорії особистісного самоздійснення

Феномен особистісного самоздійснення є надзвичайно різнобічне за своїм змістом, та передбачає охоплення особистісного розвитку у різні життєві періоди. Це поняття стало ключовим у гуманістичній та екзистенційно-аналітичній теоріях, де вивчались глибинні особистісні мотиви, що рухають розвиток індивіда на всьому шляху його життєдіяльності. Зокрема екзистенційно-аналітична теорія змінює фокус (проте не виключаючи повністю) із інстинктивних спонукання (як класичний психоаналіз) на екзистенційно-буттєві категоріях, розглядаючи їх як найважливіші мотиви та ресурси у житті людини.

Концепт самоздійснення був ґрунтовно осмислений та описаний В. Франклом (1970). Науковець вважав, що людей мотивує те, що називається «воля до сенсу». Така мотивація – це потреба знайти сенс у житті, людина є вільною щодо можливостей обирати шлях свого розвитку, та несе відповідальність за рішення, які приймає, за їх втілення у реальність [130; 131]. Основою розкриття онтологічного змісту існування є феном «співприсутності» – переживання «залученості» у існування за допомогою розпізнавання цінностей та самотрансценденції. Сучасний науковець у напрямку екзистенційно-аналітичної психології П. Вонг вказує, що самотрансценденція – реорієнтація інтенційності свідомості зі власної особи на оточуючий світ наповнений цінностями [240]. Самотрансценденція як здібність психіки розкривається за умов глибокого самопізнання та внутрішньої інтегрованості, адже сенс знаходиться у зовнішньому світі [239; 228]. П. Вонг також розглядає потенціал самотрансценденції крізь важливість відповідальності,

зокрема кризь запитання до себе: «Що я можу дати життю?». Адже кожна людина є спроможною віддавати світу те, що вона отримала, навіть більше [241; 242]. А. Реан вказує, що самотрансценденція в теорії В. Франкла – це «суперпозиція» щодо зовнішньої дійсності. Лише за таких умов особа може зазнавати повноцінної екзистенційної зміни [104]. Цінності світу торкаються людини, знаходячи своє відображення у її особистості. А світ потрапляє у поле зору «власної самоцінності» [206]. Тож самоздійснення – це обов'язково обмін зі світом, в не замкнена на собі рефлексія.

В. Франкл висуває досить критичну ідею щодо відмінності самоздійснення та самореалізації: *у самореалізації людина нічого не помічає на своєму шляху (існує потреба втілити потенціал), самоздійснення ж передбачає знаходження сенсу через його узгодження із актуальною ситуацією, кризь відповідальність за свій персональний сенс перед Буттям* [131]. Самоздійснення розширює межі інтенційності свідомості щодо цінностей, визначається Я та виходить за його межі.

Базисом осмисленої екзистенції за В. Франклом є втілення цінностей: цінностей переживання, творчості та особистісних життєвих установок. Втрата самоцінності може породжувати почуття марності існування. Проблема сенсу є пов'язаною із відчуттям особистісної сили, переконаності у своїй важливості. Розкриття та втілення екзистенційного сенсу живлять самоцінність особи, глибину переживання щастя [75; 189; 206; 207] – це взаємозбагачуючий обмін.

Р. Мей – ще один із центральних теоретиків особистісного самоздійснення у контексті екзистенційної психології, наголошував на важливості сили волі та спроможності приймати рішення для будівництва наповненого змістом життя. Рішення передбачає рух індивіда у напрямку «віднайдення себе». Дослідник визначає важливість внутрішнього стрижня особистості (поняття яке схожим чином виражає силу Я), аби могли керувати власним життям [90]. Р. Мей бачить невроз там, де особистість (серед багатьох її конфлікуючих сторін) намагається зберегти хоча б маленьку частинку цілісного буття-у-собі, аби уникнути стану повного розщеплення – небуття [89]. Посилаючись на Дазайналіз (Daseinsanalyse) [9; 10] Л. Бінсвангера та Р. Куна, Р. Мей визначає людину як «сутність-для-себе»,

відповідальну за вибір способу свого існування. Людина повинна усвідомити себе та стати сама собою [10].

Принципами людського буття Р. Мей визначає усвідомлення (переживання себе як суб'єкта, якого оточує світ) та самоусвідомлення, що спочатку знаходять свій відсвіт у самоцентрованості, а далі крізь мужність та волю прийняття рішень реалізують необхідність й можливість виходу за межі самоцентрованості у самотрансценденції [215]. Разом з цим Р. Мей окреслював тривогу та прочуття провини як загрози самому центру існування особи, її відчуттю психічної цілісності. Тривога здатна завдати шкоди самоповазі та самоцінності [215, с. 86]. Проте кожен здатен переживати онтологічну провину як провину за нереалізований потенціал автентичного існування. Та перебуваючи у діалектичних стосунках зі світом індивід здатен послабити її за допомогою реалізації свого потенціалу у мірі можливого: розвитку чутливості до цінностей світу, людяності, розвитку творчих можливостей, набуття вартісного досвіду та переживання глибоких стосунків із людьми [215, с. 90]. Науковець визначає спроможність діяти креативно як властивість особи на верхніх щаблях екзистенційного розвитку. Автентична доросла особа, яка здатна до творчості – самоздійснюється [88].

А. Маслоу, перебуваючи у тісній співпраці із психологами-екзистенціалістами, стверджував, що розкриття потенційних можливостей людини може здійснюватись лише за умови інтеграції дихотомічної природи людини та розкриття себе у натхненні, інтелектуальній діяльності, у любові, в творчості, комедії та трагедії, мистецтві чи спорті [87]. Також є важливим інтерес до справжнього у існуванні людини. А. Маслоу вказує, що потреба «відкрити себе» є генетичною детермінацією особистості, а ріст та становлення обов'язково є орієнтованими на майбутнє індивіда, наповнене можливостями, надіями і бажаннями [86].

Сучасний послідовник В. Франкла та Р. Мея, теоретик та практик-психотерапевт у напрямку екзистенційно-аналітичної психології І. Ялом, звертає увагу на важливість особистісної цінності на шляху до сповненості. Зокрема віра у власну унікальність є необхідною для адаптації: людина є апіорі дещо

відокремленою від природи та може усвідомлювати свою незначущість перед світом, проте переживання себе як індивіда, наділеного унікальними властивостями, живе виняткове життя – мало б допомогти віднайти у собі мужність протистояти онтологічній тривозі (трепету перед життям за К'єркегором) [66; 67], зберігаючи внутрішню цілісність [157]. Основну екзистенційну мотивацію розвитку людини І. Ялом бачить у самостановленні з акцентом на тому, ким вона є в сьогоденні. Патологічний нарцисизм науковець визначає як сформований дефіцит любові, який виявляється кризь базовий брак самоцінності, що намагається бути компенсованою потребою в увазі, визнанні, разом із неспроможністю до самотрансценденції [157]. Синтезуючи у єдине важливі у контексті нашого наукового дослідження ідеї І. Ялома: низька самооцінка, тенденції до самоприниження, стагнація у розвитку нових вмінь та навичок – створюють ґрунт для різного роду особистісних дисфункцій; Я – є серцевиною особистості, що не зникне до смерті, квінтесенція її буття, його наповнення; усі соціальні ролі особи є змінними, а унікальність власного буття втратити не можна [159].

1.2.3. Проблема особистісного самоздійснення у персональному екзистенційному аналізі

Персональний екзистенційний аналіз – це теорія, що базується на ідеях персоналізму та класичного екзистенціалізму, а її автор А. Ленгле – видатна й узагальнююча «ланка» ланцюга психологізації екзистенціалістських ідей: від Е.Гуссерля, через уми М. Хайдеггера, М. Шеллера й до В. Франкла. Радикальна суб'єктивність – переживання людиною власного життя – вихідний та базовий феномен у філософії та психології «людського духу» та «неповторної індивідуальності» [209]. Ключове поняття екзистенцаналізу – «існування» – аутентичне існування, наповнене глибокими почуттями й змістом, реалізованими починаннями, рішеннями, за які особистість не боїться відповідати, в деякій мірі окреслює своєрідно складне, проте хороше життя. Самоздійснення – це сповнення своєї екзистенції [97].

В своїй теорії А. Ленгле одним із наріжних каменів у самоздійсненні називає цінності як особистісне благо, що торкається кожної особи індивідуально. Цінності – це результат чуттєвого сприйняття певного об'єкта чи суб'єкта, їх не можна «думати», вони притягують людину, спонукають її до діяльності, захоплюють її, скеровують інтенційність свідомості на щось зовнішнє поза Я, стимулюють внутрішню відповідальність людини. Будь-яке переживання цінності починається зі ставлення людини до самої себе і власного буття. Позиція щодо власного життя – передумова переживання самоздійсненності [72].

Варто зазначити, що у контексті екзистенційної психології та підходу А. Ленгле, зокрема, [205] такі поняття, як «екзистенційне самоздійснення», «особистісне самоздійснення» та просто «сповненість», використовуються рівноцінно – це усе персонально-екзистенційний вимір розвитку особистості.

Фактично уся концепція екзистенційно-аналітичної теорії А. Ленгле розгортається навколо категорії *Person* (*персонального*). *Person* не має конкретного визначення, проте науковець окреслює його як «духовне в індивіді». Або ж *Person* – це здатність бути Я; спроможність до Діалогу (сміслової комунікації з оточуючими та світом) [75].

А. Ленгле посилається на визначення В. Франкла, для якого *поняття* «*персональне*» – «вільне в людині», усе, що можна об'єднати поняттям «автентичність», те, що прагне бути розкритим та реалізованим [75].

Person розкривається у самоцінності. А самоцінність – друга важлива категорія екзистенційного аналізу А. Ленгле. Це прийняття себе, ґрунтоване на глибокому саморозуміння; це переживання внутрішньої узгодженості всередині Я. Висока самоцінність, що робить Я достатньо сильним, утверджує його здорову функційність, стає джерело самоздійснення, доступу до духовного виміру особистості, до *Person* [74; 75; 76].

Тож *персональність* – це осмисленість буття у дійсності розкритих власних потенцій, це ідентичність здійснена у особистій свободі та відповідальності.

Досліджуючи шляхи набуття Я-конгруентності, самоцінності, глибокого розкриття персонального існування в його автентичності А. Ленгле виділяє чотири

основні умови осмисленої екзистенції (або чотири екзистенційні мотивації), як етапи, які людина один за одним проходить для розкриття сенсу:

- I. *Могти «бути-в-світі»*: розкриття самої можливості існування у контексті конкретної ситуації; подолання тривоги, страху та невпевненості; наслідками прийняття життєвої ситуації є: почуття безпеки, базова довіра до світу, готовність віднайти у ньому духовну опору;
- II. *Жити таке життя, яке подобається*: життя повинно імпонувати унікальності індивіда; людина набуває емоційної відкритості щодо цінностей існування, дозволяє собі бути «зачепленою ними»; наслідком втілення мотивації є переживання фундаментальна цінність існування;
- III. *Мати право бути такою, якою людина є у своїй унікальній сутності*: дослідження себе, самооцінювання, прийняття багатогранності власного Я; узгодження ситуації та змісту її цінностей з власним Я, власною суттю; наслідком буде: довіра до себе, резистентність до зовнішніх оцінок (в будь-якому випадку відбувається співвіднесення зовнішніх оцінок із результатом рефлексивного дослідження себе, а згодом інтеграція вказаних оцінок у власний образ Я за допомогою критичного переосмислення), орієнтація на перш за все на себе, совість та особистісну самоцінність;
- IV. *Втілити персональний зміст у діяльності*: рішучість втілити себе й свою суть, прагнення побачити й відчути важливість свого життя у системі більш загальних взаємозв'язків: суспільних, культурних, релігійних, історичних тощо; при фрустрації останньої екзистенційної мотивації виникатиме екзистенційний вакуум – відчуття глибокого незадоволення життям, беззмістовності – втрата сенсу [77; 130].

Важливо, що зокрема третя екзистенційна мотивація розкриває важливість саморозуміння, самоприйняття, самоповаги особистості. А. Ленгле у своїй емпіричній моделі самоздійснення вказує, що основою розкриття зустрічі з собою, втіленій у задоволеній третій мотивації, є розвинена здатність людини до *самодистанціювання та самотрансценденції* [207].

Самодистанціювання – віддаль необхідна для того, аби найбільш повноцінно пізнати себе. Воно допомагає знайти «істино власне» та усвідомити свою схожість та відмінність від оточуючих. Існують безпосередні емпіричні дослідження, що підтверджують зв'язок конструктивної змоги до самодистанціювання (ізолювано) та значний розвиток навичок пов'язаних із більш ефективним самоусвідомленням (як *mindfulness*) та усвідомленням свого місця у світі загалом. Серія експериментальних досліджень показала, що прийняття самодистанційованої точки зору, при відновленні у пам'яті проблемних та психотравмуючих автобіографічних спогадів, зменшило депресивність, фаталістичність та романтизацію їх сприйняття, фізіологічну реактивність і полегшило адаптивну саморефлексію (в порівнянні із самозаглибленою перспективою аналізу від першої особи), змінило загальне афективне забарвлення ситуації [233]. Також виявлено, що достатньо ефективне самодистанціювання йде поруч із позитивним самоприйняттям, що стає умовою об'єктивного перегляду досвіду із більш адекватною психологічною дистанцією. А також: позитивне самоствалення як чинник самодистанціювання відображає аспекти глибокого самоусвідомлення, прийняття себе та реальності, співпереживання собі та іншим [192]. Тож часом варто вміти розглядати себе на відстані, аби ще більше до себе наблизитись.

Самотрансценденцію А. Ленгле розглядає так, як і його попередники: це змога вийти за межі себе і «віддатися» зовнішньому світові [74] з його цінностями, пропозиціями й завданнями.

Ще однією важливою категорією емпірико-теоретичному підході А. Ленгле є психологізоване поняття *екзистенції*. Екзистенція передбачає відкритість до світу через усвідомлення екзистенційної *свободи та відповідальності* [208]. Психологічна свобода дозволяє людині відчувати сенс існування навіть у випадках, здавалося б, безглузлого страждання. У концепціях О. Ранка реалізація свободи здійснюється через самоусвідомлення та саморозуміння, що є чинниками підвищення спроможності до більш осмисленого вибору та волі жити автентично [102]. Результатом глибокого самопізнання та самоусвідомлення стає самоцінність

людини – відчуття духовної цінності й унікальності власного Я, здатності викликати в собі глибокі почуття до як до себе так і до світу, та визначає буття людини в цілому [155; 156].

Екзистенційна відповідальність – готовність дбати про реалізацію власних рішень, звітувати перед собою та світом за процес свого становлення. Повертаючись до філософської бази екзистенціалізму відповідальність – це вищий вияв свідомості людини в умовах абсурдності існування [95], адже кожна окрема людина обирає самотійно, ким їй стати (звісно не ігноруючи умови середовища, в якому вона живе), як їй жити [107; 108; 109]. Як узагальнюють у своїй статті Е. В. Чумакова та С. П. Лук'янова: прийняття на себе відповідальності за власне життя загалом, окремі життєві вибори зокрема – це передумова для розвитку особистості, її особистісного зростання, самоактуалізації [146]. Усвідомлення себе суб'єктом здатним робити осмислений вибір, розуміння граней власної відповідальності – усе це разом є наріжним каменем доступності екзистенційної зміни, прийняття та утвердження унікального способу буття у світі.

Процес самоздійснення актуалізується лише за умов життєвого вибору, що стає необхідністю. Життєвий вибір – це одиниця особистісного самоконструювання, втілення власної сутності. Самоздійснення є одиницею змінною, також, що розвивається відповідно до певного етапу існування людини. Т. М. Титаренко вказує, що особистість сама будує свій світ, оскільки в ній самій закладено потенційні можливості до трансформації не тільки індивідуально-психологічних, але у категоріях більш широких суспільних змістів [126].

А. Ленгле узагальнює, що найвищим і завершальним етапом процесу самоздійснення є «буття собою» – ясність у ставленні до себе [76], що формується через сприйняття самого себе і свого Я (Самості) в контексті «Я-Інші», «Я-світ»[75].

Разом з тим А. Ленгле аналізує патологічний нарцисизм та стверджує, що проблема самоцінності у розвитку такої особистісної дисфункційності є ключовою: самоціннісний дефіцит «блокує» здатність людини до автентичного переживання життя [73], і, як наслідок, закриває можливості для самоздійснення.

Теорія А. Ленгле є зорієнтованою на віднайдення способів якнайбільш повного розкриття особистістю її можливостей, переживання духовної наповненості, відчуття залученості у суспільство, віднайдення гармонії між індивідом та світом, що його оточує. Самоздійснення виражається у психологічному консонансі Я, а саме: розкритті *Person* (кристалізованого у саморозумінні та самоцінності); очевидній наближеності до сповнення екзистенції[76], що є прямою відповіддю конгруентного Я на питання ідентичності, актуальної ситуації та самостановлення.

Доцільність зосередженого опису теоретичної концепції персонального екзистенційного аналізу А. Ленгле обґрунтована найбільшою синтезованістю знань про особистісне самоздійснення у вказаній теорії, сформованістю відповідної емпірико-методологічної бази для безпосереднього дослідження конструкту.

1.2.4. Теоретична модель зв'язку нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення

У побудові теоретичної моделі перш за все виходимо з того, що найбільш базовим та комулюючим усі властивості особистості феноменом є – Я. Я об'єднує у собі увесь інтераційний досвід індивіда, уявлення про себе, що набуваються людиною від самого початку формування та здійснення осмисленої активності, взаємодії зі світом та оточуючими людьми. Я містить у собі не лише інтерперсональну проблематику, але й сприйняття, мислення, пам'ять, інтелект, емоції та переживання [175]. Тож Я – це своєрідний особистісний стрижень, все, що робить особистість особистістю.

Нарцисична саморегуляції – механізм, що є опорою конструктивного способу функціонування системи Я, здійснює вплив на узгодження функцій Я, підтримує внутрішню афективну рівновагу, почуття безпеки та стабільності, необхідні для хорошого самопочуття індивіда. Нарцисична саморегуляції підтримує адекватне уявлення особистості про себе, кристалізує високу самооцінку, необхідну для рефлексії психологічної цілісності особи, самоорганізації поведінки, що базується на вірі в себе. Зрушення у функціонуванні

нарцисичної саморегуляції знаходять своє відображення у неадекватно заниженій, або завищеній самоцінності. Така самооцінка стає деформованою захисними механізмами як способами відновлення порушеної внутрішньої рівноваги у втраченій глибині саморозуміння, а як наслідок, благозвучності самоприйняття. Нарцисична регуляція Я-системи, апріорі, є покликаною сприяти інтеграції тілесності Я та психічних властивостей, детоксикувати реалістичну негативну самооцінку розвитком компенсаторних способів віднайдення нових можливостей реалізувати свій природний потенціал (навіть за умов виникаючих бар'єрів). Нарцисична саморегуляція сприяє формуванню гармонійно-ідеалізованої структури Супер-Его і, як наслідок, формуванню персональної ціннісно-сміслової структури та життєвих орієнтирів. Функційність саморегуляції веде до ефективного саморозуміння й адекватно високої самоцінності особи.

Як вже сказано вище відчуття власної вартості – серцевина Я – показник ефективності його функціонування. У контексті самоздійснення цінність Я є умовою здійснення персонально-емоційного повороту до світу наповненого цінностями. Та перш ніж особа кристалізує свою самоцінність вона проходить етап оцінювання себе та формування специфічного самоствавлення. Самоствавлення – різновид емоційного переживання, що відображає ставлення до того, що індивід знає про себе, ким себе вважає. Це динамічна структура цілого спектру індивідуальних особливостей (біологічних, психологічних, соціальних), що дають людині вартісний смисловий ґрунт у ставленні до себе [139]. Необхідними умовами формування адекватного ставлення, в умовах екзистенційно-аналітичної психології, є здатність до самодистанціювання та самотрансценденції: аби побачити цінність у зовнішньому світі необхідно перш за все розуміти ким людина є сама, вміти займати дистанцію щодо себе.

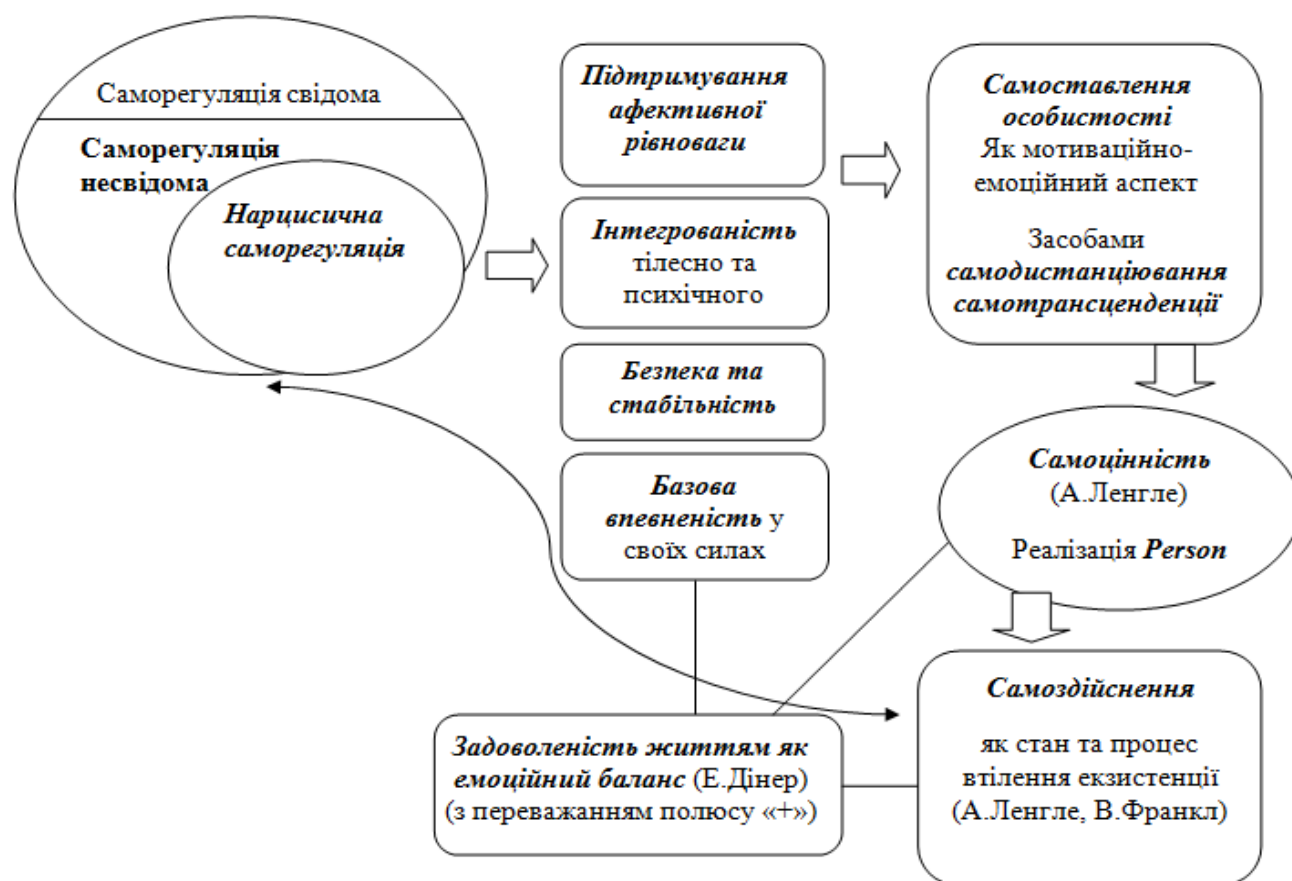

Рис.1.1. Теоретична модель нарцисичної саморегуляції особистісного самоздійснення.

Теоретична модель нарцисичної саморегуляції особистісного самоздійснення відображає зв'язок несвідомої регуляції Я із самоставленням особистості. Самоставлення особистості формується в умовах виконання безпосередніх функцій ефективно нарцисичної саморегуляції: підтримування афективного балансу, внутрішньої інтегрованості, почуттів безпеки та стабільності, кристалізуючи базову впевненість у собі. Адекватне самоставлення складно сформувані без розвинених здібностей до самодистанціювання та самотрансценденції, адже саме вони доповнюють суб'єктивне уявлення про себе «поглядом збоку» [75]. Результатом ефективного функціонування Я-регуляції, пізнання себе та формування самоставлення є адекватне почуття цінності. Розуміння глибини власного внутрішнього світу, довіра до власних суджень створюють умови більшої відкритості до дійсності, що існує поза внутрішнім світом особи.

Натомість неефективність нарцисичної саморегуляції може говорити про дестабілізованість та певну дезінтегрованість Я. Адже власне у нормі розвинена самоцінність забезпечує таку Я-структуру, яка б могла здійснювати доступ до буття *Person*. Тож проблема розвитку нормальних функцій Я може слугувати причиною втрати:

- гармонійного усвідомлення меж Я й повноцінної картини себе;
- автентичності та її багатогранного розкриття у процесі самоздійснення;
- здатності займати позицію у ставленні до себе, що веде до нестійкості уявлень про себе;
- можливості бути достатньо чутливим до цінностей зовнішнього світу.

Відповідно нарцисична саморегуляція створює сприятливі умови для узгодження багатьох психічних активностей, спрямованих на самореалізацію особистості, її екзистенційну зміну у самоздійсненні.

Нарцисична саморегуляція діє у напрямку підтримування адекватного самоствавлення і здорової самоцінності. Якщо, апріорі, цей тип регуляції Я-процесів порушено – страждатиме адекватне самоствавлення. А проблема із самоцінністю стане причиною порушень у емоційній сфері: у Я не буде змоги підтримувати адекватний афективний баланс та більш позитивне уявлення про себе, особистість втратить можливість прояву ідентичності у самоздійсненні, як найвищій психологічній меті людського, наповненого сенсом, життя. Втрата необхідної впевненості у собі, що є браком адекватної грандіозності, стане на заваді реалізації креативності людини, відкритості до ідеалів, що дають значення життю[61]. Дисфункція нарцисичної саморегуляції також виявляється у зростаючих тенденціях до дисоціативних процесів у Я, а брак самоприйняття – меншій узгодженості елементів, що формують усю його цілісність.

Тож особистісна цінність є необхідною умовою змоги помічати екзистенційні цінності світу та здійснювати персональну екзистенційну зміну. За умов браку адекватної самоцінності людина стає закритою до самоздійснення, втрачає спроможність відгукнутись буттю із надр власної автентичної реальності, і дати свою унікальну відповідь цінностям дійсності.

Разом з цим у запропонованій моделі нарцисична саморегуляція та особистісне самоздійснення мають зв'язок із задоволеністю життям. Задоволеність життям, як когнітивно-емоційна оцінка якості існування, свідчить про такий специфічний афективний баланс, коли емоційне забарвлення суджень індивіда про своє життя є більш позитивним. Задоволеність життям включає в себе як більш усвідомлювану когнітивну так і менш усвідомлювану афективну оцінки [17]. Свідома оцінка себе або життєвих обставин може відображати реальні цінності та цілі, якими вона керується у щоденній активності. Також афективні реакції можуть відображати вплив несвідомих мотивів та тілесних станів на суб'єктивну оцінку задоволеності існуванням [111]. Зокрема відчуття власної цінності, яке підтримується нарцисичною саморегуляцією, що функціонально відповідає за більш позитивну оцінку цілісності та неповторності, унікальності досвіду людини[221] – дзеркало задоволеності собою у світі. Нарцисична саморегуляція безпосередньо впливає на підтримування афективної рівноваги та допомагає утверджувати позитивне уявлення індивіда про себе (зокрема оцінюючи себе у часовій перспективі). Задовольняючи потребу у наповненому змістом існуванні людина разом із тим підвищує рівень свого психологічного благополуччя. Життя, що сприймається пустим та безсенсовним складно назвати благополучним. Екзистенційна пустка знаходитиме віддзеркалення у будь-якій активності людини, зокрема у професійній діяльності, комунікації, креативність ставатиме важкодоступною, а творча основа унікальності *Person* (не розкрита в глибині персонального змісту) – не реалізованою. Адже аби творити потрібно бути достатньо сміливим, вірити у себе, довіряти собі.

Завершити аналіз теоретичної моделі нарцисичної саморегуляції особистісного самоздійснення можна важливим припущенням про зв'язок цих категорії із концептом життестійкості, що є сформульованим С. Мадді [212], адаптованим у вітчизняній психології Т. Титаренко та Т. Ларіною для опису системи персональних переконань (про себе та світ), що допомагають особі ефективно адаптуватись та долати стресові ситуації [126]. Це своєрідне збереження внутрішньої гармонії всупереч проблемам та перешкодам, здатність жити

повноцінним та наповненим змістом життям [19]. Для розвитку особистої життєстійкості, так і для адекватної самоцінності, спільним та важливим у процесі їх розвитку є прийняття, підтримка, любов і схвалення зі боку важливих дорослих, підтримування ініціативи у діяльності, що формують базове відчуття безпеки, самоконтролю, впевненості, прийняття себе та світу. Акцентуємо: як у самоздійсненні, так і у життєстійкості важливу роль стрижневої властивості особистості, що стає основою її розвитку та самовдосконалення, розширення психологічного простору для розпізнавання вартостей світу, відіграє її самоцінність [57; 58]. А нарцисична саморегуляція перебуває у глибокій єдності із самопізнанням та емоційно-ціннісним ставленням до себе, усвідомлення власної суб'єктивної значущості.

Висновки до першого розділу

Поняття нарцисичної саморегуляції ґрунтовно досліджено у рамках психодинамічних теорій. Описані та проаналізовані концепції віднаходять спільність у глибинному та багатогранному вивченні Я, втіленні здорових мотивів Я у задоволенні нормальних нарцисичних потреб, що розкриватимуть своєрідність уявлень про себе та свій стосунок з середовищем. За умов їх задоволення індивід стає спроможним до конструктивної ідеалізації, адекватного оцінювання себе та оточуючих, переживання внутрішньої сили, повноцінності, самодостатності.

Конкретизовано, що нарцисична саморегуляція – це механізм Я-функційності, що спрямований на захист, заповнення та збереження інтегрованості та стабільності Я, глибокого саморозуміння та позитивного ставлення до себе. Нарцисизм загалом це феномен, що регулюється нашим Я. Конструктивний, або деструктивний спосіб саморегуляції формується на основі досвіду людини. Зокрема патологічний стан – дефіцит здорового нарцисизму, намагається бути компенсованим захисними механізмами Я, що мають на меті вберегти Я від тривоги щодо власної малоцінності та слабшання спроможності у встановленні глибоких контактів з близькими. Тож це порушення розвитку об'єктних стосунків у зрілому віці, реактивна грандіозність, дистанціювання від інших через страх бути

знеціненим та, як наслідок, і втрата контакту з собою. Адже, зокрема, тривога щодо виявлення власної малозначущості звужує той допитливий погляд, яким людина дивиться на себе й на світ.

Узагальнено, що самоздійснення (або сповненість, що вживається синонімічно) є реалізацією персональної екзистенції, що у психологічному вимірі відображається у сформованості власних ціннісно-смислових орієнтирів, наповненому змістом існуванні, розкритті індивідуальних можливостей, гармонійному співіснуванні зі світом. Це рух у глибоке саморозуміння, самоприйняття, переживання цінностей, подолання протиріч існування, так, зокрема, здатність протистояти онтологічній тривозі, що пов'язана із конечністю життя, екзистенційною свободою та відповідальністю. Умовою розвиненої самотрансценденції, як відкритості до цінностей світу, є самоцінність особи.

Обґрунтовано теоретичне припущення, що є нарцисична саморегуляція є джерелом самоздійснення, прояву здорових рис особистості: амбіцій, натхнення, ідеалів. Пов'язуючим обидва досліджувані феномени явищем є переживання власної значущості – самоцінності. Особистісна самоцінність повинна бути кристалізована внутрішньо (на рівні Я-рефлексій) та утверджена зовнішньо за допомогою стосунків з оточуючими людьми та світом загалом. Кристалізує самоцінність почуття внутрішньої узгодженості Я, адже зріла особистість – це така форма буття індивіда, що передбачає розкриття та втілення персональної унікальності у її найповнішому вияві. А це, в свою чергу, не може відбуватись без повноти та злагодженості саморозуміння.

Нарцисична саморегуляція має тісну дотичність до процесів формування самоствалення, позитивного уявлення про себе. Самоствалення особистості, у структурі якого провідну роль відіграють емоції, є смисловим відображенням дійсності як зовнішньої, так і внутрішньої. Якщо будь-яке переживання цінності починається зі ставлення до себе і власного буття, фундаментальна цінність – позиція щодо власного життя – міра життєвої осмисленості, передумова переживання самоздійснення.

Розділ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРОЦЕДУРА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАРЦИСИЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК ЧИННИКА ОСОБИСТІСНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ

У цьому розділі здійснено опис організації емпіричного дослідження нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення, а саме:

- описано програму емпіричного дослідження;
- обґрунтовано вибір методів та методик дослідження (зокрема описано специфіку їх використання, окреслено показники нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення);
- обґрунтовано вибір респондентів для вивчення нарцисичної саморегуляції.

Нарцисична саморегуляція – це динамічно організований механізм підтримування адекватного самоствавлення, самоповаги та позитивного уявлення про себе. Вона функціонує в межах саморегуляції Я, є її прямою та найбільш повною маніфестацією (зокрема гармонії чи конфліктності у саморозумінні). Всі елементи, що утворюють систему Я, комплексно організовані і пов'язані один з одним – це увесь інтеракційний досвід індивіда, з чого є сформованими уявлення про себе. Зміни в її частинах неможливі без того, щоб одночасно всі елементи і вся система не змінилася в цілому. Елементами Я-системи є усвідомлювані або динамічно неусвідомлювані спогади, думки, фантазії, вчинки, які афективно стосуються «усвідомлення себе собою». До самодинамізму, окрім усього інтегрованого досвіду людини, також належить арсенал та специфіка захисних механізмів, що відображають своєрідні психічні навички кооперації із самоціннісним дефіцитом, що може бути ситуативним, або ж невротично-тривалим.

Як попередньо теоретично обґрунтовано: нарцисична саморегуляція має вплив на рефлексію особистістю самоповаги, цінності, а її уявлення про себе є позитивним, що є наслідками механізму підтримування афективної рівноваги з переважаючими власне позитивними афективними станами. Особистісне ж самоздійснення не здатне актуалізуватися у свідомості людини без відчуття та

переживання своєї особистісної цінності. Людина здатна побачити цінності світу, що її оточує лише тоді, коли не знецінює власну індивідуальність. Вона наповнюватиме своє існування сенсом, крізь сміливість, зосереджену у внутрішній силі долати онтологічну тривогу. Зокрема від розуміння екзистенційної причетності до «буття-у-світі», від спроможності помічати та відчувати цінності, від бажання бути відкритим до екзистенційних змін у собі та актуалізувати свої персональні ресурси у діяльності, від осмисленості та відчуття індивідуальної вартості власного життя залежить якість існування, задоволеність у психологічному та соматичному вимірах.

Тож емпірична проблематика дослідження вибудовується на базі особистісної трихотомії «нарцисична саморегуляція – самоцінність – самоздійснення».

2.1. Програма дослідження нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення

Програма дослідження нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення складалася із трьох етапів:

Етап 1 (підготовчий)

Виокремлення параметрів вивчення нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення; вибір емпіричного інструментарію, що б найбільш повно, проте не надто обширно (що могло зумовити втрату важливого фокусу на предметі дослідження), розкрив картину зв'язків здорового нарцисизму та повноти існування особистості.

Для проведення дослідження використано такі методики:

- Методика оцінки нарцисизму «Self» (Ф. Денеке та Б. Хільгеншток);
- Особистісний тест «Темна Тріада» D3-скорочений (Д. Джонс, Д. Полхус);
- Методику «Шкала Екзистенції» (А. Ленгле, К. Орглер);
- Опитувальник «Задоволеність життям» (Е. Дінера);
- Анкета діагностики рівня задоволеності основних потреб (Т. Кулакова, А. Штриков).

Також на початку дослідження запропоновано відповісти на питання анкети для з'ясування загальних відомостей про респондентів. Анкета містила питання про вік, стать, вид діяльності, професійну спеціалізацію, сімейний стан досліджуваних.

Етап 2 (збір емпіричних даних)

На цьому, основному, етапі відбувався збір даних у групі дослідження. Емпіричними базами для дослідження стали: Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівський лісотехнічний університет, Львівський університет безпеки життєдіяльності. Загалом зібрано 360 результатів опитування осіб, що належать до вікових категорій пізнього юнацького віку та ранньої дорослості.

Етап 3 (аналіз результатів):

На третьому етапі здійснено аналіз отриманих результатів; узагальнення та формування висновків; окреслення перспектив подальшого вивчення проблеми. Здійснено кількісне опрацювання матеріалів, математичний аналіз за допомогою методів багатовимірної статистики, інтерпретацію результатів. Висновки також консолідовано у ґрунтовно осмисленій емпірико-теоретичній моделі, із врахуванням усіх чинників особистісного самоздійснення, що належать до специфіки функцій нарцисичної саморегуляції.

У аналізі результатів використовувалися програми статистичної опрацювання даних: Statistica 10.0. та Excel. Використано такі методи програми Statistica як: описативна статистика, кореляційний аналіз, порівняльний аналіз (t-тест Стьюдента, критерій множинних порівнянь Шеффе), кластерний, факторний та регресійний аналізи.

2.2. Дослідження параметрів нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення

Параметри нарцисичної саморегуляції

Основними методиками для вивчення механізму функціонування нарцисичної саморегуляції обрано методику оцінки нарцисизму «Self» (Ф. Денеке

та Б. Хільгеншток) та особистісний тест «Темна Тріада» D3-скорочений (Д. Джонс, Д. Полхус – шкала «Нарцисизм»).

Нарцисична саморегуляція динамічної Я-системи сильної особистості, згідно теоретичного аналізу, спрямована на задоволення нормальних потреб людини у високій, проте адекватній самооцінці; у здатності набувати і усвідомлювати життєвий досвід наповнений сенсом; задоволені потреби в освоєнні нових можливостей, нових форм почуттів, переживань, подій, думок і визнання, можливості знаходити нові форми та методи самовираження й саморозвитку. Оцінка функціонування Я-системи відображає ефективність механізмів, що регулюють її діяльність, а зокрема здорового нарцисизму як прямої форми маніфестації специфіки роботи Я щодо задоволення потреби у високій адекватній самоцінності. Функційність нарцисичної саморегуляції рівноцінна більш гармонійному самоусвідомленню.

Методика оцінки нарцисизму «Self» (Ф. Денеке та Б. Хільгеншток)

Методика розроблена Ф. Денеке та Б. Хільгенштоком і адаптована в 2003 році в НППНІ ім. Бехтерева Н. Залуцькою, А. Я. Вуксом під керівництвом В. Д. Віда [37]. Опитувальник складається з 163 тверджень (див. Додаток А.1), відповіді на які формуються за шкалою від 1 до 5. Отримується інформація про 18 параметрів нарцисичної саморегуляції, а також загальний нарцисичний коефіцієнт та індекс функціонування системи Я. Вимірювання нарцисичного коефіцієнта здійснюється за допомогою підрахунку вказаних пунктів методики. Показники співставляються із параметри ідеально сильної особистості.

Обраний інструмент вивчення нарцисизму надає можливості дослідження різних аспектів організації і регуляції нарцисичної системи особистості в тій мірі, в якій вони доступні для самоспостереження, дозволяє здійснити якісну оцінку структури окремих регуляторних механізмів Я-системи і скласти це у загальну цілісну картину, що відображає своєрідність роботи стрижневого особистісного самодинамізму Я. Усі параметри нарцисичної саморегуляції співвідносяться із загальною силою особистості, що є показником наповненості людини внутрішнім

ресурсом, вірою в себе, спроможністю реалізувати потенціал. Показниками нарцисичної саморегуляції є такі шкали:

1. *Безсиле Я* – для сильної особистості нехарактерний стан тотальної безпорадності, відсутність мети, втрата цінності, тотально негативна самооцінка почуття внутрішньої порожнечі.
2. *Втрата контролю емоцій та прагнень* – сильна особистість не налаштована на тотальну втрату самоконтролю, не є вкрай чутливою до станів, що паралізують її активність, а має широкі можливості контролювати ситуативні коливання психічного стану.
3. *Дереалізація/деперсоналізація* – для сильної особистості не характерна яскрава захисна дистанція у стосунку до себе та світу, що може свідчити про непомірність тривоги, яку потрібно знизити.
4. *Базовий потенціал надії* – сильна особистість не є фасадно самовпевненою, а готова реалізувати свої ресурси всупереч можливим труднощам, що підкріплено позитивним життєвим досвідом.
5. *Незначуще Я* – сильна особистість не потраплятиме в пастку абсолютизування думки оточуючих про себе, а може розпізнати власну реалістичну вартість, цінувати себе, розуміти значення унікальності існування.
6. *Негативне тілесне Я* – сильна особистість може прийняти і повністю адаптувати до себе реалістичну самооцінку в ставленні до тіла, детоксикуючи сором, чи почуття провини, що паралізують самореалізацію.
7. *Соціальна ізоляція* – сильна особистість є базово впевненою в собі, готова розпізнавати позитивну оцінку, яку їй дають оточуючі; є достатньо відкритою, аби бачити цінність у соціальних зв'язках, досліджуючи їх глибину.
8. *Архаїчний догляд* – сильна особистість активною, володіє автономним контролем ситуації, та допускає насолоду від спокою та занурення в себе, аби віднайти гармонію (у спогляданні світу, контакті з природою і т.п.).
9. *Грандіозне Я* – це установка на досягнення успіху сильного Я, яке відчуває і розуміє власну самоефективність; має високу, проте адекватну самооцінку,

- оптимізм у ставленні до дійсності, відчуває резервні психологічні можливості, які можна розвивати, реалізуючи унікальний сенс.
10. *Прагнення до ідеального Я-об'єкта* – сильну особистість авторитет інших надихає та вона здатна відчувати свою цінність і без нього, припускаючи можливість використання ідеалу, як підтримки впевненості у собі, без непомірної залежності від присутності натхненників у власному житті.
 11. *Прагнення похвали та підтвердження* – в сильного Я існує адекватне прагнення хоч колись бути в центрі уваги; це небайдужість до оточуючих, адже крізь розуміння їх ставлення до себе можна краще дослідити себе.
 12. *Нарцисичний гнів* – на чинники, що виводять сильну особистість з рівноваги вона здатна реагувати захистом – адекватним гнівом; такий гнів стабілізує Я-систему і захищає її від нарцисичного шоку і втрати власної цінності (з контролем поведінки та афекту).
 13. *Ідеал самодостатності* – сильна особистість орієнтується насамперед на власні зусилля у досягненні мети, використовує власні ресурси, є свідомою своєї самоефективності.
 14. *Знецінювання об'єктів* – високому рівню соціалізації сильного Я характерна мінімальна тенденція до знецінення оточуючих, мінімізування значення критики й агресії у відповідь.
 15. *Ідеал цінностей* – сильна особистість володіє цінностями на яких вибудовується її власне осмислене життя; принципи існування є інтегрованими в загальний контекст соціального буття.
 16. *Симбіотичний захист Я* – сильна особистість не потрапляє в психологічну залежність від значущих осіб, які висловлюють авторитетну життєву позицію, вона є автономною та здатною до асертивної поведінки.
 17. *Іпохондричний захист від тривоги* – сильна особистість навіть за умови виникнення складного захворювання здатна переживати адекватну тривогу, що не заважатиме її повноцінному функціонуванню.
 18. *Нарцисична користь від захворювання* – сильна особистість допускає можливість обмеження своєї результативності будь-яким серйозним

захворюванням або недостатністю фізичних даних, однак вона орієнтована на максимальну компенсацію дії цих негативних чинників [37].

Отримані результати за вісімнадцятьма шкалами порівнюються щодо відхилень показників профілю ідеально сильної особистості, що свідчить про характер функціонування системи Я.

Методика дає змогу дослідити особливості роботи особистісного самодинамізму та його безпосереднього прояву у здоровому нарцисизмі. Яскраво виражені дефекти функціонування нарцисичної саморегуляції інформують про внутрішню дестабілізацію та переживання конфлікту, що, як наслідок, можуть стати джерелом виникнення психологічних проблем та навіть психічних розладів. Проблеми у яких власна цінність є центральним питанням (що є обґрунтованим за допомогою теоретичного аналізу) матимуть вплив на відкритість особи до переживань, які визначаються усім наповненням поняття «самоздійснення».

Особистісний тест «Темна тріада» (D3-скорочений, Д. Джонс, Д. Полхус)

Вивчення здорового нарцисизму здійснюється також крізь прояв нарцисичних рис особистості, що використовуються особою в нормі як адаптивний шлях динамічної саморегуляції відповідно до умов середовища. Процес досягнення цілей, вибір життєвих смислових домінант, самореалізація, задоволеність життям знаходяться під впливом Темної тріади загалом (тобто нарцисизму, Макіавеллізму та психопатії), та межі поширення її впливу можна спостерігати й у звичній для нас повсякденності, у щоденних виборах. *Темний тандем* співіснує в тісному кореляційному зв'язку, а нарцисизм, як проаналізовано теоретично, є найбільш конструктивним елементом [60; 222].

Особистісний тест «Темна тріада» містить такі три параметри вивчення:

1. *Нарцисизм* як схильність використовувати нарцисичні стратегії саморегуляції для підтримування позитивного самоствалення, високої самооцінки, внутрішньої стабільності, упевненості в собі і гарного самопочуття. Шкала «Нарцисизм» – це, фактично, модифікований та дещо скорочений варіант тесту вивчення неклінічної форми нарцисизму – Особистісного опитувальника Нарцисизму NPI, що розроблений Р. Раскіним та К. Холлом у 1979 році та досі

активно використовуються [173; 225]. Нарцисизм Темної тріади виражає рису, що у надмірно високому та сталому прояві може набувати межового до патологічного характеру. Тобто акцентований вияв нарцисизму як риси виражатиме швидше саморегуляційну дисфункційність, зокрема реакційно-компенсаторну грандіозність. Це додаткова інформація, що повинна бути врахованою для більш різностороннього розуміння конструкту нарцисизму, із врахуванням характеру сили Я.

2. *Макіавеллізм* визначається як схильність індивіда використовувати маніпуляції у міжособистісних контактах, приховуючи при цьому справжні наміри і за допомогою хибних відволікаючих маневрів досягати того, аби інша людина, сама цього не усвідомлюючи, змінила свої цілі. «Позитивним» ядром нормального прояву цієї риси є знижена емоційна чутливість у певних ситуаціях, прагматичність, зневага до конвенційних правил та норм, що можуть формувати лідерський потенціал та харизму людини. За основу вивчення Макіавеллізму у «Темній тріаді» використано опитувальник MACH-IV (Machiavellianism Scale – Шкала Макіавеллізму) [223].
3. *Психопатія* окреслюється як знижена емоційність, усвідомлення своїх егоїстичних інтересів та діяння відповідно до них, низька тривожність, схильністю до маніпуляцій, безстрашність та імпульсивність. Для вивчення психопатії, як нормальної риси у Темній тріаді, використовується варіант опитувальника психопатії PPI (Psychopathic Personality Inventory – Опитувальник особистісної психопатії) та PPI-Revised [222; 224; 238] (див. Додаток А.4).

Параметром ефективності нарцисичної саморегуляції у контексті Темної тріади є прояв нарцисизму як риси, що відображає самоцінність Я у вимірі самоцінності «заниженої – адекватно середньої/адекватно високої – завищеної». А зв'язок здорового нарцисизму із Макіавеллізмом та психопатією розкриває ще додаткові два вектори впливу самодинамізму на самоствалення людини та її діяльність на шляху до самоздійснення.

Параметри особистісного самоздійснення

Іншою частиною предмету дослідження є особистісне самоздійснення. Особистісне самоздійснення розглядається в межах екзистенційно-аналітичної парадигми і, власне, центральна методика, що окреслює його базуючись на екзистенційно-аналітичній теорії А. Ленгле.

Методика «Шкала Екзистенції» (А. Ленгле, К. Орглер)

Сповненість, як найвище щастя людини йде шляхом сприйняття поля можливих цінностей, їх емоційного переживання, прийняття рішення щодо них та обміркування способів найкращих дій реалізації сенсу у власному житті. Прямування до сенсу здійснюється на чотирьох рівнях: сприймання, почуття, вибору та дії.

Відправною точкою відповідно до якої людина оцінює себе за допомогою методики є усвідомлювана саморефлексивна картина Я, внутрішні почуття та переживання. Методика не з'ясовує рівень досягнень, а те, чи може людина конструктивно поводитися з собою і зі світом, бути собою не залежно від особливості психодинаміки і життєвих обставин. Загалом інструмент дослідження відповідає екзистенційній методології, що допускає свободу рішення.

Опитувальник містить: 46 пунктів, 4 основні шкали, 2 фактора особистості і 1 сумарний показник – переживання особистісної сповненості (див. Додаток А.2). Параметрами сповненості є:

- *Самодистанціювання (SD)* – здатність не бути «сліпим до світу»; змога людини, наче, відійти на певну відстань від себе, щоб поглянути на свою особистість та життєву ситуацію з дистанції; це можливість внутрішньо звільнитися від полону афектів, упереджень і бажань, побачити себе на віддалі аби окреслити цінності.
- *Самотрансценденція (ST)* – здатність не лише бачити, але, найголовніше, відчувати цінності, дозволяти їм «торкатись» власної екзистенції, переживати причетність до смислів життя. Також сюди належить відчуття внутрішньої емоційної конгруентності, а саме здатність приймати себе разом зі своїми бажаннями і потребами – це самоприйняття і почуття власної цінності.

- *Свобода (F)* – здатність здійснювати вибір відповідно до особистих цінностей, приймати персонально обґрунтоване рішення, коли на тлі реально можливого людина побачила саме те, що важливе для неї. За таких умов особа відкриватиме у собі потенціал відповідальності за вибір, переживатиме персональну свободу, що втілюватиметься у рішеннях.
- *Відповідальність (V)* – здатність доводити до кінця рішення, прийняті на підставі особистих цінностей. Бути витривалим у процесі втілення у життя власних задумів та сенсів (виражається у часовій стабільності) дозволяє наповнитися глибоким почуттям впевненості щодо значущості самоздійснення. Також почуття відповідальності є основою для формування стабільної самоцінності.
- *Персональність (P)* – як відкритість буттю, незамаскована глибина саморозуміння, когнітивна та емоційна доступність як багатогранного досвіду власного Я, так і оточуючої реальності. Персональність існує між полюсами: доступність буттю та закритість від нього.
- *Екзистенційність (E)* – свідоме рішення бути залученим у світ, бажання відповідально існувати в ньому (конструктивно поводитися зі дійсністю); здатність орієнтуватися в цінностях середовища, обирати і відповідально втілювати рішення в життя, змінюючи його, таким чином, в кращу сторону.
- *Сповненість, як загальний показник (G-WERT)* – міра наповненості змістом екзистенції конкретної особистості, почуття того, що життя суб'єктивно відчувається як сповнене (людина рефлексивно переживає сповнення свого внутрішнього змісту). Вказаний показник інформує про здатність справлятися з екзистенційними тривогами, розуміти вимоги світу і свої власні потреби, співвідносячи їх із ціннісно-смісловою системою Я [154; 207].

Тож сповненість – це глибока аутентентика існування особистості. Вказане поняття є синонімічним до самоздійснення та осмислюється як стан «тут і тепер» та процес тривалістю у життя. Як спосіб стосунку з дійсністю ґрунтується на чутливості до власних потреб, усвідомленні життєвих завдань, розумінні, які вимоги ставить індивіду життєва ситуація, узгоджуючи все між собою у

гармонійний холізм наповненого змістом існування. Екзистенційний сенс переживається як повнота життя, як «справжнє» існування і глибоке щастя.

Припускаючи, що особистісне самоздійснення, усвідомлення, того, що людина щоденно екзистенційно сповнює сенс існування впливають на суб'єктивне переживання щастя, емоційне відреагування на події щоденної дійсності, вартує дослідити такий більш прикладний параметр самоздійснення як задоволеність життям. Сенс життя та його суб'єктивна якість це феномени, які б могли доповнити один одного. Важливо визначити чи проживає людина лише «приємне беззмістовне життя», чи життя її є осмисленим на наповненому змістом.

Шкала «Задоволеність життям» (суб'єктивна шкала щастя) Е. Дінера – це опитувальник із 5 запитань, які потрібно оцінити за шкалою від 1 до 7. Загальний результат відображає рівень задоволеності життям (див. Додаток А.3). Шкала задоволеності життям Е. Дінера фактично відображає когнітивно-афективну сторону конструкту [181; 204; 211].

Задоволеність життям – оцінка людиною власного існування. Людина задоволена, коли майже немає невідповідності між існуючим становищем і тим, що уявляється їй бажаною ситуацією або тим, що, як вона припускає, заслужила у житті. Незадоволеність, в свою чергу, є результатом істотної незбіжності між дійсністю та ідеалом, очікуванням та реальністю. Незадоволеність також може виникати з порівняння себе з іншими людьми. Афект є, відповідно, емоційною стороною оцінки, причому включає як позитивні, так і негативні емоції та стани, що пов'язуються із минулим та теперішнім буденним досвідом, очікуваннями у майбутньому. А власне переважаюче переживання позитивно забарвлених афектів – основа емоційного комфорту, що продукує вищий рівень суб'єктивного благополуччя [129; 153].

Шкала суб'єктивного щастя (well-being) Е. Дінера вимірює емоційне переживання індивідом власного життя як цілісного, що є автентичним та близьким до індивідуальних уявлень про щастя [221]. Це дослідження персональної вагівниці афективного балансу між задоволенням та нещастям, когнітивний самозвіт особи про її життям загалом.

Саморегуляція Я-системи, у дотичності до самоздійснення, скеровує свою роботу на задоволення потреб у: (1) впевненості в собі (стабільній та адекватно високій самооцінці); (2) наповненні життєвого досвіду змістом щоденно; (3) самовираженні, самореалізації, відкритості до потреби визнання; (4) здатності бачити можливості та цінності, які «пропонує» життя; (5) можливості відкривати у собі нові прояви почуттів та переживань. Ці потреби дотичні до ціннісно-мотиваційних орієнтирів особистості, як основи життєвої мотивації, що розцінюється індивідом як ресурс, зокрема смисловий. Найбільш повно розкривається зміст ціннісно-мотиваційної сфери людини власне у розкритті та усвідомленні потреб у самореалізації. Самореалізація є вінцем розвитку особистості, що передбачає найбільш повне виявлення особистісних можливостей та їх здійснення у процесі життєвої активності. Фактично, це прямування до мети, до найбільш повного, розгорнутого в мірках життя образу себе [105; 122; 230; 231]. Самореалізація й потреба у ній власне виступає одним із параметрів більш широко окресленого самоздійснення. Розуміння цілей та цінностей у житті, їх усвідомлення – це обов'язковий базис руху у напрямку віднайдення сенсу життя, розуміння особистої цінності у світі, переживання себе людиною з гідністю й самоповагою, відчуття своєї цілісності, унікальності, самодостатності, змоги розуміти екзистенційну цінність життя у кожному актуальному моменті.

Анкета діагностики рівня задоволеності основних потреб (Т. Кулакова, А. Штриков).

Зазначений діагностичний інструментарій визначає ступінь прояву основних ціннісно-мотиваційних орієнтацій особи. Досліджуваним пропонується 20 тверджень, які потрібно оцінити за шкалою від 1 до 5 (див. Додаток А.5). Методика сформована на основі MQT – Maslow's quick test (А. Шарман), проте передбачає не 8 рівнів діагностики основних потреб, а 4 [44].

Потреби розглядаються як стійкі мотиваційні утворення, та особистісні ціннісно-орієнтаційні детермінанти зокрема. Актуальність однієї із потреб (або рівноцінність декількох) відображають спосіб взаємодії індивіда зі світом, один із акцентів його ціннісного фокусу. Більше того: чотири базові екзистенційні

мотивації перегукуються із класичною теорією мотивів А. Маслоу. Тому їх зв'язок є комплементарним.

Анкета дає можливість вивчити такі параметри ціннісно-мотиваційної сфери як:

- *Потреба у безпеці* – бажання мати забезпечене сьогодення та майбутнє, відчувати впевненість у навчанні, роботі чи будь-якій іншій діяльності;
- *Потреба у соціальній приналежності* – потреба формувати близькі та теплі стосунки з людьми, належати до певного соціального кола, відчувати бажання оточуючих «чути і розуміти» тебе. Соціальна приналежність – необхідна умова формування відчуття особистісної значущості;
- *Потреба у повазі* – досягти визнання та поваги інших, постійно підвищувати особисту та професійну компетентність й майстерність, володіти впливовим соціальним статусом. Стабільна, висока й адекватна оцінка досягнень і переваг необхідна для розуміння особистої, соціальної, професійної цінності, гідності, усвідомлення реальних компетенцій та перспектив розвитку, необхідна для впевненості у реалізації рішень;
- *Потреба у самореалізації* – бажання розвиватись багатогранно, чи у конкретному напрямку, що б наповнювало життя сенсом та збагачувало його почуттям автентичності, змістовності. Цінність самореалізації – прагнення гармонізувати буття, узгодивши індивідуальне із соціальним [65].

Також на бланку дослідження особи мали змогу заповнити анкету соціальних даних про себе, що містила запитання про вік, стать, освіту (курс та спеціалізацію), місце роботи (за наявності) з профілем діяльності та посадою, сімейний стан. Дані анкети також враховувалися у дескриптивному аналізі та статистичному опрацюванні.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дисертаційної роботи представлено програму емпіричного дослідження, що конкретизує організаційно-структурі напрямки та етапи його проведення.

Програма передбачає: підготовчий етап (виокремлення параметрів вивчення нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення; вибір емпіричного інструментарію, що у найбільшій мірі відповідав би предмету дослідження та його завданням); етап збору даних (конкретизація емпіричної бази дослідження та здійснення безпосереднього опитування); аналіз результатів (якісне та кількісне опрацювання отриманих даних, аналіз, синтез, структурування та узагальнення результатів; інтерпретація; моделювання).

Базуючись на емпіричній моделі виявлено такі показники феномену нарцисичної саморегуляції особистісного самоздійснення: загальний індекс функціонування Я-системи (як показник конструктивності функціонування Я), нарцисизм Я-регуляції (дзеркало адекватної самоцінності особи, задоволеності нормальних нарцисичних потреб, віра в себе), сила Я (переживання психічної цілісності, змістовності життя, самоцінності, рішучості, розпізнавання перспектив), нарцисизм як особистісна риса (низькі та помірні показники інформують швидше про адаптативний спосіб саморегуляції та переживання адекватної впевненості у собі та конструктивної грандіозності, необхідної для розвитку амбіцій, самоцінності, творчої самореалізації; високі показники – стверджуватимуть про нарцисичну фасадність), самодистанціювання, самотрансценденція (втілення персональних цінностей), свобода (відкрите поле екзистенційних виборів), відповідальність (спроможність доводити до безпосереднього виконання рішення, витримувати складнощі), персональність (реалізація автентичного буття) та екзистенційність особистості (залученість у життя, наповнене цінностями), загальна задоволеність життям (афективно-когнітивна оцінка, що ґрунтується на досвіді суб'єкта), актуальність потреб у самоствердженні та самореалізації.

Програма емпіричного дослідження дає змогу виконати поставленні у дисертаційній роботі завдання, виявити, або спростувати сутнісні детермінаційні зв'язки досліджуваних конструктів, автентифікувати теоретичну модель досвідом практичної реалізації цілей дисертаційного аналізу.

Розділ 3.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРЦИСИЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК ЧИННИКА ОСОБИСТІСНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ

3.1. Загальна характеристика групи досліджуваних

У дослідженні взяли участь 360 осіб віком від 17 до 25 років (середній вік становить 21 рік), які є студентами вищих навчальних закладів м. Львова (Львівського національного університету імені Івана Франка, Львівського політехнічного університету, Національного лісотехнічного університету України). Основні критерії добору групи – доступність, рівноцінність статевого складу (чоловіків та жінок), різноманіття спеціалізацій та вікова специфіка. Останнє обґрунтовано тим, що особи пізнього юнацького віку та ранньої дорослості активно проходять період особистісного становлення та питання екзистенційного самоздійснення стає для більшості нагальним. Самоздійснення особистості – це стан та процес тривалістю у все життя. У досліджуваній групі він не є завершеним, проте питанням достатньо актуально назрілим, що, зокрема, пов'язаний із професійним самовизначення, формуванням нових соціальних стосунків та кристалізацією ідентичності загалом [35]. У таблиці 3.1. продемонстрована статево-вікова структура групи досліджуваних.

Таблиця 3.1

Статево-вікова структура групи досліджуваних

Вікова група	Кількість досліджуваних	Частка від загальної групи у %	Чоловіки	Частка вікової групи у %	Жінки	Частка вікової групи у %
Пізня юність (17-21)	323	89,72	96	30	227	70

Рання дорослість (22-25)	37	10,27	5	13,5	32	86,5
	360		101	28,05	259	71,94

Як вказано у таблиці (див. Таб. 3.1) більшу частину вибірки складають особи пізнього юнацького віку. Це зумовлено процедурою дослідження із залученням студентів вищих навчальних закладів. Варто зазначити про відносність вікових рамок, оскільки до прикладу підхід Е. Еріксона окреслює підлітково-юнацький період із 12 до 19 років, а ранню зрілість із 20 до 25 [35].

За сімейним станом більшість досліджуваних мають пару – 165 осіб (46%), 14 осіб є одруженими (4%), цивільному шлюбі перебуває 24 особи (7%), друга за величиною частина вибірки пари не має – 156 осіб (43%), та 1 особа розлученою.

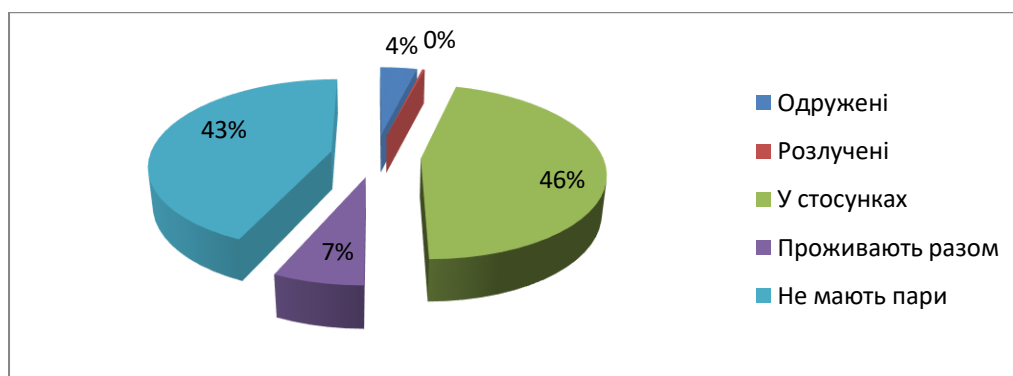

Рис. 3.1. Склад групи досліджуваних за сімейним станом

За напрямком освіти: природничі спеціальності – 164 особи (46% вибірки), гуманітарні напрямки – 156 осіб (43% вибірки) та технічні – 40 осіб (11% вибірки).

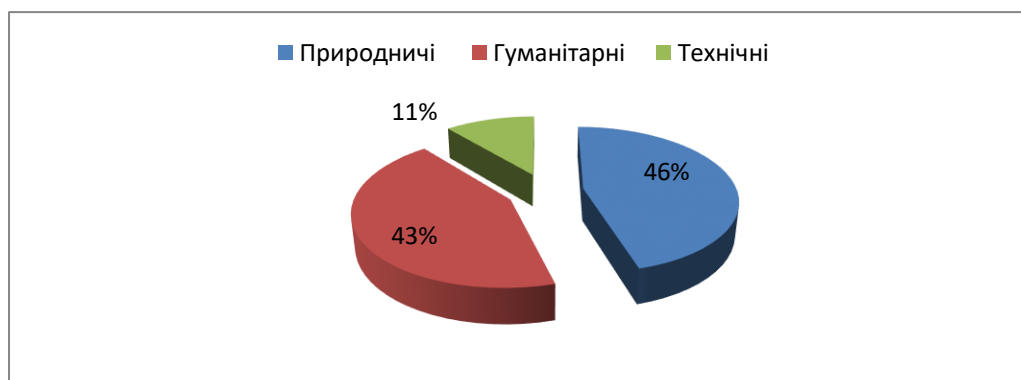

Рис. 3.2. Склад групи за напрямком освіти

Тип зайнятості досліджуваних – студентство.

3.2. Кореляційна структура зв'язків нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення

3.2.1. Загальна кореляційна структура

У дослідженні зафіксовано прямі та обернені лінійні зв'язки (при $p \leq 0,05$) нарцисизму із показниками функціонування Я-системи, показниками сповненості, задоволеності життям, цінностями та рисами Темної тріади (див. Додаток В). Перш за все здійснено кореляційний аналіз зв'язків у загальній досліджуваній групі.

Виявлено, що чим більшими є прояви *нарцисизму* на рівні саморегульованої Я-системи, тим меншими є показники слабкості Я ($r = -0,54$); незначущості Я ($r = -0,50$); втрати контролю над емоціями та прагненнями ($r = -0,36$); деперсоналізації та дереалізації як психічних захистів ($r = -0,43$); негативного тілесного образу ($r = -0,40$); соціальної ізоляції ($r = -0,43$); потреби у архаїчному догляді ($r = -0,40$); прагнення похвали ($r = -0,16$); проявів нарцисичного гніву ($r = -0,31$); схильності знецінювати об'єкти ($r = -0,14$); іпохондричного захисту від тривоги ($r = -0,31$); нарцисичної користі від хвороби ($r = -0,44$); психопатії ($r = -0,22$) (див. Додаток В).

Натомість вищими є базовий потенціал надії особистості ($r = 0,21$); грандіозність Я ($r = 0,11$); ідеал самодостатності ($r = 0,23$); задоволеність життям ($r = 0,20$); самотрансценденція ($r = 0,40$), самодистанціювання ($r = 0,21$), потреба у свободі ($r = 0,40$) та відповідальності ($r = 0,32$), персональність ($r = 0,39$) та екзистенційність ($r = 0,39$); загальний показник сповненості ($r = 0,43$); потреби у соціальній приналежності ($r = 0,14$), самоствердженні ($r = 0,15$), самореалізації ($r = 0,14$) (див. Додаток В).

Зростання нарцисизму, у контексті його вивчення не як ізольованої особистісної риси, а як одного із показників регуляції цілісної Я-системи, характеризується більшою силою Я, багатством внутрішнього ресурсу щодо переживання власної цінності, впевненості у собі. І, як наслідок, меншою тенденцією до використання захисних механізмів, що могли б вберігати від розбалансовуючих впливів: неприйнятних частин власного Я, нарцисичних

фрустрацій, травматичного досвіду, деструктивних соціально-комунікативних зв'язків, соціальної неуспішності, страхів та ін. Нарцисизм, як відображення здорової любові до себе та адекватної самоцінності, перебуває у зв'язку із показниками вищої інтегрованості Я, прийняттям себе. Підтверджено, що в такому випадку особа усвідомлює себе краще та функціонує більш конструктивно. Вона відчуває достатню впевненість та самодостатність, аби діяти рішуче, вільно, проте відповідально й співпрацюючи із соціальним оточенням у якому в актуальний момент існує. Також зростаючий нарцисизм у контексті більш ефективної саморегуляції поєднується із вищим особистісним самоздійсненням: висока й адекватна самоцінність й ефективніше розкриття персонального в людині, її внутрішнього світу є наповненим екзистенційними вартостями, а система життєвих ціннісних орієнтацій є більш чітко викристалізуваною (див. Рис. 3.3.).

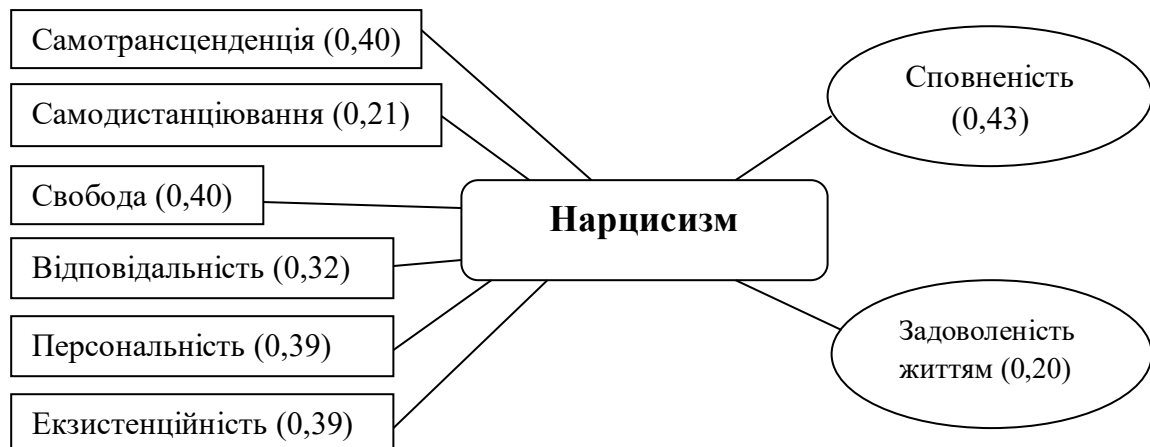

Рис. 3.3. Кореляційна плеяда: зв'язок показника нарцисизму (у контексті Я-регуляції) із ознаками особистісного самоздійснення та задоволеності життям ($p \leq 0,05$).

Таке розкриття сповненості продовжується у переживанні більшого суб'єктивного благополуччя, потребах бути особою соціально визнаною, такою, яка самостверджується та самореалізовується. Крім того актуальність зазначених потреб свідчить про те, що самоздійснення є дійсно не лише станом, але й активним процесом, оскільки саморозкриття Я незмінно відбувається крізь: соціальні стосунки, утвердження себе у усвідомленні самозначущості; усвідомлення впливу

Я на власне життя та зміну екзистенційної дійсності у різносторонній самореалізації.

Визначені статистичним аналізом кореляційні плеяди демонструють зв'язок нарцисичної саморегуляції та внутрішнього афективного балансу оцінки власного існування. Внутрішній афективний баланс, з одного боку, базово підтримується системою конструктивно функціонуючої Я-регуляції [175], а з іншого – задоволеність життям маніфестує важливість позитивних афективних переживань. Вищий нарцисизм поєднується із вищим суб'єктивним благополуччям: зростає задоволеність різними сферами життя, є більш позитивний баланс афектів, зменшується психосоматична симптоматика [179].

В міру зростаюча Я-грандіозність у поєднанні з ідеалом самодостатності та базовим потенціалом надії демонструє віру у власні сили, довіру до себе, реалістичні амбіції, самоповагу (як високу й стабільну самооцінку), що, як вказує Х. Кохут, є рушіями самореалізації індивіда [61; 62].

Такі первинні результати кореляційного аналізу засвідчують прямий зв'язок «ядра» нарцисизму й персональної цінності. Змога розкрити вартість існування може реалізовуватись через досвід глибокої самовартості, визнання того ким людина насправді є, довіру та любов до себе.

Перш ніж аналізувати зв'язки індексу Я-системи із іншими досліджуваними конструктами – слід зазначити, що його зростання (відхилення значень показників від нуля) може демонструвати менш конструктивну діяльність нарцисичної саморегуляції, де її головним завданням ставатиме збереження структурної цілісності та стабільності самоцінності засобами психологічних захистів.

Індекс Я-системи, як загальний показник її благополуччя та функційності, перебуває у прямому зв'язку із персональним безсиллям ($r=0,66$); схильністю втрачати контроль над емоціями та прагненнями ($r=0,55$); деперсоналізацією та дереалізацією ($r=0,50$); низькою значущістю Я ($r=0,57$); негативним образом тіла ($r=0,47$); соціальною ізоляцією ($r=0,43$); потребою в архаїчному догляді ($r=0,50$); прагненням до ідеального Я-об'єкта ($r=0,23$); необхідністю похвали ($r=0,30$); схильністю до проявів нарцисичного гніву ($r=0,49$); схильністю до знецінення

($r=0,52$); потребою у симбіотичному захисті ($r=0,15$); іпохондричним захистом від тривоги ($r=0,28$); нарцисичною користю від захворювання ($r=0,32$); прагненням мати ідеалізовані цінності ($r=0,32$); схильністю до Макіавеллізму ($r=0,23$) та психопатії ($r=0,16$); важливістю потреб самоствердження ($r=0,22$), соціальної приналежності ($r=-0,18$) (див. Додаток В).

Натомість нижчими стають: задоволеність життям ($r=-0,31$); психологічні можливості самодистанціювання ($r=-0,31$) та самотрансценденції ($r=-0,34$), переживання особистої свободи ($r=-0,47$), відповідальності ($r=-0,42$), персональності ($r=-0,39$) та екзистенційності ($r=-0,48$); загальний рівень сповненості ($r=-0,49$); схильність до нарцисизму як особистої риси ($r=-0,14$); потреба самореалізації ($r=-0,13$) (див. Додаток В).

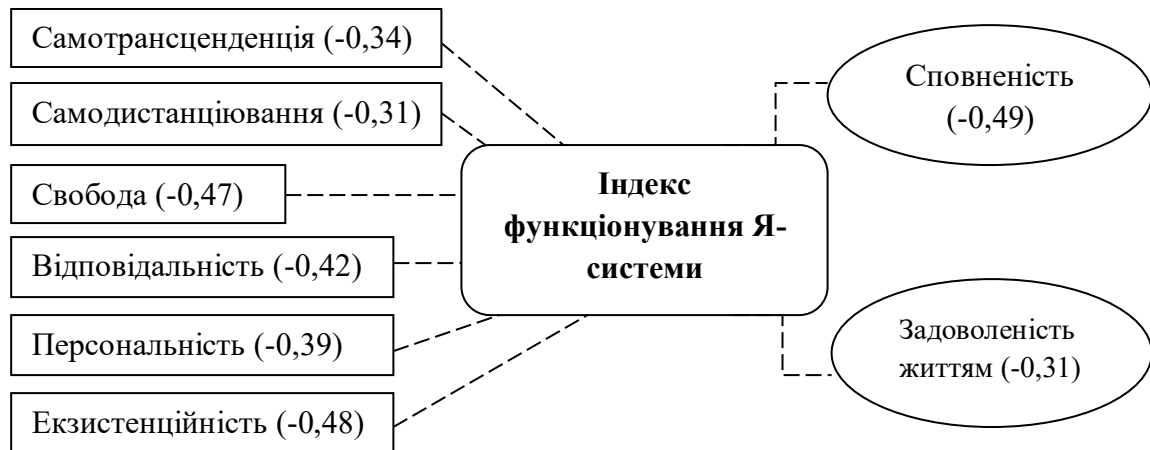

Рис. 3.4. Кореляційна плеяда: зв'язок функціонування Я-системи із ознаками особистісного самоздійснення та задоволеності життям ($p \leq 0,05$).

Порушення у саморегуляції відображаються на цілісному сприйнятті власної особистості, актуалізації меншої задоволеності собою (див. Рис. 3.4.). Також страждає індивідуальна рішучість, зменшується впевненість у собі, слабшим стає почуття внутрішньої сили проживати загальну цінність життя. Проте впевненість у собі є дуже важливим ресурсом для психологічної стійкості. Психологічні захисти можуть ускладнювати потенційну властивість добре інтегрованого Я займати відсторонену позицію щодо власних переживань, думок та дій у моменти

саморефлексії та самопізнання. А це важливо, оскільки здібність до самотрансценденції дозволяє цінностям людини проектуватись за межі Я, а, як наслідок, безпосередньо реалізувати їх у власній діяльності.

Ефективно функціонуюча нарцисична саморегуляція, достатня інтегрованість та конструктивна організованість різноманітних елементів Я у процесі змінної життєдіяльності засвідчують не лише зв'язки із внутрішнім відчуттям безпеки, задоволеністю собою (зокрема тілесним Я), самоцінністю, але із опрацюванням смислового досвіду існування. Опанування нових способів самовираження також не може здійснюватися без достатньої віри в себе, чутливості до сприйняття різнорідного емоційного, когнітивного та діяльнісного досвіду, натхнення до розвитку та змін.

Аналізуючи окремі показники Я-регуляції, що найбільш яскраво відображають феномен нарцисизму, було вирішено зосередитись на: *грандіозності Я, безсиллі Я та його незначущості, внутрішньому потенціалі надії, ідеалі самодостатності, ідеалі цінностей, схильності до знецінювання та особливостях сприйняття тіла*. Одним із важливих критеріїв вибору зазначених параметрів є також їх близькість до проблем індивідуальної самоцінності, внутрішнього ресурсу та впевненості у собі, ціннісно-смислових потреб та їх розкриття у соціально-комунікативному вимірі.

Один із значущих показників нарцисичної саморегуляції – *грандіозне Я* – позитивно корелює із задоволеністю життям ($r=0,21$); екзистенційною самотрансценденцією ($r=0,23$); персональністю ($r=0,13$); з усіма рисами Темної тріади: Макіавеллізмом ($r=0,31$), нарцисизмом ($r=0,45$), психопатією ($r=0,16$); потребами у безпеці ($r=0,10$), самоствердженні ($r=0,38$) та самореалізації ($r=0,18$) (див. Додаток В).

Особистісна грандіозність, з одного боку, розкривається як переконаність у власній унікальності, привабливості та перевазі над оточуючими, можливості впливати на них втілюючи персональні наміри (маніпулятивні тенденції висвітлюються у зв'язках із рисами Темної тріади), та з іншого – як потенціал віри в себе, у можливості реалізувати цілі, відчуваючи власну привабливість та

здійснювати конструктивний вплив на оточуючих та середовище, залишаючись відкритим до зворотних впливів цінностей середовища на власну особистість (про це свідчать кореляції із самотрансценденцією та персональністю). Грандіозність у цій кореляційній плеяді не може розглядатись як дисфункційна чи патологічна, оскільки перебуває у тісному зв'язку із здатністю виходити за межі власного егоцентризму, трансцендувати, «віддаючись» екстернальним цінностям (Р. Мей висловлював думку, що «зріла» особа у самопізнанні опановує рефлексію, а самотрансценденція повинна стати її логічним продовженням та гармонійно доповнити саморозуміння [215]).

Адекватна особистісна грандіозність може підтримувати оптимістичну установку на досягнення успіху, актуалізуючи потреби самоствердження, соціальної ефективності й самореалізації. «Здорова» грандіозність це також добре інтерналізований та інтегрований у Я-структуру надихаючий Я-об'єкт, що допомагає зберігати відносно стабільну самооцінку. Це засіб регуляції напруги за допомогою розкриття адаптивних функцій Я, у випадку складних життєвих обставин, що ставлять під сумнів самоцінність.

Переживання власного **Я як безсило** є пов'язаним із зниженням: задоволеності життям ($r=-0,40$); здатності до самодистанціювання ($r=-0,32$), самотрансценденції ($r=-0,55$), свободи ($r=-0,57$) та свідомої відповідальності ($r=-0,52$), персональності ($r=-0,55$) та екзистенційності ($r=-0,59$); загального показника сповненості ($r=-0,64$); вияву нарцисизму як риси, що входить до Темної тріади ($r=-0,26$); потреб соціальної приналежності ($r=-0,28$) та самореалізації ($r=-0,15$). Натомість відбувається зростання показників: Макіавеллізму ($r=0,11$) і психопатії ($r=0,20$) (див. Додаток В).

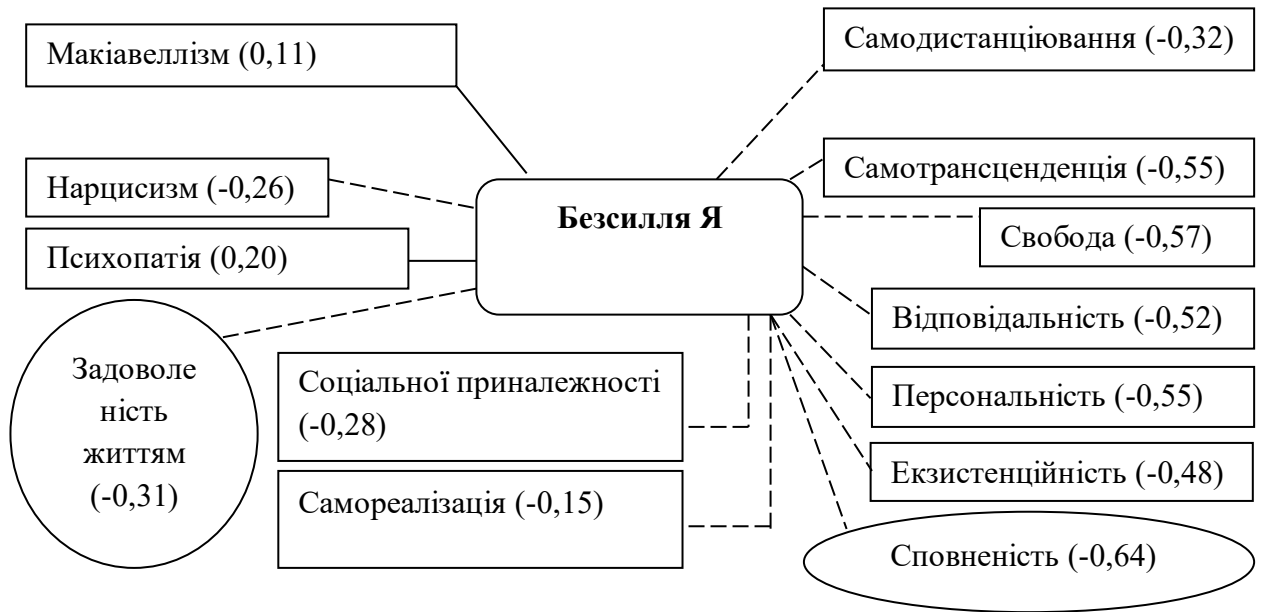

Рис. 3.5. Кореляційна плеяда: зв'язок безсилля Я із ознаками особистісного самоздійснення, задоволеності життям, особистісними потребами та виявом рис Темної тріади ($p \leq 0,05$).

Параметр «Безсилля Я» описує відчуття безпорадності, психічної дезінтегрованності, зниження самооцінки та самоповаги. У зафіксованій плеяді брак сили та внутрішнього ресурсу поєднуються із низьким суб'єктивним благополуччям (що віддзеркалює переважання елементів негативного спектру на «терезах» афективного балансу [68; 69]) та переживанням безмістовності й тривожної малоцінності існування (див. Рис. 3.5.).

Припускаємо, що внутрішнє безсилля може бути компенсованим за допомогою тенденцій до імпульсивної поведінки у поєднанні із байдужістю та неемпатійністю. Аналогічне використання маніпуляцій у міжособистісній взаємодії стає своєрідним фасадом та способом «отримати користь» із стосунків. У такому випадку відчуття внутрішнього безсилля поєднується із інструменталістськими тенденціями у ставленні до людей та до світу, емоційною дистанційованістю, що в свою чергу виключають змогу бути достатньо відкритим існуванню та чутливим до його цінностей. Натомість зафіксований обернений зв'язок безсилля із нарцисизмом як рисою Темної тріади свідчить, що висока самооцінка, усвідомлення здатності протистояти розбалансовуючим впливам,

стресовим та психотравмуючим чинникам – існує поруч із духовним наповненням особистості та усвідомленням напрямку самоздійснення.

Внутрішній *ідеал самодостатності* перебуває у прямій кореляції із задоволеністю життям ($r=0,16$); здатністю до самодистанціювання ($r=0,10$), самотрансценденції ($r=0,38$), усвідомленням свободи ($r=0,23$) та відповідальності ($r=0,12$), персональністю ($r=0,33$) та екзистенційністю ($r=0,19$); загальною сповненістю ($r=0,28$); нарцисизмом Темної тріади ($r=0,14$); потребами самоствердження ($r=0,17$) та самореалізації ($r=0,34$) (див. Додаток В).

Ідеал самодостатності відображає базову відповідальність перед собою у досягненні життєвих цілей та самореалізації. Його зв'язок із самоздійсненням розкривається у контексті можливості бути значуще рішучим: рішуче ставитись до існування, діяти відповідно до атитюду обов'язку. Аби діяти таким чином особа повинна відчувати в собі достатньо внутрішнього ресурсу, впевненості, добре рефлексувати індивідуальний зміст внутрішньої та зовнішньої мотивації, зберігаючи фундаментальну надію на позитивний розвиток подій.

Особиста автономність з одного боку та потреба бути поруч із натхненниками, черпати сили із приналежності – з іншого, свідчать, що нарцисична саморегуляція, наче, «підводить до спільного знаменника» показники із різних полюсів. Ідеал самодостатності передбачає емоційну відкритість у спілкуванні із близькими людьми, спроможність попросити про допомогу у ситуаціях, коли є обмеженість власних ресурсів. Покладатись на себе важливо, але не менш важливо вміти конструктивно допускати та приймати власні слабкості: витримувати фрустрацію неспроможності, не втрачаючи самоповаги.

Можна припустити, що ідеал самодостатності є чинником, що підтримує та стабілізує самоцінність у випадках невдач, виникнення перешкод у реалізації задуманого та інших різноманітних фруструючих моментів. Базовий ідеал самодостатності може давати силу протистояти страху невизначеності, приймати його як екзистенційну реальність, яка не може бути зміненою: живучи у злагоді із собою та нестійкістю світу [208]. Саме відчуття «внутрішньої опори» дозволяє зосередитись на персональних резервах, що дозволяють жити за змінних умов.

Самодостатність чітко пов'язана із відповідальністю, крізь призму особистісної рішучості. Гіпотетично сфера контролю у осіб із більшим ідеалом самодостатності є також ширшою, а прийняття участі у тому, що відбувається у житті є більш усвідомленим. Брак рішучості передбачає невпевненість у власній спроможності впливати на ситуацію, переживати самоефективність.

Схильність до *знецінювання об'єктів* перебуває у прямому кореляційному зв'язку із зростаючою дисфункційністю Я (див. Додаток В) та Макіавеллізмом ($r=0,33$) та психопатією ($r=0,20$); потребами безпеки ($r=0,16$) та самоствердження ($r=0,35$). Натомість зафіксовано обернений кореляційний зв'язок схильності до *знецінювання об'єктів* із нарцисизмом саморегуляції ($r=-0,14$); загальним показником сповненості ($r=-0,42$) та окремо із самодистанціюванням ($r=-0,34$) та самотрансценденцією ($r=-0,29$), потребою у переживанні екзистенційної свободи ($r=-0,38$), відповідальністю ($r=-0,37$), персональністю ($r=-0,36$) та екзистенційністю ($r=-0,40$); задоволеністю життям ($r=-0,20$) (див. Додаток В).

Виявлені результати розкривають внутрішній зміст «фасаду» схильності до знецінювання осіб із дисфункційною нарцисичною саморегуляцією. Цим «фасадом» виступають: уражена самоцінність, слабкість Я, значна емоційна сенситивність та лабільність, брак базової внутрішньої безпеки, незадоволеність соціальними стосунками, зростаюча активність захисних механізмів, низька задоволеність життям та виникаючі психологічні бар'єри на шляху до особистісного самоздійснення. Помітно, що знецінювання та ідеалізація є нероздільними сторонами одного процесу.

В певну міру зазначені результати дослідження можуть свідчити про внутрішній конфлікт особистості та намагання Я стабілізувати власну цілісність, зберегти позитивне самоствердження не лише психологічними захистами типу деперсоналізації та дереалізації (як відсторонення від травмуючого особистого досвіду, стресорів, небажаних частин Я), але й такими тактиками саморегуляції:

- симбіотичним злиттям із більш сильними об'єктами, що дає змогу розділяти із ними їх вплив, силу, харизму та цінність;

- зміцнення Я за допомогою похвали й отримання підтвердження власної цінності із навколишнього середовища;
- пошуком точки опори у ідеалі цінностей (для «пом'якшення» саморефлексії недосконалості та браку любові до себе);
- зміщенням фокусу відповідальності за загальний психологічний дискомфорт, самореалізацію та самоздійснення на тілесне представництво Я, що робить неуспішність індивіда, тривогу, низьку самоцінність більш зрозумілими;
- реалізацією нарцисичного гніву суспільно прийнятними способами, до прикладу у формі моральних докорів;
- механістичним ставленням до оточуючих, уникненням реальної, потенційної нарцисичної образи, що могла б принести з собою шкоду самоцінності;
- самоствердженням, як способом укріплення самоцінності за допомогою досягнень, визнання, влади, уваги й поваги ззовні, формуючи власний безпечний простір зовнішньо підтвердженої самоцінності.

Схильність до знецінювання, як своєрідна деформація соціального стосунку, ставить під сумнів спроможність встановлювати Діалог із світом (*Діалог* як комунікативно смисловий символічний контакт), формувати глибокі стосунки. Проте за допомогою такого діалогічного обміну людина стає здатною до самоздійснення [76]. У процесі становлення персональності індивіда, осмислення світу цінностей значну роль відіграють інші люди. Крізь дозвіл «Іншим бути Ними» [77], особа приймає й себе. І навпаки: розуміючи себе достатньо добре, приймаючи власну різнобічність вона здатна допускати цю багатогранність і у інших.

Показник *ідеалу цінностей* перебуває у прямому кореляційному зв'язку із загальним індексом функціонування системи Я ($r=0,32$) та показниками його конструктивності у підтримуванні самоцінності (див. Додаток В); самотрансцендентністю ($r=0,17$); Макіавеллізмом ($r=0,14$); потребами самоствердження ($r=0,22$) та самореалізації ($r=0,16$). Та зафіксовано обернені кореляційні зв'язки показника *ідеалу цінностей* із відповідальністю ($-r=0,16$) та екзистенційністю ($r=-0,12$); проявом психопатичних рис ($r=-0,11$).

Зафіксовані кореляційні плеяди (див. Додаток Г) свідчать про специфіку ціннісних ідеалів у випадку дисфункції нарцисичної саморегуляції (див. додаток Г.4). Здійснюється виказування цілеспрямованої ціннісної позиції, проте реальність швидше така: присутня потреба у захисті через свою незначущість, що стає причиною залежності від думки соціального оточення, яке, проте, є спокуса знецінити (деморалізувати) з одного боку та ідеалізувати окремі об'єкти – з іншого. Поміж цими полюсами є «буферна зона психічного відпочинку», яка виражає себе у потребі в архаїчному догляді (турботі): регресивних фантазіях та реальній втечі від соціального світу, пошук символічно більш надійних об'єктів, які не будуть розчаровувати, залишатимуться достатньо безпечними та доступними.

Екзистенційність та відповідальність свідчать про вміння взаємодіяти із зовнішнім світом, змінювати його. Зростаючий показник самотрансценденції у такому контексті відгукується як можливість бути захопленим цінностями, надаючи їм чималого значення. Проте самотрансценденція поєднана із браком відповідальності та загальної екзистенційності може вказувати на певну абстрактність, дистанціювання від себе та обставин життя.

Негативний тілесний образ Я (як показник ставлення особистості до власного фізичного стану) перебуває у прямому кореляційному зв'язку із загальним індексом функціонування системи Я ($r=0,47$); безсиллям Я ($r=0,62$) та іншими показниками Я-дисфункційності (див. Додаток В); психопатією ($r=0,28$). Зафіксовано обернені кореляційні зв'язки показника **негативного тілесного Я** із потребою у симбіотичному захисті ($r=-0,18$); ідеалом самодостатності ($r=-0,18$); прагненням до ідеалізованого об'єкта ($r=-0,13$); грандіозністю ($r=-0,17$); базовим потенціалом надії ($r=-0,34$); задоволеністю життям ($r=-0,32$); загальним показником сповненості ($r=-0,46$); самодистанціюванням ($r=-0,17$) та самотрансценденцією ($r=-0,55$), свободою ($r=-0,37$), відповідальністю ($r=-0,29$), персональністю ($r=-0,48$) та екзистенційністю ($r=-0,36$); нарцисизмом Темної тріади ($r=-0,22$); потребами соціальної приналежності ($r=-0,21$), самоствердження ($r=-0,12$) та самореалізації ($r=-0,23$).

Тілесний досвід, усвідомлення власних фізичних особливостей є не лише частиною психічного образу Я, але й простором, де реалізуються власні можливості [191]. За умови дисфункції саморегулятивних процесів може відбуватись надмірна об'єктивізація образу тіла та навіть відмова (на рівні фантазій) від тілесного представництва Я: зосереджуючи свою увагу на образі тіла як об'єкті, що відповідає за невдачі та використовується задля задоволення потреб у захисті, визнанні та підтвердженні. Негативний тілесний образ також свідчить про порушення емоційних стосунків з собою та світом.

В теорії екзистенційної психології тіло – провідник почуттів [78]. А людина стає пов'язаною із власними цінностями за допомогою їх проживання зокрема на рівні тіла. Негативний тілесний образ – проблема у розумінні власного автономного розвитку, самовідчуження, непомірне почуття вразливості. Натомість позиція «розуміння та прийняття» лише сприятиме розвитку вітально-динамічних, персональних соматичних інструментів сповненості.

Позитивний образ тіла єднається із розвиненою екзистенційністю та гармонійним розкриттям персональності, що підтверджує тезу про те, що духовні та тілесні зміни узгоджуються та активізуються у тісному поєднанні. Тілесне та психічне містять у собі структуру екзистенції [78], а *Person* не може якнайповноцінніше розкриватись без глибокої емоційної та когнітивної доступності всієї багатогранності Я.

Показник *задоволеності життям*, як афективно-когнітивне відображення суб'єктом якості існування, прямо корелює із нарцисизмом саморегуляції Я ($r=0,20$); базовим потенціалом надії ($r=0,24$); грандіозністю Я ($r=0,21$); прагненням похвали ($r=0,13$); ідеалом самодостатності ($r=0,16$); потребою у симбіотичному захисті ($r=0,15$); загальним показником сповненості ($r=0,41$); самодистанціюванням ($r=0,14$), самотрансцендентністю ($r=0,45$), особистою свободою ($r=0,37$) та відповідальністю ($r=0,26$), персональністю ($r=0,40$) та екзистенційністю ($r=0,34$); нарцисизмом Темної тріади ($r=0,32$); потребою у соціальній приналежності ($r=0,26$) (див. Додаток В).

Задоволеність життям перебуває у обернених кореляційних зв'язках із загальним індексом саморегуляції ($r=-0,31$); безсиллям Я ($r=-0,40$); втратою контролю над емоціями над прагненнями ($r=-0,19$); переживанням деперсоналізації та дереалізації ($r=-0,26$); незначущістю Я ($r=-0,30$); негативним образом тіла ($r=-0,32$); соціальною ізоляцією ($r=-0,36$); потребою в архаїчному догляді ($r=-0,24$); нарцисичним гнівом ($r=-0,17$); знецінюванням об'єктів ($r=-0,20$); психопатією Темної тріади ($r=-0,13$) (див. Додаток В).

Можна припустити про соціальну заангажованість елементів, що входять у структуру задоволеності життям. Лейтмотивом об'єднаних показників стає соціальна приналежність у її значущості щодо оцінювання якості життя [2]. Натомість психопатійність Темної тріади, як знижена емоційна та блокована емпатійність, менша стурбованість потребою фасилітації – відгукується у нижчому суб'єктивному благополуччі.

Нарцисична саморегуляція та нарцисизм як особистісна риса, перебуваючи в опосередкованому зв'язку (крізь рефлексію задоволеності життям) із силою Я, базовим потенціалом надії, ідеалом самодостатності, особистою грандіозністю – свідчать про зв'язок суб'єктивного переживання щастя із самоцінністю, переконаністю у спроможності досягати високих результатів.

Ефективно функціонуюча нарцисична саморегуляція підтримує більш позитивний афективний баланс в оцінці власної особистості, досвіду та життєвих реалій, допомагає вберегти фундаментальну надію на позитивні зміни у перспективі (через мобілізацію власних резервів). Все вказане віддзеркалюється у зростанні індивідуальної цінності життя, задоволеності потреби у проживанні наповненого багатим змістовним досвідом існування, більш високій самооцінці та валідизації життя як більш щасливого [180].

Цілком правдоподібно, що відчуття того, що ти «самоздійснюєшся» може генерувати ідею самоздійснення (передбачення такої можливості, наче проекту себе у майбутньому) і викликати зміни в реальній актуальній рефлексії суб'єктивного благополуччя людини [16; 237].

Сповненість, як загальний індикатор осмисленості життя, перебуває у зв'язку із майже усіма показниками нарцисичної саморегуляції, Темною тріадою особистості, задоволеністю життям та особистісними потребами. За допомогою кореляційного аналізу зафіксовано загальну тенденцію: високий показник самоздійснення поєднується із більшою функційністю Я та більш конструктивним способом нарцисичної саморегуляції (див. Таб. 3.2).

Таблиця 3.2.

Кореляційні зв'язки сповненості із показниками нарцисичної саморегуляції, задоволеністю життям, Темною тріадою та потребами особистості (при $p \leq 0,05$).

Показник	r=	Показник	r=
індекс функціонування системи Я	-0,49	вік	0,11
безсилля Я	-0,64	нарцисизм Я-регуляції	0,43
втрата контролю над емоціями та прагненнями	-0,38	базовий потенціал надії	0,30
деперсоналізація/ дереалізація	-0,45	ідеал самодостатності	0,28
незначущість Я	-0,58	задоволеність життям	0,41
негативний образ тіла	-0,46	нарцисизм (риса)	0,20
соціальна ізоляція	-0,41	соціальні потреби	0,20
архаїчний догляд	-0,40	потреба самореалізації	0,32
прагнення похвали	-0,16		
нарцисичний гнів	-0,34		
знецінювання об'єктів	-0,42		
іпохондричний захист від тривоги	-0,19		
нарцисична користь від захворювання	-0,30		
Макіавеллізм	-0,25		
психопатія	-0,37		
потреба безпеки	-0,11		
потреба самоствердження	-0,12		

Динамічна система Я та особливості її функціонування перебувають у тісному зв'язку із переживанням особистості власного самоздійснення. Особи із вищими показниками сповненості характеризуються більш наближеними значеннями загального індексу функціонування системи Я до ідеальних значень його сили. Тобто дещо вищий рівень нарцисизму не виключає того, що саморегуляція виконує свою функцію, ба навіть виконує її краще, ніж при рівні

більш зниженому. В такому випадку нарцисична саморегуляція підтверджує свою причетність до задоволення потреби у актуалізації осмисленої життєвої активності.

Підтверджено, що сповненість перебуває у взаємозв'язку із усіма рисами Темної тріади: нарцисизмом, Макіавеллізмом та психопатією. Із підвищенням сповненості зростає нарцисизм, проте навпаки ж прояви Макіавеллізму та психопатії редукуються.

Про конструктивне підтримування афективного балансу свідчить емпіричний параметр, що відповідає афективно-когнітивній оцінці суб'єктивної реальності – її задоволеність життям, що стає статистично вищим разом із безпосереднім зростанням сповненості та опосередкованим зв'язком із зростанням нарцисизму у контексті інтегрованого і більш ефективно функціонуючого Я.

Тож, якщо аналізувати окремі регуляторні механізми системи Я, то можна описати таку зведену характеристику групи людей, що переживають особистісну сповненість більше, а ніж інші особи із вибірки (див. нижче).

Особи у яких загальний рівень осмисленості життя є вищим, характеризуються більш *адекватним типом регулятивної роботи системи Я*: система краще організовує та реорганізовує себе, є більш гнучкою стресостійкою, підтримується більш стабільне та позитивне самоствавлення, а, як наслідок, таке Я наповнене власною цінністю, що є необхідною умовою здатності побачити цінність у світі наповненому сенсами, збагачуючи способи та форми самовираження на шляху до самоздійснення (див. Додаток Г.1.; Г.2.).

Відчуття *безсилля* є більш реалістичним у ситуаціях, які особа здатна оцінити критично, передбачивши свої можливості та дійсні обмеження. Такі люди характеризуються більшою силою Я, менш притаманним є відчуття внутрішньої пустки, коли об'єктивно нема змоги вплинути на ситуацію. Тривога щодо соціальних обмежень та прийняття відповідальних життєвих рішень не є непомірною. Переживання самотності не абсолютизується, натомість індивід не втрачає відчуття внутрішнього ресурсу змінювати власне сприйняття ситуації, використовувати те, що перебуває полі потенцій. Соціум, навпаки ж, швидше сприймається з екзистенційний захист, в якому індивід бачить перспективи,

відчуває власну цінність, може формувати глибокі стосунки. Переживання сили також втілюється у здатності реорганізувати деструктивні тенденції, турботі про себе: саморегуляція Я та самоцінність допомагатимуть підтримувати відносну стабільність позитивного самоствавлення та консонанс у елементах самоідентичності.

Самоконтроль емоцій та спонукань є більш адекватним. Нарцисична саморегуляція скерована на ситуативне корегування емоційних станів так, аби вони не заважали продуктивності особи. Натомість різноскеровані емоції й прагнення перебувають у відносно більшому психічному гомеостазі, а особистість має у своєму арсеналі ширші можливості керування ними [27]. Передбачається більша емоційна стійкість, керованість відповідно до умов. Параметр контролю емоцій та спонукань також передбачатиме більш високий рівень саморозуміння й підтримуватиме продуктивну поведінку особи, скеровану на задоволення потреби у розкритті індивідуальних можливостей.

Дереалізація та деперсоналізація використовуються рідше, й швидше в умовах більш екстремальних, коли тимчасове дисоціативне роз'єднання здатне захистити особу від непомірної сили розбалансовуючих впливів [37]. Дисоціація як відмежування від загрозливих процесів в самому собі є менш характерною і визначається силою особистості. Параметр «дереалізація/ деперсоналізація» у випадку вищої сповненості розкриває більш повноцінне самоусвідомлення.

Вищий базовий потенціал надії свідчить наявність установки на реалізацію особистісних ресурсів всупереч труднощам, які можуть на шляху виникати [37]. Тут присутній більший життєвий оптимізм, опора на власні сили, здатність мобілізуватись та актуалізувати епізоди позитивного досвіду для більшої впевненості в собі, вирішуючи актуальні завдання. Існує базове відчуття довіри до себе, довіри до того, що любов до себе не буде втраченою.

Відчуття власної значущості є також більш актуалізованим, що може свідчити про меншу залежність від думки оточуючих про себе, свою соціальну успішність. Меншою є схильність глобалізувати та максимізувати як негативні, так і позитивні оцінки. Як оцінки себе, так і інших. Власна значущість, як і потенціал надії, є чимось базовим, що дає натхнення та мобілізує віру в себе. Загальне почуття

цінності власної особистості є вищим. Більш стабілізуюча саморегуляція стає спрямованою на мінімізацію переживань сорому та страху, що можуть супроводжувати людину у процесі розкриття себе для соціуму. Індивід бачить себе більш позитивно. Також особистісна значущість – це позитивні якості, якими особа володіє та наділяє себе із незначним авансом, необхідним для їх реалізації.

За параметром негативного *образу власного тіла* такі особи характеризуються більшим прийняттям своєї зовнішності, можливих дефектів та обмежуючих соматичних дисфункцій. Тобто не є притаманним перебільшувати та надмірно боляче сприймати проблеми з тілом. Фізична відроза до себе не є характерною для особистостей із більш ефективно функціонуючою нарцисичною саморегуляцією, оскільки стає можливою детоксикація реалістичної негативної самооцінки, підтримування більш позитивного ставлення до власного тіла, оцінка фізичного потенціалу існує в межах дійсності [37; 177]. Більш позитивний образ власного тіла відображає один із вимірів особистісної самооцінності: усвідомлення Я як нероздільної структури тілесних та психічних феноменів. Гармонійна інтеграція Я-репрезентацій є свідченням більш повноцінного прийняття себе.

Осіб із вищою сповненістю відрізняє слабше відчуття *соціальної ізоляції* і бажання себе відокремити від соціуму загалом є менш актуальним. Існує потенціал соціабельності та менше соціальне уникання, особа конгруентна та відкрита в стосунках. Впевненість у собі та ефективна саморегуляція (за параметром соціальної ізоляції) дозволяють більше розкривати свої думки і почуття оточуючим, співдіяти з ними не засобами маніпуляцій, чи порушення міжособистісного простору, а більш довірливими способом взаємного обміну. Така людина в міру відкрита, проте не декларує своєї невразливості до негативної оцінки з боку оточуючих. Потенціал соціабельності – джерело отримання знань про власну особистість із стосунку з іншими, із екзистенційного Діалогу та обміну цінностями. Відчуття відкритості до соціуму, соціальної включеності – це параметр саморегуляції, який витікає із загального самоствалення, що є основою як самооцінності, так і самоздійснення. Людина цінує та приймає себе, а, як наслідок, також бачить цінність в оточуючих і є більш відкритою до інтеракцій,

взаємообміну, розкриття індивідуальних потенцій у незмінному розвитку та духовному збагаченні.

Особи з вищим рівнем самоздійснення характеризуються меншими архаїчно-регресивними тенденціями «втечі» від реальності. *Архаїчний догляд (турбота)*, як механізм саморегуляції – це використання регресивних тенденцій за допомогою яких людина скеровує інтенцію на пошук об'єктів, які на відміну від людей, є більш стабільними та контрольованими, постійно доступними і такими, що здатні задовольнити потреби дещо дезінтегрованого Я у безпеці, фантазії про константність оточуючого середовища [37]. Такою втечею можуть бути: мріяння про єднання з природою; про абсолютно безтурботну самотність; марення про можливості самореалізації без реальної продуктивності; інфантилізація, що актуалізується у потребі, аби про людину активно турбувались і т.п. Натомість особи із вищою сповненістю характеризуються більшим контактом зі світом (зокрема чутливістю до його цінностей), «включеністю» у реалізацію своїх планів змінювати й перетворювати дійсність, зберігаючи свободу жодних планів не будувати (якщо цього вимагає актуальний стан особи: її потреба у генерації ресурсів, потреба на певний час дистанціюватись від безпосередньої реалізації задуманого, переоцінюючи персональні ціннісно-сміслові орієнтації та ін.).

При позитивній оцінці інтересу до себе інших такі особи є менш залежними від уваги, яку отримують. Це не вказує, що вони залишаються байдужими до *похвали*, а також заперечують стимулюючий вплив позитивної суспільної думки на почуття впевненості, підвищення продуктивності та зацікавлення діяльністю, яку виконують. Адже думка оточуючих – основа адекватної самооцінки. Похвала приймається, вона продукує позитивні переживання, проте не є визначальною метою, що стимулює особистість. Адже існує цілісне уявлення про себе, яке не потребує постійного підтвердження.

Особи із вищим рівнем сповненості є менш схильними до прояву *нарцисичного гніву*. Оскільки більш сильні особистості менш залежні від прийняття себе оточуючими, можливої несправедливої думки про себе, то, як наслідок, під впливом негативних емоцій, пов'язаних із соромом, образою,

відчуттям несправедливості, здатні мобілізувати захисні механізми, відчувати гнів чи роздратування, проте ці реакції не будь деструктивними для себе та інших, а афекти – більш контрольованими [45]. Проте саме нарцисичний гнів є ознакою дезінтегрованості Я. У такому випадку формується ілюзія абсолютного контролю і домінування, що компенсує внутрішню невпевненість, надмірну чутливість «ослабленого» вразливого Я. Також, якщо нормальний нарцисизм виступає як лібідозний компонент гармонійно інтегрованого Я, то за умови менш ефективно функціонуючої нарцисичної саморегуляції знаменується стан, де грандіозність ґрунтується на конфлікті лібідозного і агресивного компонентів, що, відповідно, свідчить про зростаючу напругу та схильність до маніфестації нарцисичної агресії у більш різкому варіанті [25]. В міру зростання ефективності функціонування Я та посилення параметру саморегуляції «нарцисичний гнів» – агресія, як опір нарцисичному шоку, стає захисною, якісно трансформуючись в конструктивну агресію. Тобто відбувається більш контрольована реакція стабілізації, де гнів є інтегрованим у адекватну захисну сердитість.

Зростають показники параметру *ідеалу самодостатності*, як міри відповідальності перед собою, і орієнтації, насамперед, на власні зусилля в досягненні мети. Це свідчить про готовність використовувати спочатку власні ресурси, послідовно слідувати самостійно прийнятими рішеннями, очікуючи вищу результативність та самоефективність [37]. Притаманною є здатність отримувати задоволення від продуктивної роботи, допускаючи прийняття допомоги від оточуючих у разі необхідності, можливість в певних випадках залишити справу нереалізованою, не супроводжуючи це переживаннями краху та особистісної неспроможності. Ідеал самодостатності розкривається як вимір сили Я через усвідомлення своєї базової самостійності. Усвідомлення самостійності розкриває свободу та відповідальність у цілефому діяльності.

Особистості із більш актуалізованою сповненістю та сильним Я менш схильні до *знецінювання об'єктів*, заздрості та відсутності оптимізму. Прийняті в культурі моральні норми більш безконфліктно інтегровані в Супер-Его, разом з позитивним ставленням до пошуку ідеалів. Це не говорить про тотальну

невиправдану довіру до оточуючих, що робить Я більш вразливим. Це визнання оточуючих іноді небезпечними (за реальних обставин), проте без поширення цієї думки на всіх, хто оточує і на усі ситуації (дозволяє більш позитивно оцінювати соціальну картину в цілому). Загалом стратегія знецінення є формою подолання нарцисичних фрустрацій раннього дитинства, що без психотерапевтичної роботи ускладнює можливість встановлення екзистенційно значущих стосунків з іншими.

Особам із вищим рівнем самоздійснення є притаманним більш «здоровий» характер *іпохондричного захисту від тривоги*, що виражається у реагуванні адекватною тривогою на можливість захворіти важко [37]. Турбота про себе є обумовленою реальними обставинами. Якщо при менш ефективно функціонуючій нарцисичній саморегуляції об'єктне відношення до власного тіла є заміщенням міжособистісних конфліктів в площину відносин зі своїм організмом, то в осіб з більш ефективно функціонуючою саморегуляцією немає потреби фіксуватись на тілесних проблемах (проблемах саме незначного характеру, це не повне витіснення сигналів організму про нездужання), замінюючи внутрішні конфлікти. Адже це веде до більшої дезінтеграції, спроб замінити емоційну турботу (прийняття, співпереживання, цінування, яке, утрируючи, за умови розвитку «патологічного нарцисизму» були депривованими) оточуючих, турботою про хвору та своє «страждаюче Я». Наче емоційну прихильність можна отримувати лише за умови нездужання. Метафорично: «Моє Я не є поганим, поганим є моє лише тіло». Проте особистісне самоздійснення також реалізує себе у фізичній динаміці тіла [56], що, на жаль, не може бути повноцінно здійсненим за умов дезінтеграції. Адже тіло завжди має психічну форму, та психіка розгортається у тілі.

Більш «сповнені» та сильні особистості за параметром *нарцисичної користі від захворювання* допускають можливість виникнення проблем із здоров'ям, що можуть здійснити вплив на їхню життєву активність, проте не використовують захворювання як засіб уникання конфронтації з власним особистим неуспіхом. Адже тіло не є лише автономним механізмом, що діє за власними законами, механізмом на який можна перескерувати відповідальність за самореалізацію та самоздійснення. Або ж лише формою вираження суб'єктивних переживань.

Тілесність визначає безпосередню присутність у екзистенції, локалізацію у бутті[56], визначає способи переживання цінностей існування, їх реалізацію, розкривається як крізь вимір індивідуального простору.

Особам із вищою сповненістю притаманною є вища *задоволеність життям*: більш позитивною емоційною оцінкою його різних сторін та загальним почуттям суб'єктивного благополуччя. Можна припускати, що задоволеність життя є відсвітом емоційно-когнітивної оцінки якості життя, а власне оцінювання життя як наповненого сенсом додає відповідне позитивне забарвлення до самосприймання себе у фреймах актуальної реальності.

Підсумки загального кореляційного аналізу дають нам підстави стверджувати про значущість зв'язку нарцисичної регуляції та особистісної сповненості. Сила Я, його інтегрованість, ефективність функціонування, щодо підтримування більш адекватної й високої самоцінності, знаходять своє відображення у вищій осмисленості життя, цілісному самоусвідомленні та розкритті автентичної персональності, переживанні екзистенційних цінностей світу, більшій задоволеності суб'єктивною оцінкою різних ракурсів свого існування.

3.2.2. Факторна структура взаємозв'язків нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення

Для ефективного виокремлення найбільш важливих змінних у побудові структури зв'язків нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення, глибинного усвідомлення цілісної внутрішньої кореляційної композиції застосовано метод мультифакторного аналізу (Varimax normalized). Отримано матрицю навантажених факторів, описано логіку їх об'єднання та взаємозв'язку. За допомогою використання критерію «кам'яного осипу» виділено 6 латентних факторів (див. Додаток Е.1.), що охоплюють 63% загального внеску у дисперсію групи досліджуваних. Також за допомогою мультифакторного аналізу вивчено особливості взаємодії виокремлених факторів між собою (див. Додаток Е).

І. Фактор І «Самоціннісна дисфункційність»

Фактор сформований такими показниками: безсилля (0,83), втрата контролю над емоціями та прагненнями (0,69), деперсоналізація/ дереалізація (0,60), незначущість Я (0,74), негативне тілесне Я (0,56), соціальна ізоляція (0,64), потреба у архаїчному догляді (0,68), нарцисичний гнів (0,52), знецінювання об'єктів (0,56), задоволеність життям (-0,54), персональність (-0,60), екзистенційність (-0,72) (див. Додаток Е).

У цьому факторі об'єднано показники, що свідчать про виражену неефективність механізмів саморегуляції. Це в найбільшій мірі проявляється у:

1. *слабкості Я* (значно слабше переживання власної психічної цілісності та цінності, при зростаючих почуттях безпорадності, «крихкості Я»);
2. *схильності втратити самоконтроль над емоційними реакціями, станами та переживаннями* (свідчить про брак внутрішнього ресурсу саморегуляції афектів й дестабілізацію продуктивної поведінки);
3. *актуалізації захисних модусів сприйняття реальності* (використання архаїчних захисних механізмів типу деперсоналізації/дереалізації, потреби у архаїчному догляді, що заперечують діючий дестабілізуючий вплив, що підсилюватиме переживання наскрізної психологічної нестійкості);
4. *відчутті невпевненості у собі* (відчуття базової значущості Я порушується, зростають сумніви у цінності власної особистості; а також збільшується частота переживання епізодів сорому, страху розкриття своєї маловартості);
5. *болісному сприйнятті можливих тілесних дефектів* (із більш слабкою здатністю до детоксикації негативної реалістичної самооцінки, зростаючим негативним баченням свого тіла, що є наслідками відмежування здорових частин особистості від тих, що можуть нести загрозу загальній цінності Я);
6. *низькому потенціалі соціабельності із зростаючою соціальною ізоляцією* (переживання бар'єрів у встановленні соціальних контактів, що втілюється позиції уникання чи комунікативної «фасадної» відкритості за умов більш нарцисично дефіцитарної Я-системи; зазначені поведінкові патерни виконують роль захисту від страху бути відкинутим, страху викриття збитковості Я);

7. *актуалізації регресивних захисних тенденцій у пошуку стабільних зовнішніх об'єктів* (фантазійне самоусунення із світу соціального з ознаками особистісної інфантилізації, дисфункційності почуття персонального контролю над ситуацією);
8. *зростаючій частоті виникнення реакцій нарцисичного гніву, що є саме деструктивним* (несвідоме бажання «знищити» об'єкт, що несе загрозу цінності Я, що є відповіддю на нарцисичну фрустрацію до якої особа стає не в міру чутливою через вже існуючий нарцисичний дефіцит, збережений у індивідуальному досвіді);
9. *зростаючій тенденції суб'єктивного зниження значущості оточуючих осіб, з якими гіпотетично можна вибудовувати комунікацію* (спроби подолати страх приниження, осоромлення за допомогою знецінення оточуючих, «притуплюючи» таким чином нарцисичну образу за власну низьку цінність);
10. *зниженням суб'єктивного благополуччя* (зменшення частоти позитивних афективних реакцій при суб'єктивній оцінці різних сфер існування; сила та впевненість у протистоянні дестабілізуючим негативним впливам є менш ефективними);
11. *меншій особистісній зрілості у розкритті Person, як когнітивній та емоційній доступності Я для себе і для світу* (брак саморозуміння, розкриття персональних потенцій та змоги їх реалізувати);
12. *зниженням екзистенційної рішучості й відповідальності у житті* (брак впевненості, щодо готовності діяти у світі, здійснювати вибір, бути суб'єктом і об'єктом персональної екзистенційної зміни й розвитку, конструктивно й відповідально змінювати оточуюче середовище, та, найважливіше, бачити сенс та глибоку цінність у власній екзистенційній свободі та відповідальності).

Обґрунтовуючи доцільність назви «*Самоціннісна дисфункційність*» варто наголосити, що об'єднуючим показником *Фактору 1* є особистісна самоцінність та загальна сила Я. Власне аутентичне наповнене сенсом існування характеризується більш реалістичним самоставленням, самоповагою та відчуттям власної вартості. Фактично, за таких умов, проживаються чотири фундаментальні

екзистенційні мотивації: розкриття індивідуальних фізичних і духовних можливостей; отримання радості від життя та переживання цінностей; реалізація персональної автентичності та справедливості; спроможність жити власним життям на основі персональної системи цінностей.

Фактор 1 «Самоціннісна дисфункційність» об'єднує в собі когнітивний, афективний та поведінковий компоненти цілісної самосвідомості, що проявляється у особливому стані ціннісно-сислової сфери індивідів. Втрата самоцінності проявляється у відчутті внутрішньої пустки та слабкості; переживанні беззмістовності існування, емоційного неприйняття себе та виникненні складнощів у формуванні адекватного самоствавлення; неглибокій саморефлексії у дослідженні власного внутрішнього світу та змоги проектувати цінності назовні; напруженій залежності від думки оточуючих із загальною зростаючою деструктивністю соціальних зв'язків; неузгодженості емоційно-вольової регуляції поведінки (більшою лабільністю афективних реакцій із зростаючим виявом деструктивної агресії); переживанні незадоволеності та меншої результативності життя.

Оцінюючи **Фактор 1** реверсивно помітним стає, що самоцінність є наскрізною ниткою проходить крізь нього, та виступає індикатором ефективності регулятивних процесів, є їх безпосереднім виявом. Також можна припускати, що посилення регулятивної функції волі особистості її з більш позитивним афективним наповненням буде підкріплюватись більш рішучого зовнішньою активністю, орієнтованою на екзистенційну зміну.

II. Фактор 2 «Воля до самоздійснення»

Фактор сформований такими показниками: базовий потенціал надії (0,72); грандіозність (0,50), прагнення до ідеального Я-об'єкту (0,46), ідеал самодостатності (0,75), ідеал цінностей (0,57), розкриття *Person* (0,54), потреби самореалізації (0,57) (див. Додаток Е).

«Воля до самоздійснення» характеризується:

1. *Оптимізмом та вірою в себе* (фундаментальна внутрішня опора є ресурсом у подоланні різних життєвих ситуацій, криз; умова здатності мобілізувати

- внутрішні ресурси; гарантія, що любов до себе та самоцінність не можуть бути втраченими; є присутньою потенційна надія на власні сили);
2. *Переживанням індивідуальної ефективності через атитюд досягнення успіху, що виявляється у грандіозності Я* (почуття особистої цінності, бажання реалізувати внутрішній особистісний потенціал, що проявлятиметься у індивідуальній активності скерованій на соціальну ефективність; грандіозність у цьому випадку розкривається у вмінні ставити та досягати цілі, відчувати волю до самоздійснення через реальну усвідомлену змогу жити та реалізувати свою персональність);
 3. *Пошуком ідеалізовано об'єкту як прикладу для наслідування та натхнення* (об'єкт у фантазіях індивіда сприймається випромінюючим силу, а ідентифікація з ним стимулює; міць його авторитету, соціальне значення додають впевненості у власних силах);
 4. *Орієнтацією перш за все на власні зусилля у досягненні цілей, відповідальність перед собою* (оптимістичне очікування високої результативності; отримування задоволення не лише від досягнень, але й самого процесу їх здійснення; властиве переживання власної автономності та повага до автономності інших);
 5. *Повноцінним сприйняттям Я та світу навколо, розкриттям Person* (розгорнуте більш усвідомлене сприйняття середовища, що відображає суб'єктивний бік Я-децентрованості; самоусвідомлення, як переживання себе активним суб'єктом, якого оточує світ; загальна когнітивна та емоційна доступність Я для пізнання; екзистенційна відкритість до світу);
 6. *Потребою реалізації персональних можливостей* (наявність мотивації саморозвитку: потреба вести конгруентне, автентичне існування, у динамічному і неперервному процесі розкриття потенцій особистості; окреслювати більш чітку персональну картину світу).

Загалом **Фактор 2 «Воля до самоздійснення»** описує внутрішньо-психологічні умови готовності до прийняття екзистенційного рішення, виконання своєрідного «стрибка» у напрямку цінностей екзистенції, який особа не може цілком психологічно охопити й передбачити [215]. Зріле людське буття – це змога

прийняти новий напрямок у власному існуванні, нове рішення (Р. Мей вказує, що це не обов'язково повинно бути щось величне «світового масштабу», а такі, наче, незначні щоденні життєві рішення, будь-яка нова ідея, новий спогад, який неочікувано виникає в випадковому ланцюжку вільних асоціацій – усе це самотні й важливі елементи картини «віднайдення себе» [215]).

Прийняття екзистенційного рішення не може здійснюватись без переживання внутрішньої сили, позитивного уявлення про себе, самоефективності та здатності до детоксикації негативної самооцінки. Особистісна грандіозність, за умови більш ефективного функціонування нарцисичної саморегуляції, розкриває завісу над: актуалізованою впевненістю у собі, амбіційністю особи, та її соціальною ефективністю. Така особистісна грандіозність є конструктивною, оскільки існує без надмірної залежності від підтвердження своєї значущості ззовні, що створювала б фасад патологічного нарцисизму. Натомість зазначений параметр грандіозності свідчить про внутрішнє переживання особистої спроможності відчувати достатню психологічну міць, як стрижень стабільної самоцінності, натхнення у русі до персонального самоздійснення. Нормальна грандіозність ефективною нарцисичної саморегуляції – вища впевненість у собі та своїх силах, самоефективність. А самоефективність – як аналізує І.І. Галецька – це антиципація змін та воля впливати на ситуацію, що й формують екзистенційну свободу людини [21].

Самодостатність також розглядається як крок до самоактуалізації та самоздійснення, ведення плідної діяльності, переживання радостей творчості через реальне розуміння власних сил та потенцій. Самодостатність – вільна від тривоги впевненість у своїх силах, ефективне саморозуміння. Лиш у випадку неефективності функціонування нарцисичної саморегуляції існує фасадна самовпевненість поверх нарцисичного дефіциту.

У екзистенційній психології базовими поняттями є екзистенційна ізоляція, екзистенційна самотність, які особа має пережити, аби відчувати у собі силу цінувати життя. На нашу думку, психологічна самодостатність в контексті конструктивної нарцисичної саморегуляції – глибина самопізнання та усвідомлення внутрішнього ресурсу, що має бути сповненим.

Потреба мати ідеальний Я-об'єкт, що є для особи самопідтримуючим, надихаючим та наповнюючим, стає актуальною у ключі більш ефективного самоздійснення. Це свідчить про інтегрованість у цілісну Я-структуру ідеальних Я-репрезентацій. Не варто розглядати параметр «Прагнення до ідеального Я-об'єкту» лише як інтерпсихічний пошук авторитетної особи (сильної, задоволеної собою, із високим соціальним статусом) та, що стаючи співучасником його/її могутності і блиску, компенсуючи таким чином власний нарцисичний дефіцит. Адже така особливість може віддзеркалювати актуальну потребу мати внутрішній ідеал, можливо сформований за прикладом тих «натхненників», яких індивід мав досвід зустрічати. У сенсі вищого самоздійснення ідеальний Я-об'єкт стає неодмінною складовою ціннісного «стрижня» особистості. Варто також нагадати, будь-яке Я є унікальним за своїми сутнісними характеристиками, проте завжди містить репрезентації важливих об'єктів (батьків, опікунів, сиблінгів та ін.). Це основа базового уявлення особи про стосунки, є ґрунтом ставлення до себе й до світу. Поєднуючи теорію об'єктних стосунків та екзистенційно-аналітичний підхід припускаємо, що зазначені Я-об'єкти не можуть бути цілком ригідними протягом життя, але видозмінюватися відповідно до актуального контексту та антиципації уявлень про майбутнє. У такому випадку об'єкт стає більш динамічним, й власне ця динамічність може визначати конструктивність регулятивних процесів у фреймі більшої сили Я. Припускаємо, що Я-об'єкт – це своєрідний надихаючий прототип, що лише за умови посиленої невротизації стає ригідним [90]).

З іншого боку може бути актуальною й обернена тенденція щодо проекції ідеальних та сильних аспектів Я на певні зовнішні об'єкти, які є доступними та бажаними для процесу ідентифікації. Адже проекція, як спосіб перенесення внутрішніх суб'єктивних уявлень та переконань на зовнішній об'єкт, може діяти не лише як механізм захисту та дистанціювання від негативних й загрозливих переживань, але й як загальний спосіб сприйняття реальності. У такому випадку позитивні проекції можуть грати роль чинника більш ефективного зближення між індивідами у процесі комунікації. Мабуть існує взаємодоповнюючий зв'язок

відчуття сили в собі, проектуванні її назовні, віднайдені тих людей, які б надихали та додавали ще більше наснаги прикладом, харизмою, маніфестованим ідеалом.

Тож образ ідеалізованого об'єкту в такому ключі може грати роль: доступного ресурсу для подолання складних стресових ситуації; механізму сприяння ефективній регуляції емоцій та ресурсом своєрідного «самозаспокоєння» при фрустраціях та психологічній дестабілізації; базової внутрішньої підтримки за обставин переоцінки життєвих цінностей та віднайдення екзистенційного орієнтиру; засади формування адекватної системи ідеалів та цінностей [61; 62].

Непомірний об'єктний дефіцит веде до неспроможності інтерналізувати реалістичні амбіції чи зрілий Его-ідеал, виникатиме побоювання роздробленості Я та потенційно посилюватиметься вразливість до критики, песимістичність думок, страх невдачі, переживання негативних емоцій та самотності.

Разом з тим автори Ч. Мармарош та С. Менн у дослідженні зв'язку задоволеності об'єктних потреб індивіда (користуючись опитувальником об'єктних потреб – Selfobject Needs Inventory, сконструйованим на основі теорії Х. Кохута) та типу прив'язаності зафіксували зв'язок уникання прив'язаностей із запереченням найменшої схильності до ідеалізації. Адекватна потреба у ідентифікації із ідеалізованим об'єктом не кидає виклик прагненню індивіда до самодостатності. Навпаки ж більш адекватна ідеалізація регулює почуття заздрості, щодо успішних оточуючих [216].

Аналізуючи набір показників, що увійшли до **Фактору 2** потреба у об'єкті розкривається у рамках ефективно функціонуючої нарцисичної саморегуляції та сили Я, що виключає дисфункційну особливість зазначеного параметру, що виявляла б себе у акцентуації на потребах прийняття та підтвердження, низьким базовим потенціалом надії, низькою самодостатністю та втратою контролю над емоціями та прагненнями. Припускаємо, що потреба у ідеалізованому об'єкті швидше грає роль внутрішнього орієнтира та підтримки.

Як і будь яка творча активність, що передбачає переструктурування наявного досвіду, формування власної життєвої позиції також базується на індивідуальній здатності ідентифікувати (відчути й пережити), інтерналізувати, рефлексивно

осягнути та віддзеркалити, надавши персональний зміст, системі цінностей, які особа осмислює маючи стосунки із різними соціальними групами, інститутами та окремими особистостями. Формування духовних цінностей не можна розглядати як ізольований процес чи новоутворення притаманне зрілості. За допомогою взаємодії із об'єктами накопичуються, викристалізуються специфічні ціннісно-сміслові орієнтації конкретного суб'єкта. Тобто йде мова не про сліпе копіювання ідей та переконань авторитетних для особи людей, а про осмислене та творче відтворення того, що здатне бути інтегрованим у цілісний образ власного Я, доповнитись суб'єктивним досвідом та врахуванням актуальних обставин.

3. Фройд припускав наявність двох типів злиття у сенсі руху лібідо за умови здорового чи патологічного нарцисизму [64; 135]. Останнє передбачає підсилення деструктивних тенденції, пов'язаних із наростання непомірної дистанції між ідеалізацією та знецінюванням, при спробах осмислити себе, оточуючих людей та світ. Натомість нормальне «злиття» є невід'ємним від здорового нарцисизму феноменом, що передбачає адекватну можливість відчувати натхнення від контакту із харизматичними людьми, мистецтвом. І це зрілий Его-ідеал.

Потреба у ідеалізованому об'єкті піднімається на поверхню у тандемі із зростаючими показниками самоздійснення, які відображають смислово-ціннісну сферу, специфіку моральних орієнтирів особистості. Дані дослідження свідчать про те, що ідеалізований об'єкт (його інтерналізований образ чи реальна присутність) стає внутрішньою опорою для формування глибокого та наповненого внутрішнього світу індивіда. Потреба у ідеальному об'єкті не виключає застосування власних активних морально-духовних рефлексій, свідомих вольових актів на шляху до самопізнання і становлення світогляду.

Аналізуючи вікові особливості досліджуваних (до яких належать юнаки та особи у періоді ранньої дорослості) постає питання чи така група є схильною до переструктурування ціннісно-сміслових орієнтирів на основі руйнації авторитетів, що приходить у час кризи юнацького віку та характеризується «дифузністю» ідентичності? Мабуть не все є однозначним. В емпіричному дослідженні піднімається на поверхню ще й інша умова адекватного проходження

кризи юнацького періоду: ідентифікація із сильним об'єктом стає психологічним «підмурком» самоцінності у складний час особистісної перебудови. Переструктурування ціннісно-сислової сфери, подолання «дифузної» ідентичності відбувається крізь ідентифікацію себе із новими авторитетами, новими ідейними парадигмами, розширенням світогляду. Виникають нові пізнавальні конструкти. С. Ставицька визначає волю як найбільший рушій у віднайдені ідентичності та формуванні власних ідейних концепцій щодо змісту життя [117]. А **Фактор 2** відображає цю особливість дуже чітко та підтверджує, що сильний Я-об'єкт може додавати відчуття впевненості у собі. Страх дорослішати та брати на себе відповідальність за власне життя корегується, аби підтримувати творчу спонтанність та самоцінність людини. Такий об'єкт є наче незгасаючим орієнтиром, що не дає втонути поміж контрастних тенденцій ставлення людини до життя та себе, притаманних цьому віковому періоду.

Закінчуючи аналіз ролі потреби у ідеалізованому об'єкті можна узагальнити неконфліктність параметрів об'єднаних **Фактором 2**. Вони є взаємодоповнюючими та відображають особистісну силу та натхненність у невпинному русі до особистісного самоздійснення та розкриття персонального.

На жаль групове емпіричне дослідження не може дати нам глибокої інформації щодо індивідуальної внутрішньої структури об'єкт-репрезентацій, особливостей перенесення, розкриття Его-ідеалу, внутрішніх конфліктів та ін. Таке може бути здійснено лиш за допомогою тривалого психотерапевтичного супроводу та відповідної інтервенції. Проте в цій роботі здійснено різносторонні аналітичні спроби пояснити потребу мати ідеалізований об'єкт, поруч із досить високим потенціалом надії на власні сили, відчуттям самодостатності, рішучості, волі до розкриття потенціалу (потребою у самореалізації) та самоефективності, та найголовніше – із більш ефективним становленням персональності через досвід екзистенційного самоусвідомлення [117], сповнення потенційних можливостей, переживанні цінності світу та вартості власного життя.

Загальна «воля до самоздійснення» аналогічно актуалізує себе в розкритті *Person* за допомогою «мужності бути» (теоретичний концепт теорії П. Тілліха

[123]). Це воля до прийняття рішень та вибору, більш повноцінне самоусвідомлення, глибоке переживання змоги бути «архітектором» теперішнього, майбутнього, через активність власної свідомості, творчий стосунок до зовнішнього світу. Також вихід за межі Я не може здійснюватись без переживання певного ризику [89]. Аби протистояти базовій тривозі, страху ізоляції чи смерті, які є імпліцитно апріорі присутніми у свідомості людини, потрібні сила та рішучість, бо буття, яке особа проживає (поза біологічними детермінантами) у значній мірі залежить від персональних рішень, впевненості та особистої волі. Розкриття унікального персонального в психологічному універсумі людини є волею до гармонійних стосунків з оточуючими, із природою та матеріальним світом, із цінностями існування. Разом з тим це здатність до емоційного діалогу з собою. Натомість блокування *Person* маніфестуватиметься у значному екзистенційному обмеженні буття.

Цінність самореалізації також передбачає вольову позицію щодо втілення потенційних можливостей індивіда, проживання неповторності та унікальності досвіду, що знаходять відображення у персональній гідності та відчутті внутрішньої конгруентності. До прикладу, початком процесу самореалізації К. Г. Юнг та його сучасний послідовник Н. Шварц-Салант називають волю людини обрати свій напрямок буття, своє призначення [151]. Здійснюється це шляхом самоусвідомлення, розуміння й прийняття багатогранності власного Я та свого місця у суспільстві.

Загалом фокус **Фактору 2** повернений до онтологічних непереборних екзистенційних питань, у яких немає універсального рішення, проте окреслюється відчуття внутрішнього ресурсу встояти перед життєвими неоднозначностями. Актуалізується четверта мотивація особистісного самоздійснення – надання життю сенсу.

III. Фактор 3 «Компенсаторні самовпевненість та Я-центрованість»

Фактор сформований такими показниками: грандіозність Я (0,57), нарцисизм (0,70) та психопатія (0,69) як риси особистості (див. Додаток Е).

Фактор 3 «Компенсаторні самовпевненість та Я-центрованість»

характеризується:

1. *Переживанням впевненості у власній перевазі над іншими, егоцентричністю* (посилена персональна значущість, бездоганність, невразливість; слабе відчуття меж власних здібностей, соціальної ефективності, спроможності, зовнішньої привабливості та ін.);
2. *Актуалізацією нарцисичних стратегій особистості* (зростаючі почуття власної значущості, віри у власну унікальність; самовпевненість; потреба у захопленні собою; самолюбубування; зниження емпатійності із схильністю до знецінювання, заздрощів, демонстративної поведінки);
3. *Актуалізацією психопатичних рис особистості* (слабе почуття провини; знижена тривожність та чутливість до проблем інших осіб; емоційна холодність; брак емпатійності; «потурання» інстинктивним потребам; зверхність та потреба у перевазі над іншими).

Поєднання «нарцисизм-грандіозність-психопатія» є дуже інформативним, оскільки свідчить, що за умови більш «загостреного» вияву рис нарцисизму та психопатії грандіозність втрачає свою конструктивну форму високої самоцінності, установки на досягнення успіху, соціальної ефективності, оптимістичної віри у спроможність реалізувати потенціал. Фіксація грандіозності у тандемі із нарцисизмом та психопатією нашоухує на думку, що вона є об'єднуючим Темну тріаду елементом. І дійсно, ілюзорна впевненість у власній непохитності, символічній і буквальній нездоланності, є актуальною і для «пато-» нарцисизму й для «пато-» психопатії. Лиш у «нарциса» це відчуття є постійно амбівалентним: потерпання від коливань на осі «ідеалізація-знецінювання» [160] та неможливості зрівноважити Я-ідеальне й Я-реальне із наростанням «саморуйнівних» тенденцій, як вказують Г.В. Католик та З.Р. Кісіль [43]. Натомість захисна психічна структура при психопатії може взагалі не допускати до свідомості факти особистої слабкості, декларуючи емоційну непохитність.

✓ *Н.В. Зростання прояву нарцисизму в контексті рис особистості – концепція вивчення його патологічних та субпатологічних маніфестацій на основі*

виокремленого О. Кернбергом набору характеристик. Відхилення від середніх показників та потенційне зростання свідчать про менш помірний прояв субпатологічних форм та дефіцит самоцінності. Натомість вивчення нарцисичної саморегуляції у контексті функціонування системи Я не настільки однозначне та лінійне – це інша методологічна парадигма, що відштовхуючись від способу функціонування Я, дає інформує про функційний чи дисфункційний спосіб вияву нарцисизму, що є прямим виразом узгодженості Я-структури. До прикладу: достатньо високий нарцисизм (в допустимих межах) у поєднанні із доволі ефективно функціонуючою Я-системою буде свідчить про його адекватність; а зростання нарцисизму у поєднанні із дисфункційністю Я – про його наближення до патологічних форм. За своєю конструктивною валідністю нарцисизм Темної тріади та нарцисична саморегуляції діагностують децю різні речі. Проте вони взаємодоповнювані і їх можна інтегрувати у єдине бачення концепції нарцисизму. Нарцисизм Я – нормальне нарцисичне ядро особистості; нарцисизм Темної тріади – притаманні індивіду стратегії заповнення самоціннісного дефіциту, що маніфестуються у поведінці, афективному реагуванні, способі комунікації та є характерологічною рисою особистості.

Тож пояснення назви фактору можна звести до узагальненого твердження: і у випадку прояву яскравих рис нарцисизму, і у аналогічному вияві психопатії – це невтомна гіперкомпенсація браку сили Я, дефіциту самоцінності та засадничого почуття безпеки.

IV. Фактор 4 «Соціальне підтвердження»

Фактор сформований такими показниками: прагнення до ідеального Я-об'єкту (0,60), прагнення похвали (0,66), потреба у симбіотичному захисті (0,48), соціальні потреби (0,71) (див. Додаток Е).

Фактор 4 «Соціальне підтвердження» характеризується:

1. *Потребою у ідеалізованому об'єкті* (об'єкт, який стає джерелом захисту, натхнення та наснаги, дає змогу стати, наче, співучасником його могутності та шарму; співвіднесення себе з такою особою актуалізуватиме вищу впевненість у собі, ставатиме внутрішнім орієнтиром для наслідування та руху вперед);

2. *Потребою отримувати позитивну увагу від оточуючих* (важливість прояву інтересу до власної особистості, підтвердження та прийняття оточуючими; необхідність перебувати в центрі уваги навколишніх);
3. *Переживанням симбіотичного злиття із об'єктом, що був би ідеальною копією власного Я* (підсилення впевненості суб'єкта у собі, через переживання тісної спільності та схожості з важливим об'єктом);
4. *Актуальністю прагнень приналежності та соціальної взаємодії* (прагненням людини уникнути самотності через дружбу, повагу, схвалення, визнання, любов; загальна потреба відчувати себе членом певної соціальної групи).

Об'єднуючим усі показники **Фактору 4 «Соціальне підтвердження»** елементом є важливість соціальної думки. Деяке комплексне підвищення показників свідчить про можливе ослаблення Я зі спробами компенсувати його засобами безпосереднього соціального підтвердження. Позитивна оцінка власного Я оточуючими стає важливим стимулюючим чинником. Також таке «зондування» ставлення до себе може бути наслідком актуального нарцисичного страху – бути відкинутим, та боязню пережити повторну нарцисичну фрустрацію.

Для **Фактору 4** існує таке логічне підґрунтя: виділення окремого показника актуальності соціальних потреб свідчить про їх дефіцитарність, а пошук об'єкту для ідеалізації, прагнення симбіотичного злиття та надцінність потреби схвалення – не лише «лакмусові папірці» потреби соціальної приналежності, але й механізми заповнення можливого браку самоцінності. Припускаємо, що психологічне благополуччя особи перебуває у залежності від того як її бачать інші люди, а суб'єктивне переживання сили Я підтримується інтерналізованим сильним об'єктом, що є емоційно бажаним та прийнятним для наслідування.

Аналізуючи **Фактор 4** постає непохитне враження, що систему цінностей такої особи, лад її переконань, ідеалів дуже важливо підкріплювати реакціями зовні. За таких умов ціннісна структура стає більш стабільною та визначеною, а людина долає почуття некомпетентності, внутрішні сумніви. Але, поза тим, самоствалення, що так сильно ґрунтується на «зовнішній» думці про себе, може

стати більш витонченою формою соціальної конформності, та укриватиме переживання істинного Буття [89; 90].

V. Фактор 5 «Домінантно-компенсаторний соціальний стосунок»

Фактор сформований такими показниками: знецінювання об'єктів (0,49), Макіавеллізм (0,63), потреба безпеки (0,67), потреба самоствердження (0,76) (див. Додаток Е).

Фактор 5 «Домінантно-компенсаторний соціальний стосунок» характеризується:

1. *Схильністю до знецінення оточуючих* (сприйняттям їх дещо небезпечними, такими, що можуть розчаровувати; існує страх близьких стосунків, їх нестабільності та невідповідності очікуванням індивіда; виникає потреба зниження значущості об'єкта та зменшення потенційної залежності від нього);
2. *Схильністю використовувати маніпулятивні тенденції у спілкуванні* (використання людей як засобу досягнення цілей; егоїстична корисливість, емоційна холодність, безпринципність та зниження сумлінності);
3. *Актуалізацією потреби у безпеці* (потреби стабільності, порядку, захисту, довіри, свободи від страху невизначеності та екзистенційної тривоги);
4. *Мотивом самоствердження у досягненні життєво важливих цілей* (необхідність встановити статус в системі суспільних відносин – досягнення рольової і особистісної визначеності; отримати визнання, владу, самореалізацію, успіх, віднайти власне «успішне» місце у суспільній ієрархії).

Фактор 5 «Домінантно-компенсаторний соціальний стосунок» відображає дефіцит базової безпеки, що компенсується за допомогою «втечі» в користолюбну та маніпулятивну поведінку. У контексті знецінювання об'єктів можна здійснити припущення про нарцисичний брак, який є логічним підґрунтям переживань браку базової впевненості та нестабільності.

Потреба у безпеці маніфестує активну підтримку власного благополуччя, врахування насамперед особистих інтересів у взаємодії. Знецінювання стає механізмом захисту від потенційних розчаровуючих стосунків, страху бути

відкинутим і також знеціненим. Оточуючі сприймаються небезпечними. Та, першочергово, особа сама страждає від малоцінності, що проектується назовні. Намагаючись зберегти в умовах більш слабкого Я і дисфункційності нарцисичної саморегуляції внутрішнє відчуття безпеки та самоцінності комунікативна активність такого індивіда набуває дещо перверзійних тенденцій. Макіавеллізм стає способом захисту від потенційної нарцисичної фрустрації, як страху не отримати очікуваного емоційного тепла, любові, взаєморозуміння та турботи від значущого об'єкту, знецінити себе в очах інших. Проекції власних негативних характеристик і деструктивних тенденцій на знецінюваний об'єкт доповнюють захист від нарцисичного шоку. Як тільки об'єкт стає зафіксованим у такій знеціненій позиції у свідомості індивіда – напруга зменшується, негативістській тенденції, що допускають у інтеракціях, стають виправданими. Стратегія маніпулювання та знецінення – спосіб подолання фрустрації у переживанні внутрішньої цінності. Це, на жаль, може стати вагомою загрозою можливості потрапити у близькі, наповнені глибоким змістом стосунки.

У тісному сплетінні описаних особливостей **Фактору 5 «Домінантно-компенсаторний соціальний стосунок»** потреба у самоствердженні набуває подоби доміантно-компенсаторної стратегії захисту актуальної самоцінності поза самореалізаційним контекстом розвитку вольових якостей, формування прагнення до успіху і високих досягнень, усвідомлення цілей і цінностей власного буття. Такого роду самоствердження (крізь зміст усіх особливостей *Фактору 5*) має у собі мету оберігати людини від фруструючих об'єктних стосунків та зіткнень ураженої особистісної грандіозності із можливими власними обмеженнями та некомпетентністю, імпліцитним дефіцитом самовизнання. Поведінкова маніфестація самоствердження може відбуватись із механістично-прагматичним чи конвенційним урахуванням станів і намірів партнерів у спілкуванні.

Вияв потреби у самоствердженні, у поєднанні із потребою безпеки, свідчить про відкриту актуальність та недостатню ефективність задоволення засобами захисного й компенсаторного знецінення чи маніпулювання [118]. Також особа може діяти у напрямку створення таких суспільних умов, де доміантне

самоствердження стало б можливим. Тобто це замкнене коло, що потребує бути розірваним засобами психологічної корекції чи психотерапії. Можна припустити, що викривлена подоба (швидше демонстративної) «душевної гармонії», за умови такого психологічного конгломерату поєднаних особливостей у сенсі самоздійснення, стимулюватиметься мотивом швидше «втекти від негараздів», а ніж «пережити, прийняти, ствердити себе» (ствердити власну екзистенцію у всьому, що є життям: у досягненні, розчаруванні, любові, стражданні, турботі та ін.). «Ствердити себе» [89; 123] не засобами контрастів домінування над Буттям інших, а маючи сміливість бути собою, розгортаючи, перш за все, потенцію влади над власною особистістю, розкриваючи свої можливості, переживаючи цінності, що не є скопійованими у інших, вирішувати власні життєві завдання [91].

VI. Фактор 6 «Тілесний симптомокомплекс потреби безпеки»

Фактор сформований такими показниками: іпохондричний захист від тривоги (0,72), нарцисична користь від захворювання (0,71), потреба безпеки (0,43) (див. Додаток Е).

Фактор 6 Тілесний симптомокомплекс потреби безпеки» характеризується:

1. *Актуальною тривогою, що втілюється у іпохондричній симптоматиці* (страх за цілісність Я та брак базової безпеки трансформуються у більш зрозумілу заклопотаність перспективою захворіти, з фіксацією на ознаках нездужання);
2. *Отриманням нарцисичної користі від захворювання* (вторинна користь як спосіб уникнення деструктивних психічних переживань, заперечення негативних почуттів із конверсією їх у більш зрозумілу тілесну симптоматику; уникання конфронтації із особистісною неуспішністю);
3. *Потребою фізичної та психологічної безпеки* (відчувати захищеність, стабільність, впевненість; структурувати зовнішнє середовище так, щоб почувати себе більш комфортно, формувати стабільні, безпечні стосунки).

Перебільшуючи дійсні нездужання та шукаючи, можливо, навіть неіснуючі хвороби та причини страждань, особа, наче, намагається змістити фокус із реакції на можливу небезпечну загрозу фрагментації психічної Я на дещо більш зрозуміле

тілесне Я. Припускаємо, що проблема переживання внутрішньої базової безпеки є першопричиною виникнення реактивної іпохондрії як психічного захисту.

Іпохондрія та страх захворіти у своїй безпосередній сутнісній характеристиці вже містять брак почуття безпеки, який необхідно здолати. В такому випадку більш простим, малорефлексивним (проте зрозумілим) способом буде «принести в жертву» тіло, а ніж все Я, яке є квінтесенцією самоусвідомлення. Після цього страх серйозного захворювання викликатиме вже гостру тривогу за фізичне здоров'я та цілу низку пов'язаних із цим соматичних відчуттів, які помилково можна приписати серйозному захворюванню. Таким чином на емоційному рівні може сформуватись «порочне коло». Стійкі спотворення тілесного образу Я можуть поєднуватись із дисгармонійним розвитком підструктур ціннісно-сміслового рівня саморегуляції діяльності. Специфічна об'єктивація тілесності, викривлений процес тілесної перцепції можуть сформувати модель суб'єктивного благополуччя зведену до фіксації фізичних відчуттів у параметрах «задоволеності/ незадоволеності» та смислового «іпохондричного дискурсу» у стосунках із дійсністю [103].

У випадку іпохондричного захисту від тривоги та нарцисичної користі від захворювання мобілізуються фантазії порятунку оточуючими. За таких умов страждання також стає підставою «втечі від себе», уникання прямого контакту, є способом не зустрічатись «тет-а-тет» зі своїм Буттям. Разом з цим ставлення до свого тіла як до об'єкту може також сприяти переміщенню реальних міжособистісних конфліктів в площину стосунків зі власним організмом.

Потреба в безпеці також пов'язана із певною особистісною інфантильністю. Це нездатність ефективно подбати про свою фізичну та емоційну безпеку в контексті соціальних комунікацій, а тілесна симптоматика – конверсійною трансформацією внутрішньо психічного конфлікту, пронизаного негативними афектами. Тенденція до соматизації психологічних проблем та потреб інформує також про слабкість мотиваційно-вольової сфери індивіда: до активного вирішення незадовільної актуальної ситуації; сприйняття себе як астеничного суб'єкта, неспроможного подолати тривогу існування; прийняття можливих фізичних

обмежень; нівелювання персональної відповідальності за рішення стосовного власного здоров'я, можливих керунків самореалізації чи її обмежень.

Абсолютизуючи потребу у захисті особа, «втікаючи» у тілесну симптоматику, може закривати для себе перспективи розвитку та особистої зміни. У такому випадку майбутнє видаватиметься лякаючим, переповненим непевністю, з очікуванням негативного розвитку подій.

Сильне Я є умовою здатності витримувати «здорові» життєві фрустрації щодо переживання обмеженості власних можливостей (адже ніхто не є всесильним). А тіло і психіка є нероздільними. Натомість втеча у «дисоціативну безпеку», де тіло та психіка не існують в гармонійній єдності, є достатньо хиткою, адже немає під собою міцної опори сформованої із цілісного образу Я. Справжня безпека індивіда актуалізується при реінтеграції різних частин особистості у одну ефективно функціонуючу систему, де приймаються усі Я-репрезентації, консолідуючи здатність емоційно реагувати на різні події і спогади, відчувати зв'язок зі своїми почуттями і переживаннями, бути чутливим до тіла і його потреб.

Особа, яка знаходиться в динамічному контакті із своїм цілісним Я, з іншими людьми та світом, стає здатною більш творчо реагувати на особистісні зміни, зміни середовища й повноцінно адаптуватися до цих трансформацій.

В контексті внутрішньої структури **Фактору 6** продемонстровано важливий зв'язок почуття безпеки із переживання фізичної повноцінності та пошуку вторинної користі від нездужання. Завданням ефективно функціонуючої нарцисичної саморегуляції (у поєднанні із достатньою силою Я) – інтегрувати знання про себе, численні образи у цілісну ідентичність, яка дозволяє спиратися на минуле, планувати майбутнє і усвідомлювати існуюче тут і зараз [84]. Тож цілісність Я – переживання внутрішньої конгруентності.

Отож, кореляційний та факторний аналізи дали змогу виявити важливий внутрішній зв'язок конструктів нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення. Окреслені статичні методи засвідчили вектор скерованості нарцисичної саморегуляції на потребу у осмисленні власного життя, розкритті цінності Буття, а також важливості сили Я у реалізації автентичного потенціалу

індивіда. Висока усвідомлена самоцінність є пов'язаною із рефлексією здатності більш конструктивно витримувати зміні умови сьогодення, зберігаючи як чутливість до власних потреб і бажань, так і чутливість до цінностей оточуючого світу, більш гармонійно інтегруючи їх у систему персональних орієнтацій.

Факторний аналіз зокрема дав можливість підтвердити, що самоцінна функційність, або, іншими словами, здоровий нарцисизм, що виражається у любові до себе, визнанні вартості власної особистості, переживанні особистісної значущості, прийнятті багатогранності власної особистості, створює умови більшої відкритості людини до екзистенційних вартостей існування. Життя за таких умов рефлексивно осмислюється як більш благополучне, досвід сприймається більш позитивно, а персональний смисл актуалізується в теперішньому через розкриття потенціальних можливостей індивіда.

Визначальним параметром розкритої самоцінності, у поєднанні із втіленням персонального у екзистенцію, є сила Я. Сила відображає загальну гармонійність у діяльності Я-системи, узгодженість механізмів нарцисичної саморегуляції, що підтримують позитивне уявлення людини про себе і задовольняють потребу не лише в стабільній високій та реалістичній самооцінці, але й дають духовну силу у розкритті сенсу власного існування, збагачення життєвого досвіду новими перспективами розвитку, освоєнні нових можливостей самовираження. Сила є параметром нарцисичної саморегуляції, що відображає екзистенційну захищеність особи та її орієнтацію на визначення та втілення цінностей за допомогою свободи, можливості жити і діяти, та усвідомлення відповідальності. За умов базової внутрішньо-психологічної «міцності» життя сприймається центральною універсальною вартістю, формою екзистенційного виявлення, реалізації, звершення задумів індивіда, самоздійснення через розкриття власної автентичності.

3.3. Типологія нарцисичної саморегуляції

3.3.1. Характеристика виокремлених профілів нарцисичної саморегуляції

З метою перевірки відмінностей особистісного самоздійснення – у залежності від типу функціонування нарцисичної саморегуляції та загальної інтегрованості Я – використано кластерний аналіз (див. Додаток Б). Для виявлення типів нарцисичної саморегуляції застосовано метод *дерева кластеризації* (див. Додаток Б.1.). Серед усього масиву вибірки досить чітко викристалізувались три типи саморегуляції, а далі метод *k-середніх* (див. Додаток Б.2.), що розділив вибірку на три найбільш відмінні групи (див. Додаток Б.4.) (із максимізацією відмінностей між групами та їх мінімізацією всередині кожної).

У процесі кластеризації задіяно змінні нарцисичної саморегуляції, що досліджувались за допомогою опитувальника «Тест оцінки нарцисизму «Self» (В. Денеке, Б. Хільгенштока). Для кластеризації використано усі шкали зазначеної методики, окрім інтегративних показників нарцисизму та Я-індексу: *безсиле Я, втрата контролю над емоціями та прагненнями, деперсоналізація/дереалізація, базовий потенціал надії, незначущість Я, негативне тілесне Я, соціальна ізоляція, потреба у архаїчному догляді, грандіозне Я, прагнення до ідеального об'єкту, прагнення похвали, нарцисичний гнів, ідеал самодостатності, знецінювання об'єктів, ідеал цінностей, симбіотичний захист, іпохондричний захист від тривоги, нарцисична користь від хвороби.*

За допомогою методу кластеризації *k-середніх* згруповано три відповідні кластери. У перший кластер увійшло 127 досліджуваних (35% вибірки), у другий – 106 (30% вибірки), у третій – 127 (35% вибірки) (див. Додаток Б.3.).

Виокремлено особистісні профілі нарцисичної саморегуляції за допомогою середніх значень показників саморегуляції у трьох кластерах та їх співвіднесення із профілем ідеально сильної особистості, що пропонується методикою «Self», для аналізу статистичних відхилень. Отримано такі результати (див. Рис. 3.6.):

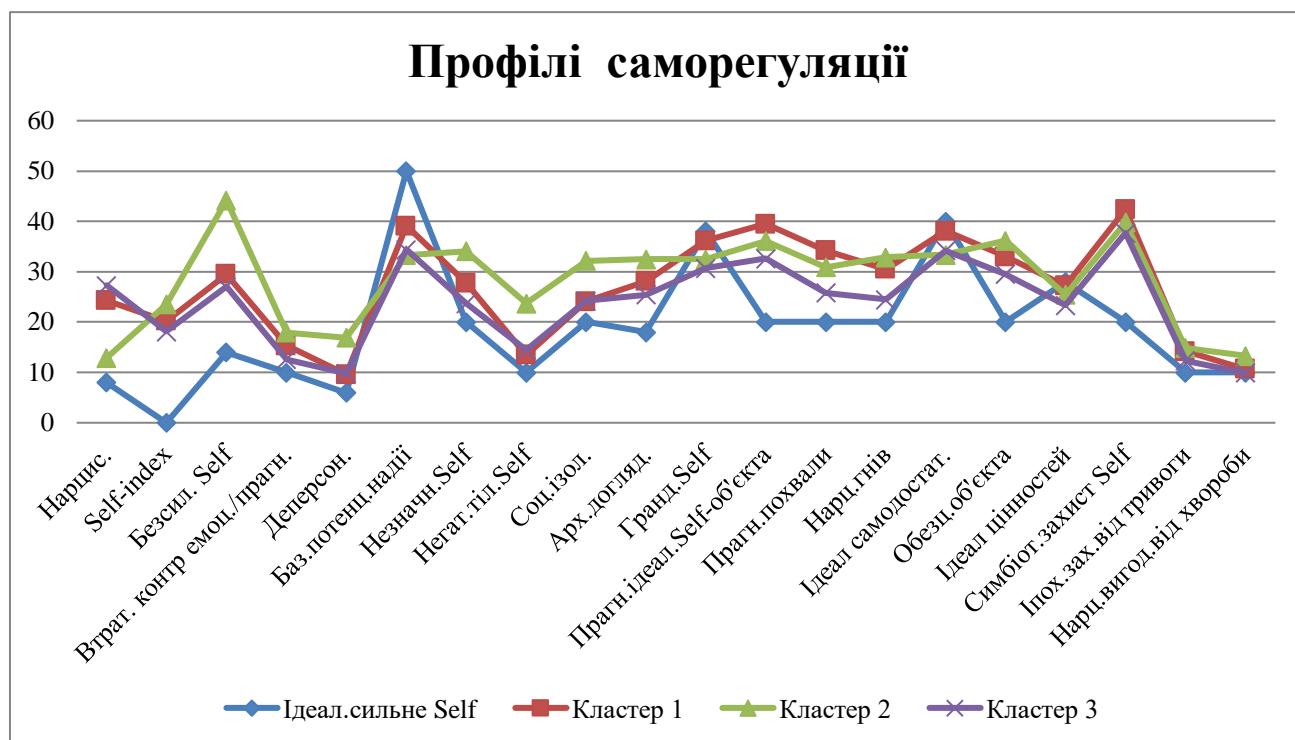

Рис. 3.6. Виокремлені за допомогою кластерного аналізу профілі нарцисичної саморегуляції

Перший кластер – група із високим нарцисизмом та індексом функціонування Я порівняно середнього значення (середня інтегрованість Я), другий кластер – група з низьким нарцисизмом та індексом функціонування Я найбільш відмінними від показників профілю ідеально сильної особистості (найменша інтегрованість Я), третій – профіль, що характеризується високим нарцисизмом, проте індексом функціонування Я найбільш конструктивного типу (про що свідчить наближеність індексу Я до показника «ідеально сильної особистості»). У третьому кластері нарцисизм є найбільш здоровим, оскільки існує на ґрунті найвищої інтегрованості Я, розкриття автентичності у саморозумінні та найбільш конструктивному поведженні з собою.

Конкретизовано назви профілів саморегуляції: перший тип саморегуляції названо «Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я»; другий – «Низький нарцисизм із найбільшою Я-дисфункційністю»; третій – «Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я».

Аби конкретизувати специфіку виокремлених типів нарцисичної саморегуляції здійснено опис кожного.

Тип 1 «*Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я*» характеризується:

- середньою силою Я;
- помірністю втрати контролю над емоціями та прагненнями (середньою вираженістю стабілізуючого контролю над деструктивними тенденціями);
- помірністю схильності переживати деперсоналізацію/ дереалізацію як психологічний захист від розбалансовуючих впливів, спричинених дестабілізацією зовнішнього середовища, або внутрішньою дезінтеграцією Я;
- найбільш високий базовим потенціалом надії (переконаністю у здатності реалізувати власний потенціал, зберігаючи надію на позитивний результат розгортання життєвих подій, психологічною готовністю мобілізувати персональні ресурси для подолання складних ситуацій);
- помірністю переживань власної незначущості (середньо виражені впевненість у собі, особистісна незалежність, самоефективність та соціальна успішність);
- найбільш позитивним уявленням про власне тіло (найбільша інтегрованість тілесного Я у загальну Я-структуру, позитивний образ себе);
- порівняно мало актуальним переживанням соціальної ізоляції (переживання соціальної залученості, важливості ролі індивіда у соціальній структурі);
- помірним виявом потреби у архаїчному догляді, як несвідомому бажанні регресії та відстороненості від світу суспільного, світу культури і техніки у світ природи, інфантильного фантазування, безпечних Я-об'єктів;
- найвищим виявом особистісної грандіозності (порівняно із показниками ідеально сильної особистості цей показник все ж є дещо нижчим, але найбільш до нього наближеним серед інших виділених профілів), що у поєднанні із помірним виявом нарцисизму та Я-інтеграції свідчить про адекватно виражену орієнтацію на досягнення успіху, соціальну ефективність, достатньо високу самооцінку;

- найбільшою вираженістю прагнення до ідеального об'єкта, як можливого реального зовнішнього чи інтерналізованого внутрішнього об'єкта, що надихає та стимулює переживання власної сили;
- підвищеною потребою похвали та підтвердження (найбільш відмінними від профілю ідеально сильного Я), що розкриває зміст важливості прийняття себе оточуючими, бажання отримувати увагу та визнання власної цінності, як спосіб утвердження самоцінності;
- помірними почуттями нарцисичного гніву (з помірною реакцією на нарцисичний шок);
- найвищим ідеалом самодостатності (що майже збігається з показниками ідеально сильного Я та свідчать про орієнтацію перш за все на власні зусилля при досягненні цілей, базову впевненість у собі, віру у спроможність реалізувати потенціальні можливості);
- помірною схильністю знецінювати об'єкти (із збереженням базового почуття оптимізму щодо соціальних інтеракцій, з помірністю вияву негативістських реакцій у випадку критики чи конфлікту, та незначною схильністю до вияву деструктивних тенденцій у ситуаціях, що могли б загрожувати самоцінності, стати причиною потенційного нарцисичного шоку);
- найяскравішою маніфестацією наявності внутрішнього ідеалу цінностей (досить добре кристалізована персональна ціннісно-сміслову система, її гармонійна інтегрованість у загальну структуру Я);
- високою потребою у симбіотичному захисті Я (у злитті із можливим надихаючим зовнішнім, або ж інтерналізованим сильним внутрішнім об'єктом, який би допомагав підтримувати почуття безпеки, додавав впевненості, актуалізував персональну цінність та характерною є деяке потенційне зниження автономії індивіда, що може віддзеркалюватись у послабленні дивергентності реагування та можливій нестачі асертивності);
- помірністю використання іпохондрії як захисту від тривоги;

- реалістичним прийняттям можливості захворіти та достатньо адекватним розумінням фізичних обмежень без заповнення ціннісного дефіциту за допомогою отримання нарцисичної користі від захворювання.

Тип 2 *«Низький нарцисизм із найбільшою дисфункційністю Я»* характеризується:

- найбільшою слабкістю Я (особистісне безсилля є достатньо відчутним, оскільки значення цього параметру найбільше відхиляється від показника профілю ідеально сильної особистості, та описує більш деструктивний характер ставлення до себе та реальності);
- найвищим проявом схильності втрачати контроль над емоціями, піддаватися імпульсивним спонуканням (слабкість проявляється у значній емоційній лабільності, а такі ситуативні коливання здатні обмежувати продуктивну діяльність особи, її активність спрямовану на самоздійснення);
- гострою необхідністю використання дереалізації/ деперсоналізації, як способів подолання ситуацій та станів, які могли б загрожувати відчуттю особистісної стабільності й цінності (це спосіб захисту ослабленого Я від дестабілізуючих впливів реальності та внутрішніх поляризованих конфліктів, за допомогою психічного дистанціювання від загрозливих чинників; дисоціація «здорових» частин у самосвідомості від «неприйнятих», зміна чутливості щодо сприйняття реальності через її ненормованість та потенційну небезпечність для суб'єкта; деперсоналізація/ дереалізація можуть підкріплювати дезінтеграцію Я);
- найнижчим базовим потенціалом надії (особистісною невпевненістю, слабкою довірою як до себе, так і до світу; значною нестачею позитивних сподівань щодо вирішення проблемних ситуацій та подолання кризових життєвих періодів, браком надії «зберегти себе», не втративши самоцінності);
- посиленням переживанням власної незначущості, що супроводжується внутрішніми терзаннями через сумнів у своїй цінності (може доповнюватись: страхом невдачі та соромом перед оточуючими, провинною навіть за незначні «промахи», переживанням внутрішньої спустошеності, генералізованим сприйняттям себе у ракурсі власних недоліків, нерівноцінним порівнянням себе

- із навколишніми, переживанням маловажливості автентичних ціннісно-сміслових орієнтирів);
- яскраво негативним сприйняттям власного тіла (показники цього профілю ледь не у двічі відрізняються не лише від профілю ідеально сильного Я, але й від двох інших, виокремлених за допомогою кластеризації, й свідчать про сприйняття тіла як некрасивого, мало вартуючого любові та створюючого обмеження для самореалізації);
 - загостреним переживанням соціальної ізоляції (поєднуються із розчаруванням та знеціненням соціальних контактів через страх такого ж ставлення до себе від інших, а це ускладнює можливість формування глибоких наповнених турботою та любов'ю стосунків);
 - значною потребою у архаїчному догляді, як способі втечі від реальності, що може викликати почуття тривоги та ризикованості через свою постійну нестабільність та потенційну небезпеку (часті інфантильні архаїчні тенденції щодо єднання з природою, самоспоглядання, уникання людей розкривають зміст бажання дуже обмежено контактувати із соціумом);
 - помірним переживанням особистісної грандіозності (помірно вираженими атитюдом досягнення успіху, самоефективністю, впевненістю щодо можливостей реалізувати персональний зміст існування);
 - порівняно помірним прагненням до ідеального Я-об'єкту (бажання мати об'єкт, який би був достатньо сильним, соціально впливовим, аби надихати та підтримувати самоцінність індивіда; також він може бути інтерналізованим у систему репрезентацій Я, аби бути не лише прикладом для наслідування, але умовою кристалізації моральних орієнтирів суб'єкта, який їх «абсорбує»);
 - порівняно високим прагненням похвали як підтвердження власної цінності, що компенсувало б слабодухість, брак рішучості та загальну слабкість Я (параметру розкриває залежність від думки оточуючих);
 - порівняно найвищою схильністю до прояву нарцисичного гніву, що все більше втрачає свою конструктивність (майже 1,5 рази більшою є відмінність значень

- у профілі від значень притаманних для ідеально сильного Я, що інформує про слабкість Я та реактивність щодо нарцисичних фрустрацій);
- зниженим ідеалом самодостатності (недостатньо актуалізована відповідальність перед собою за рішення, які особа приймає у житті; слабка готовність використовувати перш за все індивідуальні ресурси, а вже потім звертатись за допомогою до оточуючих; слабка повага до власної автономності та автономності навколишніх; схильність ставати психологічно й матеріально залежним від інших, але також може виникати дещо компульсивна потреба подолати власну неповноцінність за допомогою надмірної працьовитості та демонстрації своєї абсолютної незалежності від будь-кого; брак переживання адекватної самодостатності відображає загальний самоціннісний дефіцит);
 - найбільшою схильністю знецінювати об'єкти (показник майже у двічі відмінний від того, що властивий для ідеально сильної особистості, й повідомляє про негативніше ставлення до оточуючих, сприйняття їх загрозованими; особа відчуватиме потребу обмежувати сферу персональних соціальних активностей, із насторогою ставитиметься інтеракцій);
 - помірним виявом ідеалу цінностей у особистості (ціннісні орієнтири є присутніми, та здійснюють вплив на життєдіяльність особи, проте можливо не є достатньо кристалізованими; в силу зростаючої слабкості Я, діяльності нарцисичної саморегуляції спрямованої на збереження самоцінності, що є дещо дефіцитною, можна задати питання: наскільки маніфестовані ціннісні орієнтації є автентичними?);
 - завищеною потребою у симбіотичному захисті Я (фантазійне злиття із схожим до себе Я-об'єктом є важливим для підкріплення реальності існування ослабленого Я також це компенсація нестачі впевненості у собі, уявна гарантія вбереження від переживання самотності чи відчаю);
 - незначною схильністю використовувати «втечу» у іпохондрію як захист при тривозі;
 - незначною схильністю одержувати нарцисичну користь від захворювання.

Тип 3 «*Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я*» характеризується:

- найменшою слабкістю Я (адекватне переживання психологічної цілісності, ефективно підтримування самоорганізації та саморегуляції, щодо актуалізації достатньо високої та стійкої самоцінності);
- найменшою схильністю до втрати контролю над емоціями та прагненнями (зростаючий контроль над імпульсами, свідчить про більш ефективну нарцисичну саморегуляцію у віднайденні афективного балансу, підтримування контролю над деструктивними імпульсами та потягами);
- помірно зниженою потребою у використанні деперсоналізації чи дереалізації як захистів від дестабілізації (такого типу захисні механізми стають актуальними у виняткових ситуаціях існуючого ризику самоцінності);
- помірним потенціалом надії (показник є середнім серед інших виокремлених профілів і свідчить про загальну присутність фундаментальної віри в себе та довіри до світу);
- високою значущістю Я (висока самоцінність, впевненість у власних силах, здатність детоксикувати почуття адекватної невпевненості, сорому у випадках помилки, недогляду, порушення норм);
- більш позитивним уявленням про власне тіло;
- низькою схильністю переживати соціальну ізоляцію (більший потенціал соціабельності і нижче соціальне уникання свідчать про більш конструктивні стосунки зі світом);
- помірністю вияву потреби у архаїчному догляді як способі регресивної втечі від взаємодії із реальним світом (потреба у регресії існує, проте не є генералізованим способом поведінки, а виникає за умови психологічної напруги і виявляється у епізодичній насолоді спокоєм);
- порівняно найнижчим виявом грандіозності (зафіксоване значення є найнижчим серед інших, виокремлених у результаті кластерного аналізу, груп і, будучи однією із центральних рис нарцисизму, свідчить підтвердженням непатологічності такого типу нарцисичної саморегуляції: переконаність у своїй

соціальної ефективності, віра у власні сили, оптимістичні очікування реалізувати персональні потенції, любов до себе, довіра собі);

- помірним прагненням мати ідеальний Я-об'єкт, який би стимулював та давав відчуття впевненості, сили та внутрішньої стійкості (реальний надихаючий об'єкт та його приклад можуть інтерналізуватись й інтегруватись у конструктивну структуру Я-репрезентацій);
- порівняно зниженим прагнення похвали (здатність сформувати власні життєві позиції та систему ідеалів);
- найнижчою схильністю до вияву нарцисичного гніву (агресія у такому випадку не діє дестабілізуюче, а мобілізує захисні сили для протистояння негативним емоціям та почуттям типу сорому, образи, приниження, зберігаючи відповідь в межах конструктивного способу реагування);
- помірним характером переживання внутрішнього ідеалу самодостатності: відчуття відповідальності перед собою та орієнтація на досягнення життєвих цілей (здатність отримувати задоволення не лише від здійснення поставлених цілей, але й від шляху, який потрібно пройти);
- найменшою тенденцією до знецінювання об'єктів, більшою толерантністю у ставленні до оточуючих та меншою схильністю сприймати зовнішню критику як те, що загрожує цінності особистості;
- помірним виявом ідеалу цінностей, як життєвих орієнтирів, якими особа може пишатися та вибудувати життя відповідно до них та бажаних цілей (припускаємо, що ціннісні ідеали є присутніми, проте можливо через особливості вікової специфіки групи досліджуваних характеризуються потребою у їх глибшому дослідженні, розкритті інших перспективних форм особистісного саморозвитку);
- помірною потребою у симбіотичному захисті (схильність визнавати авторитети, проте не виключається факт віднаходження опори у власному Я; вартісний «хороший» об'єкт виконує функцію підкріплення Я, натхнення у віднайденій схожості, проте самооцінка особистості, її самоповага не є цілковито залежними від присутності такого симбіозу у житті);

- найменшими тенденціями втечі в стан іпохондрії, аби захиститися від тривоги (адекватна стурбованість станом здоров'я, інтегрованість представництва тілесного Я у загальний цілісний Я-образ; більш ефективне самоусвідомлення та реалістичне прийняття можливих тілесних обмежень);
- конструктивним виміром тенденції до нарцисичної користі від захворювання: реалістичне усвідомлення стану здоров'я, готовності жити продуктивно, поза можливими обмеженнями результативності, розвиватись і вдосконалюватись, детоксикуючи негативну оцінку власного тіла, приймаючи його недоліки та реалізуючи потенціал за допомогою збереження здорової самоцінності.

За результатами кластерного аналізу можна підтвердити припущення, що високий нарцисизм може бути позбавлений негативної конотації, якщо сприймається крізь призму адекватної любові до себе, глибокого самоусвідомлення та самоцінності, поєднується з адекватним функціонуванням системи регуляції (інтегрованості Я), що дбає про стабільну самооцінку, впевненість та безпеку, довіру до світу, реалізацію потенційних можливостей, кристалізацію ціннісних орієнтацій та осмислення життєвого досвіду.

3.3.2. Кореляційний структура зв'язків нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення у залежності від типу функціонування нарцисичної саморегуляції

Здійснено кореляційний аналіз всередині кожної із виділених груп (при $p \leq 0,05$) для з'ясування специфіки зв'язків нарцисичної саморегуляції із особистісним самоздійсненням у залежності від типу функціонування системи Я (див. Додаток В).

У першому кластері, що характеризується *високим нарцисизмом із помірною інтеграцією Я*, виявлено кореляційні прямі зв'язки нарцисизму саморегуляції із такими показниками особистісного самоздійснення: самотрансценденцією ($r=0,38$), свободою ($r=0,25$), відповідальністю ($r=0,19$), розкриттям персональності ($r=0,27$), екзистенційністю ($r=0,24$) та інтегративним показником сповненості

($r=0,30$). А також із рисами Темної тріади Макіавеллізмом ($r=0,24$), нарцисизмом ($r=0,30$) та потребою у самоствердженні ($r=0,27$) (див. додаток Г.5).

У випадку середньої ефективності функціонування Я-системи високий нарцисизм відображає не лише аспект саморегуляції самоцінності та любові до себе, але власне нарцисичну рису притаманну особистості крізь призму комплексу рис Темна тріада. В такому випадку нарцисизм це – впевненість у собі, лідерство, усвідомлення власної переваги, потреба в увазі та захоплення, самоствердження.

Чому нарцисизм у першому кластері набуває такого – більш центрованого на собі – вияву? Можна припустити, що індекс функціонування системи Я фіксує деякий нарцисичний дефіцит та незначну слабкість Я, що, в свою чергу, намагаються бути компенсованими та заповненими почуттям індивідуальної значущості, певною демонстративністю, очікуванням особливого ставлення до себе та укріплення власної самоцінності за допомогою зовнішнього підтвердження. Утвердження власного Я відбувається не лише через розкриття персональних здібностей, адже акцент робиться на отриманні саме соціального визнання. Проте такого роду нарцисизм зберігає певну конструктивність, що підтверджується індексом функціонування системи Я. Виявлено, що навіть за таких умов зростаючий нарцисизм саморегуляції, що відображає переживання власної здорової значущості й цінності, фіксує прямий зв'язок із: спроможністю помічати різноманітні можливості у житті, відкривати нові потенційні способи діяти, вибудовувати автентичну ієрархію пріоритетів; здатністю реалізовувати життєві задуми та приймати рішення на основі цінностей; активністю персональної волі щодо обов'язків та втілення «екзистенційної турботи» (термін Л. Бінсвангера [9]), як виміру онтологічного буття людини у світі, крізь яку вона виходить за межі власної екзистенції; спроможністю орієнтуватись у різноманітних смислових контекстах. Такий стиль життя можна описати як достатньо співзвучний світу.

Індекс функціонування у першому кластері також перебуває у зв'язках із показниками особистісного самоздійснення. Обернені кореляційні зв'язки зафіксовано із здатністю до самодистанціювання ($r=-0,19$), персональною свободою ($r=-0,25$), реалізацією відповідальності ($r=-0,24$), екзистенційністю ($r=-$

0,27) та інтегративним показником сповненості ($r=-0,24$). А також виявлено зв'язки із потребами самоствердження ($r=0,20$) та самореалізації ($r=-0,39$). Варто зазначити, що зростання показника функціонування Я (його відхилення від нуля, що є ознакою ідеально сильного Я) свідчить про зменшення ефективності його функціонування та посилення дезінтеграційних тенденцій (див. додаток Г.6).

Також показник безсилля Я, що найбільш яскраво діагностує спосіб переживання психічної цілісності, перебуває у зв'язку із самотрансценденцією ($r=-0,29$), свободою ($r=-0,40$) та відповідальністю ($r=-0,43$), розкриттям персональності ($r=-0,27$), екзистенційною залученістю в «буття-у-світі» ($r=-0,46$) та загальним показником сповненості ($r=-0,44$), а також нарцисизмом ($r=-0,21$), як рисою Темної тріади та потребою у самореалізації ($r=-0,24$). Показник незначущості, що інформує про базову впевненість у собі, самоповагу перебуває в оберненому кореляційному зв'язку із, без винятку, усіма показниками самоздійснення: самодистанціюванням ($r=-0,23$), самотрансценденцією ($r=-0,18$), свободою ($r=-0,32$) та відповідальністю ($r=-0,40$), розкриттям персональності ($r=-0,24$), екзистенційністю ($r=-0,40$) та інтегративним показником сповненості ($r=-0,39$). Окрім цього із нарцисизмом ($r=-0,25$) як рисою Темної тріади та самореалізацією як особистісною потребою ($r=-0,20$) (див. Додаток Г.7).

Зв'язки індексу функціонування Я висвітлюють заміщення самореалізаційних тенденцій та переживання власного життя як наповненого змістом, потребою самоствердження. Незначне зростання дисгармонії всередині Я сполучається із прагматичним способом підвищення самооцінки за допомогою зовнішнього утвердження власних досягнень. Потреба самоствердження демонструє активну позицію індивіда у досягненні життєво значущих цілей. Формується враження про компенсаторний характер перебільшеного почуття власної значущості та демонстративності, що актуалізує себе у прагненні, аби особою захоплювались та надавали підтвердження привілейованого положення в соціумі [31].

З протилежного боку інтегративний показник сповненості перебуває у прямому кореляційному зв'язку із усіма елементами нарцисичної саморегуляції (див. Рис. 3.7).

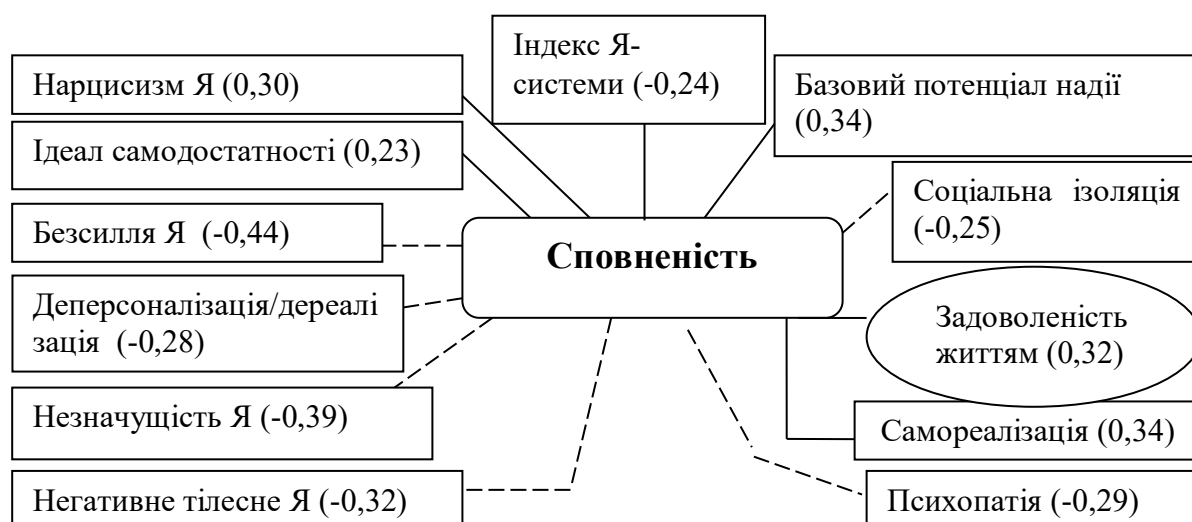

Рис. 3.7. Зв'язок інтегративного показника особистісної сповненості із показниками нарцисичної саморегуляції, задоволеності життям, психопатії Темної тріади у першому кластері («Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я») ($p \leq 0,05$).

Висока сповненість поєднується із стабільно високим почуттям самоцінності у випадку добре організованої та гармонійно функціонуючої Я-системи. За таких умов існує менша необхідність у використанні захисних компенсаторних механізми для збереження цілісності Я. Самоздійснення розгортається поруч із: почуттями базової безпеки та впевненості; більшою довірою до себе й світу; активною соціальною залученістю, переживанням вагомості власної ролі; вірою у спроможність жити відповідно до викристалізованих персональних ціннісних орієнтирів; більш глибокою надією на реалізацію ресурсів та позитивних змін у індивідуальному розвитку; актуальністю потреби не лише у реалізації нових форм вираження свого автентичного Я, але й у розкритті смислових домінант «буття-у-світ». Нарцисична саморегуляція знаходить своє відображення у силі особистості, втіленні її духовних сутнісних першооснов.

У другому кластері, що характеризується **низьким нарцисизмом із найбільшою дисфункційністю Я** зафіксовано зв'язок нарцисизму лише із потребою у особистісному самоствердженні ($r=0,26$). А загальний індекс функціонування системи Я перебуває у оберненому кореляційному зв'язку із здатністю до самотрансценденції ($r=-0,22$), усвідомленням свободи ($r=-0,37$) та

відповідальності ($r=-0,26$), розкриттям персональності ($r=-0,24$), екзистенційністю ($r=-0,34$) та інтегративним показником сповненості ($r=-0,35$) (див. Додаток Г.8).

Специфіка кореляційних зв'язків у другому кластері розкривається крізь загальну *слабкість Я*. Психологічне уявлення про власне безсилля найбільш характерно відображає дисфункційність нарцисичної саморегуляції, різноскерованість спонукань. Слабкість Я перебуває у кореляційному зв'язку із майже усіма показниками особистісного самоздійснення, окрім самодистанціювання: самотрансценденцією ($r=-0,31$), свободою ($r=-0,27$) та відповідальністю ($r=-0,26$), розкриттям персональності ($r=-0,28$), екзистенційністю ($r=-0,29$) та інтегративним показником сповненості ($r=-0,34$). А також незначущість Я корелює зі самодистанціюванням ($r=-0,29$), свободою ($r=-0,43$), відповідальністю ($r=-0,24$), екзистенційністю ($r=-0,24$), персональністю ($r=-0,22$) та загальним рівнем сповненості ($r=-0,35$). В свою чергу особистісна сповненість окрім зазначених параметрів нарцисичної саморегуляції корелює також із базовим потенціалом надії ($r=-0,22$), незначущістю Я ($r=-0,35$), прагненням похвали ($r=-0,26$), ідеалом самодостатності ($r=0,32$), схильністю до знецінювання об'єктів ($r=-0,23$), задоволеністю життям ($r=0,30$) та Макіавеллізмом ($r=-0,27$) (див. Рис. 3.8.).

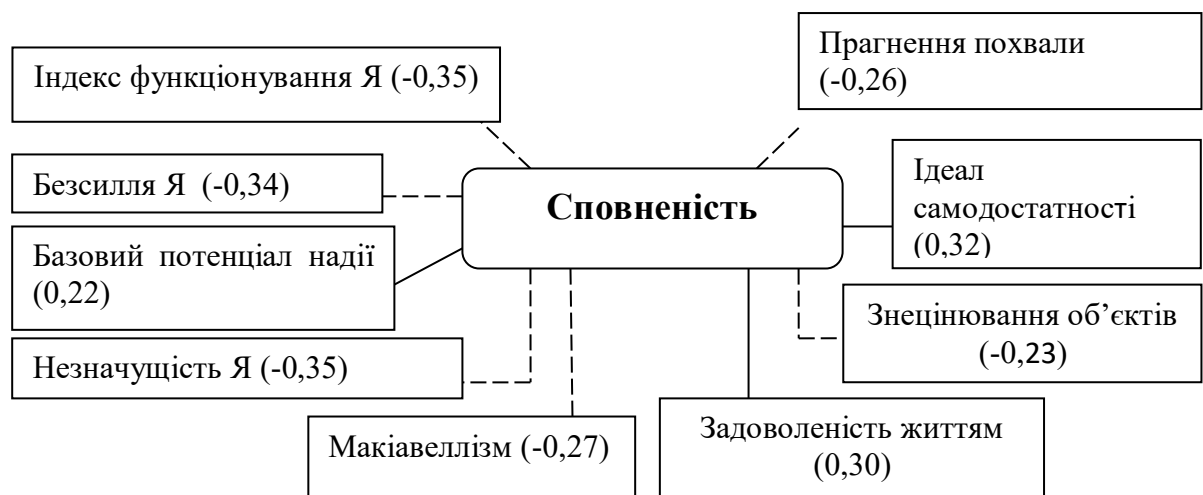

Рис. 3.8. Зв'язок інтегративного показника особистісної сповненості із показниками нарцисичної саморегуляції, задоволеності життям, Макіавеллізмом у другому кластері («Низький нарцисизм із найбільшою дисфункційністю Я») ($p \leq 0,05$).

Самоздійснення у групі, що характеризується низьким нарцисизмом та найбільшою Я-дисфункційністю набирає – з одного боку – значного соціального контексту, та з іншого – забарвлюється тоном потреби демонструвати самодостатність. Впевненість у своїх силах веде до максимального розкриття індивідуальних потенцій та, як наслідок, самоздійснення. Усе це увінчується більш позитивним судженням про власне існування. Чим слабшою є система Я, а нарцисична саморегуляція є скерованою на заповнення нарцисичного дефіциту, тим меншою стає здатність до самотрансцендентності як проєкції персональних цінностей у світ, страждає почуття екзистенційної свободи. Внутрішня узгодженість, відчуття сили сповнювати сласне життя відповідно до автентичних спонукань та вартостей («повноти життя») з'єднується із особистісною значущістю, адже почуття безпорадності, невпевненості у прийнятті власних почуттів та допустимих цінностей лише, якщо вони підтримуються оточуючими, буде інформувати про обмеження у глибині дослідження власної персональності, розкритті потенційних шляхів сповнення індивідуального замислу.

Нарцисизм в контексті саморегуляції третього типу, що описує *високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я*, зафіксовано у прямих кореляціях із усіма показниками особистісного самоздійснення: здатністю до самодистанціювання ($r=0,22$), самотрансценденцією ($r=0,35$), усвідомленням свободи ($r=0,41$) та екзистенційної відповідальності ($r=0,32$), розкриттям персонального в людині ($r=0,36$), екзистенційністю ($r=0,41$) й загальним показником сповненості ($r=0,43$). Нарцисизм саморегуляції також формує кореляційну плеяду із нарцисизмом ($r=0,27$), що є рисою Темної тріади та психопатією ($r=-0,21$) (див. Додаток Г.8).

Високий нарцисизм та інтегрованість Я поєднуються із вищою сповненістю. За такий умов осмислюється діалогічний обмін зі світом. Такий стан супроводжується внутрішнім переживанням «правильності того, що здійснюється». Це підкріплюється більш глибоким розумінням персональної відповідальності у межах свободи екзистенційного вибору.

Також виявлено, що нарцисична саморегуляція корелює із проявом нарцисизму як риси та обернено корелює із схильністю до субклінічних форм психопатії. Психопатичні поведінкові патерни можуть слугувати захисним фасадом при страхові бути знеціненим іншими, компенсуючи нарцисичний дефіцит специфічним зверхнім ставленням до навколишніх, дистанцією у спілкуванні, стабілізуючи схильність до втрати контролю над емоціями та прагненнями (імпульсивністю) маніфестацією холодності, демонстративною малочутливістю, зниженою відповідальністю, зарозумілістю.

Зафіксовано, що індекс функціонування системи Я перебуває в оберненому кореляційному зв'язку із задоволеністю життям ($r=-0,20$) та Макіавеллізмом ($r=0,19$) (див. Додаток Г.8). Такі результати свідчать, що актуалізація ознак дезінтеграції поєднується із менш позитивною оцінкою суб'єктом власного існування, зростаючою акцентуацією на життєвому досвіді, що має негативну конотацію, зміщення зального внутрішнього афективного балансу в сторону незадоволення, з відчуття внутрішньої нестабільності. Макіавеллістські тенденції у міжособистісній взаємодії в такому випадку набувають захисного характеру від дестабілізації й втрати цілісності Я через нарцисичні фрустрації, брак суб'єктивного почуття безпеки та довіри до світу.

Як і у попередніх кластерах показник безсилля Я також перебуває у кореляції з цілковито усіма параметрами особистісного самоздійснення: спроможністю до самодистанціювання ($r=-0,20$), самотрансценденцією ($r=-0,41$), екзистенційною свободою ($r=-0,40$) та відповідальністю ($r=-0,32$), розгортанням персонального в людині ($r=-0,40$), екзистенційністю ($r=-0,40$) та інтегративним показником сповненості ($r=-0,44$). А також із задоволеністю життям ($r=-0,32$), нарцисизмом ($r=-0,27$) та психопатією ($r=0,18$) як рисами Темної тріади, потребою у соціальній приналежності ($r=-0,21$) (див. Додаток Г.9). Слабкість виявляє умови: меншої спроможності повноцінно задовольняти потреби у стабільній високій самооцінці, підтримувати здорову любов до себе; меншої спроможності переживати високе суб'єктивне благополуччя; проблеми у збереженні соціальної відкритості у її широких, проте адекватних межах, формуванні глибокого екзистенційно

наповненого зв'язку із близькими; проблем у наданні життю сенсу, осмисленні досвіду. Сила Я – цілісність буття індивіда, що реалізується у його рішучості й переживанні проникливої залученості у в реалізацію своїх планів.

З іншого боку зальний показник сповненості у третьому кластері перебуває у прямому кореляційному зв'язку із (див. Рис. 3.9):

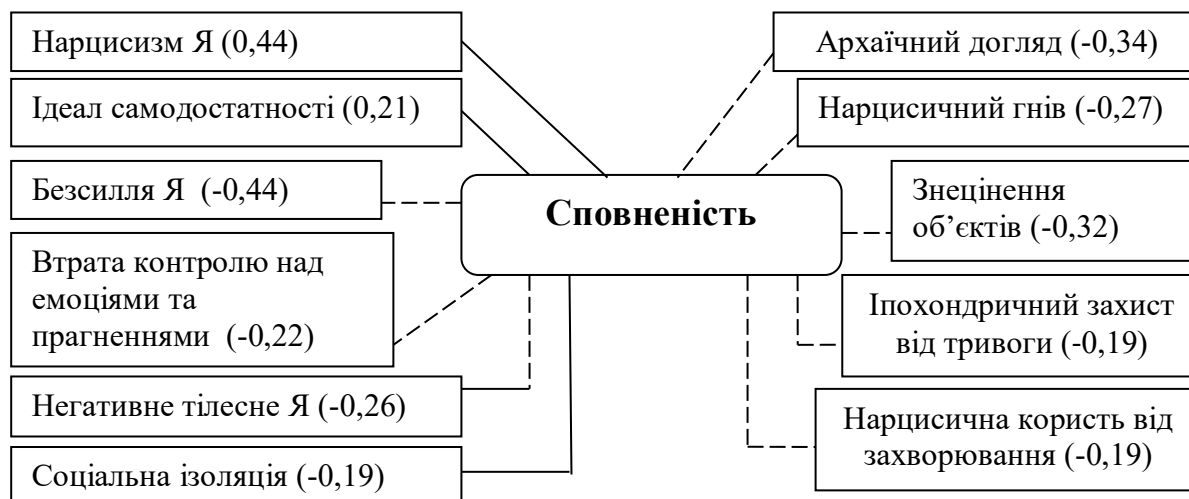

Рис. 3.9. Зв'язок інтегративного показника особистісної сповненості із показниками нарцисичної саморегуляції у третьому кластері («Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я») ($p \leq 0,05$).

Це свідчить, що детальне пізнання власного Я, віднайдення себе, наповнення існування глибоким змістом не можуть здійснюватись поза ефективністю функціонування нарцисичної саморегуляції, діяльність якої є сфокусованою на підтриманні сили Я, самоцінності, стресостійкості, гнучкості у реагуванні на зміни середовища. Збираючи в єдине ціле свій малий універсум, чим і є Я, особа орієнтується на ціннісно-моральні норми, що неконфліктно інтегровані у її Супер-Его, допускаючи диверситивний контекст вартостей сучасної реальності, обираючи те, що відповідає автентичному горизонту власне її індивідуального життєсвіту.

Кореляційний аналіз емпірично підтверджує тісний зв'язок нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення. Виразною стає тенденція зростання осмисленості життя, переживання вищої індивідуальної сповненості

поруч із зростаючою силою Я, психічною стійкістю, яку вона продукує, розвиненою та добре викристалізованою самоцінністю, самоповагою та «міцною» любов'ю до себе. «Міцною», бо здатна вистояти за будь яких умов і формує осердя цілісного та гармонійно функціонуючого Я, бачення себе у повноті.

3.3.3. Порівняльний аналіз особливостей самоздійснення різних типів нарцисичної саморегуляції

За допомогою тесту Шеффе виявлено яскраві відмінності усіх параметрів особистісного самоздійснення, його загального рівня та особистісної рефлексії задоволеності життям (див. Додаток Д). Результати порівняльного аналізу підтверджують наявність відмінностей особистісного самоздійснення у залежності від характеру функціонування системи саморегуляції та маніфестації своєрідного «більш здорового» та «менш здорового» нарцисизму.

У значній мірі відрізняються, власне, найбільш полярні групи: група із заниженим нарцисизмом та найменш інтегрованим Я та група із найвищим серед вибірки нарцисизмом у поєднанні із найбільш ефективно функціонуючим та інтегрованим Я (кластери 2 та 3). Характерні статистичні відмінності зафіксовано за усіма параметрами самоздійснення (див. Додаток Д).

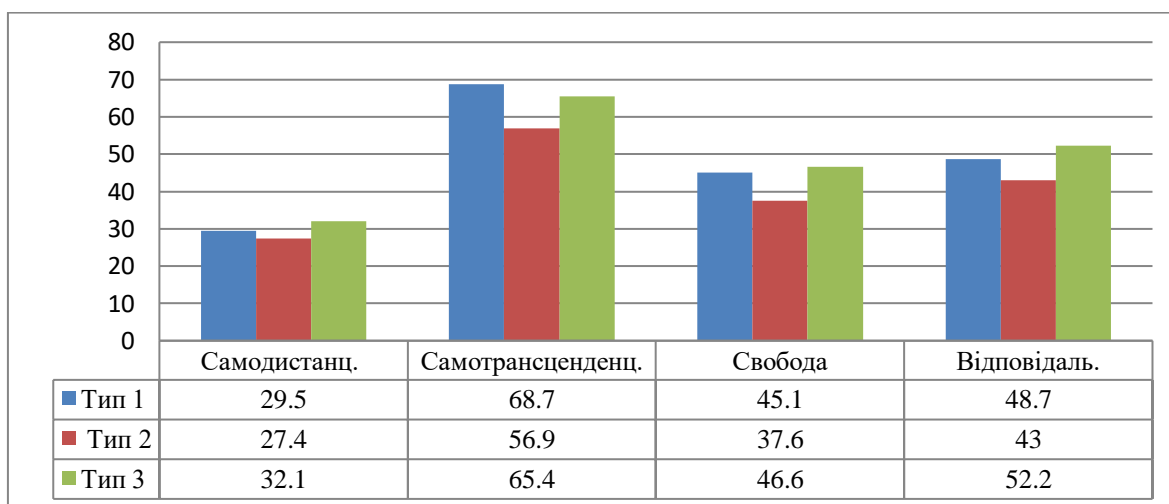

Рис. 3.10. Відмінності показників шкал самоздійснення у трьох кластерах (Тип 1: «Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я»; Тип 2: «Низький нарцисизм із найбільшою Я-дисфункційністю»; Тип 3: «Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я»).

Показники самоздійснення у виокремлених кластерах зростають разом із набуттям нарцисичної саморегуляції більш конструктивного характеру функціонування, а вищий нарцисизм, поєднується із, порівняно, більшою інтегрованістю Я (див. Додаток Д). Ці явища супроводжується більш ефективною спроможністю встановлювати осмислений конструктивний діалог зі світом, відкривати для себе цінності, переживати їх, інтерналізувати, інтегруючи у власну унікальну ціннісно-орієнтаційну систему. Отож, особи, яким притаманний високий нарцисизм у поєднанні із найбільш ефективним способом загальної саморегуляції характеризуються і вищим самоздійсненням (див. Рис. 3.10).

Для початку опишемо кожен із показників, беручи за орієнтир групу із *найбільш ефективно функціонуючою нарцисичною саморегуляцією*.

1) Самодистанціювання

Група із найвищим нарцисизмом та найбільшою інтегрованістю Я характеризується також й найбільш конструктивною здатністю до самодистанціювання, як змоги сприймати себе на відстані, поза афектами та актуальною ситуацією. Дистанціюватись, проте знову «повертатись до себе».

Самодистанціювання є базою відкритості у стосунку зі світом. Лише за умови здатності у певні моменти відсторонитись від власних переживань (зокрема тривоги, страхів та інших можливих емоційних реакцій сприйняття ситуації), а також, навіть, цілей та бажань – особа опановує здатність охопити ширше поле життєвих смислів та цінностей, що супроводжують її існування у конкретний відрізок часу. Самодистанціювання – це зовнішня перспектива, охоплення поля потенцій. Спроможність до самодистанціювання сприяє кардинальній зміні поведінки людини, формуванню нового життєвого сценарію, нової картини світу (за Л. Росс та Р. Нісбетт [106]). Ментальна децентралізація – це дистантна перспектива усвідомлення не лише актуальної ситуації, проте й усього досвіду.

Тож для осіб із вищим нарцисизмом та більшою інтеграцією особистості (у порівнянні з іншими групами) характерне поліпшення здатності ясно сприймати себе та світ, ставитись до життєвої ситуації з адекватною критичністю, не втрачаючи смислової орієнтації. Перенесення уваги на зовні розкриває значно

ефективнішу спроможність виходити з потоку активності зосередженої на власному Я, бачити світ навколо у повноті та багатогранності.

Мала дистанція у стосунку до себе може свідчити про більш імпульсивну поведінку, швидку та бездумну реакцію, залежність від дії стимуляцій ззовні. Це відповідає підвищеному показнику нарцисичної саморегуляції щодо втрати контролю над емоціями та прагненнями, інформує про більшу слабкість регулятивно-стабілізуючих функцій Я.

2) Самотрансценденція

За умови актуалізації найбільш функційного типу нарцисичної саморегуляції спостерігається зростання показника самотрансценденції, як змоги помічати цінності та відчувати їх із більшою ясністю. Це свідчить про:

- відкритість до життєвої орієнтації на особистий сенс;
- здатність не лише відчувати цінності, але й дозволяти їм захопити себе;
- спроможність здійснювати внутрішню екзистенційну зміну.

Проте показники самоздійснення для нарцисичної саморегуляції третього типу все ж не є найвищим. Самотрансценденцію для першого типу (*«Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я»*) зафіксовано дещо більш розвиненою, та не в начній мірі. Показники першого та третього типу майже збігаються між собою, перебуваючи у рамках середнього рівня вияву, аналізуються за схожими параметрами; об'єднуючим елементом двох зазначених типів є достатньо високий рівень нарцисизму. Важливим є те, що показник самотрансценденції є значно відмінним у кластері, що описує найбільш дисфункційну нарцисичну саморегуляцію та дестабілізованість Я.

Самотрансценденція, очевидно, є необхідною умовою найбільш повного переживання особистісної сповненості. Це підстава кристалізації здатності формувати власне осмислене ставлення до пережитого та актуального, а також із меншою тривогою дивитись у майбутнє. Індивід набуває змогу рефлексувати, емоційно відчувати й проживати суб'єктивні цінності, що уможливорює отримання задоволення від життя та, водночас, віднайдення цінності у стражданні. Зростання показників самотрансценденції – це свідчення більшої

відкритості до формування глибоких та осмислених взаємозв'язків із буттям та, звертаючись до екзистенційної філософії Е. Гуссерля (що має певний сенс у поясненні та аналізі досліджуваних феноменів самоздійснення) із феноменологічним полем «Життєсвіту» [26].

Самотрансценденція, за умов високого нарцисизму та інтегрованості Я (у порівнянні з іншим (більш дисфункційним) типом нарцисичної саморегуляції), розкриває переживання вищої екзистенційної значущості того, що із людиною відбувається у дійсності. Це логічне завершення процесу самодистанціювання, повернення людини до її сутнісних вимірів, через призму віднайдених цінностей. Існування осіб, яким притаманний більш конструктивний тип нарцисичної саморегуляції, у значнішій мірі менш потерпає від механічно-функціонального «присмаку» виконання щоденних життєвих завдань.

Тож у емпіричному дослідженні вищі показники самотрансценденції у поєднанні із більш ефективно функціонуючою нарцисичною саморегуляцією могло б свідчити про потенцію вийти за межі егоїстичних потреб, турбуватись про буття іншої людини, використовуючи знання про себе як підґрунтя власної екзистенційної зміни [157].

Самотрансценденція – це важлива умова відчуття сенсу та значення кінцевої оцінки власного Я [207]. Зовнішні цінності – на екзистенційно-смісловому рівні – стають важливою складовою персонального досвіду та внутрішньої системи вартостей, що є інтегрованою у комплексне бачення себе.

3) Свобода

Група із високим нарцисизмом та найбільшою Я-інтегрованістю характеризується найвищим показником екзистенційної свободи – здатності бачити більш широке поле потенційних індивідуальних рішень, здійснювати персонально обґрунтовані рішення. Екзистенційна свобода передбачає: зростаючу ефективність у знаходженні реальних можливостей для дій; створення індивідуальної ієрархії потенцій, відповідно до їх цінності для особи.

Посилаючись на засади екзистенційної психології та психотерапії переживання індивідуальної екзистенційної свободи – це когнітивне усвідомлення

та афективне переживання ідеї, що людина сама здатна визначати власний сенс у житті та намагання діяти приймаючи раціональні рішення, незважаючи на існування в ірраціональному Всесвіті [90; 131]. В. Франкл зазначає, що свобода є у здатності людини відокремлюватись від себе самої, обираючи персональне ставлення до психологічних станів [131, с.77]. Вищий показник екзистенційної свободи, що притаманний для осіб із більш функційною нарцисичною саморегуляцією – ознака кращого самоусвідомлення, саморозуміння, рефлексії метафізики психічних станів і, як наслідок, ефективнішого самоконтролю у щоденній діяльності.

У осіб із найбільш ефективною нарцисичною саморегуляцією (на відміну від групи із низьким нарцисизмом та за умови зростання Я-дисфункційності), рефлектується більша свобода «робити вибір», а не просто існувати. Ж.-П. Сартр вважав, що людина сама несе відповідальність за все, що насправді із нею відбувається; натомість не досліджуючи безліч можливостей, які їй показує та пропонує життя – сама несе відповідальність за обмеження своєї свободи [107]. І саме індивіди, яким є притаманним найбільш конструктивний тип нарцисичної саморегуляції та найбільша інтегрованість Я, усвідомлюють цю істину краще.

Безпосередніми завданнями ефективно функціонуючої нарцисичної саморегуляції є підтримування відносно стабільної високої та адекватної цінності особи у процесі усієї динаміки її розвитку, самореалізації та сповнення, ґрунтовне самопізнання (різних сторін власної особистості) та прийняття автентичної багатогранності, розкриття цінності внутрішнього наповнення Я. Самоцінність безпосередньо впливає на діяльність і поведінку суб'єкта, його цілі, завдання, методи взаємодії з оточуючою дійсністю [156]. Власне така тенденція є емпірично зафіксованою у групі із більш функційним типом нарцисичної саморегуляції та більш дієво-інтегруючою системою Я.

4) Відповідальність

Найбільш функційний тип нарцисичної саморегуляції відрізняється від інших виокремлених профілів із меншою Я-інтегрованістю помітним зростанням екзистенційної відповідальності, що проявляється у здатності доводити до

логічного завершення рішення прийняті на основі індивідуальних цінностей. Це обов'язок і перед іншими, і, звісно, перед собою. А. Ленгле вказує, що розвинена відповідальність є основою стабільної самоцінності, оскільки відповідальність та впевненість – це психологічні феномени, що підкріплюють один одного [79].

Особа, якій притаманний високий нарцисизм із найбільш конструктивною роботою саморегуляції, проживаючи наповнене цінностями життя, не обмежується лише різними можливостями «свободи вибору», проте здатна прийняти на себе рішення реалізувати особистісний сенс. І знаходить вона опору в самій собі: в своїх здібностях, знаннях, переконаннях, досвіді. А також і ззовні: в законах природи, в різноманітних структурах зовнішнього світу, закономірностях соціального життя. Для того, аби відповідально приймати автентичні рішення людині потрібні передумови: справедливе ставлення, зацікавлена увага і визнання цінності. Та, перш за все, людина є здатною оцінювати саму себе, формувати базове уявлення про себе на основі досвіду та любові до власної особи – самоцінності, що у нормі є відносно стабільною та мало залежною від виникаючих життєвих обставин. Фундаментальна самоцінність – це «турботливий погляд» на власну індивідуальність, що коріниться у самоповазі, холістичному сприйнятті себе [154]. Зростання показника відповідальності свідчить, що життя не просто «проходить повз», а пронизане власною волею, потребою діяти, а не лише споглядати. Разом з цим зростає рефлексивне переживання індивідуальної залученості у буття-у-світі, розвивається готовність турбуватись про якість життя та змінювати її за необхідності.

Загалом таке ставлення до існування можна назвати «турботливим обов'язком». З іншого боку – із зменшенням показника відповідальності – осмислення «включеності» у життя окремого індивіда стає менш рефлексивно відчутним: особа може проживати менш автентичне життя; активність набуватиме надміру безтурботного вигляду, або ж людина може потерпати від значних маніфестацій паралізуючої тривоги у процесі прийняття рішень.

Відповідальність є надзвичайно важливою умовою готовності діяти у світі та особисто піддаватись екзистенційній зміні. У контексті екзистенційного аналізу та

логотерапії – це вияв базової антропологічної здібності людини, де «діяти» означає дійсно реалізувати власний вибір [207]. Людина здійснює вибір кожного дня поміж тими можливостями, які вона може та хоче реалізувати, та тими, які вона не реалізує ніколи [146]. Тож значущим є безпосереднє втілення виявленого сенсу у індивідуальній життєвій історії.

Втрата сили Я, що спостерігається у профілі із менш ефективно функціонуючою нарцисичною саморегуляцією, інформує про більшу слабодухість, інтенсивніше відчуття внутрішнього безсилля та пустки, від яких особа психологічно захиститись психологічно. Ці переживання можна співставити із зниження сили волі, а саме волі обирати й здійснювати екзистенційні рішення. Особа, якій притаманний такий профіль нарцисичної саморегуляції наче завмирає в позиції очікування у своєму ж житті, стає більш пасивним спостерігачем, аморфним у питаннях обов'язків та відповідальності. Їй потрібні гарантії того, що будь яке рішення принесе лише успіх, а усі орієнтири передбачають загрозливі наслідки. Проте втілення персонального ціннісного задуму в реальність, самореалізація не можуть здійснюватися без, так званого, «авансу» у вірі в себе, що базується на реальній оцінці актуальних здібностей, знань, можливостей, безпосередньому та опосередкованому досвіді, врахуванні умов середовища та ін. Це довіра до себе, своєрідне самопротегування та, як наслідок, самопереконання, що підтримуватиме афективно-когнітивне уявлення про ефективність індивіда, спромогу до позитивних змін [20]. Сила особистості – безпосереднє відображення внутрішньо-динамічних регулятивних процесів у повноцінному проживанні персональної екзистенційної ситуації.

Зростаюча особиста відповідальність також означає відповідальність за атиюд щодо власних почуттів. Це передбачає, що особа переважно сама здатна обирати як ставитись до власних переживань. У такому контексті відповідальність можна поєднати із особливістю задоволеності життям індивіда, адже задоволеність життям – це суб'єктивна оцінка якості власного існування із переважання позитивних чи негативних афектів (один і той самий життєвий контекст різні особи оцінюють по-різному) [147; 188], а відповідальність – це усвідомлення та

прийняття зовнішньої реальності (із коефіцієнтом її несприятливості) не крізь пасивне ставлення, а самостійно обираючи персональну позицію щодо того в яких умовах особа існує. Можна припустити, що зростаюча відповідальність спричиняється до вищої задоволеності життям – більш позитивного афективного локусу задоволеності (поняття Е. Дінера [178]), що впливає на сприйняття та оцінки різних життєвих обставин. Це питання буде розкриватись детальніше у наступному підрозділі дисертаційної роботи. Та, як зазначає І. Ялом [157], зростаюча особиста відповідальність може бути умовою прийняття більш конструктивно та позитивно-міцної позиції у ставленні до власного тіла, та зокрема до обмежуючих його активність факторів (фізична неповноцінність, хвороба і т.п). Людина залишається відповідальною за те, що вона робить із обмеженнями, та за власні почуття стосовно них [146].

Показники самодистанціювання та самотрансценденції об'єднуються у інтегруючий показник «Персональність», який діагностує рівень розкриття екзистенції індивідуального Буття та його доступність для особи. Показники свободи та відповідальності сполучаються у шкалі «Екзистенційність» як оцінки якості розвитку спроможності рішуче і відповідально йти в світ. Поєднання персональності та екзистенційності індивіда формує загальний показник самоздійснення, що вимірює суб'єктивне переживання та оцінку того, чи життя особи сповнюється та її екзистенція є наповнена змістом.

За допомогою тесту Шеффе виявлено статистичні відмінності зазначених шкал та інтегративного показника для усіх профілів нарцисичної саморегуляції. Емпіричне дослідження закарбувало тенденцію значущого зростання осмисленості життя осіб, яким притаманний високий нарцисизм та найбільш інтегроване й ефективно функціонуюче Я (див. Додаток Д).

Проаналізовано кожну із шкал відповідно до виявлених відмінностей, спираючись на характеристики найбільш конструктивного профілю нарцисичної саморегуляції (див. Рис. 3.11.).

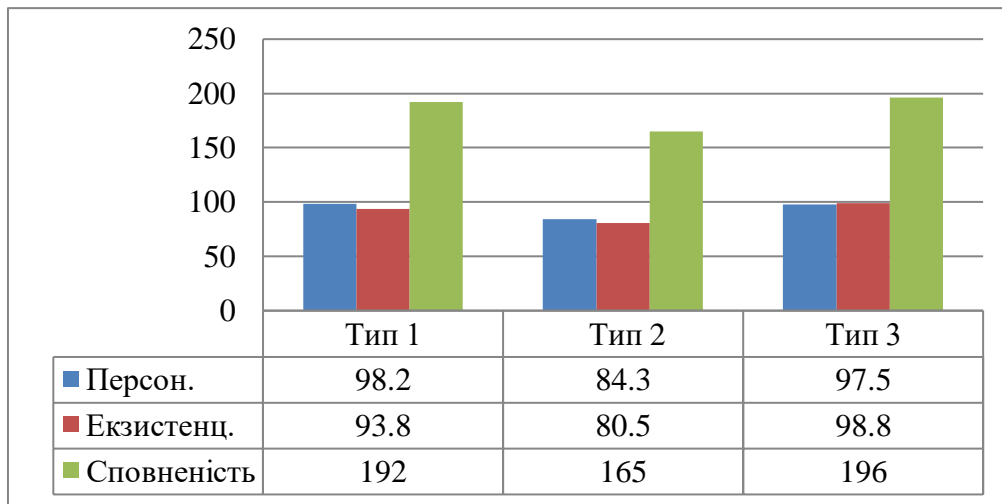

Рис. 3.11. Середні статистично відмінні значення інтегративних показників самоздійснення у трьох кластерах (Тип 1: «Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я»; Тип 2: «Низький нарцисизм із найбільшою Я-дисфункційністю»; Тип 3: «Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я»).

1) Персональність

Показник розкриття *Person* – за умови зростання ефективності роботи нарцисичної саморегуляції – стає вищим. Він є майже ідентичним для першого та третього типу саморегуляції, проте помітно відрізняється для другого. А, нагадаємо, що саме другий характеризується слабкістю та зниженим нарцисизмом. Який ж ресурс для самоздійснення відкриває для особи розгортання її персональності у контексті екзистенційно-аналітичної психології? Переживаючи себе як *Person* особа визнає своє життя як унікальне, автономне, дійсне у автентично-буттєвому вимірі. *Person*, як духовне у людині, дуже тісно переплітається із її індивідуальною цінністю: внутрішнім глибоким переживанням екстраординарності власного досвіду, що супроводжується усвідомленням, що й інші люди переживають таке ж унікальне буття, наповнене цінністю.

Розкриття *Person* – вияв адекватної любові до себе, трепетне ставлення до власного Я. Зі зростанням показників особа набуває здатності не лише краще розуміти себе, проте й приймати та формувати більш цілісний образ власної

індивідуальності. На думку А. Ленгле, саме висока самоцінність, що робить Я людини сильним – умова за якої стає можливим доступ до *Person* [206].

Загалом *Person* – це поняття дуже різнопланове та багатогранне у наповненні, і, окрім розкриття духовного у собі, це – активна участь у житті; пізнана автентичність; готовність до «Зустрічі» («Зустріч» у понятті В. Франкла це: спілкування на рівні «Я-Ти», а не «Я-Воно», що передбачає унікальне сприйняття співрозмовника, відкритість до особистісних змін, що можуть бути наслідком такого спілкування); відчуття значущості власного буття [209].

Натомість переживання слабкості Я достатньо чітко свідчить про дезадаптивність саморегулятивних процесів, що супроводжується певною недоступністю персонального буття, блокуванням індивідуальних можливостей (виникненням проблем у їх розпізнанні та безпосередній реалізації), замкненістю щодо цінностей. Будь-яка захисна дисоціація – ознака слабкості нарцисичної саморегуляції Я-динамізму. А. Ленгле вказує, що дисоціативні тенденції, що проявляють себе у розщепленні цілісності Я-образу, відмежування емоцій від процесу пізнання є не нейтралізованими до актуального моменту бар'єрами процесу розкриття *Person* та самоздійснення [205].

Узагальнюючи можна зафіксувати найбільш характерні ознаки зростання значень показника «Персональність»:

- більш повноцінне розкриття людиною власного буття;
- різноманітний життєвий досвід сприймається більш холістично (і позитивний, і негативний досвід є внутрішнім багатством та має свій неповторний персональний зміст);
- емоційна та когнітивна доступність у пізнанні глибин власного Я і оточуючого світу [205; 206].

Тож людина стає, наче, доступною і для себе самої, і для світу навколо. Натомість із зменшенням показників «Персональності» особа характеризується більшою закритістю у стосунку із буттям та власною екзистенцією.

У випадку актуальної дисфункції Я (що супроводжується низькою самоцінністю, браком любові до себе та загальною особистісною слабкістю)

виникають ознаки перешкод реалізації персональних здібностей. Така людина може існувати не маючи досвіду глибокого контакту з життям. Натомість функційність Я, що супроводжується вищою самоцінністю – знаменує розгортання власних сутнісних спонукань. Коли самоцінність не є гострою проблемою – у Я виникає можливість діяти згідно із *Person*. Самоцінність у відповідь консолидує Я-структуру. Це робить можливим доступ до глибини персонального буття, адже усвідомивши та переживши власну значущість можна вибудовувати якісно новий спосіб контакту зі світом – крізь цінності, що особистість оточують ззовні та притягують вагомістю.

2) Екзистенційність

За умови більшої інтегрованості Я (із вищим показником нарцисизму) помітно змінюються значення екзистенційності. Це свідчить про більш ефективну актуалізацію здатності рішучо та відповідально йти у світ. Такі особи краще орієнтуються у реальності, вони здатні обирати цінне персонально для них із всього великого поля феноменологічних явищ. Екзистенція у цьому вимірі не є буттям людини замкненої на собі, а її творча ініціатива орієнтована на світ навколо та реалізацію у власному життєвому просторі (інтенційний акт трансцендентальної суб'єктності) [26]. Із зростанням особистої екзистенційності індивіди стають більш спроможними конструювати власну екзистенційну реальність відповідно до ціннісно-сміслових орієнтацій. А. Ленгле визначає екзистенційність як здатність більш конструктивно поводитися з зовнішнім світом, рішуче й відповідально діяти у ньому [206]. Екзистенційність – це реалізація внутрішньо-особистісного змісту власного життя.

Особи із зафіксованою вищою екзистенційністю стають здатними не просто помічати факти життя, але істотним стає сенс, який ці факти мають особисто для них. Екзистенційність є «волею до змісту» [186]. Ця воля скерована не лише на зміну зовнішньої дійсності, розпізнавання цінностей, проте готовність самого суб'єкта підлягати внутрішній зміні. Відповідно, у гармонійному синтезі свободи та відповідальності екзистенція сповнюється, а життя плине більш автентично.

Натомість зниження показника екзистенційності (що є характерним для групи осіб із більш деструктивно функціонуючою нарцисичною саморегуляцією та порівняно найбільшою дезінтегрованістю Я) свідчать про: меншу здатність витримувати складнощі життя, нестійкість внутрішніх переконань (а саме схильність діяти, радше, під впливом зовнішніх чинників, без внутрішнього співвіднесення їх із персональною позицією), меншою повнотою життя, знеціненням індивідуальної унікальності. Часто яскравою ознакою «заблокованої» екзистенції може бути не лише втрата орієнтирів у теперішньому, проте й нездатність уявити собі власне майбутнє [205]. Кожна людина – аби відчувати змогу рухатись у майбутнє, планувати, будувати реалістичні очкування – повинна володіти базовим відчуттям відносної внутрішньої стабільності, що підтримувало б впевненість у собі та власній цінності. Відчуття впевненості у змозі реалізувати персональні ресурси перегукується із готовністю втілювати екзистенцію, мотивуючись цінностями переживань, стосунків та творчості.

Можна засвідчити присутність у осіб із більш конструктивно функціонуючого нарцисичною саморегуляцією та більш інтегрованим Я власного екзистенційного життєвого простору та більш яскраво вираженого бажання «бути-у-світі». Ефективно виконуючи свої прямі обов'язки нарцисична саморегуляція стає пов'язаною із встановлення осмисленіших стосунків з реальністю, більшою самовіддачею, втіленням себе у дії, особистісною інтегрованістю, орієнтованістю на майбутнє та сенс життя.

Тож зростаючий показник екзистенційності – це крок у світ, ефективна орієнтація у різних контекстах життя, прийняття різностороннього досвіду, більша впевненість у власній цінності та рішеннях, потреба та готовність їх реалізовувати у житті, відповідальність за власне самоздійснення перед собою ж. Можна охарактеризувати таке життя як, порівняно, більш повне. А його цілісність проявляє себе також у зв'язок у людини зі світом і з іншими людьми, крізь призму власної віднайденної ідентичності та самостійності. Екзистенційність – втілення сенсу створеного самою людиною, що знаходить своє відображення у більш конструктивному стосунку зі світом.

3) Сповненість

Кульмінацією викладу результатів порівняння відмінностей трьох кластерів є статистично значущі відмінності загального показника сповненості притаманного для різних типів нарцисичної саморегуляції. Зростаючий показник самоздійснення, що є властивим для осіб із більш ефективно функціонуючою нарцисичною саморегуляцією, характеризується:

- веденням більш осмисленої життєдіяльності;
- здатністю цінувати себе, займатись собою, досліджувати себе, чути власні потреби та бажання, володіти власною ціннісною «системою координат», відчувати відповідальність перед собою за індивідуальну екзистенційну зміну, реалізацію власних потенціальних можливостей;
- більшою спроможністю здійснювати активну взаємодію із зовнішньою життєвою ситуацією, торкатись екзистенційних цінностей буття, творити персональний сенс власного існування, відчувати глибоку внутрішню відповідальність за активність, що виконується на шляху до реалізації персонального сенсу.

Варто зазначити, що зафіксований показник самоздійснення є середнього рівня прояву (згідно із рівневими параметрами методики). Та дуже важливою є саме динаміка зміни рівня самоздійснення у порівнянні із особливостями самоздійснення притаманними для осіб із найбільш дисфункційним типом нарцисичної саморегуляції та більшою дезінтеграцією Я.

Загальний показник сповненості осіб із більш функційною нарцисичною саморегуляцією є поєднанням достатньо розвинених екзистенційності та персональності. Це свідчить, що такі індивіди мають більш цілісне уявлення про власну особистість (образ Я є більш інтегрованим), перебувають у діалогічному обміні зі світом, психологічно переживаючи (у власному суб'єктивному ставленні) менше бар'єрів на шляху до сповнення своєї сутнісної структури (А. Ленгле ще називає це «екзистенційним виконанням [208]).

Важливість наявності внутрішніх смислових систем у існуванні індивіда є незаперечною для повного життя, кооперації зі світом, більшої адаптивності до

змінних умов середовища, розкриття цінностей страждання, захисту від непомірного відчаю у випадках виникнення складних життєвих ситуацій. Сила Я та ефективна нарцисична саморегуляція підтримують життєстійкість особистості, її волю і готовність до змін, вміння ефективно функціонувати підчас невинного процесу самоконструювання, підтримувати полілог зі світом [126]. Ознакою адекватної життєстійкості є маніфестація зрілих та ефективних форм саморегуляції, що є не лиш доланням складних життєвих ситуацій, але і особистісним потенціалом сповнення у персональному існуванні [145].

Тож зафіксована зміна рівня сповненості – у залежності від типу нарцисичної саморегуляції – це інформація про більш плідне поводження з собою, розширення власних психологічних меж у можливості продукувати та реалізовувати персональний зміст життя – здійснювати екзистенцію.

Також важливо зазначити, що зростаючі показники самоздійснення передбачатимуть актуалізацію індивідуального ієрархічного порядку цінностей, у контексті моральних та етичних традицій й норм суспільства.

З результатів емпіричного дослідження випливає, що рефлексія особистісної сповненості передбачає:

- змогу більш реалістично відділити себе від інших (побачити себе збоку і усвідомити цінність);
- відкритість до можливості відчути глибокі душевні переживання у смисловій близькості зі світом, торкнутись цінностей ззовні;
- переживанні резонансу з цінностями в процесі інтерналізуванню важливого для себе і формування власної системи смислових орієнтацій;
- здатність обрати та наважитись реалізовувати персональний життєвий вибір;
- готовність нести екзистенційну відповідальність за своє рішення та дії, вберігаючи внутрішній ідеал цінностей із турботою про життєві орієнтири.

Також за допомогою порівняльного аналізу виявлено статистичні відмінності прояву рис Темної тріади (Макіавеллізму, психопатії) та особистісних потреб у соціальній приналежності та самоствердженні. Для профілю *із більш*

конструктивно функціонуючою нарцисичною саморегуляцією є менш притаманним використання маніпулятивних тенденцій у міжособистісній взаємодії – **Макіавеллізму**. Натомість особи із нижчим нарцисизмом та слабшим Я схильні до орієнтації лиш на власні амбіції та інтереси; надання переваги частіше матеріальним цінностям, а ніж духовним; експлуатації інших для досягнення суб'єктивних цілей; зниженням емпатії; демонстрування фіктивних цінностей та приховування дійсних (в іншому випадку – їх відсутність); екзистенційної «закритості» у ставленні до світу; уникання соціальних стосунків, які можуть викликати прив'язаність; брехні та обману, лиш би отримувати бажане [163]. Хоча такі особи здатні більш ефективно долати ситуації конкуренції, добре оцінюючи соціальні ситуації, аналізувати реакції оточуючих, використовуючи на користь собі, проте схильність до своєрідної корисливої поведінки може свідчити про «тунельність» щодо розпізнавання цінностей світу, знижену моральність та відповідальність, які поєднуються із невпевненістю в собі, низькою самоцінністю, зниженою задоволеністю життям та слабкістю кристалізованих сенсо-життєвих орієнтацій (ціннісні орієнтації звужено егоїстичного спектру).

У осіб більш схильних до Макіавеллізму (що єднається із слабкістю Я) спостерігається тенденція до знецінювання оточуючих, зростає відчуття соціальної ізоляції, актуалізується значна потреба похвали, а нарцисичний гнів проявляється частіше. Схильність поводити себе як «Макіавелліст» може бути способом невротичного захисту більш слабкого Я, що змагається за самоцінність дещо «брудним» способом: самоствердження за рахунок інших. За допомогою дереалізації та деперсоналізації здійснюється заперечення, або, швидше, ігнорування частин особистості та реалій зовнішнього світу, які, через певні причини, є ослабленими (всередині), або загрозливими (ззовні). Адже вони заважають гармонійному функціонуванню особистості із переважно позитивним ставленням до власного досвіду та себе загалом: неприйнятне дисоціюється, від чого потерпатиме інтегрованість Я.

У випадку більш дисфункційного, менш гармонійно інтегрованого Я та низького нарцисизму зростає показник **психопатії** (неклінічної особистісної риси),

що передбачає: безстрашність та низьку тривожність; знижене відчуття обов'язку, допускання нещирості; знижену схильність переживати жаль та провину у випадках, коли це є доцільним; тенденцію до антисоціальної поведінки у певних випадках; егоцентризм, бідність емоційної сфери, низьку емпатійність.

Для осіб із неефективно функціонуючою нарцисичною саморегуляцією є більш притаманними зовнішня емоційна холодність та внутрішня емоційна нестабільність. Разом із цим – схильність у соціальних інтеракціях орієнтуватись на нагороди (отримування прагматичної вигоди).

В рамках аналізу схильності до психопатії – в залежності від характеру нарцисичної саморегуляції – варто зазначити, що два описані типи нарцисичної саморегуляції відрізняються за параметрами: слабкістю контролю над емоціями та прагненнями; потребою отримувати похвалу та зовнішнє підтвердження; соціальна ізоляцією та знецінювання об'єктів. Це свідчить про надмірну залежність від думки оточуючих (від їх прийняття та підтвердження); посилене намагання компенсувати особистісну слабкість безпосереднім соціальним підтвердження своєї цінності; активне проектування власних негативних якостей на об'єкти, які знецінюються для нівелювання нарцисичного шоку; наростаюче соціальне уникання для захисту від потенційних травмуючи впливів; значну недовіру у соціальних стосунках (можливо продиктовану страхом перед відтворенням негативного досвіду у спілкуванні); зниження здатності контролювати емоції та прагнення деструктивного характеру у поєднанні із страхом цей самоконтроль втратити. Вказані особливості підтверджують ослаблення особистості, зростання дезінтеграції Я, зниження ефективності нарцисичної саморегуляції загалом.

Інформативним є також зростання показників параметру дереалізації/деперсоналізації, що також можна віднести до пояснення явища психопатії. Прояв «психопатичних» модусів сприймання знаменує дію захисних механізмів ослабленого Я: «слабка» чи «неповноцінна» частина витісняється. Поза тим, що схильність реагувати «психопатичним» чином в певних ситуаціях може бути корисним для суб'єктивних цілей індивіда, статистично вищі показники цього параметру повідомляють про можливу більшу деструктивність у міжособистісних

стосунках, що ґрунтується на інтерналізованому інтеракційному досвіді людини, її самоцінності та, як наслідок, боротьбі за гармонійну інтеграцію Я.

У профілі із *більш дисфункційним Я та низьким нарцисизмом* зростає потреба у **соціальній приналежності**. Потреба в приналежності за такої умови (дисфункційній нарцисичній саморегуляції) може свідчити про внутрішньо особистісний конфлікт, сформований полюсами:

- 1) з одного боку – це бажання бути залученим у соціальне середовище;
- 2) з іншого – страх відкривати себе у близьких стосунках, щоб не зазнати відкидання, знехтування, або, іншими словами, пережити знецінення.

Це підтверджує дестабілізуючий стан внутрішнього конфлікту. Разом з цим для профілю із зниженим нарцисизмом та слабким Я є характерними: порівняно яскраве відчуття власної соціальної ізольованості (знижений потенціал соціабельності); певне соціальне уникання (знову ж таки конфлікт фантазійних прагнень і реальних дій); настороженість у ситуаціях розкривання своїх почуттів оточуючим (швидше бажання уникати таких ситуацій); психологічна слабкість щодо детоксикації можливих невдач (у випадка критики, криз у стосунках, втрати контактів та ін.). Тож наростаюча соціальна ізоляція стає несвідомим униканням спілкування з ціллю захисту від нарцисичної фрустрації.

У профілі із *більш дисфункційним Я та зниженим нарцисизмом* зростає потреба у **самоствердженні** (див. Додаток Д.4). Зовнішнє самоствердження (повага, яку отримує людина від інших, визнання) кристалізується та підтримується за допомогою внутрішнього відчуття самоповаги. Самоповага та повага оточуючих – взаємно впливають одна на одну і існують у збалансованому зв'язку. Самоповага – компетентність, впевненість у собі, досягнення, незалежність, можливість обирати, свобода. Людині потрібно знати, що вона володіє гідністю, відчувати свою самоефективність як можливість справлятися із завданнями та вимогами, які висуває життя. Повага отримана від інших – це престиж, соціальний статус, репутація, оцінка, прийняття та визнання. Тож у випадку самоствердження людина повинна розуміти, що її дії, успіх є значущим не лише для неї, але й для людей, які її оточують. Припускаємо, що потреба у

самоствердженні (при більшій дисфункційності нарцисичної саморегуляції) актуалізується тоді, коли є імпліцитне переконання у власній неповноцінності. Потреба у самоствердженні звучить як питання до оточуючих про власну важливість. Тож задоволення потреби самоствердження дає змогу відчувати впевненість у собі, свою важливість у світі, важливість, до прикладу, професійної ролі, яку людина виконує. І навпаки ж – незадоволеність потреби самоствердження, дефіцит у самоповазі та повазі оточуючих – це відчуття неповноцінності, беззмістовності діяльності, особистої слабкості, пасивності та залежності.

3.3.4. Особливості задоволеності життям за умови різних стратегій нарцисичної саморегуляції

За допомогою статистичного критерію Шеффе здійснено порівняння рівня задоволеності життям осіб, що відрізняються за типом нарцисичної саморегуляції та виявлено, що яскраво відмінними є показники задоволеності життям у групі із найбільш дисфункційною нарцисичною саморегуляцією (найбільшою слабкістю й дезінтегрованністю Я) (*тип 2*). Натомість задоволеність життям, за умов високого нарцисизму та найефективнішого типу функціонування Я – найвища (*тип 3*) (див. Додаток Д.2.).

Задоволеність життям – це когнітивно-афективний індикатор ставлення людини до дійсності, у якій вона перебуває; те, як оцінює якість свого життя. Суб'єктивне благополуччя, на думку Д. Шин та Д. Джонсон передбачає: узагальнену оцінку володіння ресурсами; задоволення потреб та бажань; самоактуалізацію, порівняння себе з іншими та із собою в минулому [234]. Задоволеність життям має двокомпонентну структуру, що відображає афективний баланс з одного боку, а з іншого – когнітивні судження про різні сфери власного життя. Афективний баланс – усі емоції, настрої, почуття, які має людина. Переважаючі позитивні емоції будуть створювати більшу задоволеність життям, та на терезах, що здійснюють таку внутрішню психологічну оцінку особа переживатиме почуття пролонгованого задоволення. Більшість людей оцінюють події, що з ними відбуваються в категоріях «добре – погано», що можна поширити

й на оцінку їхнього життя загалом. Тож афективний баланс розглядається як моментний стан оцінювання суб'єктом своєї реальності та, разом із цим, є сукупністю переживань за тривалий проміжок часу. У своїй концепції Е. Дінер центральним позиціонує власне переважання позитивних афектів, як умови «тихого» пролонгованого щастя, а також висуває тезу, про те, що такий стан задоволення життям не є чимось незвичайним, але детермінується внутрішніми саморегулятивними процесами [180].

Черткова Ю. Д., Алексєєва О. С., Фоміних А. Я. вказують, що задоволеність життям перебуває у тісному зв'язку із регуляторними характеристиками особистості: вірою у власні сили, спроможністю до ефективного планування, апперцепцією (зокрема вмінням оцінити наслідки своїх дій). Дослідники виокремлюють важливість «включеності у життя» (за допомогою активної діяльності, формування та підтримування соціальних контактів) для переживання більш повної задоволеності життям. Також акцентують увагу на тісному зв'язку суб'єктивної задоволеності життям із самоцінністю [143].

За допомогою результатів порівняльного аналізу частково підтверджено, що відчуття суб'єктивної задоволеності життям, психологічне благополуччя людини, переважання, радше, позитивного ставлення до персонального досвіду та актуальної ситуації перебувають у тісному зв'язку із психодинамікою регуляції Я. А, натомість, дифіцитарність та дисфункційність Я, скованість саморегуляції активною захисною діяльністю щодо об'єднання розщеплених антагоністичних елементів структури, заповнення нарцисичного браку – ослаблюють Я та можуть сприяти негативістській оцінці життєвого поля особистості [11], безпосередньому зниженню задоволеності життям.

Підтверджено відмінність переживання задоволеності життям у осіб зі різною самоцінністю, адже вона є ключовим пов'язуючим нарцисичну саморегуляцію та самоздійснення елементом. Результат, що зафіксовано для конструктивних типів нарцисичної саморегуляції, свідчить про високу задоволеність життям – суб'єктивне благополуччя оцінюється вище середнього рівня.

Натомість особи, яким притаманний більш деструктивний тип саморегуляції та більша дезінтегрованість Я володіють нижчою задоволеністю життям: більш негативною когнітивною оцінкою саморефлексії емоційного балансу суб'єктивного благополуччя у різних сферах персонального існування [181]. Особи із більшою слабкістю Я демонструють зростаюче переживання емоцій та почуттів негативного спектру, аналізуючи суб'єктивно значущі ситуації та усе життя (не розділеного на сегменти часової перспективи сфер активності, а узагальненого). Також більш позитивне емоційно-оцінкове ставлення може бути, свого роду, спонукальною силою, що сприятиме актуалізації суб'єктивної дії в управлінні внутрішніми станами, пошуку шляхів реалізації потенціалу, самозміні та перетворенні зовнішнього середовища навколо себе (без шкоди для нього).

Найбільш здоровий тип функціонування нарцисичної саморегуляції (із високим показником нарцисизму) демонструє позитивніше ставлення до життя. Тобто адекватно високий нарцисизм може бути необхідною умовою для усвідомлювання власного благополуччя, відкритості до позитивних сенсорно-афективних стимулів життя, прийняття й підтримування скоріше позитивного ставлення до буття і себе у ньому. Стабілізуюча функція нарцисичної саморегуляції дбає про емоційний баланс, рефлексію власного цілісного Я, переважання емоційно-оцінкового ставлення із знаком «плюс», що сприяє реалізації цілей, потреб і намірів особистості, втілення персонально-сміслових задумів.

3.4. Чинники особистісного самоздійснення, що належать до структури нарцисичної саморегуляції

3.4.1. Загальна структура чинників особистісного самоздійснення

Статистично вивчаючи чинники сповненості, що належать до показників нарцисичної саморегуляції, здійснено загальний регресійний аналіз на усій вибірці, та регресійний аналіз всередині сформованих груп на базі окреслених типів нарцисичної саморегуляції (див. Додаток Ж).

Застосування лінійного регресійного аналізу є вмотивованим загальною логікою побудови теоретичного обґрунтування зв'язку самоздійснення та

нарцисичної саморегуляції (крізь призму самоцінності, де психодинамізм Я є центральним узгодженим стрижнем, що підтримує безпеку особистості, її самоповагу та любов до себе, захищає її від тривоги, «відстоює» нормальне функціонування особистості та реалізацію її потенційних можливостей) та, на основі результатів емпіричного дослідження, що до цього моменту охопило кореляційний, факторний, кластерний та порівняльний аналізи та підтвердило тісний зв'язок екзистенційної сповненості та типу функціонування системи Я із виявом нарцисизму.

Загальний регресійний аналіз (див. Додаток Ж.1.) дав результати, що представлені у таблиці нижче (див. Таб. 3.3).

Таблиця 3.3.

Чинники особистісного самоздійснення, що лежать в структурі нарцисичної саморегуляції

<i>Чинники Самоздійснення</i>	Beta, p<0,005
Безсилля Я	-0,34
Незначущість Я	-0,24
Ідеал самодостатності	0,14
Знецінювання об'єктів	-0,19
Прагнення похвали	-0,14
Прагнення до ідеального Я-об'єкту	0,11
Іпохондричний захист від тривоги	0,09
Нарцисична вигода від захворювання	-0,09

Здійснено аналіз та опис кожного із статистично виокремлених чинників.

1. Сила/ безсилля особистості

Переживання суб'єктивної впевненості та спроможності, відчуття психічної цілісності, присутність мети діяльності, більш позитивна самооцінка, відчуття внутрішнього наповнення, що говорять про силу Я, не тільки перегукуються із

змістом особистої сповненості, але і є її визначальними чинниками. Із наростанням особистого безсилля (яке суб'єктивно сприймається як брак внутрішньої готовності взаємодіяти зі світом, конструктивно протистояти проблемам, детоксикувати розбалансовуючі впливи ззовні та зсередини) [37], виявляється схильність до переживання екзистенційних фрустрації при спробі осмислити суб'єктивне існування.

Сила Я – у своєму смисловому навантаженні – дотична до феномену особистої самоцінності. Сприйняття власного Я як крихкого, нездатного витримувати стреси відносить особу в стан неконтрольованої тривоги у ставленні до світу, а відчуття внутрішньої ізольованості знаходить своє відображення у страхах невдачі, соціальній замкненості та несвідомому ігноруванні цінностей, які б могли наповнювати існування сенсом. Вже у самому описі шкали «Безсиле Я» Ф. В. Денеке та Б. Хільгеншток вказують, що таке послаблення маніфестується через інтенсивні депресивні переживання беззмістовності та безцільності життя, малодушності, внутрішньої порожнечі, безперспективності, від яких особистість не може захиститися [176]. Було отримано емпіричне підтвердження зазначеного припущення.

Внутрішню особистісну малоцінність у такому випадку не можна ізолювати від здатності побачити сенс в тому, що людину оточує. А навпаки: відбувається депривація потреб у осмисленому існуванні, плеканні екзистенційних цінностей. Базова впевненість індивіда, що його Я має цінність, а він володіє достатньою силою, аби дбати про себе, приймати рішення та здійснювати їх відповідально – дає змогу більш рішучим кроком йти на зустріч екзистенційним сенсам, які пропонує життя.

2. Значущість/ незначущість Я

Функційний тип нарцисичної саморегуляції спрямований на підтримання уявлення особистості про себе як особи значущої: соціально успішної, ефективної. Думка такої людини має вплив, а рішення враховуються навколишніми. Емпірично виявлено, що особистісна значущість (її суб'єктивна рефлексія) є другим за

навантаженням статистичної важливості чинником, що здійснює вплив на переживання особистісної сповненості.

Зростання показників незначущості Я вказують, швидше, на неадекватне відчуття невпевненості, низьку здатність до детоксикації почуття сорому у випадках невдач, негативних переживань у конфліктах, соціальної чи професійної некомпетентності і т.п. Натомість базова впевненість у собі та високий рівень соціабельності є умовами більш відкритого ставлення до світу. Базова впевненість у собі для сильної особистості – це не зорієнтоване лише на себе сліпе переконання у тотальній безпечності, тотальній незламності та непохитності віри в себе. Сильна особистість зазнає невдач та фрустрацій (з можливими негативними наслідками), проте вона здатна зберігати внутрішнє переконання, що базова впевненість у собі та безпека цілковито її ніколи не покинуть, і любов до себе, самоцінність не будуть втраченими.

Незначущість Я – це про суб'єктивну рефлексію психологічної недостатності, малоцінності, неважливості, мізерності, що помітно впливають на міжособистісні стосунки, у які особа залучена, відгукуються у її сприйнятті світу. Існує тенденція нівелювати власну соціальну цінність (знецінювати як себе, так і оточуючих), соціальну успішність через страх отримати негативний фідбек. Згадане почуття сорому в такому випадку завжди є, швидше, неадекватним та паралізуючим.

Підтверджується теза А. Ленгле про те, що внутрішня сила особистості, здатність протистояти обтяжливим життєвим обставинам. Розвиток стабілізуючих функцій Его, розвиненість самоцінності, відкритість до себе та близьких оточуючих, усвідомлення власних потреб та обов'язків забезпечують функціонування такої особистісної структури, яка створює умови доступу до буття *Person* [72]. Також особистісна значущість додає відчуття впевненості у прийнятих рішеннях, є насагою до їх реалізації. Людина переживає внутрішній ресурс долати складні життєві обставини, а світ та оточуючі не сприймаються як тотально несправедливі, загрозливі чи нетовариські. Натомість незначущість Я – це певного роду внутрішня загубленість, що маніфестується втратою самоцінності, незрілій автентичності, вузькоглядній автономності.

3. Ідеал самодостатності

Ідеал самодостатності – одна із центральних характеристик сильної особистості, що є необхідним чинником особистісного самоздійснення. Ідеал самодостатності це: впевненість у собі; відповідальність за прийняті рішення; персональна стійкість при реалізації вибору.

Брак почуття самодостатності може відобразитись у способах захисту від власної актуальної, або очікуваної слабкості. Переживання себе як особи, швидше, психологічно безпомічної, здатне затьмарити доступ до «вільного в собі» – відкритості *персонального*, що утверджується у її самотньому існуванні.

Базова самоефективність та впевненість у власних силах, розвинена самоцінність – це альтернатива копінговим реакціям у екзистенційній психології. Самодостатність, здатність самостійно реалістично «судити себе», закріплена адекватно висока самооцінка можуть стати опорою, що підтримуватиме особистість перед лицем зовнішніх оцінок. Самодостатність більш сильного Я є підкріплена не лише очікуваннями високої результативності, але й відповідальним ставленням до прийнятих рішень. Тож відчуттям не лише екзистенційної свободи у виборі, але й обов'язку доводити рішення до логічного завершення. Очікуваний успіх є важливим та перебуває у психологічному «полі зору» індивіда поза зосередженістю на можливості невдачі, яка оцінюється та не абсолютизується (контролюється, вирішується чи приймається).

Також варто зазначити, що це не компульсивна зацикленість на життєвих цілях, а конструктивне бажання реалізувати внутрішню компоненту шляхом досягнення бажаної мети [37]. Засобами прийняття безумовної цінності власного Я кристалізується також готовність довіряти собі. Особа виправдана у власних очах готова більш адекватно сприймати бачення себе оточуючими, її Я не «лякається» конструктивної критики, не потерпає від страху у своїй крихкості. Думка інших про себе також не «фетишизується» як джерело нарцисичного підживлення[75;215].

Усвідомлення життєвих можливостей та базової впевненості у змозі їх реалізувати перегукується із визначенням екзистенційного сенсу як міцної

переконаності у змозі реалізувати власний потенціал. Отож без переживання самодостатності, схильності довіряти собі та своїм рішенням, без самоповаги немає змоги проявитися *Person*, оскільки, загалом, самоздійснення – це здатність «зустріти себе», відповідати за себе, ставитись до власного Я більш бережно, цінувати самодостатність.

4. Цінування/ знецінювання об'єктів

Слабка схильність до знецінювання навколишніх є також чинником, що детермінує особистісне самоздійснення. Адже знецінення оточуючих – обернена сторона переживання власної малоцінності. Натомість більш сильна особистість менше потерпає від заздрощів та їй притаманний не таких потужний знецінюючий стиль міжособистих відносин. Коли ж зустрічається із необґрунтованою критикою, загрозою від оточуючих – відчуває у собі сили цей вплив детоксикувати.

Певним чином знецінююче ставлення до інших – це дзеркало ставлення до себе та відображення того, як могли ставитись до індивіда важливі об'єкти протягом життя (негативний досвід об'єктних стосунків). Це також відпрацьовування схожих та «добре знайомих» моделей відносин, страх бути залежним від оцінки оточуючих (хоч ця залежність уже існує, проте заперечується).

Актуалізація знецінюючого ставлення стає перешкодою процесу та стану самоздійснення, оскільки страждає особистісна цінність (як перша ланка розкриття персонального змісту) та відкритість до діалогу зі світом.

Схильність знецінювати може давати поштовх фрустрації цінності екзистенційної свободи, змозі відповідально взаємодіяти зі світом (світом природи, матеріальним, соціальним). Припускаємо, що для таких людей властиво бути досить критикуючими, переконаними, що у стосунках швидше потрібно зберігати бездіяльність через страх можливих страждань (останні були закріпленими у попередньому досвіді). Це може поєднуватись із дещо фаталістичною позицією у оцінці осмисленості існування, нижчою здатністю структурувати вільний внутрішній простір, що «блокує» самотрансценденцію. Наслідком може бути втрата екзистенційної орієнтації.

Узагальнюючи виокремлено декілька найважливіших тез схильності до знецінення як оберненого чинника особистісного самоздійснення:

- кризь призму браку персональної самоцінності дуже складно побачити цінність того, що людину оточує;
- доступне смислове феноменологічне поле стає неймовірно обмеженим, а особа – скутою у екзистенційних виборах;
- захист від власного знецінення стає бар'єром змоги роздивитися цінності, що зробили б існування більш осмисленим.

5. Прагнення похвали та підтвердження – незалежність від думки оточуючих

Попередні висновки плавно перетікають у осмислення четвертого чинника самоздійснення (що належить до «компетенцій» нарцисичної саморегуляції) – потреба похвали та підтвердження. Вказана потреба повинна бути нижчою, оскільки сильному Я притаманна низька залежність від думки оточуючих. Це, в свою чергу, не свідчить про байдужість до думки інших, а про несхильність компенсувати нарцисичний дефіцит засобами соціального підтвердження. Така поведінка не є компульсивним способом тамування внутрішньої тривоги щодо підтвердження цінності Я.

Натомість непомірне зростання актуальності потреби похвали, або ж її тотальне заперечення може бути ознакою нарцисичного страху відкинутості.

Загалом, продовжуємо далі розвивати одну й ту ж тезу: нарцисичний дефіцит (знижена особистісна самоцінність) стимулює використання арсеналу захисних та компенсаторних механізмів, що ослаблюють особистість у відкритості до екзистенційних можливостей, які пропонує екзистенція. Адже в тому як людина ставиться до себе, в тому як до неї ставляться інші (та вона до них) Я черпає інформацію як «розуміти себе». Постійна ж компенсаторна дія захисних психодинамічних реакцій не лише тимчасово зменшує внутрішню свободу Я і, як наслідок, шлях до персонального змісту (дія захистів – спосіб адаптації та підтримування відносної психічної стійкості) [75]. В умовах більшої дисфункційності нарцисичної саморегуляції Я-система є достатньо слабкою та

наповненою неузгодженим досвідом міжособистісних взаємин, що потенційно ускладнює важливий стосунок між людиною та екзистенційним сенсом її життя, цінностями існування.

6. Прагнення до ідеального об'єкту – заперечення прив'язаності

Ще одним чинником особистісного самоздійснення окреслено прагнення до ідеального об'єкту Я.

В силу певних обставин частина вибірки (що характеризується вищим рівнем сповненості) потребує черпати натхнення від ідеалізованих об'єктів. Припускаємо, що такий ідеалізований об'єкт існує не лише у вимірі зовнішньому, проте може бути й внутрішньо інтерналізованим у вигляді персоніфікованого натхненного образу, ідентифікація з яким стимулює особу, дозволяє, наче, житись від сили ідеалізованого об'єкта. Також прагнення до ідеального Я-об'єкту є, свого роду, толеруванням важливості соціальних контактів та надавання значення авторитетам, захоплення їхньою харизмою.

Цей параметр нарцисичної саморегуляції, як чинник самоздійснення, наштовхує на думку про важливість інтерналізованих та інтегрованих у особистісну структуру об'єктних стосунків, що є необхідним та незамінним ресурсом у моделюванні ставлення до власного Я.

Також можна здійснити припущення щодо вікової особливості досліджуваних (особи від 17 до 25 років): пізній юнацький вік та рання дорослість можуть характеризуватись потребою у пошуку та віднайдені ідеалів, об'єктивованих натхненників, життєві позиції яких стимулювали б до віднайдення власних цінностей існування, крізь призму наявних (вже декларованих) сенсів [3]. Період навчання в університеті – час чималої інтелектуальної відкритості, неабиякої потреби у пізнанні світу та себе у ньому [6; 18]. І здійснюється це, власне, крізь соціальну активність (накопичення соціального капіталу, зокрема) здобуття фаху, рольове самовизначення та ін. Усі зазначені процеси, на нашу думку, не можуть відбуватись без інтеоризації авторитетів.

Також роль внутрішнього авторитету виконує і достатньо розвинене Супер-Его, як моральний імператив особистого обов'язку та відповідальності. На думку

А. Ленгле екзистенційна відповідальність за власні рішення перед собою, світом та оточуючими людьми – необхідна умова розвитку самоцінності та її постійне підтвердження [77]. Також вартує уточнити, що за умови більш конструктивно функціонуючої нарцисичної саморегуляції ми маємо справу не із жорстоким, звинувачуючим та викликаючим непомірний сором Супер-Его, але із достатньо зрілим та таким, що, однозначно, більш конструктивно пройшло тривалий процес ідентифікації з батьківськими морально-етичними цінностями із незалежністю від здійснюючих тиск примітивних інтроєктів (згідно із теорією об'єктних стосунків процес ідеалізації батьківських фігур змінився усвідомленням їхньої невсемогутньої реальності, а далі – інтерналізації вже власної фактичної неідеальності, що виявляється у здатності витримувати оптимальні фрустрації неспроможності).

За умови конструктивної інтеграції Я, адекватних когнітивно-оцінкових функцій Супер-Его, консолідації, ревізії і здатності підтримувати індивідуальний та суспільно узгоджений моральний кодекс – можна говорити про більш здорову самоповагу та самоцінність, кристалізації особистісних цінностей і сенсів. Якщо зовнішні фігури наділяються надмірним (саме незаслуженим) авторитетом – це свідчить про нерозвинену спроможність брати на себе відповідальність за власні вчинки. Це, в свою чергу, є показником того, що інтерналізовані директиви Супер-Его екстерналізуються («виходять назовні», аби компенсувати нарцисичний брак).

Ще одним важливим припущенням, що виникає в процесі аналізу прагнення до ідеального об'єкту як чинника особистісного самоздійснення – є особливості української молоді, у вихованні якої ще прослідковуються колективістські уявлення та страх осуду суспільством чи окремими авторитетами (культурно-психологічні особливості сприйняття світу виховані радянським досвідом). Довіра індивіду, який є впливовим (чи то матеріально, чи інтелектуально перевершує) є психологічно «привабливою» та зрозумілою, оскільки надає відчуття стабільності та моральної опори. Особа є прикладом, який можна наслідувати не задумуючись. Таке розуміння реальності може бути притаманним й молодим українцям, які потрапили у вибірку дослідження. Культура, яка довгий час зміщувала фокус із Я-

особистість на авторитет лідера та цілої групи виховала певний тип бачення себе в суспільстві, такий тип, де власна думка йде точно пізніше за думку декларованого авторитету. А ідеї авторитету несли на собі відбиток непохитності еталону, безсумнівна правильність якого себе не виправдовувала. Самобутня індивідуальність кожного індивіда применшувалась. Все ж, на зміну цьому у актуальному часі ми зустрічаємось із зростаючими індивідуалістськими тенденціями, що толерують особисті вибори, власне бачення. Шкода, що десь це залишається на рівні «перверзії» конформізму, проте для певної категорії осіб, невпинних у своєму розвитку (в умовах доступності багатства знань, культурної багатогранності та ін.), здатність роздивитися унікальні для персонального досвіду цінності стають властивостями менш екзистенційно необмеженого Я, Я глибоко пірнаючого у світ та Я, що не спрощує реальність, а бачить її повноту.

За умови наявності внутрішнього образу ідеального об'єкту ми зосереджуємось на інтерпретації визначеного чинника як внутріособистісного стрижня, що мав би кумулювати особистісні психологічні резерви у подоланні життєвих негараздів, бути ресурсною частиною власного Его-ідеалу, віддзеркаленням фантазії про ідеально сильне Я. Такі ідеї мали б підштовхувати індивіда до розвитку та турботи про особистісні потреби, додавати відчуття впевненості у персональних рішеннях, допомагати вибудовувати систему ціннісних орієнтації, стимулювати до активної взаємодії із Буттям.

7. Іпохондричний захист від тривоги

Іпохондричний захист від тривоги також є чинником особистісного самоздійснення. Зазначимо, що фактично в усій вибірці найвищі зафіксовані показники лише незначною мірою відхиляються від показників профілю ідеально сильного Я. Це свідчить, що сильна особистість може припускати виникнення серйозного захворювання, а на сигнали недомагань відповідатиме адекватною тривогою. У такому випадку зберігається внутрішня сила у протистоянні загрозам фрагментації Я та деструкції його саморегулятивних функцій. Натомість за допомогою надмірної тривоги (чи, навпаки ж, її «фасадної» відсутності) індивід,

може пояснювати внутрішній психологічний дискомфорт мовою тіла, що робить її тривогу більш зрозумілою (соматизація тривоги).

У випадку порушень функціонування нарцисичної саморегуляції актуалізується зміщення фокусу із реальних соціальних стосунків на стосунки із власним тілом. Також цим способом можна отримувати бажану турботу від оточуючих. Власний організм може стати, свого роду, заміною зовнішнього об'єкту, а соматична сфера, на відміну від «неконтрольованих оточуючих», є більш буквально зрозумілою і постійно присутньою у психічній реальності Я.

Розглядаючи іпохондричний захист від тривоги у поєднанні із самоздійсненням, звертаємо увагу, що людина у екзистенційно-аналітичній теорії є системного трьох вимірів: тілесного, психічного та духовного. І саме розуміння власного тіла, що підкорюється законам хвороби та здоров'я є базою емоційно-оцінкового ставлення до власного Я у комплексі. Змога «витримувати» себе не відщеплюючи конфліктуючих частин Я – шлях до прийняття не лише власної особистості, а й джерело внутрішніх зрушень у вибудовуванні довіри до оточуючих та світу. Я особи, яка переживає особистісну сповненість містить більш гармонійно інтегрований тілесний образ, їм притаманне більш повноцінне прийняття себе та реалістичне сприйняття сигналів організму про нездужання (або можливі появи важкого захворювання). Безцільно підвищена стурбованість своїм фізичним станом свідчить про ослаблення Я, потребу у захисті від Я-фрагментації, що ускладнює відкритість особи до повноцінного сповнення персональної екзистенції. Це вміння поводитись з власним тілом, де останнє не є інструментом, а необхідною частиною Я. Виокремлений чинник свідчить про важливість адекватної стурбованості фізичним станом та чутливість до запитів тіла для повноцінної здійсненності.

8. Нарцисична користь від захворювання

Отримування нарцисичної користі від захворювання є негативним чинником особистісного самоздійснення. Це свідчить, що слабкість Я проявляється у неспроможності компенсувати можливі фізичні обмеження (вроджені, або набуті) доступним способом. У випадку ефективності функціонування нарцисичної

саморегуляції особа здатна краще помічати потенційні можливості реалізації життєвих планів. Перешкодою переживанню особистісного самоздійснення є уявлення про Я, що містить багато взаємовиключних та конфліктуючих особливостей (у Я цілісному вони взаємодоповнюювані). В такому разі тілесність є інструментом для пояснення невдач та проблем.

Особа із браком здорового нарцисизму та дисфункційністю саморегуляції може використовувати захворювання як неусвідомлений інструмент отримання схвальних та підтверджуючих її цінність емоційних реакцій з боку оточуючих (зокрема важливих близьких). Нарцисична саморегуляція у такому випадку діє як спроби «наситити емоційний голод» отриманою турботою та співпереживанням оточуючих. Зазнаючи тілесних страждань особа із дисфункційнішим Я, наче вступаючи в угоду із власним несвідомим, намагається «пропальпувати» свою важливість у сум'ятті некристалізованого позитивного самоствалення. Делегування турботи про себе оточуючим – тимчасова ілюзія, що однозначно вичерпуватиме себе з часом. Та й цілком покладатись на інших є досить небезпечно, оскільки породжує почуття залежності у тандемі із ворожістю.

Крім того існує специфічне «нарцисичне протиріччя»: з одного боку такі особи потребують підтвердження оточуючих, а з іншого – що сформовано їхнім захистом від нарцисичних фрустрацій – їм притаманний малий емоційний відгук, коли хтось хвалить їх за дійсно обґрунтовані речі («чорна діра» в самоцінності поглинає майже все, залишаючи нереалізовану потребу).

Несвідомо переживаючи страх та відчуваючи небезпеку у конфронтації із особистою неуспішністю, ізолюються тілесні проблеми із цілісного уявлення про Я та порушуються необхідні засади особистісного самоздійснення, що передбачає спроможність прийняти та витримати перш за все себе, а, як наслідок, й світ. У випадку значної актуалізації потреби отримувати нарцисичну користь від захворювання особа внутрішнього розділяє відповідальність поміж різними особистісними сегментами, делегуючи їх, у більшій мірі, безпосередньому представництву тілесного Я. Усі інші частини, у нормі цілісної Я-мозаїки (що повинні органічно взаємодіяти між собою) дистанціюються від того, що несе на

собі «клеймо» проблем. А таке «клеймо» простіше об'єктивізувати за допомогою тілесних дефектів. Як і у випадку іпохондричного захисту від тривоги – тілесна симптоматика вираження внутрішнього конфлікту стає більш зрозумілою.

Почуття довіри до світу також базується на здатності взаємодіяти із різними частинами власного Я, бачити цінність навіть у перешкодах, які є шанс долати, або ж компенсувати. Страждання – це природна складова життя. Не лише радість його визначає [76; 78]. А відкритість рівноцінно до радості та страждань – умова персонального опрацювання почуттів та задоволеності життям, прийняття цінностей існування та відчуття вартості та глибокої змістовності власного Я. Усе це – фундаментальна цінність життя. У випадку порушень функціонування нарцисичної саморегуляції та відщеплення не інтегрованих частин особистості можна також говорити й про брак екзистенційної відповідальності за власне *Person*. А *Person* є холистичним утворенням за яке Я, наче, бере цілісну (не вибірккову) відповідальність, що є умовою наповненого сенсом існування.

3.4.2. Специфіка чинників особистісної сповненості через призму різних типів нарцисичної саморегуляції

Аналізуючи чинники нарцисичної саморегуляції у залежності від типу її функціонування виявлено, що для кожного з типів вони є різними. Важливо наголосити, що вагомим об'єднуючим усі профілі чинником є *сила Я*.

3.4.2.1. Аналіз специфіки чинників самоздійснення за умови високого нарцисизму та помірної інтеграції Я

Таблиця 3.4.

Виділені чинники особистісного самоздійснення за умови високого нарцисизму та помірної інтеграції Я

Тип 1: вищий нарцисизм у поєднанні із більш помірно інтегрованим Я	
Чинники Самоздійснення	Beta, p<0,005
Безсилля Я	-0,29
Базовий потенціал надії	0,21
Негативний тілесний образ	-0,19

Специфічністю чинників самоздійснення притаманних типу нарцисичної саморегуляції, що об'єднує вищий нарцисизм із порівняно помірно функціонуючою інтегративною дією самодинамізму (див. Додаток Ж.2.), окрім редукції відчуття безсилля Я – базовий потенціал надії та позитивний образ тіла.

Базовий потенціал надії (за логікою послідовності аналізу) може бути чинником сповненості, оскільки виражає переконаність особистості в потенціалі свого виживання, а також підтримує установку на реалізацію своїх особистісних ресурсів, всупереч виникаючим життєвим труднощам [175]. Базовий потенціал надії – це віра в себе (самоефективність), помірний оптимізм, опора на власні сили, виражена довіра до соціального оточення [37].

Тож потенціал надії це, фактично, базова довіра до світу, довіра до себе; впевненість у тому, що цінність власного Я не може бути втраченою, а любові до себе не можна позбутись (також і запозичити її у інших, пережити лише через зовнішнє підтвердження). І навпаки: чим менш стабільною є система Я, тим активніше зростають невпевненість у собі; негативне очікування, щодо розвитку життєвих подій та актуалізується почуття марності впливу на них (безсилля). Відбувається «завмирання» особистісного розвитку. Фундаментальна надія на змогу подолання кризи за рахунок мобілізації власних резервів опору, відчуття компетентності у вирішенні навіть особистих проблем (у випадку слабкості Я) можуть втрачати потенціал до розвитку. Поле перспектив розвитку індивіда також звужується, що створює бар'єри у змозі вийти за межі власних егоцентричних потреб та побачити зовнішній світ у всій його щедрій багатогранності цінностей. Адже бути людиною (у екзистенційному сенсі) – це бути скерованим не лише на себе, але й на щось за межами власного Я [131], розпізнавати смисли. Важливі ознаки сповненості – здатність до самотрансценденції та самодистанціювання – свідчать, що людина вступає у ґрунтовний, осмислений стосунок зі світом [104]. Діалогічний обмін із світом не може ефективно відбуватись, коли особа відчуває брак власного потенціалу довіри, перш за все до себе. Логічно, що вийти за межі себе і трансцендувати у зовнішній світ важко за умов недовіри, адже в такому разі

можна переносити на зовні непевність та тривогу, що діятимуть обмежуюче щодо творчої спонтанної активності індивіда.

Не даремно Е. Еріксон та К. Хорні припускали, що брак базової довіри до світу може бути (у крайньому варіанті деструктивного розвитку особистості) причиною психопатології різного типу [35; 141]. А у варіанті більш «м'якому» – бути джерелом різноманітних психоемоційних проблем.

Відчуття базової довіри перебуває у прямому зв'язку із переживанням людиною особистої цінності. Самоцінність, віра в себе та довіра до світу є дуже тісно переплетеними та основоположними феноменами у контексті особистісного розвитку. Тільки відчуваючи свою власну високу та адекватну цінність, людина здатна бачити, приймати і поважати цінність оточуючих, бачити цінність у світі, який її охоплює. Важливо зазначити, що базовий потенціал довіри у соціальному контексті також формується на основі досвіду стабільних та передбачуваних об'єктних стосунків. «Метаставлення» до світу є відображенням узагальненого досвіду взаємодії, що міститься у Я [5]. Також базова довіра до світу може бути рудиментарним залишком омніпотентності первинного нарцисизму, що існує у ранньому віці та вважається 3. Фройдом найпершим етапом психічного життя, що передує виникненню Я і будується за зразком внутрішньоутробного життя. Це ініціальна стадія недиференційованості та відчуття тотального впливу на середовище [112; 140]. Переживання омніпотентності, що виражається у впевненості дитини в тому, що вона може цілковито керувати ситуацією та оточенням, керувати матір'ю, їй все під силу, в ході конструктивного особистісного розвитку та індивідуації (із формуванням функціонального типу нарцисичної саморегуляції, за умови емпатійності важливих для дитини дорослих та переживання адекватної міри фрустрацій) переструктурується у помірне відчуття безпеки. Любов і турбота, тепле, приймаюче ставлення важливих дорослих створюють установку довіри до світу, стимулюють індивідуальну траєкторію саморозвитку [39].

Ще одним важливим чинником особистісного самоздійснення (у контексті нарцисичної саморегуляції першого типу) є специфіка образу власного тіла.

Адекватна особистісна самоцінність не передбачає відрази до власних тілесних дефектів, а ознакою більш сильного Я є змога прийняти і повністю детоксикувати реалістичну негативну самооцінку (мінімізувати дійсний негативний вплив), що пов'язана із реальними фізичними недоліками. У випадку негативної конотації власного тіла загроза загальній самоцінності особистості скеровується не на всю самоцінність індивіда та загальний образ Я, а на окремі компоненти його самовідображення у тілі (делегуючи йому відповідальність за переживання ситуативного неуспіху, чи то загального негативного сприйняття процесу самореалізації, браку рішучості, непевності, неготовності до змін, передбачених рухом до екзистенційних смислів). Все це не може ефективно здійснюватися через тілесні обмеження, що стають, свого роду, виправданням та логічно викривленим поясненням. Натомість сором та почуття провини можуть бути тими переживаннями, що заповнюють потенційний психічний простір призначений для розвитку впевненості у своїх силах, необхідний для самореалізації. Сором власного тіла має раннє дефіцитарно-нарцисичне походження і пов'язаний зі страхом показати іншими свій недолік, що був досить гостро «викритий» значущими людьми у минулому та це стало однією із причин виникнення нестачі здорової любові до себе [210; 232]. У більш зрілому віці недолік може бути зовсім іншим, проте механізм виникнення тривоги щодо його об'єктивізації залишається схожим.

Особам із браком здорової самоцінності (дисфункційності нарцисичної саморегуляції) також може бути властивим дещо загострене почуття своєї невідповідності соціальним стандартам зовнішнього вигляду з одного боку, та почуттів гордості і переваги над навколишніми – з іншого. Реакція сорому виникатиме внаслідок невідповідності уявлень особистості про Я-ідеальне та Я-реальне (їх надто значна відмінність), відповідно до яких оцінюється Я загалом. Це невідповідність реального образу Я образу грандіозного Я, що у випадку неефективного функціонування нарцисичної саморегуляції набуває значущого відтінку перфекціонізму [235]. Невиконання стандартів може ставати причиною не лише сорому, але й нарцисичного гніву [61], поруч із песимізмом, відчуженістю та схильністю до знецінювання об'єктів (знецінювання стає способом захисту

слабкого Я, що бачить в оточуючих, те, що не вистарчає йому, зокрема йде мова про спроможність цінувати себе).

Іншим полюсом підвищеного показника негативного тілесного образу Я (що є чинником виникнення перепон у екзистенційній сповненості) є заперечення будь-яких проявів обмежень здоров'я (реальних чи потенційних). Тобто у боротьбі за самоцінність індивід може несвідомо уникати думок про реальні слабкі сторони власної особистості, які потребують бути прийнятими. Брак адекватної саморефлексії є ознакою ослаблення Я, а нереалістичне бачення себе віддаляє особу від контакту цінностями існування.

Тож неприязнь у ставленні до власної тілесності, тенденція до дисоціації у сприйнятті себе (бо любов до себе не можна розділяти на сегменти) стають умовами виникнення бар'єрів на шляху до особистісної сповненості.

3.4.2.2. Аналіз специфіки чинників самоздійснення за умови низького нарцисизму із найменшою інтеграцією Я та найбільшою його дисфункцією

Чинники особистісного самоздійснення другого типу нарцисичної саморегуляції (див. Додаток Ж.3.) набувають вигляду гострого індивідуалізму. Стрижневим стає відчуття відповідальності перед собою за прикладені зусилля у досягненні життєвих цілей.

Таблиця 3.5.

Виділені чинники особистісного самоздійснення за умови низького нарцисизму та найменшої інтеграції Я

Тип 2: найнижчий нарцисизм у поєднанні із найменшою інтеграцією Я	
<i>Чинники Самоздійснення</i>	Beta, p<0,005
Ідеал самодостатності	0,21
Безсилля Я	-0,45
Іпохондричний захист від тривоги	0,21
Прагнення похвали	-0,25
Схильність до знецінювання об'єктів	-0,21

Екзистенційне самоздійснення (у осіб із вказаним вище типом нарцисичної саморегуляції) є достатньо низьким й, наче, перебуває на початках пошуку та усвідомлення. Самоздійснення починається із буквального усвідомлення смислів: власної окремоті, самостійності, готовності до екзистенційної зміни способом втілення власних рішень. Припускаємо, що таке усвідомлення (власної сили, рішучості, потенції та відповідальності) може в дечому лякати молоду особу, оскільки на противагу відчуттю самодостатності і усвідомленні сили Я виникає й прагнення втекти від тривоги, яку викликали відкрита екзистенційна можливість та відповідальність за неї. Це, наче, емпіричне підтвердження відомої тези Ж.-П. Сартра про відчуття «закинутості у світ» [108], де потреба у реалізації персонального буття зустрічається із острахом екзистенційної відповідальності щодо втілення власного життєвого сенсу та трепетом контакту із цінностями існування. Це ще юна в мірі зрілості обава розгорнути «крила» власного Я у вільному польоті серед «світил» існування, що дають йому резон.

Підвищена стурбованість своїм станом здоров'я без реалістичних для цього підстав – спроба пояснити дифузну психологічну загрозу звичному способу усвідомлення себе у світі. Також важливість ідеалу самодостатності може свідчити про потребу захисту шляхом кристалізації високої впевненості у собі без достатньо стійкого підґрунтя, яким є самоцінність. На даному етапі розвитку екзистенційної сповненості існує специфічне феноменологічне поле змісту буття, що є досить обмеженим щодо можливостей вибору життєвих цінностей на шляху до екзистенційної зміни.

Продовжуючи аналіз тривоги при більш дисфункційному типі нарцисичної саморегуляції можна припустити її зв'язок із відчуттям власної крихкості, страхом бути ніким, зникнути, що, відповідно, прирівнюється до смерті. Таким способом страх перед внутрішньою порожнечою, пусткою (де існує ніщо) зміщується на заклопотаність фізичним здоров'ям.

Та поза усіма описаними засобами захисту від відчуття нестабільності при зустрічі із змінною, проте наповненою безліччю цінностями екзистенційною реальністю, існує неодмінна й беззаперечна умова здійснення перших кроків на

шляху до самоздійснення: низька схильність до знецінювання. Тобто впевненість у собі та свої силах супроводжуються більш толерантним ставленням до оточуючих, позитивнішою оцінкою соціальної картини вцілому. А базова тривога буття (щодо смерті), хоч і існує імпліцитно в кожній дії та думці людини, не є тираном, що позбавляє людину втіхи існування, а додає насаги у стремлінні до самореалізації, наче підохочує використати дійсний час.

Також залежність від підтвердження прийняття себе оточуючими у особистості, яка поринає у самоздійснення, не повинна бути компульсивною. Оскільки зворотна тенденція свідчить про спроби компенсувати непереборне відчуття сумніву у собі засобами зовнішнього стимулювання та заохочення. А, як відомо, самооцінка, що базується швидше на думці оточуючи, без достатнього розуміння себе є також достатньо крихкою та нестабільною. Інтерації, що базуються на нарцисичному дефіциті набуватимуть характеру зорієнтованого на захист від тривоги втрати цінності та заповнення нарцисичного браку за допомогою самоствердження значущості власної особи (тактикою домінування).

Поєднання описаних вище чинників сповненості (самодостатності, сили Я та несхильності до знецінювання) за градацією важливості свідчать, що крізь призму сили та впевненості у собі, самоефективності, більш позитивної самооцінки особа краще здатна відчувати цінності існування, розпізнавати власну значимість та значимість людей навколо. Тож нарцисична саморегуляція має безпосередній стосунок до спроможності діяти відповідно до цінностей через прийняття себе.

Особа за адекватної сили Я відчуває в собі достатньо психологічної «міцності», аби протистояти труднощам. Прийняття життєвої ситуації здійснюється не лише за допомогою сильного внутрішньо-особистісного ресурсу, але підтримкою, безпекою та захистом, які особа отримує з середовища [207]. А також спроможності таке середовище для себе створити. Здатність «витримати світ та себе у ньому» -- розуміння і реалізація власних потенційних можливостей, організація автентичного екзистенційного простору для захисту Я, аби могли «бути» без необхідності «втікати», самоздійснюватись не зважаючи на наявність обмежень.

Специфіка чинників самоздійснення у випадку низького нарцисизму, слабкості та порівняно найвищої дисфункційності Я, розкривається крізь першочергове утвердження себе як незалежної індивідуальності із значною самодостатністю. Самоздійснення у такому випадку перебуває на ранньому етапі та характеризується тезою: «дозволити собі бути собою». І це формат самоствердження.

3.4.2.3. Аналіз специфіки чинників самоздійснення за умови високого нарцисизму із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я

Таблиця 3.6.

Виділені чинники особистісного самоздійснення за умови високого нарцисизму та найбільш ефективно функціонуючого та інтегрованого Я

Тип 3: найвищий нарцисизм у поєднанні із найбільш інтегрованим Я	
<i>Чинники Самоздійснення</i>	Beta, p<0,005
Безсилля Я	-0,23
Нарцисична користь від захворювання	-0,25
Схильність до знецінювання об'єктів	-0,21
Незначущість Я	-0,17
Прагнення до ідеального Я-об'єкту	0,18

Нарцисична користь від захворювання – чинник браку самоздійснення, кристалізований у групі із найвищим нарцисизмом у поєднанні із найбільш ефективно функціонуючим Я – свідчить про необхідність психоемоційного контакту із власним тілом, за умови конструктивного регулювання рамок, що є важливим ґрунтом позитивного самоствавлення та адекватної любові до себе.

Нарцисична користь від захворювання є специфічним типом вторинної користі, що може містити внутрішні і зовнішні характерні елементи [101; 201]. Зовнішній елемент значно частіше потрапляє в поле зору психоаналітичних дискусій і до нього належать переваги, одержувані в міжособистісних відносинах і життєвих ситуаціях за допомогою хвороби. Натомість внутрішній елемент – це використання хвороби як регресивної втечі та нарцисичного задоволення, що є,

фактично, толеруванням фантазій про унікальність та грандіозну важливість, які особа відчуває у дефіциті. Також це заповнення порожнечі у здоровому нарцисизмі, що набуває ознак гіперболізованого захисного відшкодування.

Нарцисична користь від захворювання може заважати віднайденню та втіленню у життя екзистенційного сенсу, оскільки у цьому вимірі функціонування самодинамізму може розкриватись криза особистої відповідальності. Нарцисична користь від захворювання – спосіб втечі від зустрічі із «не найкращими» частинами власного Я, втечі від конфронтації із власним неуспіхом, делегуючи це його тілесному представництву. Вибудовується захисна ілюзія, а образно: відбувається затушовування щербатих країв у «нарцисичному дзеркалі», що мало б показувати адекватну правду у віддзеркалені Я (натомість «нарцисичне дзеркало» показує не зовсім відверту дійсність із дещо викривленим зображенням); зображення здається дуже сегментованим, хоч сила особистості власне у здатності бачити себе в цілісності та відчувати власну значущість крізь усю свою багатогранність (інтегруючи любов та агресію, компенсуючи неповноцінність засобами креативної самореалізації). Схожим чином й відчуття власної значущості є необхідною умовою здатності особистості самостійно сформулювати принципи існування, відчувати екзистенційні цінності та втілювати персональний зміст життя. Також особа, яка психологічно відчуває себе більш значущою не схильна до гіперболізації негативної оцінки себе оточуючими, і її самоприйняття сприяє детоксикації негативізму. За таких умов стає можливою персональна «Зустріч» із оточуючими, людина долучається частиною свого *Person*, створюючи новий спільний екзистенційний простір для сумісного існування. Розгортається «Діалог зі світом» як вимір екзистенції людини.

А також специфікою структури чинників самоздійснення, що притаманна третьому типу, є актуальність прагнення до ідеального Я-об'єкту, що відігравав би роль надихаючого та даючого силу. Ідентифікація із ідеалізованим об'єктом мала б, наче, стимулювати особистість, бути прикладом (чи орієнтиром) для власної відкритості до наповненого сенсом існування. Важливість мати надихаючий ідеальний Я-об'єкт може володіти відповідною психодинамічною своєрідністю, що

проявляє себе у типі об'єктного ідеалізованого перенесення: об'єкт є ідеальним та особа сприймає себе як його частину для підтримування власної цінності[196]. Важко стверджувати, якою є неусвідомлювана психічна динаміка у досліджуваній групі, проте припускаємо, що у контексті нарцисичної саморегуляції особистісного самоздійснення це, швидше, саме інтерналізоване відчуття впевненості, а ніж буквальный зовнішній об'єкт, що є авторитетним прикладом для наслідування життєвих ціннісних орієнтирів. В цьому контексті інтерналізовані Я-об'єкти можуть відгравати важливу роль у підтримуванні зв'язків із соціальною та фізичною дійсністю, відчутті внутрішньої стабільності, кристалізації сили Я та його структурованості, регулюванні самооцінки.

Актуальність потреби у ідеалізованому об'єкті швидше має негативну конотацію в нашій свідомості, коли ми чуємо про її притаманність для дорослої особи. Проте актуальність цієї потреби не завжди означає її гостроту у вимірі залежної поведінки, що переходить межі адекватної саморегуляції. Нормальна спроможність до ідеалізації – основа ідеалів, моральних норм, системи смислових орієнтацій (в абстрактній формі).

Схожим чином аналізує дослідник Д. Адамсон у книзі «Мелвілл, Сором та Зле око: психоаналітичне читання» [161], уточнюючи особливості ідеалізованих об'єктних стосунків, порівнює їх із відчуттям «нарцисичної гармонії» від того, що існує певний цінний ідеал всередині Я, який вберігає від переживань покинутості, неспроможності, даючи глибокий сенс відчуттю внутрішньої безпеки. Це властиве конкретній особі відчуття впевненості та сили, є незамінним у інтерналізованій структурі Я, та не визначається, як щось від неї окреме. Д. Адамсон називає це інстинктивною довірою до когось, або психологічною опорою Я, що є супроводжуваним феноменом переживання індивідом власної свободи та автономії[161].

Також варто згадати, що вік досліджуваних – це юнацький та рання дорослість. Протягом цього вікового етапу здійснюється досягнення нового рівня розвитку внутрішньої позиції, самоусвідомлення та самоповаги, побудови образу світу та планування майбутнього, разом із способами особистісного

самоздійснення [85]. Юнацький вік, що переходить у ранню дорослість – це період виникнення рефлексії ціннісно-сміслових орієнтації особи, а самовизначення стає ключовим у термінах самодетермінації [144]. Зовнішня соціальна детермінація переломлюється, через внутрішній збагачений досвід суб'єкта, набуваючи виключно конкретного індивідуального сенсу. Мотиваційна сфера визначає пошук свого місця в житті, пізнання світу та пізнання себе. У теорії Е. Еріксона вказаний віковий період – це, відповідно, час завершеного становлення позитивної ідентичності Его, а віднайдена ідентичність є основою самоствавлення, самоповаги, самоцінності, усвідомлення цінностей існування та проживання автентичного, наповненого змістом життя. Загалом юнацький вік та рання дорослість є сенситивними періодами формування духовно-сміислової компоненти особистості [35]. У цей час закладаються засади усього багатогранного розуміння себе та світу, відбувається визначення особливостей моральної проблематики саме у світогляді конкретного індивіда, а окрім визначення ціннісних орієнтирів зростає й відповідальність за життєві вибори, які особа здійснює [34]. Не здається дивним, що для осіб у ситуації актуальності формування сенсожиттєвих орієнтацій, як вартісних новоутворень у вимірі індивідуального розвитку, важливим є приклад з якого можна черпати натхнення для саморозвитку.

Продовжуючи аналіз досліджуваної групи не варто виключати й особливості культурного та соціального простору, крізь вивчення яких також можна спробувати пояснити зростання показника потреби у ідеалізованому об'єкті та статистичного визначення його як важливого чинника особистісної сповненості. Українська молодь дуже активно крокує по дорозі індивідуалізації, проте ця дорога порівняно лиш віднедавна стала краще «вимощеною». Можливо стереотипи сприймання себе та світу, осмислення екзистенційної реальності людини радянського періоду ще досі знаходять свої відгуки у свідомості молодого покоління (що є дуже логічним через успадкування ціннісних орієнтирів конфігуративного типу української культури до XXI століття): потреба підтвердження та схвалення; певне знецінювання індивідуальності; страх самоствердження та маніфестації «Я-особистість»; толерування схожості цілих

суспільних груп. До того ж постійно зростає роль новацій у суспільстві, а «Я-особистість» стає цінністю. Та поки залишається відчуття, що українці живуть в епоху інтенсивних культурних трансформацій, де індивідуалістична орієнтація існує у формі «активної культурної перебудови», що намагається інтегруватись із деіндивідуалізованим досвідом, набираючи нових барв у суб'єкт-центрованих ідеях сьогодення.

В психодинамічній теорії логічним та зрілим розвитком потреби у ідеальному Я-об'єкті є інтеграція його в систему Я, а саме в гармонійно функціонуюче Супер-Его. А Супер-Его є результатом (а також згодом підтримуючою причиною) самооцінювання і оцінювання світу, що починаються з моментів ідентифікації себе та інших та втілюються у спроможність до екзистенційної орієнтації в світі, яку особа змогла відкрити та втілити у пережитих цінностях [48]. Тож у випадку поєднання потреби у ідеальному Я-об'єкті із його значущістю ми, швидше, маємо справу із узгодженими потребою у порядку та індивідуальній свободі, які не стоять на заваді особистій сповненості та самоздійсненню, а навпаки, у своєму гармонійному поєднанні стають ознакою більш конструктивного способу Я-регуляції та умовою реалізації фундаментального відповідального ставлення до власної свободи й до свободи інших людей.

3.4.3. Сила Я як універсальний та найбільш вагомий чинник особистісного самоздійснення

Об'єднуючим усі три статистично виокремлені типи нарцисичної саморегуляції чинником самоздійснення є сила Я.

Здоровий нарцисизм відповідає за конституювання Я, його підтримування та захист. І саме в таких вимірах проявляє себе «конструктивна міцність» Я, що дозволяє втримувати позитивне уявлення про власну особистість, навіть у випадках дії різного роду загрозливих психічній стабільності чинників ззовні, чи при проживанні травмуючого досвіду (в останньому випадку передбачається відновлення).

Слабкість Я виражається через:

- підвищення тенденції до стану безпорадності;
- переживання психічної «роз'єднаності»;
- послаблення здатності ефективно планувати власну діяльність (зокрема майбутнє);
- зниження самооцінки;
- переживання внутрішньої порожнечі (об'єктивно не пов'язаної із фізіологічним виснаженням чи станом глибокої астенії);
- можливу тривогу, що виникає на основі нездатності відчувати комфорт та безпеку у соціумі (складнощі у спілкуванні через неможливість використовувати соціум як джерело екзистенційного захисту, слабким стає відчуття приналежності до найближчої соціальної групи).

Вказані особливості слабого Я створюють специфіку сприймання життя із більш тривожної позиції: екзистенційно малоцінним, порожнім; таким, що має небагато перспектив; загрозливим, від чого особа не здатна захиститись. Життєва активність страждає від нерішучості індивіда, а це стає бар'єром для спонтанної, креативної ініціативи, що є необхідною умовою відкритості та філігранної глибини чуття у реалізації власних екзистенційних цінностей, віртуозності особистих змін у персональній сповненості.

Сила Я є неодмінним джерелом впевненості у власних ресурсах, рішучості майстерно використовувати їх у повній мірі. Це також змога ставити перед собою різного роду життєві завдання та послідовно їх вирішувати. А послідовне вирішення самостійно поставлених завдань власними силами постає в якості важливого лейтмотиву діяльності скерованої на втілення власного потенціалу. Відповідну сильну особистість характеризує не тільки спрямованість до поставленої мети, але і здатність отримувати задоволення від продуктивної роботи, від шляху, який вона проходить – міра сповненості як процесу особистісної зміни. Сила Я відображає три базові внутрішні настанови індивіда: зберігати надію навіть у, здавалося б, безперспективних ситуаціях; діяти, не «отруюючись» власною

неміччю та безпорадністю (любов до себе не зможе бути цілком втраченою); зберігати стосунок із цінностями.

Рефлексія Я як безсилою свідчить про почуття малоцінності (виникнення відносно стійкої стратегії знецінення себе), зниження мотивації досягнення успіху, внутрішню конфліктність у ставленні до соціального оточення і своєї приналежності до нього (суперечлива амбівалентність потужної потреби в стосунку та досвід комунікативної депривації з іншого, що підвищує схильність до зСамнецінювання).

У осіб із схильністю до відчутного безсилля Я можуть виникати переживання неспроможності коли-небудь зробити для себе та для власного розвитку достатньо багато, аби відчутти вдосталь втіхи від життя – такі люди дійсно, наче, не вміють бути задоволеними собою, та тим, що оточує [30]. Фантазії про слабкість та спустошеність, підтвердження яким особа може цілеспрямовано несвідомо (несвідома психічна активність завжди є доцільною та детермінованою) шукати у власному досвіді, діють паралізуюче для можливостей самоздійснення. Також може виникати плутанина в ідентичності та самоусвідомленні загалом, а екзистенційні цінності у такому ключі сприйматимуться як неприродні, невартісні або неповні. А існування – пустим та беззмістовним.

3.5. Статеві особливості нарцисичної саморегуляції та характеру особистісного самоздійснення

Для з'ясування особливостей нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення осіб різних статей здійснено статистичний аналіз відмінностей за допомогою t-критерію Стьюдента.

Під час порівняння результатів досліджуваних чоловічої та жіночої статі зафіксовано значущі відмінності перш за все у показниках нарцисичної саморегуляції: індекс системи Я ($t=-2,23$, $p\leq 0,05$); безсилля Я ($t=-3,09$, $p\leq 0,005$); втрата контролю над емоціями та прагненнями ($t=-3,04$, $p\leq 0,005$); потреба у архаїчному догляді ($t=-3,63$, $p\leq 0,005$); прагнення ідеального Я-об'єкту ($t=-2,56$,

$p \leq 0,05$); прагнення похвали ($t = -4,19$, $p \leq 0,0005$); симбіотичний захист Я ($t = -3,91$, $p \leq 0,0005$); іпохондричний захист від тривоги ($t = -2,88$, $p \leq 0,005$) (див. Додаток 3)

Індекс функціонування Я системи у осіб жіночої статі – на відміну від чоловічої – відображає лише тенденцію до певного зниження ефективності регулятивних механізмів Я. Зниження є незначним у рамках методики (діагностує середню силу Я), проте статистично відмінним у конкретному емпіричному дослідженні.

Параметр, що визначає **силу Я**, фіксує зростаючу тенденцію до станів безпорадності, переживання внутрішньої психічної дисгармонійності, дисоційованості для жінок більше, а ніж для чоловіків. Більш значну слабкість Я також супроводжують: вище почуття загальної тривоги; дещо менш цінне сприйняття себе та світу; актуальність страхів соціальної невдачі; більша особистісна неспроможність; можливі частіші стани переживання беззмістовності існування, безперспективності, що створюють загрозу цілісності та гармонії у сприйнятті себе.

Рис. 3.12. Статеві відмінності показника безсилля Я

Тенденція до переживання внутрішнього безсилля (див. Рис.3.12) може у більшій вірогідності продукувати віру людини у ідею неспроможності вплинути на ситуацію, або її змінити. Відчуття безпорадності може, в певній мірі, послаблювати зв'язки особи із ціннісно-смысловими конструктами, які вона здатна розпізнати у світі. Та поки людина відчуває силу та цінність у собі, реальність вплинути та

здійснити зміни у екзистенції – відчай, що супроводжує беззмістовність життя не проходить.

Особам жіночої статі більш притаманна тенденція до втрати *контролю над емоціями та прагненнями*. Зростання слабкості Я за параметром емоційного контролю може свідчити про частіші ситуативні коливання психічних станів та потребу у віднайденні відносного балансу. Проте все ж, хоча відмінності показників чоловіків та жінок є статистично значущими, їх значення є мало відмінними в умовах методики та її нормативних показників й діагностують відносно середній рівень контролю, що окреслює лиш тенденційну відмінність.

Разом з цим жінкам більш притаманною є тенденція до використання регресивних способів захисту від психічної напруги: єднання у фантазіях із природою, що відображає інфантильну потребу у захисті. Такі явища актуалізують потребу у *архаїчному догляді*, що є пошуком відносно стабільних об'єктів, що, на відміну від розчаровуючих реальних стосунків, могли б створити відчуття сталості, дати відносну гарантію незмінності, необхідних для переживання внутрішньої безпеки. Тож регресивні стани є більш ресурсними саме для жінок.

Також, психодинамічно, для жінок більш важливо зберігати об'єкт прив'язаності схожий до об'єкту раннього дитинства (безумовна материнська прихильність), що створює переживання своєї екзистенційної безпеки. Потреба у архаїчному догляді актуалізується захисними механізмами за умови потреби у стабільності, та впевненості, які особа через певні причини зараз, або загалом переживає у нестатку. Цей параметр нарцисичної саморегуляції також може розкривати відмінність психологічної моделі прив'язаності, оскільки відображає характер базової довіри до себе та значущих оточуючих.

Для жінок, на відміну від чоловіків, більш притаманною є тенденція прагнення до *ідеального Я-об'єкту* (див. Додаток 3), як підтвердження дещо меншої задоволеності собою, що супроводжується пошуком такого об'єкта, який би у фантазіях людини визнавався сильним та непохитним. Ідеальний об'єкт відіграє роль своєї підтримки сили Я, ідентифікація з яким стимулює та підсилює прочуття власної значущості поруч із ідеалом. Параметр також може

відображати інтерналізований авторитетний образ, що долучається до структури Его-ідеалу, як об'єкт символічної ідентифікації. З іншого боку (на противагу регламентуючій функції Супер-Его) Его-ідеал – це інтерналізований образ, що сприяє особистісному розвитку, самовдосконаленню; той ідеал, до якого людина намагається прямувати та втілювати у реальність [36].

Варто лише наголосити, що для жінок потреба у ідеальному Я-об'єкті, як ідеальному об'єктному образі, є дещо більш акцентованою, ніж для чоловіків, і свідчить про більше значення, яке надається авторитетам. Такі Я-об'єкти є невіддільними від Я особистості, та, наче, внутрішньо допомагають «контенейрувати» негативні стани індивіда, підтримувати самоцінність та внутрішню стабільність [64].

Для жінок є більш характерною тенденція до *прагнення похвали та зовнішнього підтвердження*. Отримання підтвердження може грати роль компенсації внутрішніх сумнівів у собі та позитивна оцінка оточуючих таким чином може стати способом стимуляції до активної дії, саморозвитку чи інших змін особистості. Особи жіночої статі в більшій мірі потребують схвалення, позитивних коментарів, та, загалом, надають більшого значення думці оточення щодо формування та підтримування їх самооцінки, в більшій мірі дослухаються до зовнішньої думки у прийнятті власних рішень.

Можна здійснити припущення (у контексті психодинамічної парадигми): в деякій мірі параметр прагнення похвали та підтвердження може відображати специфіку функціонування нарцисичної саморегуляції, де за потребами потрапити в центр уваги, бути у «світлі софітів», отримати схвалення і, як наслідок, пережити ейфорію, може наступати стан тривоги, печалі чи апатії через необхідність уваги. Така «емоційна гойдалка» може відображати більшу дисгармонію у сприйнятті себе самої та зовнішнього образу Я. Або ж, правдоподібно, це також є засвоєною моделлю поведінки притаманної для жінок, що розкриває бажання бути залученою у суспільні зв'язки, демонструючи свою участь, так і очікуючи підтримку і схвалення у відповідь більше, ніж це характерно чоловікам. В такому випадку

відбувається «підживлення» власної важливості та підтримується довіра до себе, якої, через певні причини, в особи може не вистарчати.

Насправді ж така особа може почувати себе достатньо ресурсно та комфортно з актуальною потребою, оскільки показники шкали не є значно завищеними, проте існує небезпека переживати «загубленість» в житті, нерозуміння власного Я за умови втрати чиєїсь прихильності, критики, відсутності підтвердження власної значущості ззовні. Адже потреба в увазі, схваленні потребуватиме постійного підживлення збоку, а перекладати відповідальність за індивідуальну цінність Я на оточуючих, без достатньої віри в себе, може бути доволі небезпечним. Ефективно функціонуюча нарцисична саморегуляція передбачає позитивну оцінку інтересу навколишніх, та дбає, аби цінність цієї уваги не абсолютизувалась й зберігалась базова внутрішня самодостатність.

Для осіб жіночої статі притаманний тенденція до *симбіотичного захисту Я*. Зростання актуальності симбіотичного захисту фіксує тенденцію пошуку схожого на себе об'єкта, у тандемі з яким, особа почуватиме себе сильніше та впевненіше. Це ідеалістичне бажання бути в безмежно стабільних взаєминах, з гарантією від розчарування, запорукою надії та опори є достатньо специфічним «підмурком» індивідуальної самоцінності.

Негативний аспект симбіотичного захисту є в тому, що потреба контакту з іншою особою може перетворитися в необхідність та першочергову причину ініційованої активності (у крайньому – залежність) [30]. Натомість симбіотичний зв'язок, даючи ілюзію безпеки, підкріплює реальність існування особи схожістю життєвих установок [94], проте може депривувати її справжні бажання, автентичні вияви Я та спонтанність.

Для осіб жіночої статі більш характерна тенденція до *іпохондричного захисту від тривоги*. Це свідчить про більшу стурбованість перспективою захворіти, а ніж у чоловіків. Умовою вираження такої особливості нарцисичної саморегуляції є менш реалістичне уявлення про власне здоров'я, де загальна вища тривожність особи безпосередньо реалізує себе у занепокоєнні станом власного тіла. Потреба у реагуванні «іпохондричним типом» діє у напрямку збереження Я

від його можливої фрагментації, «переключенням» уваги з внутрішньої тривоги (через проблеми із самоцінністю) на зовнішнє тілесне представництво Я. Проте відхилення показників цього параметру від показників притаманних для ідеально сильного Я для групи жіночої статі є все ж не надто значущим, що інформує про присутність фіксації на ознаках нездужання та не свідчить про значні порушення ефективності функціонування нарцисичної саморегуляції.

Характеризуючи специфіку нарцисичної саморегуляції притаманну для жінок можна зробити декілька узагальнюючих висновків:

1. Об'єктний стосунок для жінок у дорослому віці грає більш вагомую роль, а ніж для чоловіків. Його важливість впливає на підтримування сили Я, кристалізацію самоцінності та відчуття вагомості індивіда у соціумі;
2. «Ядро» Я зберігає свою цілісність, проте її підтримка потребує більш сильного психічного захисту для стабілізації;
3. Актуальність потреби у архаїчному догляді, прагненні до ідеального об'єкту та потреба похвали, симбіотичний захист Я у поєднанні більшою слабкістю Я та із вищою тривогою у психоаналітичному дискурсі свідчать про менш гармонійну інтегрованість ідеалізованого батьківського імаго у структуру Я, а також зміни у здатності до ідеалізації, що необхідна для вибудовування структури персональних цінностей [61];
4. Особливості нарцисичної саморегуляції жінок відображають своєрідну тенденційну конфігурацію підтримання самоцінності через ідентифікацію з ідеалізованим об'єктом та схильні виражатись у висловлюванні: «Ти досконалий, але я – частина тебе, то і я теж досконалий» [61, с. 44];
5. Відносини із об'єктами можуть характеризуватись регресивними тенденціями збереження внутрішньої структурної цілісності та високої самооцінки;
6. Задоволеність собою, своєю діяльністю є більш тісно пов'язаними зі суспільною думкою та оцінкою близького оточення (в такому випадку потреба похвали у зрілому віці є доповненням ідеалізованого та інтерналізованого Я-об'єкту, виступає підтримкою й умовою відновлення нарцисичного балансу у випадку виникнення сумнівів у собі);

7. Нарцисична саморегуляція скерована на задоволення більш актуальної потреби у підтримуванні соціальних контактів, переживанні залученості до певної соціальної групи (спроможності віднаходити своє місце у соціумі та переживати важливість власної ролі у ньому).

Загалом, відмінності у середніх значеннях зафіксованих показників для чоловіків та жінок не засвідчують патологічних відхилень, лиш акцентують вектор специфіки нарцисичної саморегуляції. Для жінок більш притаманна перехідна форма інтеграції ідеалізованого об'єкту у Я-структуру, що може використовуватись для лібідозного катексису реальних об'єктів. З точки зору здорового нарцисизму, зокрема у симбіотичному злитті із ідеалізованим об'єктом (чи його вже уявною імагінацією), може активуватись грандіозне Я особи, яке таки потребує бути утвердженим, поза виникаючими на його шляху бар'єрами. Я індивіда у такому випадку утверджується за допомогою злиття із важливим ідеалізованим об'єктом. Проте іншим, менш позитивним моментом, може бути відтворення регресивної позиції, що була доцільна у дитинстві та стала захисною реакцією на неспроможність виявляти власну грандіозність (що була не контейнерованою у дитинстві) в актуальному часі, та самоцінність людини є дискурсивно скерованою у її розкриття в більше категоріях соціальної приналежності та визнання.

Усе це відображає своєрідність розвитку об'єктно-лібідозних прагнень та розуміння стосунків у жінок, особливості психологічних рамок та самоприйняття, що може бути пов'язаним як із особливостями психічної конституції, еволюційно викристалізованими та закріпленими у культурі ролями, які жінки виконують, разом із способом їх виховання та іншими особливостями проходження зальної гендерної соціалізації (зокрема в українському суспільстві ще побутує уявлення про «симбіотичний» спосіб життя жінки та її обов'язки надихати, підтримувати, скеровувати, розпізнавати емоційні стани оточуючих, пристосовуватися до їх потреб та почуттів, бути підвищено уважністю до думки навколишніх, навіть, у власних судженнях щодо особливостей своєї індивідуальності). Ідея про потребу жінок у більшому «заступництві» (не лише фізичному, але матеріальному та

психологічному), а ніж це потребують чоловіки хоч піддається змінам, проте таки залишається актуальною. Загалом життя жінки залежить від великої кількості зовнішніх об'єктів, ставлення до яких є наслідком сімейних атитюдів за час дитинства. В такому вимірі присутність реального ідеалізованого об'єкту (або ж його інтерналізований образ) виступає, наче, внутрішньою необхідністю та джерелом натхнення щодо переживання більшої сили Я, внутрішньої безпеки та самоцінності.

У будь якого разі такий специфічний тип нарцисичної саморегуляції не поєднується із зростанням, чи зниженням особистісного самоздійснення: екзистенційна сповненість у жінок якісно не відрізняється від сповненості чоловіків. Це свідчить, що зазначені параметри нарцисичної саморегуляції не створюють несприятливого фону для втілення персональних цінностей.

У випадку статистичного порівняння за статтю виявлено значущі відмінності *задоволеності життям* осіб (див. Додаток 3). У чоловіків задоволеність життям має тенденцію до зниження. Відмінність значуща, проте кількісно не значна ($t = -2,08, p \leq 0,038$).

Задоволеність життям відображає переважання позитивно забарвлених афектів при когнітивній оцінці власного існування. Вища задоволеність життям свідчить про більш ствердне суб'єктивне благополуччя та переживання сатисфакції у оцінці минулого, теперішнього й майбутнього [183; 184].

Як показники чоловіків, так і жінок зафіксовані у межах вищих за середній рівень, що інформує про незначну розбіжність між їхнім баченням дійсності та ідеалом, що, відповідно, також створює більш адекватний емоційний комфорт. Рівень задоволеності життям усієї фронтальної групи може бути специфічним через вікові особливості досліджуваних: пізня юність та рання дорослість. В цей час індивіди проживають кризу ідентичності, утверджуються в більш самостійному існуванні (із вищою відповідальністю), з'ясовують для себе відповіді на питання найближчих життєвих цілей, виточують власну систему цінностей та вступають у нові форми взаємостосунків.

Оскільки суб'єктивне благополуччя це конструкт який визначається не лише внутрішньо психологічними детермінантами особистості, але й зовнішніми соціальними умовами – можна припустити, що чоловіки оцінюють власне соціальне становище (на рівні тенденцій) більш критично, залишаючи простір для потенційної економічної активності, прагнення облаштувати життя ще більш комфортно, сформувати соціальний капітал, самоствердитись (у соціальному та матеріальному статусі), із плануванням перспектив подальшого розвитку та ін. Можна також припустити, що рівень задоволеності життям у жінок, залежить від більш тісного зв'язку із соціальною групою, відчутті себе на рівні із нею, а також переживання важливої буквальної чи символічної присутності підтримуючого самоцінність Я-об'єкту.

За допомогою порівняльного аналізу зафіксовано відмінності показників *рис Темної тріади*: тенденції до *Макіавеллізму* ($t=2,97$, $p\leq 0,003$) та *психопатії* ($t=4,30$, $p\leq 0,00002$) у чоловіків є більшими, а ніж у жінок (див. Додаток 3).

Зафіксовані відмінності є невеликими, проте статистично значущими та підтверджують результати інших досліджень у царині Темної тріади: у чоловіків схильність до вияву психопатії та Макіавеллізм є вищою, ніж у жінок, та не до нарцисизму [28; 60]. Це свідчить про тенденції до меншої емоційної чутливості осіб чоловічої статі, їхню схильність до використання маніпулятивних тенденцій у міжособистісній взаємодії, більшу толерантність до невизначеності та нижчу тривожність, прагматичне ставлення до діяльності (зокрема соціального стосунку). Разом із цим рівень Макіавеллізму як у чоловіків, так і у жінок – вище середнього. Психопатія також для обох груп фіксується у чітких середніх межах. Це свідчить, що якісний аналіз та інтерпретація результатів для обох груп може відрізнитись зовсім незначним чином, а у більшій мірі навпаки збігатиметься.

Також у чоловіків та жінок виявлено статистично значущі відмінності середніх значень потреб безпеки та самореалізації. У жінок показники зазначених потреб є дещо вищими, проте загалом для обох статей є характерним їх середній рівень вираженості. Це помірна турбота про комфортні внутрішні та зовнішні умови, що сприяють задоволенню фізичних та психологічних потреб, актуальність

потреби у самовдосконаленні, помірність внутрішньої тривоги на шляху до змін продукованих необхідністю у особистісній самореалізації.

Тож найбільші відмінності статевих груп є зосередженими у сфері специфіки стосунку з ідеалізованим об'єктом Я, що відіграє певну тенденційну роль в утвердженні власної психологічної безпеки, самоцінності, підтримуванні сили Я та адекватного стосунку із соціальним середовищем.

3.6. Емпірична модель нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення

На основі узагальнення емпіричних даних побудовано інтегровану модель, що описує причинно-наслідковий зв'язок нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення (див. Рис. 3.13).

Найважливішу роль у переживанні самоздійснення відіграє сила Я. Сила Я відображає загальну інтегрованість системи Я, самоцінність, внутрішній потенціал психологічних ресурсів індивіда.

Вказаний показник функціонування системи Я ініціює напрямок кристалізації високої та низької самоцінності, із тенденцією до відповідної самоорганізації та специфіки регулятивних механізмів Я щодо мотивованої персональними смислами та потенціями поведінки. Сила Я є базисом смислотворчої активності особистості, є захистом від екзистенційної пустки та слабодухості, деструктивних спонук, що могли б завадити повноцінному та змістовному контакту із дійсністю.

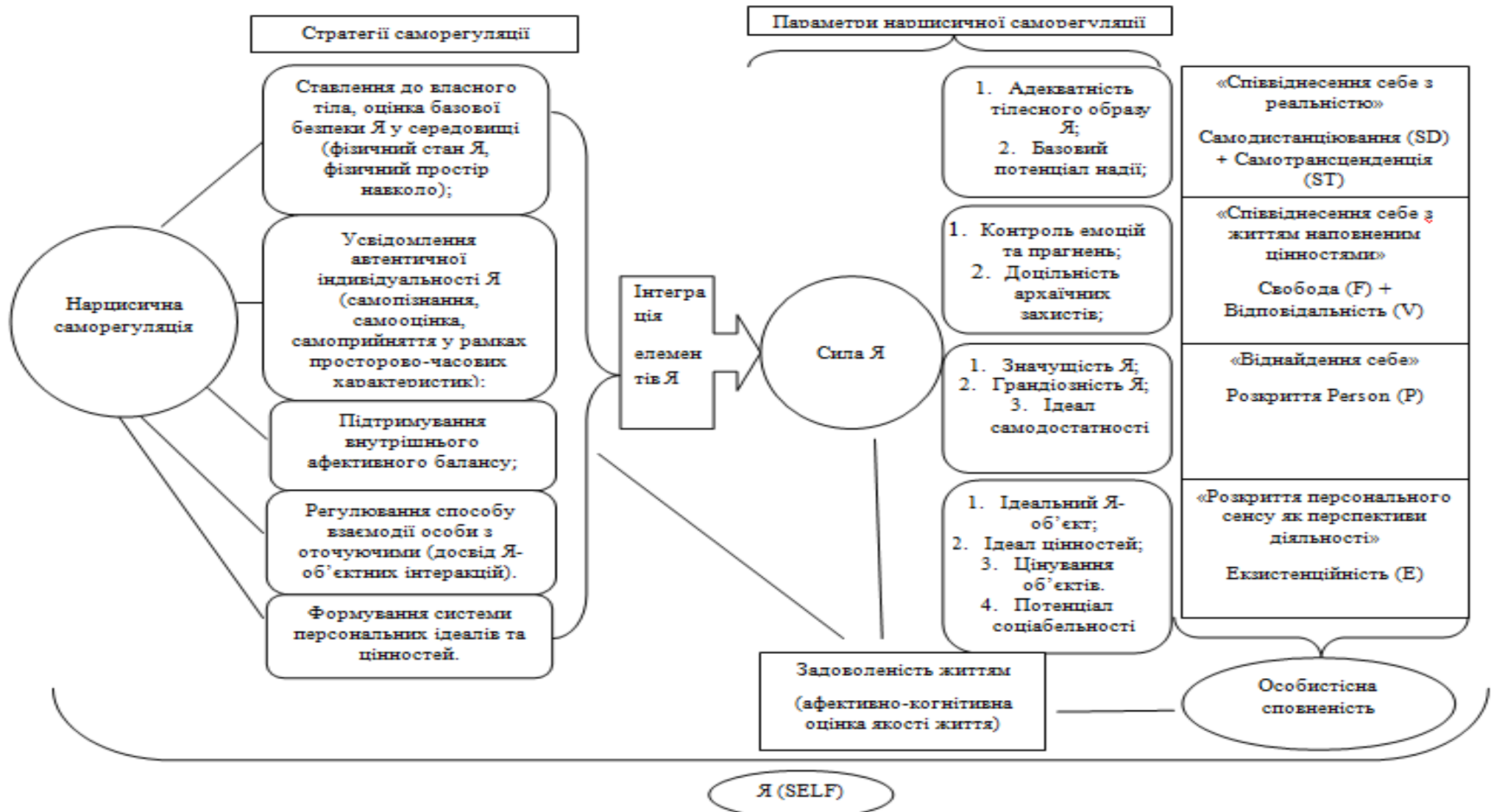

Рис. 3.13. Узагальнена емпірико-теоретична модель зв'язку нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення.

Розглянемо емпіричну модель крок за кроком:

1. Я (або Self чи Самість) є базовою структурою, що відображає усе внутрішнє буття особистості, її стосунки з оточуючими та світом. Це «стрижень» психічної індивідуальності людини, що регулюється її центральним та найбільш архаїчним механізмом у персональному розвитку – нарцисичною саморегуляцією;
2. Нарцисична саморегуляція скеровує свій структуруючий вплив у напрямках: кристалізації ставлення до власного тіла (фізичний стан); комплексного оцінювання власної особи, як автентичної індивідуальності (самопізнання, самооцінка, самоприйняття у рамках просторово-часових характеристик); підтримування внутрішнього афективного балансу (із переважання емоцій позитивного спектру); регулювання способу взаємодії особи з оточуючими (що базується на інтеракційному досвіді людини із об'єктами Я-репрезентацій); формування системи персональних ідеалів та цінностей;
3. Ефективна реалізація напрямків нарцисичної саморегуляції впливає на найважливіший показник інтеграції структури Я та адекватної динамічності Я – силу Я, що є визначальним чинником особистісного самоздійснення;
4. Сила Я дає поштовх у реалізації чотирьох екзистенційних умов, у розкритті *персональності* особи, її екзистенційної зміни та загального втілення сенсу (див. Рис. 3.14.);
5. Утвердження ефективності нарцисичної саморегуляції, та, як наслідок, вищого особистісного самоздійснення здійснюється також у загальному переживанні вищої задоволеності життям, що підтримується безпосередньою регуляцією афективного балансу Я, та опосередковано силою Я, й відображає адекватність задоволення нарцисичних потреб особистості та більш ефективної інтегрованості елементів у добре функціонуючу структуру Я (інтегроване Я володіє сильними та слабкими сторонами, проте останні не абсолютизуються, а компенсуються у ефективному саморозвитку).

Особливостями осіб, які переживають вище особистісне самоздійснення обов'язково є:

- переживання спроможності Я протистояти проблемам, що постають у житті – сила Я (підтримуватиме волю до життя);
- глибоке розуміння власної цінності та цінності світу;
- усвідомлення потенціалу власного розвитку (зокрема віра в себе та готовність змінюватись);
- воля до самоздійснення, що актуалізується крізь свободу вибору та відповідальність за втілення персонального сенсу.

Особистісна грандіозність як умова «права бути собою» свідчить, що адекватне почуття грандіозності Я навіть у дорослому віці є необхідним для віри в себе, долання почуття неповноцінності, тривоги щодо майбутнього. В такому випадку брак «здорової» грандіозності відображається на неспроможності підтримувати високу самооцінку. Також є базисом екзистенційної рішучості та бажання «бути-у-світі».

Розкриття персонального сенсу, як перспективи діяльності, здійснюється за допомогою взаємозв'язків, що структурують існування людини (сім'я, дружні взаємовідносини, робота, хобі та ін.). Побачити такий системний взаємозв'язок є неможливо із позиції знецінювання та за умови потужності психічних захистів Я, що утримують особу від встановлення глибоких та вартісних взаємовідносин через страх нарцисичної фрустрації.

Важливість ідеалізованого об'єкту обґрунтовується доцільністю процесу ідеалізації – як одного із найважливіших шляхів формування – та підтримування здорового нарцисизму, переживання станів натхнення, віри у ідеали, та, навіть, відіграє істотну роль у встановленні зрілих об'єктних відносин. Ідеалізований Я-об'єкт, у психодинамічному контексті, може бути основним джерелом лібідозного «підживлення» важливих в соціокультурному аспекті видів діяльності, які охоплюються терміном «креативність» [61; 62; 229].

З іншого боку, ідеал цінностей – зріле та добре інтегроване Супер-Его, що не лише є моральним імперативом в межах комунікації в соціокультурному просторі, але підтримує екзистенційну відповідальність особи за втілення персонального змісту в дійсність.

Самоздійснення – це багатогранний феномен, який є все ж унікальним у контексті кожного окремого автентичного Буття. Його чинники, що можуть бути вивченими в межах доступних для діагностики показників нарцисичної саморегуляції, є достатньо тісно пов'язаними між собою (навіть визначають один одного), тож дуже складно однозначно стверджувати, що є чинником певної фундаментальної мотивації екзистенційного самоздійснення. Проте на основі логіки теоретичного аналізу та зафіксованих емпіричних результатів було здійснено спробу обґрунтувати глибину змістовного зв'язку окреслених феноменів, проранжувати їх по значущості впливу предиспозицій нарцисичної саморегуляції на виконання головних умов екзистенції.

Ефективно функціонуюча нарцисична саморегуляція – підтримуючи гармонійну інтегрованість Я, силу особистості – є здоровим нарцисизмом, або зрілим нарцисизмом дорослого, що підтримує творчу креативність особистості, її високу самоцінність. А лише, крізь усвідомлення власної цінності індивідом, прийняття багатогранності Я, любові до себе, стає можливим більш відкрите ставлення до цінностей світу. А конструктивна здатність до ідеалізації виступає базисом інтерналізації смислових орієнтирів у персональну систему цінностей. Адекватна ж грандіозність втілюється у вірі в себе та сміливості жити.

Натомість за умови нарцисичного дефіциту актуалізуються тенденції до більшої дезінтеграції Я, та потреби у регресії до архаїчних психічних захистів. Наявна (дещо збиткова) самоцінність потребує бути збереженою за будь-яких умов. Брак самоцінності створює перешкоду у «віднайденні себе», спроможності розпізнати цінність в оточуючих та світі.

Також сформовано емпіричну модель відповідно до виділених типів нарцисичної саморегуляції, результатів регресійного аналізу чинників самоздійснення (в залежності від специфіки профілів саморегуляції), та факторного аналізу, зокрема викристалізованих факторів: «Самоціннісна дисфункційність» та «Компенсаторні самовпевненість та Я-центрованість» (див. Рис. 3.14.).

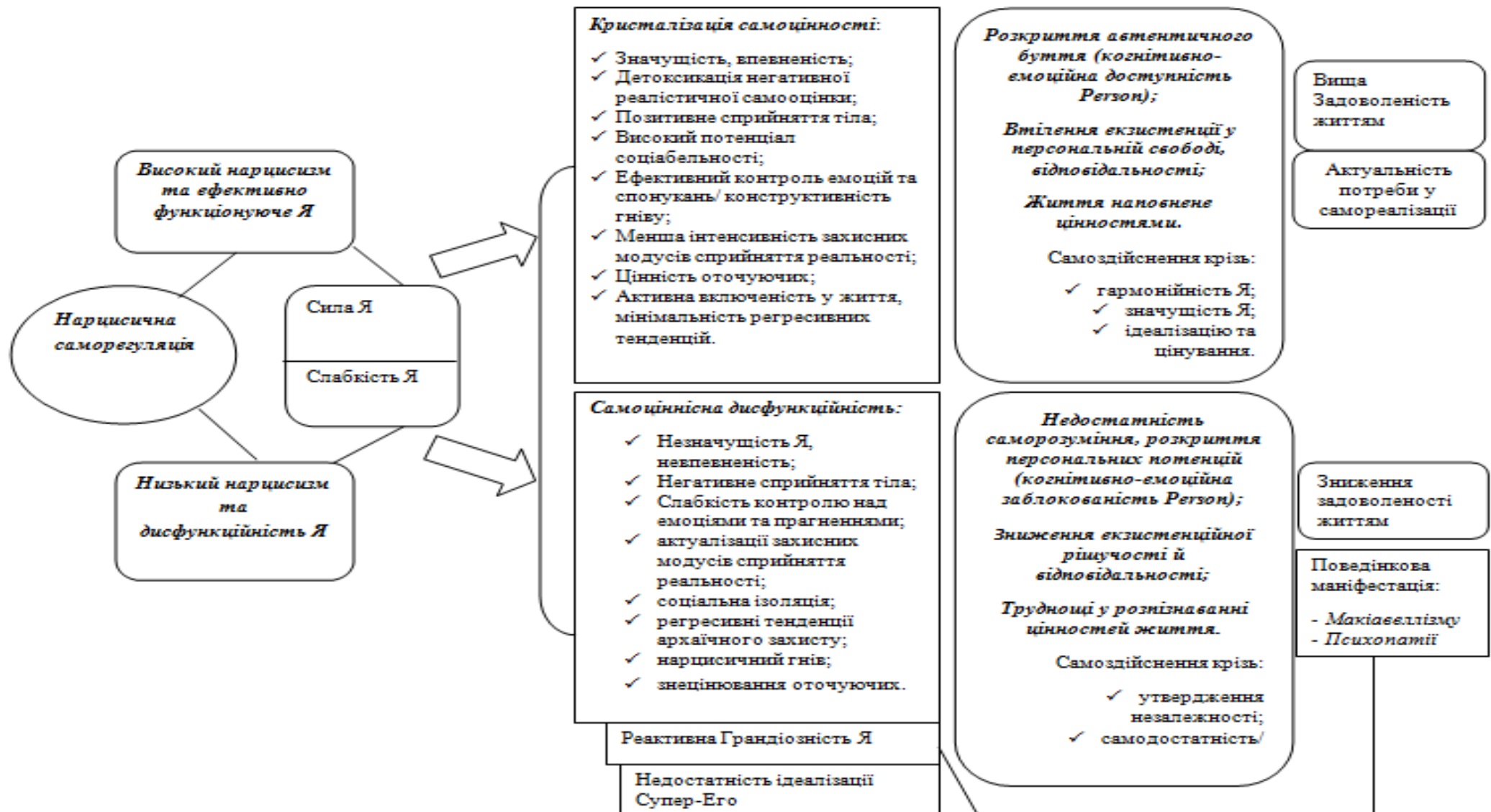

Рис. 3.14. Узагальнена емпірична модель нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення.

Високий нарцисизм саморегуляції у поєднанні більшою функційністю Я є індикаторами сили Я, що є центральним чинником особистісного самоздійснення. Натомість низький нарцисизм та дисфункційність Я свідчать про більшу слабкість особистості. Загальна сила Я є універсальним чинником, що впливає на самоцінність індивіда та є індикатором спроможності нарцисичної саморегуляції до нейтралізації негативних переживань у самосприйнятті, пережитому досвіді, що, відповідно, підтримує адекватну високу самооцінку людини. В такому випадку нарцисична саморегуляція діє як більш ефективний спосіб детоксикації негативної самооцінки та інтеграції елементів Я.

Порушення у особистісній самоцінності може діагностувати незначний структурний дефект Я. Самоціннісна дисфункційність передбачає більш характерні регресивні тенденції, спрямовані на віднайдення внутрішньої стабільності. Зокрема властивими стають більша слабкість контролю над емоціями та прагненнями, а також схильність реагувати нарцисичним гнівом у ситуаціях, що піддають сумніву крихку самоцінність особи (емоційна імпульсивність набуває дестабілізуючого характеру, що віддаляє особистість від розуміння власного ставлення до буття, яке стає важче розпізнавати за бурею почуттів). Тенденція до знецінювання об'єктів існує як своєрідне відновлення «нарцисичної рівноваги». Тому актуалізується не достатньо зріла грандіозність Я, що мала б бути джерелом нормальної ідеалізації у дорослому віці, а її дещо більш реактивна форма (реактивний гіперкатексис грандіозності за Х. Кохутом) [61, 229]. У випадку самоціннісної дисфункційності, слабкості Я така грандіозність може маніфестуватись у рисах Темної тріади (Макіавеллізмі та психопатії), що виражаються у тенденціях до корисливо-маніпулятивної поведінки, самовпевненості, демонстративності, емоційній холодності, манірності, легковажності, релятивності моральних норм, відсутності віри у авторитети та ціннісні ідеали. Як наслідок, самоздійснення особи стає менш актуальним, спостерігається недостатня емоційно-когнітивна доступність *персонального*, страждає свобода у прийнятті важливих життєвих рішень, екзистенційна відповідальність є менш зрілою, виникають труднощі у розкритті цінностей

життя. Натомість, якщо в умовах деякої дисфункційності нарцисичної саморегуляції особі вдається (за допомогою компенсаторних механізмів) нейтралізувати негативних ефект внутрішньої дисгармонії та втілювати духовний зміст існування – самоздійснення може набути характеру утвердження власної незалежності, самодостатності, з тривогою щодо потенційної втрати самоцінності. Самоздійснення в такому випадку, наче, не досягає своєї можливої глибини, стає самоствердженням, що не розкриває екзистенційний зміст, оскільки сфокусоване на підтримуванні хиткої рівноваги у самоцінності. Індивідуальне домінує над трансцендентним, ба навіть є йому перешкодою (адже спочатку потрібно цінувати себе, аби змогти перевести фокус на цінності буття).

Виявлено, що потреба у ідеалізованому Я-об'єкті, інтегрованому в Я-структуру, зокрема в Супер-Его особи, є чинником, що разом із силою Я характеризує спроможність до переживання вищої сповненості особи. Натомість недостатня ідеалізація Супер-Его може стати причиною надмірної залежності від схвалення та прийняття оточуючими.

У випадку більш ефективної нарцисичної саморегуляції, що підтримує загальну силу Я, кристалізується адекватна самоцінність та самоздійснення особистості проявляється крізь:

- внутрішню гармонійну узгодженість елементів Я (зокрема прийняття тіла);
- переживання персональної значущості;
- спроможність відкривати цінність не лише у собі, але розпізнавати її в оточуючих;
- потенцію ідеалізації як змоги формувати ідеали та жити відповідно до демаскованих цінностей.

Більш ефективну нарцисичну саморегуляцію та вищу осмисленість існування супроводжують й більш повноцінне переживання суб'єктивного благополуччя разом із актуальністю потреби у самореалізації як безпосереднього діяльнісного втілення своїх особистісних можливостей та наповнення сенсом досвіду життя.

Висновки до третього розділу

За допомогою емпіричного дослідження підтверджено тісний зв'язок функціонування нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення.

Високий нарцисизм маніфестується своєму здоровому вимірі лише за умови зальної функційності системи Я, що фіксується у його індексі функціонування. Виокремлено три типи нарцисичної саморегуляції: «Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я», «Низький нарцисизм із найбільшою Я-дисфункційністю», «Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я». Зафіксовано відмінності усіх показників особистісного самоздійснення для найбільш полярних типів саморегуляції Я: показники самоздійснення зростають разом із набуттям нарцисичної саморегуляції більш конструктивного характеру функціонування. Це свідчить про більш повноцінне розкриття власного автентичного буття, емоційно-когнітивної доступності *Person* (доступність смислів у глибині персональних вартостей), спроможність розпізнавати цінності, ведення більш осмисленого існування в термінах екзистенційної свободи та відповідальності. Це орієнтація на розкриття та збагачення внутрішніх ресурсів, наявність внутрішнього ідеалу цінностей інтегрованих у загальну структуру Я.

Виявлено, що менш ефективно функціонуюча нарцисична саморегуляція найбільш чітко актуалізується у параметрі «Безсилля Я» та описує відчутну безпорадність, дезінтегрованості, зниження самооцінки та самоповаги. Сила Я – найважливіший чинник самоздійснення. Відчуття внутрішнього безсилля поєднується із інструменталістськими тенденціями у ставленні до людей та до світу, емоційною дистанційованістю, «холодністю», що в свою чергу унеможлиблюють достатню відкритість цінностям існування.

Загальними чинниками особистісного самоздійснення, що належать до структурних елементів нарцисичної саморегуляції, виділено: силу Я, особистісну значущість, ідеал самодостатності, здатність цінувати інших, меншу залежність від похвали та підтвердження оточуючих, прагнення до ідеального об'єкту Я, чутливість до потреб тіла без нарцисичної користі. Специфічні чинники

самоздійснення найменш ефективної нарцисичної саморегуляції належать до утвердження самодостатності та незалежності, а найбільш ефективної саморегуляції інформують про: орієнтацією на спроможність цінувати себе й оточення; потребу у ідеальному надихаючому об'єкті; гармонійну інтеграцію елементів Я, зокрема тілесного образу у гармонійну Я-структуру. Об'єднуючим усі типи нарцисичної саморегуляції універсальним чинником самоздійснення є сила Я, що свідчить про здатність витримувати адекватне внутрішнє нарцисичне напруження, що виникає у наслідок нарцисичних фрустрацій та негативних змін у самооцінці, зберігаючи загальну цілісність Я та віру в себе.

Потреба у ідеальному Я-об'єкті поєднана із силою Я у рамках актуальних емпіричних результатів існує як джерело натхнення та ідеалів. Ідеалізація – необхідний процес активації адекватної грандіозності дорослого. В межах ефективної нарцисичної саморегуляції особистісну грандіозність можна розглядати як атитюд досягнення успіху, віру в себе, готовність будувати життєві плани та як «аванс» впевненості щодо їх реалізації.

Виявлено, що адекватна грандіозність особистості, як вияв високої самооцінки, маніфестується не лише у більшій свободі прийняття рішень, але й вищій відповідальності, що підтримується потребою у соціальній успішності. Натомість за умов більшої дезінтегрованості Я й нижчого нарцисизму грандіозність може набувати реактивного характеру, що виражається у самовпевненості та ілюзорних уявленнях про спроможність досягнення будь-якої мети, супроводжується вищою емоційною лабільністю.

Підтверджено, що самоціннісна дисфункційність є умовою менш ефективного самоздійснення й заважає повноцінному розкриттю *Person* (персонального змісту буття), переживанню цінності існування, свободи та рішучості у персональних життєвих виборах, втіленню персонального сенсу життя й екзистенційній зміні.

Вищий нарцисизм, Я-інтегрованість та вища осмисленість життя поєднуються із вищим суб'єктивним благополуччям: зростає задоволеність різними сферами життя, є більш позитивний баланс афектів, зменшується

психосоматична симптоматика. В такому випадку нарцисична саморегуляція помітно ефективніше виконує функцію у підтриманні афективної рівноваги щодо почуттів внутрішньої стабільності, самоцінності, впевненості у собі.

Психологічні захисти архаїчного характеру, скеровані на підтримування цілісності Я, його цінності, можуть ускладнювати потенційну властивість добре інтегрованого Я у наданні сенсу існуванню та втіленню ціннісно-сміслових переконань людини у безпосередній життєвій активності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне та емпіричне вивчення та вирішення проблеми нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення. Результатами дослідження є такі висновки:

1. Визначено, що нарцисична саморегуляція – це різновид несвідомої саморегуляції, що є базовим механізмом Я-системи, скерованим на підтримування узгодженості функціонування її елементів (зокрема інтеграції тілесного та психічного), забезпечення адекватної та здорової любові до себе, хорошого самоствавлення. Узагальнено, що ефективність нарцисичної саморегуляції віддзеркалюється у самоцінності особи.

Особистісне самоздійснення обумовлене життєдіяльністю людини в умовах вибудовування власних смислових орієнтацій, розкриття та втілення цінностей, реалізації потенціалу, перебуванні у діалогічному обміні зі світом. Дисертаційне дослідження сфокусоване на вивченні особистісного самоздійснення як віднаходження екзистенційного сенсу: наповненість існування сенсом розкривається у переживанні його суб'єктивної повноти життя та щастя. Центральним предикатом змоги бути відданим самоздійсненню, як стану та процесу залученості в «буття-у-світі», є особистісна самоцінність.

2. Побудовано теоретичну модель нарцисичної саморегуляції особистісного самоздійснення, що відображає вплив базових спрямувань регуляції Я (підтримування афективної рівноваги, інтеграції Я-структури, забезпечення безпеки та стабільності, базової впевненості у своїх силах) на формування самоствавлення особистості; у самоствавленні особистості кристалізується її самоцінність: крізь рефлексію саморозуміння й самоприйняття багатогранності власного Я, разом із здатністю змінювати фокус інтенції свідомості із власної особистості на зовнішнє середовище (самотрансценденцію); особистісна самоцінність сприяє розкриттю персонального в людині та втіленню її екзистенції.

3. За допомогою емпіричного дослідження встановлено, що підвищений нарцисизм, як і знижений, супроводжується порушеннями загальної діяльності

організованої системи психологічної реальності людини, в центрі якого є її власна особистість, а окремі механізми Я-регуляції потерпають від впливів, що розбалансовують їх функціонування. Саморегуляційна система Я має можливість підтримувати непатологічний рівень нарцисизму в його високому вимірі: найефективніша стратегія нарцисичної саморегуляції характеризується високим нарцисизмом, який поєднується з високою силою Я. В таких умовах зростають показники особистісного самоздійснення. Адекватна нарцисична саморегуляція підтримує здорову самоцінність та поєднується з більш змістовними відносинами людини із дійсністю, збагаченням її внутрішнього емоційного життя, зміцнення персонально-ідентифікованого ціннісно-сміслового «грунту».

4. Сконструйовано емпіричну модель нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення. Стверджено, що стратегії саморегуляції (формування ставлення до власного тіла, переживання базової безпеки; усвідомлення своєї автентичності, підтримування афективного балансу, регуляція способу взаємодії особи з оточуючими, формування системи персональних ідеалів та цінностей) кристалізуються у силі Я. Чинники погруповано за логікою їх специфіки та тенденційної скерованості: адекватність тілесного образу Я та базовий потенціал надії є чинниками ефективності самодистанціювання та самотрансценденції; контроль емоцій та прагнень, доцільність архаїчних захистів – екзистенційної свободи та відповідальності; значущість Я та ідеал самодостатності – розкриття автентичного в людині; потреба у ідеальному Я-об'єкті, ідеал цінностей, спроможність цінувати інших та потенціал соціабельності – втілення екзистенції.

Емпірично підтверджено, що особливістю більш ефективно функціонуючого Я є краще сформована адекватна висока самоцінність. Такому Я притаманні: вища впевненість у спроможності «розкрити себе», здатність детоксикувати негативні переживання й самооцінку, більш ефективний контроль емоцій та спонукань, менша інтенсивність захисних модусів сприйняття реальності, соціальна відкритість, більша толерантність у прийнятті себе (зокрема власного тіла) та оточуючи (здатність розпізнавати їхню цінність). Вказана

нарцисична стратегія продукує особистісне самоздійснення крізь гармонійну узгодженість елементів Я-системи, вартісність Я, розвинену здатність цінувати себе та інших.

5. Вперше підтверджено зв'язок сили Я із особистісною сповненістю. Саме сила Я є центральним чинником самоздійснення та перебуває у прямих взаємозв'язках з усіма його показниками з одного боку, та із нарцисизмом особистості – з іншого: адекватний нарцисизм у поєднанні із гармонійною інтеграцією Я розкриває більшу психологічну «міць» особистості, її спроможність жити більш осмисленим, наповненим цінностями життям. Переживання суб'єктивної впевненості, спроможності, відчуття психічної цілісності, присутність мети діяльності, більш позитивна самооцінка, відчуття внутрішнього наповнення, що говорять про силу Я, не тільки перегукуються із змістом особистої сповненості, але є її визначальними детермінантами. Останні стимулюють перспективну перебувати в діалогічному обміні зі світом, потенцію екзистенційної відкритості та наближення до втілення своїх сутнісних інтенцій, сприйняття ціннісних «основ світу» й інтерналізації їх у власну ціннісно-сміслову структуру. За таких умов впевненіше ухвалюються життєві рішення, більш осмислено втілюються в життя власні задуми особи, та вона схильна менше потерпати від сумнівів й невизначеності у здійсненні свого автентичного життєвого шляху.

6. За умови більш ефективної стратегії саморегуляції існує менша схильність до використання маніпулятивних тенденцій у міжособистісній взаємодії, більш розвиненою є емпатія та ґрунтовно сформульовані ціннісно-моральні орієнтири, згідно з якими особа вибудовує власне життя. Із зростанням нарцисизму в контексті ефективної саморегуляції (інтегрованості та сили Я) виникає більш позитивне сприйняття власного існування – суб'єктивна задоволеність життям. Функціональне забезпечення позитивного афективного забарвлення уявлень про себе безпосередньо здійснюється нарцисичною саморегуляцією, яка скерована на підтримання афективний балансу та є джерелом вищого суб'єктивного благополуччя особистостей.

Практичне значення результатів. Особистісна самоцінність є дуже тісно пов'язаною із усвідомленням себе унікальною, багатогранною людиною, що спроможна керувати власним життям. Також особистісна самоцінність та сила Я (спосіб саморегуляції загалом) є базовими психологічними феноменами, що формуються протягом усього життя суб'єкта. Тому у випадку практичного використання результатів дослідження потрібно орієнтуватись на довготривалу перспективу втілення корекційних змін (корекції самоцінності) у формуванні більш гармонійної концепції Я. Отримані результати дають змогу відразу сфокусуватись на розкритті глибини саморозуміння, що є ресурсом конструктивних життєвих змін та суб'єктивного благополуччя. Акцентуємо, що засобами індивідуальної та групової психотерапії людина (за допомогою досвіду «переживання») здатна найбільш ефективно наблизитись до самоцінності як серцевини Я, розвинути самоповагу та впевненість у собі. Дані можуть бути використані при оцінці якості внутрішніх психологічних змін особистості у випадку тривалої терапевтичної інтервенції, виявлення специфічної «нарцисичної динаміки» самоціннісних змін.

Поза психотерапією отримані результати можуть бути використані у менш тривалій тренінговій активності, зорієнтованій на розвиток зрілої рефлексивної культури, турботи про власне психічне здоров'я, а також включені у програму підготовки психологів та психотерапевтів, щодо роботи із специфічними та неспецифічними станами особи, що передбачають значну зміну якості її життя: втратою сенсу та цілі існування, зменшення цікавості до життя, проблем у міжособистісній взаємодії, професійної невизначеності, неприйняття себе (зокрема власного тіла). А також визначення способів підвищення суб'єктивної задоволеності життям, через демаскування індивідуальності людини, утвердження унікальної мотиваційно-спонукальної сили – цінності власної особи – як центральної умови у стратегії особистісного зростання.

Оскільки адекватний спосіб саморегуляції Я є сформованим з усього досвіду особистості, то результати можуть бути впроваджені й у формуванні стратегій виховання дітей, скерованих на розкриття високої й адекватної

самоцінності, зародження культури самопізнання та саморозуміння, що перебуваючи у синтезі із більш зрілим й глибоким самоусвідомленням батьків, їхньою емпатійністю, та здоровою любов'ю до себе закладатимуть підґрунтя у готовності втілювати екзистенційні цінності існування.

Іншим напрямком у можливості застосування результатів є сфера управління персоналом, де використання психологічних важелів впливу та опосередкованого стимулювання працездатності й креативності працівників може відбуватись крізь розвиток та підтримування їх професійної самоцінності, самодостатності, амбіційності. Це стимулюватиме творчу активність, конкретизацію установки на реалізацію особистісних ресурсів в індивідуальному стилі діяльності.

Інформація викристалізована у дисертації може бути втілена у оптимізації роботи психологів у системі освіти: розвитку самоздійснення осіб юнацького віку та ранньої дорослості, детермінуючи здорову любов до себе, більш чітке розуміння «себе у світі», що набувають гостроти у актуальний час.

Матеріал також може бути використаним для розробки курсів загальної, клінічної психології, психології управління, психотерапії, психології сім'ї, психологічного консультування та корисним щодо перегляду стереотипних уявлень про феномен нарцисизму в контексті психічного здоров'я сучасної особистості (адже лише останнім часом розвінчується міфологізований погляд на нарцисизм як виключно патологічний феномен), збагачення теоретико-емпіричного базису концепції саморегуляції особистості.

Перспективами подальших досліджень є: вивчення специфіки нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення в умовах різних вікових періодів розвитку; з'ясування характеру вияву нарцисизму, функціонування Я-системи та динаміки екзистенційних мотивацій самоздійснення індивіда крізь особливості самопрезентування у соціальних мережах; поглиблення знань про ціннісну свідомість осіб із різним типом нарцисичної саморегуляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акмеологический словарь / под. ред. А. Деркача. Москва : РАГС, 2004. 161 с.
2. Александров Ю. М. Компоненты благополучия личности как проявления и детерминанты психологического здоровья. *Психологические перспективы*. 2009. № 14. С. 67-75.
3. Алонцева А.И. Самоосуществление личности в юношеском возрасте *Вектор науки ТГУ*. 2011. № 3(6). С. 23-25.
4. Анохин П. К. Философские аспекты теории функциональной системы : избр. тр. Москва : Наука, 1978. 399 с.
5. Антоненко И.В. Социальная психология доверия. Приволжский научный вестник. 2014. Том. 11-2. № 39. С. 99-104.
6. Арендачук И.В. Самоотношение в структуре самосознания подростков и юношей: динамика развития. *Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. Философия. Психология. Педагогика*. 2017. Т. 17. Вып. 4. 434-438.
7. Бандура А. Теория социального научения. Санкт-Петербург : Евразия, 2000. 320 с.
8. Бауман З. Индивидуализированное общество. Москва : Логос, 2002. 390 с.
9. Бинсвангер Л. Бытие-в-мире. Москва : КПС+, 1999. 300 с.
10. Бинсвангер Л., Кун Р. Экзистенциальный анализ. Москва : Институт общегуманитарных исследований, 2016. 274 с.
11. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Санкт-Петербург : Питер Пресс, 2008. 400 с.
12. Болотнікова І.В. Особливості професійного самоздійснення та самоактуалізації працівників профспілок. *Актуальні проблеми психології*. 2013. Том 5. Вип. 14. С. 3-11.
13. Болотнікова І.В., Завадська Т.В. Цілісність особистості як чинник її самоздійснення. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Том 5. Вип. 13. С. 40-47.

14. Барсукова С.А. О соотношении понятий «совесть» и «самоосуществление». *Сибирский психологический журнал*. 2009. № 33. С. 20–25.
15. Батоциренов В. Б. Понятие «саморегуляция»: терминология и основные подходы. *Вестник Читинского государственного университета*. 2011. № 6. С. 67-72.
16. Бочарова, Е. Е. Соотношение эмоциональных компонентов и когнитивных компонентов субъективного благополучия в разных условиях социализации. *Проблемы социальной психологии личности*. 2008. № 1. С. 32-56.
17. Бондаренко М. В. Теоретические подходы к пониманию психологического благополучия личности. *Молодёжь и наука : сборник материалов VI Всероссийской науч-тех. конференции молод. уч.*, Красноярск, 2011. С. 89-93.
18. Булах І.С., Заяць М.І. Специфіка становлення моральної самосвідомості підлітків як умови їх особистісного самозростання. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Том 16. С. 75-84.
19. Варіна Г. Б. Життєстійкість особистості як чинник психологічного благополуччя майбутніх психологів. *Сучасна наука: тенденції та перспективи : матеріали Всеукр. Internet-конф.*, 2018. С. 28-34.
20. Вовк О. М. Самоефективність: сутність, структура та особливості розвитку в студентському віці. *Вісник психології і соціальної педагогіки*. 2010. Вип. 3. URL: <http://www.psyh.kiev.ua> (дата звернення: 02.10.2017).
21. Галецька І.І. У пошуках свободи: внутрішня свобода як критерій психологічного здоров'я. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. 2010. Вип. 10. С. 129-139.
22. Гуляс І. А. Самоздійснення як форма суб'єктності особистості. Секція «Педагогічна психологія». 2009. URL:

http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Psihologia_/53740.doc. (дата звернення: 11.12.2018).

23. Гуляс І. А. Психологічні детермінанти самоздійснення особистості. *Психологічні перспективи*. 2011. Вип. 17. С. 83-92.
24. Гуляс І. А. Життєвий вибір як творче самоздійснення особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Том 16. С. 213-223.
25. Гурин І. Особенности взаимодействия любви и агрессивности при моральном нарциссизме, *Теория и практика психотерапии*. 2015. № 5 (9). С. 56-60.
26. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис европейского человечества и философии. Философия как строгая наука. Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2000. 752 с.
27. Гончар С. Н. Субъективное благополучие как условие формирования позитивного подхода к разрешению проблем современной молодежи. *Психологические науки: теория и практика : материалы междунар. науч. конф.*, Москва, 2012. С. 5-7.
28. Дериш Ф. В. Симптомокомплекс «Темная триада» во взаимосвязи с базовыми свойствами личности. *Вестник ПГТТУ. Серия «Психологические и педагогические науки»*. 2015. № С. 18-27.
29. Джидарьян И. А. Проблемы общей удовлетворённости жизнью: теоретическое и эмпирическое исследование. *Сознание личности в кризисном обществе*. Москва, 2005. С. 76-94.
30. Джонсон С. М. Психотерапия характера. Москва : Корвет, 2013. 352 с.
31. Егорова М. С., Ситникова М.А. Темная триада. *Психологические исследования*. 2014. Том 7. № 38. URL: <http://psystudy.ru/index.php/num/2014v7n38/1071-egorova38.html> (дата звернення: 09.12.2016).
32. Егорова М. С., Ситникова М.А., Паршикова О.В., Черткова Ю.Д. Меняются ли показатели Темной триады с возрастом? *Психологические*

- исследования*. 2015b. Том 8. № 43. URL: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n43/1184-Egor-sit43.pdf?tmpl=component&format=pdf> (дата звернення: 02.09.2017).
33. Егорова М. С., Ситникова М. А., Паршикова О. В. Адаптация Короткого опросника Темной триады. *Психологические исследования*. 2015b. Том 8. № 43. URL: <http://psystudy.ru> (дата звернення: 02.09.2017).
 34. Ефименко Е. А. Педагогические условия формирования духовно-ценностной сферы личности студентов. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия «Педагогика и психология»*. 2010. № 1. С. 36-42.
 35. Эриксон Э. *Детство и общество*. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 312 с.
 36. Жижек С. *Як читати Лакана*. Київ : Komubook, 2019. 168 с.
 37. Залуцкая Н. М., Вукс А. Я., Вид В. Д. Индекс функционирования Я-системы (на основе теста оценки нарциссизма). Пособие для врачей. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский науч.-исслед. психоневролог. институт им. В. М. Бехтерева, 2003. 47 с.
 38. Зейгарник Б., Холмогорова А., Мазур Е. Саморегуляция поведения в норме и патологии. *Психологический журнал*. 1989. т. 2. № 2. С. 122-131.
 39. *Карбанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования*. Москва : Гардарики, 2005. 320 с.
 40. Карпенко Є. В. Роль емоційного інтелекту в процесі життєздійснення особистості. *Український психологічний журнал*. 2018. № 1. С. 74-85.
 41. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості: [монографія] / Зіновія Степанівна. Карпенко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. 512 с.
 42. Карпенко З. С. Аксіологічний поворот у психології особистості: досвід методологічної реконструкції. *Психологія особистості*. 2010. № 1. С. 180-185.
 43. Католик Г. В., Кісіль З. Р. Глобалізація і нація: психотерапевтичний погляд на Я-концепцію сучасника (на основі аналізу психотерапевтичних кейсів). *Психологія і особистість*. 2019. Вип. 2 (16). С. 203-225.

44. Каширский Д. В. Психометрический анализ опросника MQT - Maslow's quick test (А. Шарман): адаптация на российской выборке. *Психология, социология и педагогика*. 2015. № 4. URL: <http://psychology.snauka.ru/?p=4810> (дата звернення: 09.12.2016).
45. Кернберг О. Ф. Агрессия при расстройствах личности. Москва : «Класс», 2001. 368 с.
46. Кернберг О. Ф. Отношения любви. Норма и патология. Москва : «Класс», 2004. 265 с.
47. Кернберг О. Ф. Тяжелые личностные расстройства. Стратегии психотерапии. Москва : «Класс», 2000. 464 с.
48. Килборн Б. Исчезающие люди. Стыд и внешний облик. Москва : Когито-Центр, 2007. 272 с.
49. Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція як чинник суб'єктивного благополуччя. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. № 6 (33). С. 407-413.
50. Клименко М. Р. Особливості саморегуляції «здорового» нарцисизму. *Проблеми сучасної психології*. 2017а. Вип. 37. С. 142-155.
51. Клименко М. Р. Світло «нарцисизму» в структурі «Темної тріади». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017б. Вип. 4. Том. 1. С. 58-64.
52. Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція особистісного самоздійснення. *Психологія особистості*. 2018. Т. 1. № 9. С. 44-50.
53. Клименко М. Р. Нарцисичні шляхи самоздійснення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 3. Том. 1. С. 54-62.
54. Клименко М. Р. Функції нарцисичної саморегуляції як чинник особистісного самоздійснення. *Психологія особистості*. 2019. Т. 1. № 9. С. 80-89.

55. Клепикова Н. М., Шамшикова О. А. Динамика оптимального нарциссизма и нарциссических состояний личности. *Сибирский педагогический журнал*. 2013. № 3. С. 195-200.
56. Краснухина Е. К. Телесность присутствия. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Философия и конфликтология*. 2018. Том. 31. № 2. С. 21-26.
57. Крылова Н. Н. Самоотношение как компонент в структуре саморегуляции учебной деятельности студентов. *Вестник Пензенского государственного университета*. 2013. № 2. С. 30-34.
58. Крылова Н. Н. Самоотношение и саморегуляция студента: феноменология и плоскости пересечения понятий. *Вестник Пензенского государственного университета*. 2017. Том. 5. № 1. С. 25-29.
59. Кокур О.М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 9. С. 1-5.
60. Корнилова Т. В., Корнилов С. А., Чумакова М. А., Талмач М. С. Методика диагностики личностных черт «Темной триады»: апробация опросника Темная Дюжина. *Психологический журнал*. 2015. Т. 36. № 2. С. 99-112.
61. Кохут Х. Анализ самости. Системный подход к лечению нарциссических нарушений личности. Москва : Когито-Центр, 2003. 368 с.
62. Кохут Х. Восстановление самости. Москва : Когито-Центр, 2002. 316 с.
63. Кузікова С.Б. Суб'єктність у контексті саморозвитку особистості. *Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія»*. 2012. № 1009. С. 40-45.
64. Куттер П. Психоанализ. Введение в психологию бессознательных процессов. Москва : Когито-Центр, 2011. 586 с.
65. Кулакова Т.Н., Штриков А.Б. Исследование мотивации студентов самарского государственного технического университета на основе пирамиды Маслоу. *Вестник СамГТУ*. 2013. С. URL:

<http://vestnik.samgtu.ru/uploads/series/1/17/147/2013-1-7-0019.pdf> (дата
звернення: 30.11.2016).

66. К'еркегор С. Страх и трепет. Москва : Академический Проект, 2014. 160 с.
67. К'еркегор С. Беседы и размышления. Москва : Рипол Классик, 2016. 512 с.
68. Левит Л. З. Счастье, эгоизм, альтруизм: парадоксы взаимодействия. *Научно-практический журнал «Психология. Социология. Педагогика»*. 2012. №7. С. 10-19.
69. Левит Л. З., Радчикова Н. П. Личностно-ориентированная концепция счастья: теория и практика. *Национальный Психологический Журнал*. 2012. №2 (8). С. 81-90.
70. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1975. 130 с. URL: <https://www.marxists.org/russkij/leontiev/1975/dyatyelnost/deyatelnost-soznyanie-lichnost.pdf> (дата звернення: 24.04.2017).
71. Леонтьев Д. А. Рефлексия как предпосылка самодетерминации. *Психология человека в современном мире : материалы Всерос. юбил. науч. конф., посвящ. 120-летию со дня рожд. С.Л.Рубинштейна (Москва, 15–16 октяб. 2009 г.)*. Москва, 2009. С. 40–49.
72. Лэнгле А. Введение в экзистенциально-аналитическую теорию эмоций: прикосновение к ценности. *Вопросы психологии*. 2004. №4. С. 3-21.
73. Лэнгле А. Грандиозное одиночество. Нарциссизм как атропологически экзистенциальный феномен. *Московский психотерапевтический журнал*. 2002. № 2. 34-58.
74. Лэнгле А. Психотерапия – научный метод или духовная практика? *Московский Психотерапевтический Журнал*. 2003. №2. URL: <http://psylib.org.ua/books/lenge02/index.htm> (дата звернення: 24.04.2017).
75. Лэнгле А. Person. Экзистенциально-аналитическая теория личности. Москва : Генезис, 2005а. 160 с.
76. Лэнгле А. Жить аутентично: как несмотря ни на что стать самим собой? *Развитие личности*. 2005b. № 1. С. 127-148.

77. Лэнгле А. Жизнь наполненная смыслом. Логотерапия как средство оказания помощи в жизни. Москва : Генезис, 2006. 144 с.
78. Лэнгле А. Самость во плоти. Экзистенция и психосоматика. *Консультативная психология и психотерапия*. 2015. № 1. С. 7-69.
79. Лукашевич О.М. Самоздійснення дорослої людини: проблеми та перспективи психологічного консультування. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2011. № 10. С. 112-119.
80. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. Москва : Класс, 1998. 480 с.
81. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : ТОВ "КММ", 2006. 255 с.
82. Максименко С. Д. Життєвий шлях особистості як базова категорія генетичної психології. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «психологічні науки»*. Миколаїв, 2014. Вип. 2.12. № 103. С. 5-12.
83. Максименко С. Д., Максименко К. С. Теоретичні проблеми самоздійснення особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2009. Т 5. С. 3-13.
84. Малейчук Г. И. Олифиревич Н. И. Особенности терапевтической работы с нарциссической травмой. *Журнал практической психологии и психоанализа*. 2009. № 3. URL: <https://psyjournal.ru/articles/osobennosti-terapevticheskoy-raboty-s-narcissicheskoy-travmoy> (дата звернення: 18.12.2016).
85. Малютина Т. В. Психологические и психофизиологические особенности развития в юношеском (студенческом) возрасте. Омский научный вестник. Психологические и педагогические науки. 2014. № 2 (126). С. 129-133.
86. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 351 с.
87. Маслоу А. Психология бытия. Москва : «Рефл-бук». 1997. 304 с.
88. Мэй Р. Любовь и воля. Москва : Институт Общегуманитарных Исследований, 1969. 408 с.

89. Мэй Р. Проблемы тревоги. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2001. 432 с.
90. Мэй Р. Открытие Бытия. Москва : Институт Общегуманитарных Исследований, 2004. 224 с.
91. Ницше Ф. Воля к власти. Москва : Азбука, 2011. 448 с.
92. Ниязбаева Н. Н. Экзистенциально-антропологические аспекты образования: ценности и самоосуществление человека. *Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке*. 2018. Том 7. № 5А. С. 235-240.
93. Ниязбаева Н. Н. Экзистенциальные основания отчуждения личности в педагогическом взаимодействии. Мир науки, культуры, образования. 2010. № 5. С. 80-82.
94. Нуртаева М. М., Ташимова Ф. С. Психологические особенности нарциссических черт личности современной студенческой молодежи Алматы и ее поведения в социальных сетях. *Развитие технологий здоровьесбережения в современном обществе* : материалы докладов участников международного студ. науч. конк., г. Екатеринбург, 21 мая 2018 г. Екатеринбург, 2018. С. 93-99.
95. Омелашко Г. Д. Феноменологічний екзистенціалізм Ж.-П. Сартра як передумова створення концепції екзистенціальної психології. *Ноосфера і цивілізація*. 2007. Вип. 5. № 8. С. 33-38.
96. Омелашко Г. Д. Філософсько-антропологічні ідеї С. Кіркегора як підґрунтя розвитку гуманітарних наук. *Онтологія буття* : навч. посіб. Слов'янськ: СДПУ, 2007. С.34-44.
97. Омелашко Г. Д. Екзистенціальна психологія як феномен постекзистенціалістського мислення : автореф. дис. Омелашко Г. Д. канд. філос. наук : 09.00.05. Київ, 2008. 20 с.
98. Панченко С. М. Активізація самоздійснення особистості у контексті самоорганізації дорослої людини. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «психологічні науки»*. Миколаїв, 2011. Т. 2. № 7. С. 222-226.

99. Панченко С. М. Порівняльна характеристика способів самоздійснення дорослих. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України*. 2012. № 12. С. 614-624.
100. Перевозная Т. А. Нарушения механизмов саморегуляции у аномальных личностей в их взаимосвязи со структурно-динамическими характеристиками их ценностно-ориентационной сферы. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Психологія*. 2011. № 937, 45. С. 238-240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2011_937_45_54 (дата звернення: 23.04.2017).
101. Психоаналитические термины и понятия: Словарь / под ред. Борнесса Э. Мура и Бернарда Д. Фаина/ Перев, с англ. А.М. Боковинова, И.Б. Гриншпуна, А. Фильца. Москва : «Класс», 2000. 304 с.
102. Ранк О. Миф о рождении героя. Москва : «Рефл-бук». 1997. 252 с.
103. Рассказова Е. И. Психологические и поведенческие факторы ипохондрических расстройств. *Вестник Московского университета. Психология*. 2013. Сер. 14. № 3. С. 83-101.
104. Реан А. А. Психология личности. Санкт-Петербург : Питер, 2017. 286 с.
105. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию, становление человека. Москва : «Прогресс», 1994. 480с.
106. Росс Л., Нисбетт Р. Человек и ситуация. Москва : Аспект Пресс, 1999. 420 с.
107. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм. *Сумерки богов* / за ред. А. А. Яковлева. Москва : «Политиздат», 1989. С. 319-344.
108. Сартр Ж.-П. Шляхи свободи. Відстрочення. Київ : Юніверс, 2008. 448 с.
109. Сартр Ж.-П. Шляхи свободи. Смерть у душі. Київ : Юніверс, 2016. 312 с.
110. Селигман М. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни. Москва : «София», 2006. 370 с.

111. Созонов А. Е. Гедонистический и эвдемонистический подходы к проблеме психологического благополучия. *Вопросы психологи.* 2006. № 4. С. 105-110.
112. Соколова Е. Т. Нарциссизм как клинический и социокультурный феномен. *Вопросы психологии.* 2009. № 1. С. 67-80.
113. Соколов С. Е. К вопросу о взаимосвязи нарциссических проявлений личности и развитии ее самосознания. *Психология.* 2008. № 105. С. 205-212.
114. Соколов С. Е. Шамшикова О. А. Ценности и ценностные ориентации личности в диапазоне ее нарциссических проявлений. *Мир науки, культуры, образования.* 2009. № 2 (14). С. 226-231.
115. Соколов С. Е. Ценностные корреляты нарциссических проявлений личности: в пределах психической нормы : дис. Соколова С. Е. канд. псих. наук : 19.00.01. Хабаровск, 2009. 236 с.
116. Спирова Е. М. Феномен нарциссизма в психоанализе. *Теоретический журнал Credo New.* 2007. С. 12-14.
117. Ставицька С. О. Теоретичний аналіз проблеми механізмів розвитку духовної самосвідомості особистості в юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології.* 2014. Вип. 24. С. 630-645.
118. Сурдин Г.В. Потребность в самоутверждении как фактор развития личности. *Вестник ИрГТУ.* 2012. №2 (61). С. 282-288.
119. Татенко В. О. Філософсько-психологічні засади реформування освіти: суб'єктно-вчинковий підхід. *Психологічні науки: проблеми і здобутки.* 2012. № 3. С. 179-202.
120. Татенко В. О. Феномен соціалізації в контексті суб'єктно-вчинкового підходу. *Вісник НАПН України. Сер. педагогіка і психологія.* 2015. № 3. С. 44-52.
121. Татенко В. *Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія.* Київ : Міленіум, 2017. 184 с.

122. Терехова Л. Перспективи становлення екзистенційного підходу в прикладній психології. *Психологія і суспільство*. 2014. № 3. С. 30-36.
123. Тиллих П. Избранное. Москва : Юрист, 1995. С. 7-131. URL: <http://psylib.org.ua/books/tillp01/index.htm> (дата звернення: 18.07.2019).
124. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
125. Титаренко Т. М. Життєві завдання як практики самоконституювання особистості. *Соціальна психологія*. 2008. № 6. С. 3-11.
126. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека / за ред. Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіної. Київ : Марич, 2009. 76 с.
127. Титаренко Т. М. Постмодерна особистість у динаміці самоконструювання. *Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика*. 2010. Т. 2. № 6. С. 12-13.
128. Титаренко Т. М. Особистісне життєконструювання: складові процесу. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2012. № 3. С. 203-216.
129. Фесенко П. П. Осмысленность жизни и психологическое благополучие личности : автореферат дисс. канд.псих.наук : 19.00.01. Москва, 2005. С. 23-31.
130. Франкл В. Сказать жизни “Да!”: психолог в концлагере. Москва : Смысл, 2007. 173 с.
131. Франкл В. Человек в поисках смысла. Москва : «Прогресс», 1990. 368 с.
132. Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я». Москва : Азбука, 2016. 192 с.
133. Фрейд З. Введение в психоанализ. Москва : Азбука, 2017. 443 с.
134. Фрейд З. «Я» и «Оно». Москва : Азбука, 2019. 288 с.
135. Фрейд, З. О нарциссизме. *Очерки по психологии сексуальности*. Минск : Поппури, 2003. 480 с.
136. Фромм Е. Иметь или быть. Москва : АСТ, 2016. 320 с.
137. Фромм Е. Здоровое общество. Москва : АСТ, 2016. 528 с.
138. Фромм Е. Втеча від свободи. Харків : КСД, 2019. 288 с.

139. Хватова М. В. Самоотношение в структуре психологически здоровой личности. *Психолого-педагогический журнал Гаудеамус*. 2015. № 1 (25). С. 9-17.
140. Хензелер Х. Теория нарциссизма. *Энциклопедия глубинной психологии*. Москва, 1998. Т. 1. С.463-482
141. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Москва : Академический проект, 2009. 208 с.
142. Хорни К. новые пути в психоанализе. Москва : Академический проект, 2009. 239 с.
143. Черткова Ю. Д., Алексеева О.С., Фоминых А.Я. Взаимосвязь удовлетворенности жизнью, диспозиционных черт личности и Темной триады личностных свойств. *Психологические исследования*. 2016. Том 9. № 45. URL: <http://psystudy.ru/index.php/num/2016v9n45/1238-chertkova45.html> (дата звернення: 03.05.2018).
144. Чирков В.И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека. *Вопросы психологии*. 1996. №3. С.116-130.
145. Чиханцова О. Життєстійкість та її зв'язок із цінностями особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Том 42. № 1. С. 211-231.
146. Чумакова Е. В., Лукьянова С. П. Структура ответственности в контексте экзистенциального выбора личности. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Психология»*. 2009. С. 37-41.
147. Шамионов Р. М. Психология субъективного благополучия: к разработке интегративной концепции. *Мир психологии*. 2002. №2. С. 143-145.
148. Шамшикова О. А., Клепикова Н. М. К вопросу о верификации концепта «нарциссизм». *Психологическая диагностика*. 2006. №1. С. 39-71.
149. Шамшикова О. А. О некоторых аспектах аффективной и нарциссической регуляции, психической травмы и переживании пустоты. *Социокультурные проблемы современной молодежи* : материалы междунар научно-практ. конф., Новосибирск, 2006. С. 49–60.

150. Шамшикова О. А., Клепикова Н. М. Опросник «Нарциссические черты личности». *Психологический журнал*. 2010. Т. 31. № 2. С. 114 – 128.
151. Шварц-Салант Н. Нарциссизм и трансформация личности. Москва : «Класс», 2007. 296 с.
152. Шварц-Салант Н. Пограничная личность. Видение и исцеление : Москва. Когито-Центр, 2010. 368 с.
153. Шевеленкова Т.Д., Фесенко П.П. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования). *Психологическая диагностика*. 2005. № 3. С. 95-129.
154. Шумский В. Б., Уколова Е. М., Осин Е. Н., Лупандина Я. Д., Диагностика экзистенциальной исполненности: оригинальная русскоязычная версия теста экзистенциальных мотивации. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. 2016. Т. 13. № 4. С. 763–788.
155. Яворська-Ветрова І. В. Теоретичний аналіз проблеми самоствавлення: ціннісний аспект. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості*. 2012. № 18. С. 198-206.
156. Яворська-Ветрова І. В. Рефлексія як механізм становлення особистісної ефективності. *Збірник наукових праць: психологія*. 2015. С. 192-198.
157. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. Москва : «Класс», 1999. 576 с.
158. Ялом И. Вглядываясь в солнце. Жизнь без страха смерти. Москва : Практическая психотерапия, 2008. 384 с.
159. Ялом И. Дар психотерапии. Москва : Практическая психотерапия, 2009. 352 с.
160. Adams H.M, Luevano V.X., Peter K.J. Risky business: Willingness to be caught in an extra-pair relationship, relationship experience, and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*. 2014. № 66. P. 204–207.
161. Adamson J. Melville, Shame, and the Evil Eye: A Psychoanalytic Reading, 1997. New-York : SUNY Press. 348 p.

162. Ali F., Chamorro-Premuzic T. The dark side of love and life satisfaction: Associations with intimate relationships, psychopathy and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*. 2010a. Vol. 48. № 2. P. 228–233.
163. Ali F., Chamorro-Premuzic T. Investigating Theory of Mind deficits in nonclinical psychopathy and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*. 2010b, Vol. 49. № 3. P. 169-174.
164. Brook M., Kosson D.S. Impaired cognitive empathy in criminal psychopathy: Evidence from a laboratory measure of empathic accuracy. *Journal of Abnormal Psychology*. 2013. Vol. 122. № 1. P. 156–166.
165. Campbell W. K., Goodie A. S., Foster J.D. Narcissism, Confidence, and Risk Attitude. *Journal of Behavioral Decision Making*. 2004. № 17. P. 2-15.
166. Campbell W. K., Foster J. D. The narcissistic Self: Background, an extended agency model, and ongoing controversies / Sedikides C., Spencer S. J. *The Self*. New York, 2007. P.115-138.
167. Campbell W. K., Rudich E., Sedikides C. Narcissism, Self-esteem, and the positivity of Я-views: two portraits of Self-love. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2002. № 28, P. 358–368.
168. Campbell W.K., Bosson J.K., Goheen T.W. Lakey C.E., Kernis M.H. Do Narcissists Dislike Themselves "Deep Down Inside"? *Psychological Science*. 2007. Vol. 18. № 3. P. 227-229.
169. Campbell W.K., Campbell S.M. On the Self-regulatory dynamics created by the peculiar benefits and costs of narcissism: A contextual reinforcement model and examination of leadership. *Self and Identity*. 2009. Vol. 8. P. 214–232.
170. Campbell J., Schermer J.A., Villani V.C., Nguyen B., Vickers L., Vernon P.A. A Behavioral Genetic Study of the Dark Triad of Personality and Moral Development. *Twin Research and Human Genetics*, 2009, 12(2), P. 132–136.
171. Campbell W.K., Foster C.A. Narcissism and commitment in romantic relationships: An investment model analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2002. Vol. 28. № 4. P. 484–495.

172. Campbell W.K., Hoffman D.J., Campbell S.M., Marchisio G. Narcissism in organizational contexts. *Human Resource Management Review*. 2011. Vol. 21. № 4. P. 268–284.
173. Corry N., Merritt R. D., Mrug S., Pamp B. The factor structure of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*. 2008. № 90, P. 593-600.
174. Cortina M. The Greatness and Limitations of Erich Fromm’s Humanism. *Contemporary Psychoanalysis*. 2015. Vol. 51. № 3. P. 388-422.
175. Deneke F.-W., B. Hilgenstock. Das Narzissmusinventar. Bern: Hans Huber, 1989. 84 p.
176. Deneke F.-W., Hilgenstock B. Organisationsformen und Regulationsweisen des Selbstsystems. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychoanalyse*. 1988. № 34. P. 178-195.
177. Deneke, F.W. Die Regulation des Selbsterlebens bei Gesunden, psychosomatischen, psychoneurotischen und alkoholkranken Patientenein taxonomischer Forschungsansatz. *Psychotherapie, Psychosomatik und medizinische Psychologie*. 1994. № 44, P. 260-280.
178. Diener E., Sandvik E., Seidlitz L., Diener M. The relationship between income subjective well-being: Relative or absolute? *Social Indicators Research*. 1993. № 28, P. 195-223.
179. Diener E., Suh E., Lucas R., Smith H. Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*. 1999. Vol. 125, № 2. P.276-301.
180. Diener E.D., Oishi S., Lucas R.E. Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*. 2003. Vol. 54. P. 403–425.
181. Diener E., Diener C., Choi H., Oishi S. Revisiting “Most People Are Happy” — And discovering when they are not. *Perspectives on Psychological Science*. 2018. Vol. 13. № 2. P. 166-170.
182. Emmons R. A. Narcissism: Theory and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. № 52. P. 11-17.

183. Emmons R. A., Cheung C., Tehrani K. Assessing spirituality through personal goals: Implications for research on religion and subjective well-being. *Social Indicators Research*. 1988. № 45. P. 391-422.
184. Emmons R. A., Diener E. Personality correlates of subjective well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1985. № 11. P. 89-97.
185. Foster J.D., Campbell W.K. Individual differences in narcissism: Inflated Self-views across the lifespan and around the world. *Journal of Research in Personality*. 2003. Vol. 37. № 6. P. 469-486.
186. Frankl V. The unheard Cry for Meaning. New York : Simon and Schuster. 1978. P. 19-47. URL: <http://classes.bus.orEronstate.edu/ba465h/readings/Frankl/Frankl%201%20--%20The%20unheard%20cry.pdf> (дата звернення: 23.11.16).
187. Furnham A., The psychology of behavior at work: The individual in the organization. London : Psychology press, 2012. 722 p.
188. Furnham A., Steele H. Measuring locus of control: A critique of general, children's, health-and work-related locus of control questionnaires. *British journal of psychology*. 1993. Vol. 84. № 4, P. 443-479.
189. Furnham A., Cheng H. Lay theories of happiness. *Journal of Happiness Studies*. 2000. Vol. 1. № 2. P. 227-246.
190. Furnham A., Richards S. C., Paulhus D. L. The Dark Triad of personality: A 10-year review. *Social and Personality Compass*. 2013. № 7. P. 199-216.
191. Furnham A., Badmin N., Sneade I. Body image dissatisfaction: Gender differences in eating attitudes, Self-esteem, and reasons for exercise. *The Journal of psychology*. 2002. Vol. 136. № 6, P. 581-596.
192. Gecht J, Kessel R, Mainz V, Gauggel S, Drucke B, Scherer A, Forkmann T. Measuring decentering in Self-reports: psychometric properties of the Experiences Questionnaire in a German sample. *Psychotherapy Research*. 2014. Vol. 24. № 1. P. 67-79.
193. Gewirth A. Self-Fulfillment. Princeton : Princeton University Press, 1998. 246 p.

194. Horney K. *Self-Analysis*. New York : Norton, 1942. 309 p.
195. Huflejt-Lukasik M. *Ja I procesy samoregulacji: roznice miendzy zdrowiem a zaburzeniami psychicznymi*. Warszawa : Scholar, 2010. 322 p.
196. *International Dictionary of Psychotherapy* / ed. by Nardone G., Salvini A. 2019, London : Routledge. 610 p.
197. Jonason P.K., Li N.P., Buss D.M. The costs and benefits of the Dark Triad: Implications for mate poaching and mate retention tactics. *Personality and Individual Differences*. 2010. Vol. 48. № 4. P. 373–378.
198. Jonason P.K., Krause L. The emotional deficits associated with the Dark Triad traits: Cognitive empathy, affective empathy, and alexithymia. *Personality and Individual Differences*. 2013. Vol. 55. № 5. P. 532–537.
199. Jonason P. K., Foster J. D., Egorova M. S., Parshikova O., Csathó Á., Oshio A., Gouveia V. V. The dark triad traits from a life history perspective in six countries. *Frontiers in psychology*. 2017. Vol. 8. P. 14-76.
200. Kanter J. H. S. Sullivan and “Interpersonal Learning”. *Smith College Studies in Social Work*. 2015. Vol. 4. № 85. P. 409-420.
201. Katz T. F. A.D.L. Activities of Daily Living. *Journal of American Medical Association*. 1963. Vol. 185. P. 914-919.
202. Khan M. Academic Self-Efficacy, Coping, and Academic Performance in College. *International Journal of Undergraduate Research and Creative Activities*. 2013. Vol. 5. № 4. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/70ab/80001578866f28579247b0ed7d0ad4a85606.pdf?_ga=2.143699189.1789752054.1581768283-709964384.1581768283 (дата звернення: 19.04.19).
203. Klymenko M. Types of narcissistic Self-regulation in the context of personal fulfillment. *Journal of Education Culture and Society*. 2019. Vol. 2. P. 85-103.
204. Larsen R. J., Diener E., Emmons R. A. An evaluation of subjective well-being measures. *Social Indicators Research*. 1985. № 17. P. 1-17.
205. Längle A. The Art of Involving the Person. *European Psychotherapy*. 2003. Vol. 4. № 1. P. 47-58.

206. Längle A. The Search for Meaning in Life and the Existential Fundamental Motivations. *Existential Analysis*. 2005. Vol. 16. № 1. P. 2–14.
207. Längle A., Orgler C., Kundi M. The Existence Scale. A new approach to assess the ability to find personal meaning in life and to reach existential fulfilment. *European Psychotherapy*. 2003. № 4, P. 135-151.
208. Längle A. Emotionality: An existential-analytical understanding and practice. *Re-Constructing Emotional Spaces. From Experience to Regulation* / ed. by Trnka R., Balcar K., Kuska M. Prague : Psychosocial Press, 2011. P. 57-86.
209. Längle, A. From Viktor Frankl's Logotherapy to Existential Analytic psychotherapy. *European Psychotherapy*. 2014. № 12. P. 67-837.
210. Lewis H. B. Shame and guilt in neurosis. *Psychoanalytic Review*. 1971. Vol. 58. № 3. P. 419–438.
211. Loonstra B., Brouwers A., Tomic W. Conceptualization, construction and validation of the Existential Fulfillment Scale. *European Psychotherapy*. 2007. № 7. P. 5-17.
212. Maddi S. R. Hardiness: The courage to grow from stresses. *The Journal of Positive Psychology*. 2006. Vol. 1. P. 160-168.
213. Mahler M. S. Notes on the development of basic moods: the depressive affect. In *Drives, Affects, Behavior*. vol. 2 / ed. M. Schur. NY : International Universities Press, 1966. P. 161-169.
214. Mahler M. S. On the first three phases of the separation-individuation process. *International Journal of Psychoanalysis*. 1972. № 53. P. 333-338.
215. May R. *Man's Search for Himself*. New York : Bantam Doubleday Dell, 1953. 224 p.
216. Marmarosh C.L., Mann S. Patients' Self-object needs in psychodynamic psychotherapy: How they relate to client attachment, symptoms, and the therapy alliance. *Psychoanalytic Psychology*. 2014. Vol. 31. № 3. P. 297-313.
217. Morf C., Rhodewalt F. Unraveling the Paradoxes of Narcissism: A Dynamic Self-Regulatory Processing Mode. *Psychological Inquiry*. 2001a. № 12. P. 177-189.

218. Morf C. C., Rhodewalt F. Expanding the dynamic Self-regulatory model of narcissism. *Psychological Inquiry*. 2001b. № 12. P. 243–251.
219. Muller R. *New Genesis: Shaping a Global Spirituality*. New York : Bantam Doubleday Dell. 1982. 192 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/New_Genesis.html?id=EPwcAAAA_MAAJ&redir_esc=y (дата звернення: 18.05.19).
220. Overholser J.C. Group Psychotherapy and Existential Concerns: An Interview with Irvin Yalom. *Journal of Contemporary Psychotherapy*. 2005. Vol.35. № 2. P. 185-197. DOI: 10.1007/s10879-005-2699-7 (дата звернення: 25.05.19).
221. Pavot W., Diener E. Review of the Satisfaction with Life Scale. *Psychological Assessment*. 1993. Vol. 5. № 2. P. 164-172.
222. Paulhus D., Jones D.N. Introducing the Short Dark Triad (SD3): A Brief Measure of Dark Personality Traits. *Assessment*. 2013. Vol. 21. № 1. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1073191113514105> (дата звернення: 30.06.19).
223. Paulhus D., Williams K. The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism and psychopathy. *Journal of Research in Personality*. 2002. Vol. 36. № 6. P. 556-563.
224. Poythress N.G., Hall J.R. Psychopathy and impulsivity reconsidered. *Aggression and Violent Behavior*. 2011. Vol. 16 № 2. P. 120-134.
225. Raskin R., Hall C.S. A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*. 1979. Vol. 45. 590 p.
226. Raskin R., Hall C.S. The Narcissistic Personality Inventory: Alternate form reliability and further evidence of construct validity. *Journal of Personality Assessment*. 1981. Vol. 45. № 2. P. 159–162.
227. Raskin R., Terry H. A Principal-Components Analysis of the Narcissistic Personality Inventory and Further Evidence of Its Construct Validity. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1988. Vol. 54 № 5. P. 890-902.

228. Reker G. T., Wong, P. T. P. Personal meaning in life and psychosocial adaptation in the later years. *The human quest for meaning: Theories, research, and applications* / ed. by In P. T. P. Wong. New York, 2012. P. 433-456
229. Saltzman R. Heinz Kohut, and the Invention of Psychoanalytic Self Psychology. *Psychotherapy as Personal Confession* / ed. by Saltzman R. 1998. URL: <http://www.drrobert.com/PSYCHOTHERAPY%20AS%20PERSONAL%20CONFESSIO.html> (дата звернення: 8.05.17).
230. Schneider K. J., Längle A. The renewal of humanism in psychotherapy: A roundtable discussion. *Psychotherapy*. 2012a. Vol. 49. № 4. P. 427–429.
231. Schneider K. J., Längle, A. The renewal of humanism in psychotherapy: Summary and conclusion. *Psychotherapy*. 2012b. Vol. 49. № 4. P. 480–481.
232. Singer J. L. Psychoanalytic theory in the context of contemporary psychology: The Helen Block Lewis memorial address. *Psychoanalytic Psychology*. 1988. Vol. 5. № 2. P. 95–125.
233. Shepherd K.. A., Coifman K. G., Matt L. M., Fresco D. M., Development of a Self-distancing task and initial validation of responses. *Psychological Assessment*. 2016. Vol. 28. № 7. P. 841-855.
234. Shin D. C., Jonason D. M. Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. *Social Indicators Research*. 1978. Vol. 5. № 1. P. 475–492.
235. Sorotzkin B. The Pursuit of Perfection: Vice or Virtue in Judaism? *Journal of Psychology and Judaism*. 1999. Vol 23. P. 179–195.
236. Sullivan Harry S. The Interpersonal Theory of Psychiatry. New York : W.W. Norton & Company, 1953. P. 158–170. URL: <https://archive.org/details/interpersonalthe00sull/page/158> (дата звернення: 18.05.19) (дата звернення: 8.05.17).
237. Vasudha S., Prasad R. Narcissism, happiness and Self-actualization. *International Conference on Advances in Computing, Communications and Informatics*. Amrita, 2017. P. 2349-2358. URL: <https://www.amrita.edu/sites/default/files/narcissism-happiness-and-Я-actualization.pdf> (дата звернення: 21.06.2018).

238. Williams K., Paulhus D. Comparing the Validity of Oblique Versus Orthogonal Factors of Subclinical Psychopathy : poster presented at the 6th annual meeting of the Society for Personality and Social Psychology (New Orleans, LA, January 2005), New Orleans, 2005.
239. Wong P. T. P. Logotherapy. *Encyclopedia of psychotherapy* / ed. by G. Zimmer. New York : Academic Press, 2002. P. 107-113.
240. Wong P. T. P. Meaning-seeking, self-transcendence, and well-being. *Logotherapy and existential analysis: Proceedings of the Viktor Frankl Institute Cham*, 2016. Vol. 1. P. 311-322.
241. Wong, P. T. P. Self-transcendence: A paradoxical way to become your best. *International Journal of Existential Psychology and Psychotherapy*. 2016. № 6 (1). URL: [http://www.drpaulwong.com/wp-content/uploads/2016/03/Я-Transcendence A-Paradoxical-Way-to-Become-Your-Best-2016-Aug-15.pdf](http://www.drpaulwong.com/wp-content/uploads/2016/03/Я-Transcendence-A-Paradoxical-Way-to-Become-Your-Best-2016-Aug-15.pdf) (дата звернення: 10.02.19).
242. Wong, P. T. P. The varieties of self-transcendence: The good and the bad. *Positive Living Newsletter*. 2017. URL: www.drpaulwong.com/inpm-presidents-report-january-2017 (дата звернення: 11.02.19).
243. Żemojtel-Piotrowska M., Piotrowski J., Ciecuch J., Calogero R., Van Hiel A., Argentero P., Baltatescu S., Baran T., Bardhwaj G., Bukowski M., Chargazia M., Clinton A., Halik M. H., Ilisko D., Khachatryan N., Klicperova-Baker M., Kostal J., Kovacs M., Letovancova E., Liik K., Marganski A., Michałowski J., Nord I., Paspalanova E., Perez de Leon P., Techera J., Rojas M., Różycka-Tran J., Sawicka A., Seibt B., Semkiv I., Tiliouine H., Ha Khanh T. T., van den Bos K., Wills-Herrera E. Measurement of Psychological Entitlement in 28 Countries. *European Journal of Psychological Assessment*. 2017. Vol. 33. P. 207-217.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета дослідження

Просимо Вас взяти участь у дослідженні, що проводиться кафедрою психології ЛНУ ім. Івана Франка. Дайте, будь ласка, відповіді на запитання згідно з інструкціями. Дослідження є анонімним, результати – конфіденційними.

Вік _____ Стать _____

Освіта _____ Спеціалізація _____

Місце навчання, курс _____

Місце роботи _____

Профіль діяльності, посада _____

Сімейний стан (виберіть, будь ласка, з перелічених):

а) одружений (а)	а) зустрічаюсь
б) розлучений (а)	б) живемо разом
	в) не маю пари

Додаток А.1
Тест оцінки нарцисизму «Self» (Ф. Денеке та Б. Хільгеншток)
IFSS

Інструкція. Оцініть як Вас характеризують твердження за таким принципом:

1	2	3	4	5
Абсолютно НЕ вірно	Швидше НЕ вірно	Частково вірно, а частково ні	Переважно вірно	Абсолютно вірно

1. Мені іноді дуже страшно, що можу важко захворіти.	
2. Часто мені хочеться нескінченного спокою, миру й нічого крім цього.	
3. У хороших стосунках близькі люди поділяють горе і радість один одного.	
4. Мені сподобалося б по-справжньому опинитися в центрі загальної уваги.	
5. При дійсно хороших стосунках із близькою людиною думка про те, що вона тебе може тебе покинути – нестерпна.	
6. Іноді мені дуже хочеться отримати допомогу людини, яка може все, чого не можу я.	
7. Я б охоче подружився (лася) з якою-небудь відомою людиною.	
8. Бути невдахою – надзвичайно соромно.	
9 Іноді нестерпно відчувати свою нікчемність.	
10. За природою своєю я – відлюдник.	
11. Іноді мене непокоїть невизначене відчуття, що з моїм тілом щось не так.	
12. У мене часто лише одне сильне бажання - зануритись в довгий і глибокий сон.	
13. Я намагаюся впоратися з усіма труднощами спочатку сам (а).	
14. Іноді мене охоплює жакликий страх, з яким я не можу впоратися.	
15. Іноді все видається мені в такому похмурому світлі, що мене охоплює жаклива паніка.	
16. Марно надіятися отримати справжню допомогу від когось, адже кожен насправді самотній і відповідає лише за себе.	
17. У мене не виходить зробити так, щоб моє тіло мені подобалося.	
18. Мені подобається, коли за мною доглядають.	
19. Іноколи мені здається, що я насправді не існую.	
20. Скупчення людей мене скоріше відлякують.	
21. У якому б відчаї я не був (а) – завжди залишається іскра надії.	
22. Я не люблю, коли мені допомагають. Я намагаюся впоратись сам(а) до тих пір, поки це все-таки вдасться.	
23. Часто я відчуваю щось схоже до відрази, коли торкаюся до себе.	
24. Іноді мені хотілося б просто пливати за течією.	
25. Якщо б добре підготуватися - я би досяг(ла) будь-якої мети.	
26. Люди повинні бути щасливими.	
27. Я часто відчуваю себе картковим будиночком, який ось-ось може розсипатися.	
28. Все розпочате я доводжу до кінця.	

29. Моя самооцінка сильно підвищується, коли я відчуваю, що подобаюсь іншим.	
30. Сумлінність і старанність виправдані скрізь, та в наш час це недостатньо враховують.	
31. Я уважно спостерігаю за своїм організмом, аби завчасно передбачити можливу хворобу.	
32. У наш час люди, які найменше роблять, отримують найбільшу похвалу.	
33. Мене просто тягне до людей, у яких є щось особливе.	
34. Іноді просто жахливо, як сильно я можу на себе розсердитись.	
35. Колективні заходи часто розчаровують мене.	
36. Навіть у критичній ситуації я, десь глибоко, маю впевненість, що вихід є.	
37. Іноді я сприймаю себе якимось чужим (ою).	
38. Найкраще для мене було б не бачити і не відчувати своє тіло.	
39. Бувають години, коли я думаю, що можу перевернути світ, іноді навпаки – що нічого більше не вдається.	
40. Добре б уміти літати як птах і залишити на землі все, що мучить і тривожить.	
41. Іноді я відчуваю себе нікчемою.	
42. Я часто почуваю себе ніби паралізованим (ою) станом внутрішньої порожнечі, який важко описати.	
43. Почуття власного безсилля у мене іноді нестерпно велике.	
44. Якщо я хочу здобути чийсь прихильність – мені це майже завжди вдається.	
45. Іноді я буквально добиваюся доказів любові.	
46. У людей в наш час немає ідеалів, що могли б надати сенс їхньому життю.	
47. Я думаю, в мені ще дремає невикористаний талант.	
48. Я часто тягнуся до людини, яка могла б окрилити мене своїми ідеями та планами.	
49. Я уникаю святкувань, бо відчуваю себе стороннім (ою) і чужим (ою).	
50. Мені здається, що мій природній шарм діє на інших привабливо.	
51. «Я можу бути цілком задоволений (а) собою» - ця думка допомагала мені долати кризові моменти.	
52. Іноді я довго не можу зробити щось путнє, бо ніяк не можу налаштуватися.	
53. Я іноді видаюся собі огидним (ою) і нестерпним (ою).	
54. Я міг(ла) б годинами лежати на лузі або пляжі й дивитися на хмари.	
55. Коли я дивлюся на себе в дзеркало, у мене іноді виникає відчуття, що це насправді не я.	
56. Часто я не можу знайти ціль, заради якої варто було б жити.	
57. Спокусливо уявити себе на сцені у світлі рампи.	
58. Ми живемо в час, коли слово «мораль» нічого вже не означає.	
59. Я думаю, що кожній людині потрібен якийсь внутрішній орієнтир, за яким вона могла б вибудовувала своє життя.	

60. У мене відразу підвищується настрій, коли поряд людина, якою я захоплююся.	
61. Мене не можна любити, бо я не привабливий(а).	
62. Мені важко знайти контакт з іншими людьми.	
63. Коли мені погано, я завжди відчуваю в собі останні сили.	
64. Хороші відносини з близькою людиною проявляються в тому, що все разом обговорюється і спільно виконується.	
65. Потай я відчуваю свою перевагу над більшістю людей.	
66. Я можу сильно розлютитися, якщо мене несправедливо критикують.	
67. Іноді я здаюся нікому і собі непотрібним (ою).	
68. Було б чудово, якби тебе (як дитину) хвалили за кожен крок.	
69. Іноді мені здається, що все навколо нереальне.	
70. Іноді моє тіло здається мені таким негарним! Хочу заховати його від оточуючих.	
71. Люди, які мене критикують, повинні спочатку на себе озирнутися.	
72. Якщо навіть я сам (а) неохоче торкаюся до себе, то як відштовхуюче я дію на оточуючих!	
73. Я належу до людей недовірливих й обережних.	
74. Я очікую від себе найвищих досягнень.	
75. Я часто відчуваю справжню огиду дивлячись на себе в дзеркало.	
76. Мені соромно, коли інші помічають, що я чогось не можу.	
77. У якому б скрутному становищі я не був (а), я до кінця не залишаю надію на краще.	
78. Мені жахливо неприємно, якщо в розмові я кажу якусь дурницю.	
79. Я турбуюсь через свої тілесні недуги.	
80. Оточуючі здивувалися б, якби дізнались про усі мої здібності.	
81. Іноді я опиняюся в повній розгубленості від тривоги і занепокоєння.	
82. Якщо інші кидають якусь справу, у мене вистачає мужності продовжувати її далі.	
83. Я міг (ла) би зважитися на багато більше, якби не боявся (лася), що моє здоров'я цього не витримає.	
84. Мені подобається трішки покрасуватися перед оточуючими.	
85. Я думаю, що інші заздрять моїй зовнішності.	
86. Я висуваю до себе високі моральні вимоги, багато хто не такий суворий до себе.	
87. Я часто почуваю себе самотнім (ою) й тоді, коли перебуваю в товаристві інших людей.	
88. Деякі плани руйнувались від того, що я раптово захворів (а) і не міг (ла) взагалі нічого робити.	
89. Я охоче слідую прикладу іншої людини, за умови якщо її дійсно поважаю.	
90. Молодь, яка шукає справжні приклади для наслідування, буде гірко розчарована.	

91. Саме тоді, коли мені все здається безвихідним, я помічаю, що в мені ще є сильна воля виживання.	
92. Я не відразу починаю відчувати довіру до людини.	
93. Кожне нове завдання для мене – виклик, який я повинен (а) прийняти, щоб проявити себе найкращим чином.	
94. Мені не подобається моє тіло.	
95. Я думаю, що ядро моєї особистості не можна зруйнувати.	
96. Я внутрішньо закипаю, якщо не отримую визнання, якого заслуговую.	
97. Іноді – коли я слухаю музику, читаю або мрію – мені вдається цілком відволіктися від <i>реального</i> настрою.	
98. Я часто не можу показати, на що я здатний (а), бо моє здоров'я не достатньо хороше.	
99. Як би сильно іноді не похитнулася моя віра в себе, та зовсім вона мене ніколи не покидає.	
100. Я схильний (а) перебирати на себе чийсь роботу.	
101. Іноді я знаходжу все таким безвихідним, що хочу покінчити з собою.	
102. Я часто ловлю себе на тому, що думаю про помсту, якщо мене хтось принизив.	
103. Я більше інших схильний (а) до того, щоб мріяти та фантазувати.	
104. Якщо мені людина дуже подобається, я ні в чому не можу їй перечити.	
105. Іноді я буваю так безмірно роздратований (а), що боюся втратити контроль над собою.	
106. Я – людина, яка завжди бачить перед собою мету, до якої прагне.	
107. Одне слово похвали і я, буквально, розквітаю.	
108. Хороші відносини з коханою людиною особливо цінуюєш, якщо в інших сферах життя переживаєш лиш розчарування.	
109. Кожного певним чином тягне до ідеальної людини, яку можна поважати.	
110. Часто я почуваю себе невпевнено, оскільки просто занадто мало можу і знаю.	
111. У мене є сильне небажання говорити про свої почуття.	
112. Я повністю втрачаю впевненість, якщо загальна увага в групі раптом звертається на мене.	
113. Мені моє тіло здається, почасти, огидним і відштовхуючим.	
114. Привабливі люди викликають у мені невпевненість.	
115. В цілому, я зневажаю себе через фізичні вади, які у себе знаходжу.	
116. Іноді мені хочеться надавати собі ляпасів за те, як безглуздо я виглядаю.	
117. Я очікую від близької мені людини безумовної вірності.	
118. Мій настрій може раптово з однієї крайності перейти в іншу.	
119. У мене є принципи, і навіть, якщо інші б з них насміхались – не зміню їх.	
120. Іноді людина, яка мені нашкодила, розбурхувала в мені таку скажену лють, що я готовий (а) був (ла) вбити її.	

121. Мені подобаються люди, які можуть повести інших за собою.	
122. У мене є принципи, згідно з якими живу.	
123. Іншим людям непросто близько зійтися зі мною.	
124. Якщо мені щось не вдається, я схильний (а) відразу засумніватися у своїх здібностях і талантах.	
125. Я з тих людей, які вміють добре працювати і яким це подобається.	
126. Іноді я не знаю, що робити далі, але щось в мені додає мені мужності.	
127. Іноді моє тіло раптом здається мені чужим і таким, що мені не належить.	
128. Мені подобається, коли мене заколисують м'якими і рівномірними рухами.	
129. Бувають години, коли я відмежовуюсь від всього і можу сидіти просто так.	
130. Мої думки і почуття змінюються стрибками.	
131. Я – людина, якій дуже потрібне прийняття оточуючими.	
132. Люди, що випромінюють надійність і силу, можуть мене сильно стимулювати.	
133. Мені може стати з біса не по собі, якщо я не отримую те, що дуже хочу мати.	
134. Я страшенно серджуся, якщо хтось псує те, що для мене важливо.	
135. Любов до себе у мене до тепер вистояла від всіх потрясінь.	
136. Найнадійнішу опору в житті людина знаходить, якщо має когось, хто близький їй.	
137. Мені важко віддати комусь завдання, з яким я сам (а) міг (ла) би впоратися.	
138. Мені часто хочеться лежати на сонці й насолоджуватися його теплом.	
139. Мене страшенно злить, коли мені намагаються нав'язати завдання, яке свідомо нижче мого рівня.	
140. Іноді я шаленію від люті через те, що нічого більше не можу гарантувати.	
141. Іноді мені здається, що у мене майже манія – подібатися оточуючим.	
142. Людей варто остерігатися, бо вони можуть бути небезпечними.	
143. Мені шкода людей, у яких немає власних переконань.	
144. Часто людина розчаровується лише тому, що занадто довіряє іншим.	
145. Якщо мене хтось ганьбить перед іншими, я думаю: «Я тобі за це коли-небудь помщуся!» .	
146. У відносинах з людиною, яка для тебе дійсно щось значить, треба по можливості уникати непотрібних сварок.	
147. Ніколи не показуй власних слабкостей, тому що інші обов'язково почнуть цим користуватися.	
148. Я готовий (а) провалитися від сорому крізь землю, якщо помічаю, що хтось бачить мене наскрізь.	
149. Я часто почуваю себе як скло, яке може розбитися від щонайменшого доторку.	

150. Багато людей просто не варті того, щоб прагнути їх прихильності.	
151. Якщо якась справа не вдається, я готовий (а) просто луснути від люті.	
152. Мене зачаровують люди, які можуть блискуче подати себе.	
153. Я схильний (а) до того, щоб у роботі з іншими людьми брати керівництво на себе.	
154. Мені стає нудно з людиною, яку пізнаю краще.	
155. Я думаю, що іншим я здаюся холодним (ою) і неприступним (ою).	
156. На щастя я не належу до «маленьких гвинтиків» суспільства.	
157. Мене непокоїть те, що сьогодні говорять про багато нових захворювань.	
158. Я б упорався (лася) з більшістю труднощів, якби моє здоров'я було в порядку.	
159. Бувають моменти, коли навколишню дійсність я сприймаю ніби через скло.	
160. Більшість людей є маловартісними. Мій досвід навчив мене, що більшість людей нічого неварті.	
161. Бувають моменти, коли я по-справжньому пишаюся собою.	
162. Любов іншої людини може додати мені дуже багато сил.	
163. Ці кляті хвороби! Якби у мене їх не було, я б впорався (лася) майже з усіма своїми проблемами	

Додаток А.2
Шкала Екзистенції (А. Ленгле та К. Орглер)
ESK

Інструкція. Оцініть, будь ласка, за допомогою шкали, наскільки наведене твердження підходить Вам, не звертаючи уваги на невеликі ситуативні відхилення:
1 - Абсолютно НЕ вірно; 2 - НЕ вірно з невеликими обмеженнями; 3- Швидше НЕ вірно; 4 - Швидше вірно; 5 - Вірно з невеликими обмеженнями; 6 - Абсолютно вірно.

1. Часто я кидаю навіть важливу діяльність, якщо зусилля для її виконанні стають надто неприємними.	
2. Навіть, якщо я зробив (а) багато, я не задоволений (а), бо відчуваю, що не зробив (а) щось важливе.	
3. Для мене щось має значення лише тоді, коли це відповідає моєму бажанню.	
4. У моєму житті немає нічого цінного.	
5. Найбільше мені подобається займатися самим собою – турботами, бажаннями, мріями, страхами.	
6. Зазвичай я буваю неуважний (а).	
7. Навіть якщо я доклав (а) зусиль, я не задоволений (а), тому що відчуваю, що не зробив (а) того, що мало б бути важливим.	
8. Я завжди орієнтуюся на очікування інших і дію згідно з цим.	
9. Мені властиво відкладати неприємні рішення в «довгий ящик».	
10. Мене легко відволікти, навіть якщо я зайнятий (а) тим, що мені подобається.	
11. У моєму житті немає нічого такого, чому я б хотів (а) себе присвятити.	

12. Я часто не розумію, чому я маю робити те, що роблю у своєму житті.	
13. Я думаю, що життя, яке я веду – нікчемне.	
14. Мені важко розуміти сенс речей.	
15. Я вмю поводитись з собою як із найкращим другом.	
16. Я занадто мало часу приділяю тому, що є по-справжньому важливим.	
17. У мене відразу ніколи не буває ясності з приводу того, що я можу зробити в певній ситуації.	
18. Я багато роблю тільки тому, що я повинен (а) це робити, не тому, що я хочу.	
19. Якщо виникають проблеми, я легко втрачаю голову.	
20. Я часто роблю те, що можна з таким же успіхом зробити і пізніше.	
21. Мені кожного разу цікаво, що принесе новий день.	
22. У більшості випадків, почавши діяти, я розумію, які наслідки принесе моє рішення.	
23. Якщо я мушу прийняти рішення, то я не можу покластися на свої відчуття.	
24. Невпевненість в результаті справи утримує мене від її виконання, навіть якщо хочу її зробити всією душею.	
25. Ніколи точно не знаю, за що я відповідаю.	
26. Я відчуваю себе внутрішньо вільним (ою).	
27. Через те, що життя не дало здійснитися моїм бажанням, я відчуваю себе обділеним (ой).	
28. Коли я бачу, що у мене немає вибору – я відчуваю полегшення.	
29. Є ситуації, в яких я себе відчуваю зовсім безпорадним (ою).	
30. Я роблю багато такого, у чому по-справжньому не розуміюсь.	
31. Зазвичай я не знаю, що в ситуації є важливим.	
32. Виконання власних бажань є для мене на першому місці.	
33. Мені важко перейнятися почуттями інших.	
34. Було б краще, якби мене не було.	
35. Багато що з того, з чим я себе пов'язую, чуже мені.	
36. Мені подобається формувати власну думку.	
37. Я відчуваю, що розривався, тому що одночасно роблю багато речей.	
38. Мені не вистачає сил, щоб довести до кінця навіть найважливіші речі.	
39. Я роблю багато «просто так», особливо не замислюючись.	
40. Ситуація для мене лише тоді є цікавою, коли вона відповідає моїм бажанням.	
41. Коли я хворію, то не знаю, що робити з цим часом.	
42. Я рідко бачу, що у мене є різні можливості для дії в ситуації.	
43. Я бачу, що навколишній світ є одноманітним.	
44. Питання, чи хочу я щось зробити, рідко постає переді мною, тому що найчастіше є те, що я повинен (а) робити.	
45. У моєму житті немає нічого справді хорошого, у всього є «за і проти».	
46. Моя внутрішня несвобода і залежність завдають мені багато клопоту.	

Додаток А.3
Опитувальник «Задоволеність життям» (Е. Дінер)
SWLS

Інструкція. Оцініть наскільки Ви погоджуєтесь з кожним твердженням за шкалою: 1 - зовсім не погоджуюсь; 2 - не погоджуюсь; 3 - більше не погоджуюсь, ніж погоджуюсь; 4 - ні те, ні інше; 5 - частково погоджуюсь; 6 – погоджуюсь; 7 – повністю погоджуюсь.

1. У більшості випадків моє життя близьке до мого ідеалу.	1	2	3	4	5	6	7
2. Умови мого життя прекрасні.	1	2	3	4	5	6	7
3. Я задоволений (а) своїм життям.	1	2	3	4	5	6	7
4. До цього часу, в основному, я отримував (а) все чого хотів (а) у житті.	1	2	3	4	5	6	7
5. Якби я міг (а) прожити життя знову, я б не змінив (а) у ньому практично нічого.	1	2	3	4	5	6	7

Додаток А.4
Опитувальник «Темна тріада» (Д. Полхус, К. Вільямс)
D3-Short

Інструкція. Будь ласка, вкажіть, якою мірою наступні твердження Вас описують. Використовуйте шкалу відповідей: 1 – абсолютно невірно; 2 – невірно; 3 – щось середнє; 4 – вірно; 5 – абсолютно вірно.

1. Не розумно розповідати свої секрети.	
2. Чесно кажучи, люди не будуть працювати, якщо їх не змушувати.	
3. Потрібно мати «впливових» людей на своєму боці.	
4. Потрібно уникати відвертих конфліктів з людьми, оскільки ці люди можуть бути корисними в майбутньому.	
5. Доцільно відстежувати інформацію, яку можна використати в своїх цілях пізніше.	
6. Бути прихильним до людей можна тільки тоді, коли Ви самі цього хочете.	
7. Є речі, які варто приховувати від інших.	
8. Треба переконуватися чи мої плани вигідні саме мені, чи іншим.	
9. Більшістю людей можна маніпулювати.	
10. Люди вважають мене справжнім лідером.	
11. Я ненавиджу бути в центрі уваги.	
12. Різні групові активності є нудними без мене.	
13. Я знаю, що особливий (а), бо всі мені про це кажуть.	
14. Мені подобається приятелювати з «важливими» людьми.	
15. Я дуже ніяковію, коли хтось робить мені комплімент.	
16. Мене порівнювали з відомими людьми.	
17. Я посередня звичайна людина.	
18. Я наполягаю, щоб мене поважали, бо заслуговую на це.	
19. Я люблю мститися авторитетним особам.	
20. Я уникаю небезпечних ситуацій.	

21.Відплата (у стосунках, роботі) повинна бути негайною та злісною.	
22.Люди вважають, що я не вмю керувати собою.	
23.Я можу бути нещирим(ою) з іншими людьми.	
24.Люди, які пробують конфліктувати зі мною завжди про це шкодують.	
25.В мене ніколи не було проблем з законом.	
26.Я люблю зачіпати невдах.	
27.Я готовий (а) сказати будь-що, аби отримати те, що хочу.	

Додаток А.5

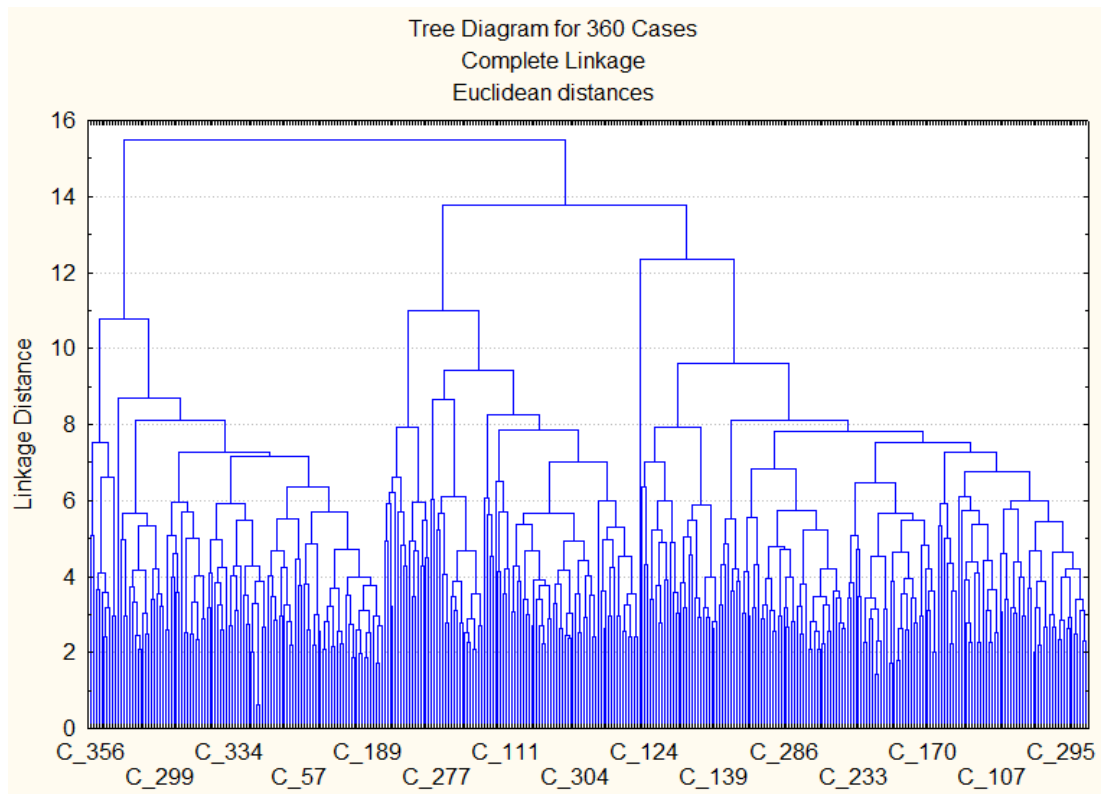
Методика діагностики рівня задоволеності основних потреб (Кулакова Т. Н., Штриков А. Б.).

ІІІМ

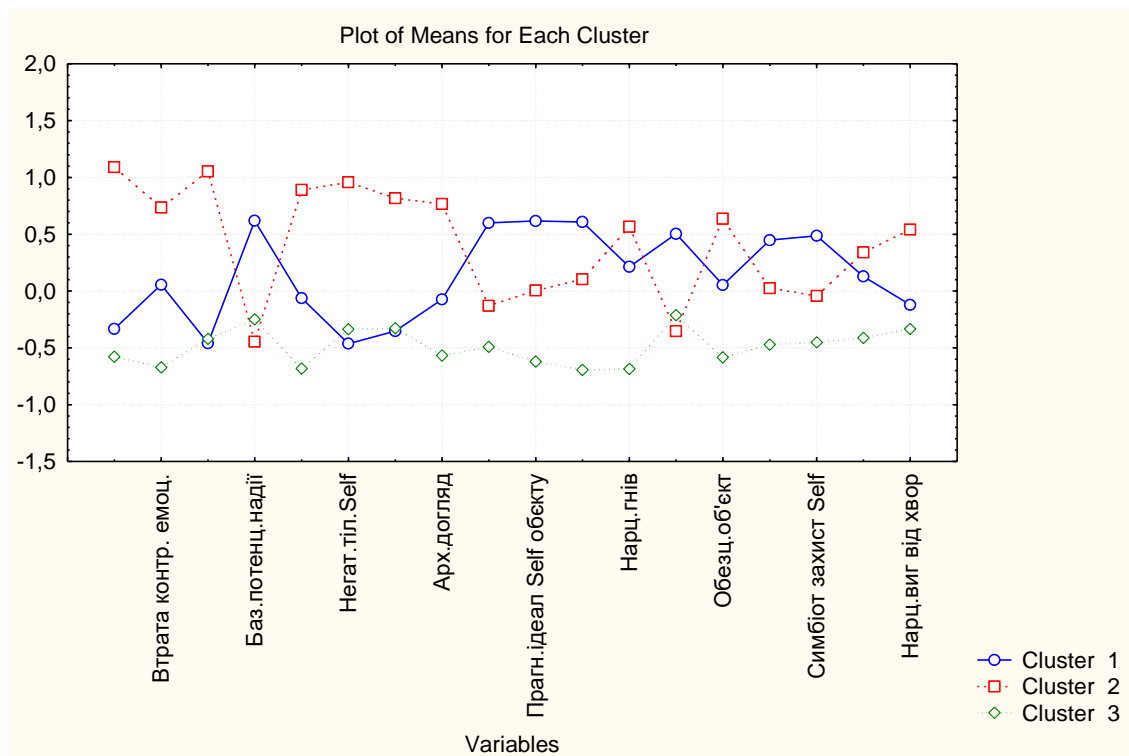
Інструкція. Оцініть твердження за принципом: 1 - Абсолютно НЕ вірно; 2 - В деякій мірі вірно; 3 - Частково вірно; 4 – Вірно; 5 - Абсолютно вірно

1. Потенційно спокійна робота (навчання) – найголовніше для мене.	
2. Мені краще працювати самостійно.	
3. Висока зарплата – це найголовніша ознака цінності працівника.	
4. Найважливіше в житті – знайти те, що зробить щасливим.	
5. Безпека – найважливіше для мене.	
6. Мої друзі – це важливіше за будь-що в моєму житті.	
7. Більшість людей думають, що вони кращі, ніж є насправді.	
8. Я хочу мати роботу, яка дозволила б мені навчитися новому і розвивати мої навички.	
9. Регулярний дохід – це найголовніше.	
10.Краще уникнути дуже близьких відносин із колегами по роботі (навчанні).	
11.Моя самооцінка важливіша для мене, ніж чиясь думка.	
12.Погоня за мрією – марна трата часу.	
13.Хороша робота повинна передбачати гідний план виходу на пенсію.	
14.Віддаю перевагу праці, яка передбачає спілкування з іншими людьми.	
15.Я злюся, коли хтось привласнює собі роботу, зроблену мною.	
16. Йти все далі, з'ясувати власні можливості – ось те, що мене мотивує.	
17.Найважливіший аспект у будь-якій роботі – хороше страхування здоров'я.	
18.Для мене дуже важливо, бути частиною згуртованої групи.	
19.Мої досягнення дають мені право поважати себе.	
20.Я відчуваю себе краще, коли роблю те, що вмю, ніж коли намагаюся виконувати щось нове.	

Додаток Б
Профілі нарцисичної саморегуляції
Графік Б.1. Дерево кластеризації

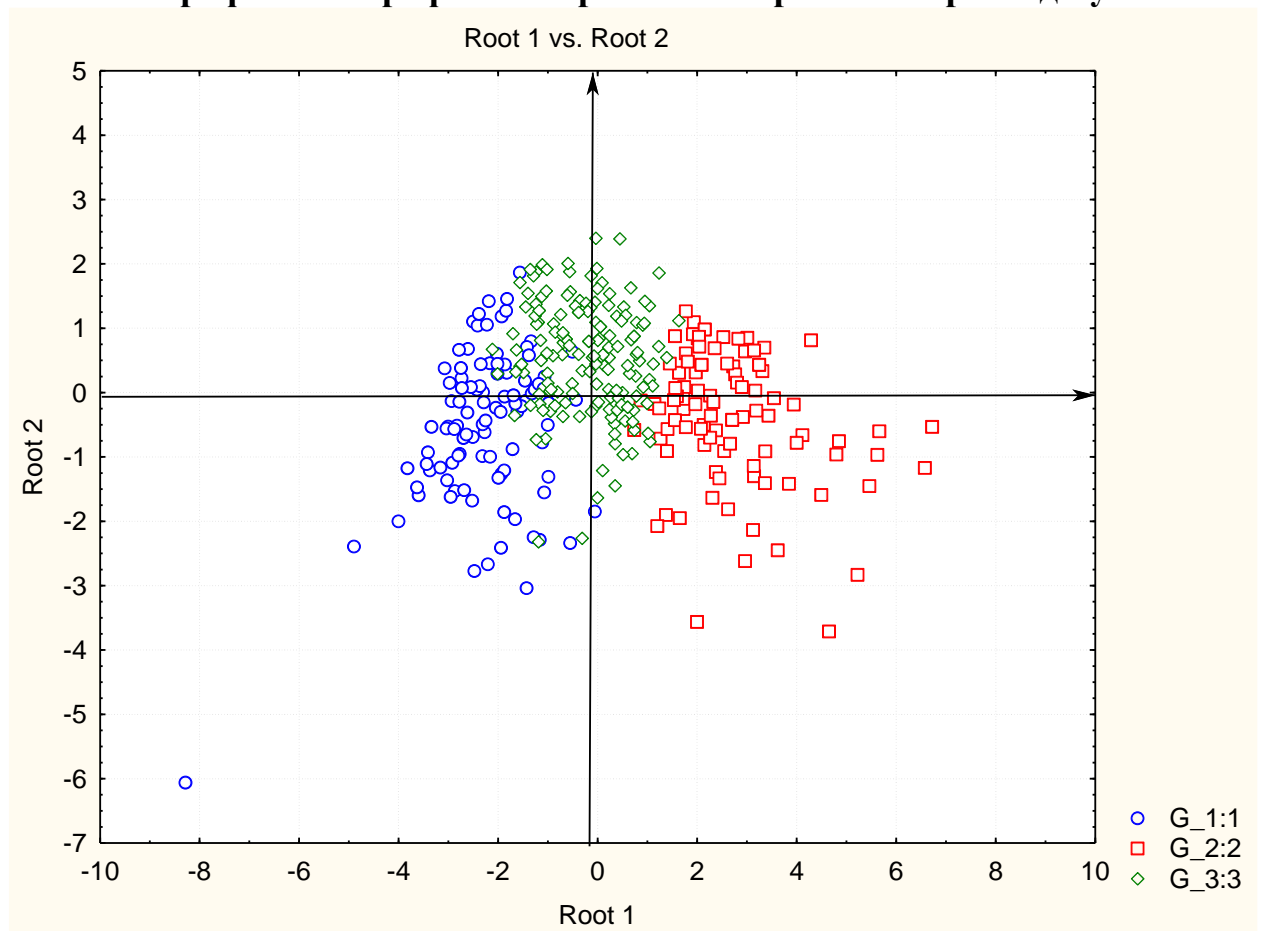
Графік Б.2. Виокремлені профілі нарцисичної саморегуляції

Таблиця Б.3. Доцільність класифікації (дискримінантний аналіз)

Classification Matrix (Phd data.sta)				
Rows: Observed classifications				
Columns: Predicted classifications				
Group	Percent Correct	G_1:1 p=,28611	G_2:2 p=,26944	G_3:3 p=,44444
G_1:1	80,58253	83	0	20
G_2:2	92,78351	0	90	7
G_3:3	94,37500	9	0	151
Total	90,00000	92	90	178

Графік Б.4. Графічне зображення коректності розподілу

Таблиця Б.5. Середні значення показників нарцисичної саморегуляції у різних кластерах

Variable	Cluster No. 1	Cluster No. 2	Cluster No. 3	Cluster No. 4
Нарцисизм	12,23529	11,71154	26,74074	43,95238
Self-index	24,30941	18,72404	19,93704	18,84444
Безсил. Self	46,47059	32,81731	28,37963	22,61905
Втрата контр. емоц.	18,82353	14,25961	15,00000	11,79365
Деперсон./ дереал.	16,85882	12,41346	9,32407	8,53968
Баз. потенц. надії	34,38824	33,27885	39,33333	35,66667
Незначн. Self	34,72941	28,13461	27,27778	21,09524
Негат. тіл. Self	23,37647	18,17308	12,92593	12,79365
Соц. ізоляція	33,25882	26,81731	24,24074	20,93651
Арх. догляд	33,41177	27,93269	27,80556	23,76191
Гранд. Self	33,51765	31,12500	35,30556	32,38095
Прагн. до ідеал. Self-об'єкту	37,35294	33,84615	38,89815	33,04762
Прагн. похвали	32,41177	28,49039	32,66667	26,28572
Нарц. гнів	34,40000	27,76923	29,48148	23,52381
Ідеал. самодостат.	35,14118	32,53846	37,63889	36,38095
Обезц. об'єкт	36,65882	31,12500	32,86111	29,80952
Ідеал. цінностей	26,77647	23,37500	26,74074	24,15873
Симбіот. захист Self	40,70588	38,25962	42,15741	38,15873
Іпох. зах. від тривоги	15,42353	13,91346	13,88889	11,17460
Нарц. виг. від хвороби	13,55294	11,78846	10,25926	8,53968

Додаток В
Кореляційна структура
Таблиця В.1. Загальна кореляційна структура

All Groups											
Correlations (Phd data Bab.sta)											
Marked correlations are significant at $p < ,05000$											
N=360 (Casewise deletion of missing data)											
Variable	Вік	Стать	Нарц.	Self-index	Безсил. Self	Втрата контр. емоц.	Деперсон.	Баз. потенц. на дії	Незначн. Self	Негат. тіл. Self	Соц. ізол
Вік	1,00	-0,24	-0,08	0,03	0,11	0,01	0,05	0,10	0,06	0,03	0,11
Стать	-0,24	1,00	0,00	-0,09	-0,11	-0,07	0,08	-0,03	-0,03	0,01	-0,03
Нарц.	-0,08	0,00	1,00	-0,06	-0,54	-0,36	-0,43	0,21	-0,50	-0,40	-0,43
Self-index	0,03	-0,09	-0,06	1,00	0,66	0,55	0,50	-0,13	0,57	0,47	0,43
Безсил. Self	0,11	-0,11	-0,54	0,66	1,00	0,57	0,68	-0,24	0,63	0,62	0,59
Втрата контр. емоц.	0,01	-0,07	-0,36	0,55	0,57	1,00	0,39	0,06	0,48	0,27	0,36
Деперсон.	0,05	0,08	-0,43	0,50	0,68	0,39	1,00	-0,18	0,45	0,66	0,47
Баз. потенц. надії	0,10	-0,03	0,21	-0,13	-0,24	0,06	-0,18	1,00	-0,10	-0,34	-0,12
Незначн. Self	0,06	-0,03	-0,50	0,57	0,63	0,48	0,45	-0,10	1,00	0,48	0,46
Негат. тіл. Self	0,03	0,01	-0,40	0,47	0,62	0,27	0,66	-0,34	0,48	1,00	0,44
Соц. ізол	0,11	-0,03	-0,43	0,43	0,59	0,36	0,47	-0,12	0,46	0,44	1,00
Арх. догляд	-0,01	-0,12	-0,40	0,50	0,59	0,52	0,41	-0,01	0,43	0,31	0,40
Гранд. Self	0,00	0,06	0,11	0,10	-0,04	0,19	-0,03	0,46	0,01	-0,17	-0,09
Прагн. ідеал Self об'єкту	0,06	-0,11	-0,07	0,23	0,06	0,27	-0,13	0,39	0,24	-0,13	-0,00
Прагн. похвал	0,05	-0,14	-0,16	0,30	0,15	0,32	0,03	0,30	0,30	0,00	-0,07
Нарц. гнів	-0,03	0,02	-0,31	0,49	0,35	0,54	0,31	0,06	0,44	0,20	0,33
Ідеал самодост	0,03	-0,00	0,23	-0,07	-0,19	0,07	-0,18	0,52	-0,04	-0,18	-0,09
Обезц. об'єкт	-0,04	0,00	-0,14	0,52	0,37	0,39	0,27	-0,06	0,45	0,25	0,36
Ідеал цінност	0,02	0,01	0,03	0,32	0,07	0,27	0,01	0,32	0,21	-0,05	0,09
Симбіот захист Self	0,02	-0,13	-0,05	0,15	0,03	0,22	-0,18	0,33	0,23	-0,18	-0,07
Іпох. зах. від тривоги	0,09	-0,11	-0,31	0,28	0,31	0,29	0,20	0,00	0,40	0,21	0,20
Нарц. виг. від хвор	0,08	0,03	-0,44	0,23	0,37	0,15	0,32	-0,06	0,33	0,32	0,19
Зад. Життям	-0,04	-0,06	0,20	-0,31	-0,40	-0,19	-0,26	0,24	-0,30	-0,32	-0,36
Самодист	0,08	-0,01	0,21	-0,31	-0,32	-0,29	-0,20	0,11	-0,39	-0,17	-0,25
Самотрансц.	0,09	-0,09	0,40	-0,34	-0,55	-0,18	-0,48	0,44	-0,38	-0,55	-0,45
Свобода	0,08	-0,00	0,40	-0,47	-0,57	-0,38	-0,37	0,24	-0,57	-0,37	-0,33
Відповідає	0,09	-0,02	0,32	-0,42	-0,52	-0,38	-0,33	0,11	-0,50	-0,29	-0,24
Персональність	0,10	-0,07	0,39	-0,39	-0,55	-0,26	-0,45	0,38	-0,45	-0,48	-0,44
Екзистенц	0,09	-0,01	0,39	-0,48	-0,59	-0,41	-0,38	0,19	-0,58	-0,36	-0,30
Сповненість	0,11	-0,04	0,43	-0,49	-0,64	-0,38	-0,45	0,30	-0,58	-0,46	-0,41
Макіавел	-0,13	0,12	0,07	0,23	0,11	0,18	0,07	0,08	0,18	0,02	0,13
Нарцис	-0,07	0,09	0,25	-0,14	-0,26	-0,07	-0,12	0,26	-0,24	-0,22	-0,35
Психопат	-0,16	0,20	-0,22	0,16	0,20	0,17	0,36	-0,08	0,19	0,28	0,18
П. Безпеки	0,01	-0,10	0,03	0,06	0,00	-0,00	-0,10	0,06	0,15	-0,03	-0,06
П. Соціал	-0,02	-0,04	0,15	-0,18	-0,28	-0,13	-0,27	0,18	-0,13	-0,21	-0,47
П. Самоств.	-0,05	-0,04	0,14	0,22	0,02	0,18	-0,08	0,22	0,13	-0,12	0,05
П. Самореал.	0,03	-0,12	0,15	-0,13	-0,15	0,05	-0,22	0,32	-0,13	-0,23	-0,13

All Groups
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=360 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Арх.догляд	Гранд.Self	Прагн.ідеал Self об'єкту	Прагн.похвал	Нарц.гнів	Ідеал самодост	Обезц.об'єкт	Ідеал цінност	Симбіот захист Self
Вік	-0,01	0,00	0,06	0,05	-0,03	0,03	-0,04	0,02	0,02
Стать	-0,12	0,06	-0,11	-0,14	0,02	-0,00	0,00	0,01	-0,13
Нарц.	-0,40	0,11	-0,07	-0,16	-0,31	0,23	-0,14	0,03	-0,05
Self-index	0,50	0,10	0,23	0,30	0,49	-0,07	0,52	0,32	0,15
Безсил.Self	0,59	-0,04	0,06	0,15	0,35	-0,19	0,37	0,07	0,03
Втрата контр. емоц.	0,52	0,19	0,27	0,32	0,54	0,07	0,39	0,27	0,22
Деперсон.	0,41	-0,03	-0,13	0,03	0,31	-0,18	0,27	0,01	-0,18
Баз.потенц надії	-0,01	0,46	0,39	0,30	0,06	0,52	-0,06	0,32	0,33
Незначн.Self	0,43	0,01	0,24	0,30	0,44	-0,04	0,45	0,21	0,23
Negat.tіл.Self	0,31	-0,17	-0,13	0,00	0,20	-0,18	0,25	-0,05	-0,18
Соц.ізол	0,40	-0,09	-0,00	-0,07	0,33	-0,09	0,36	0,09	-0,07
Арх.догляд	1,00	0,12	0,25	0,23	0,38	-0,04	0,39	0,14	0,16
Гранд.Self	0,12	1,00	0,37	0,45	0,32	0,37	0,22	0,25	0,24
Прагн.ідеал Self об'єкту	0,25	0,37	1,00	0,56	0,25	0,25	0,18	0,35	0,48
Прагн.похвал	0,23	0,45	0,56	1,00	0,40	0,12	0,13	0,22	0,33
Нарц.гнів	0,38	0,32	0,25	0,40	1,00	0,03	0,47	0,21	0,17
Ідеал самодост	-0,04	0,37	0,25	0,12	0,03	1,00	0,04	0,39	0,31
Обезц.об'єкт	0,39	0,22	0,18	0,13	0,47	0,04	1,00	0,21	0,27
Ідеал цінност	0,14	0,25	0,35	0,22	0,21	0,39	0,21	1,00	0,29
Симбіот захист Self	0,16	0,24	0,48	0,33	0,17	0,31	0,27	0,29	1,00
Іпох.зах.від тривоги	0,19	0,15	0,16	0,21	0,24	0,05	0,18	0,14	0,19
Нарц.виг від хвор	0,23	0,14	0,09	0,13	0,21	-0,00	0,14	-0,01	-0,03
Зад. Життям	-0,24	0,21	0,07	0,13	-0,17	0,16	-0,20	-0,02	0,15
Самодист	-0,21	-0,09	-0,09	-0,27	-0,35	0,10	-0,34	-0,08	-0,10
Самотрансц.	-0,26	0,23	0,24	0,08	-0,20	0,38	-0,29	0,17	0,24
Свобода	-0,42	0,10	-0,07	-0,17	-0,29	0,23	-0,38	-0,05	-0,16
Відповідає	-0,36	-0,04	-0,16	-0,25	-0,28	0,12	-0,37	-0,16	-0,21
Персональність	-0,29	0,13	0,14	-0,06	-0,31	0,33	-0,36	0,09	0,14
Екзистенц	-0,42	0,03	-0,12	-0,22	-0,31	0,19	-0,40	-0,12	-0,20
Словненість	-0,40	0,08	-0,00	-0,16	-0,34	0,28	-0,42	-0,02	-0,05
Макіавел	0,12	0,31	0,25	0,26	0,29	0,08	0,33	0,14	0,12
Нарцис	-0,19	0,45	0,11	0,31	0,11	0,14	-0,06	0,04	-0,05
Психопат	0,07	0,16	-0,10	0,15	0,41	-0,09	0,20	-0,11	-0,21
П.Безпеки	0,07	0,10	0,13	0,16	0,02	0,09	0,16	0,04	0,23
П.Соціал	-0,16	0,08	0,27	0,25	-0,18	0,06	-0,24	0,02	0,19
П.Самоств.	0,15	0,38	0,26	0,27	0,34	0,17	0,35	0,22	0,27
П.Самореал.	0,00	0,18	0,30	0,09	-0,08	0,34	-0,05	0,16	0,27

All Groups
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=360 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Іпох.зах.від тривоги	Нарц.виг від хвор	Зад. Життям	Самодист	Самотрансц.	Свобода	Відповідає	Персональніс ть	Екзистенц
Вік	0,09	0,08	-0,04	0,08	0,09	0,08	0,09	0,10	0,09
Стать	-0,11	0,03	-0,06	-0,01	-0,09	-0,00	-0,02	-0,07	-0,01
Нарц.	-0,31	-0,44	0,20	0,21	0,40	0,40	0,32	0,39	0,39
Self-index	0,28	0,23	-0,31	-0,31	-0,34	-0,47	-0,42	-0,39	-0,48
Безсил. Self	0,31	0,37	-0,40	-0,32	-0,55	-0,57	-0,52	-0,55	-0,59
Втрата контр. емоц.	0,29	0,15	-0,19	-0,29	-0,18	-0,38	-0,38	-0,26	-0,41
Деперсон.	0,20	0,32	-0,26	-0,20	-0,48	-0,37	-0,33	-0,45	-0,38
Баз.потенц.надії	0,00	-0,06	0,24	0,11	0,44	0,24	0,11	0,38	0,19
Незначн. Self	0,40	0,33	-0,30	-0,39	-0,38	-0,57	-0,50	-0,45	-0,58
Негат. тіл. Self	0,21	0,32	-0,32	-0,17	-0,55	-0,37	-0,29	-0,48	-0,36
Соц.ізол	0,20	0,19	-0,36	-0,25	-0,45	-0,33	-0,24	-0,44	-0,30
Арх.догляд	0,19	0,23	-0,24	-0,21	-0,26	-0,42	-0,36	-0,29	-0,42
Гранд. Self	0,15	0,14	0,21	-0,09	0,23	0,10	-0,04	0,13	0,03
Прагн.ідеал Self об'єкту	0,16	0,09	0,07	-0,09	0,24	-0,07	-0,16	0,14	-0,12
Прагн.похвал	0,21	0,13	0,13	-0,27	0,08	-0,17	-0,25	-0,06	-0,22
Нарц.гнів	0,24	0,21	-0,17	-0,35	-0,20	-0,29	-0,28	-0,31	-0,31
Ідеал самодост	0,05	-0,00	0,16	0,10	0,38	0,23	0,12	0,33	0,19
Обезц.об'єкт	0,18	0,14	-0,20	-0,34	-0,29	-0,38	-0,37	-0,36	-0,40
Ідеал цінност	0,14	-0,01	-0,02	-0,08	0,17	-0,05	-0,16	0,09	-0,12
Симбіот захист Self	0,19	-0,03	0,15	-0,10	0,24	-0,16	-0,21	0,14	-0,20
Іпох.зах.від тривоги	1,00	0,38	-0,06	-0,18	-0,08	-0,23	-0,14	-0,14	-0,19
Нарц.виг від хвор	0,38	1,00	-0,09	-0,17	-0,28	-0,29	-0,20	-0,28	-0,26
Зад. Життям	-0,06	-0,09	1,00	0,14	0,45	0,37	0,26	0,40	0,34
Самодист	-0,18	-0,17	0,14	1,00	0,38	0,47	0,52	0,73	0,53
Самотрансц.	-0,08	-0,28	0,45	0,38	1,00	0,54	0,45	0,91	0,53
Свобода	-0,23	-0,29	0,37	0,47	0,54	1,00	0,72	0,61	0,92
Відповідає	-0,14	-0,20	0,26	0,52	0,45	0,72	1,00	0,57	0,93
Персональність	-0,14	-0,28	0,40	0,73	0,91	0,61	0,57	1,00	0,63
Екзистенц	-0,19	-0,26	0,34	0,53	0,53	0,92	0,93	0,63	1,00
Словненість	-0,19	-0,30	0,41	0,69	0,78	0,86	0,85	0,88	0,92
Макіавел	0,11	0,05	-0,09	-0,33	-0,07	-0,17	-0,30	-0,19	-0,25
Нарцис	-0,08	-0,03	0,32	-0,06	0,22	0,27	0,12	0,14	0,21
Психопат	-0,00	0,22	-0,13	-0,35	-0,41	-0,21	-0,21	-0,46	-0,23
П.Безпеки	0,32	0,10	0,07	-0,18	0,03	-0,13	-0,12	-0,06	-0,13
П.Соціал	-0,01	0,03	0,26	0,11	0,32	0,14	0,04	0,28	0,09
П.Самоств.	0,15	0,02	0,01	-0,29	0,07	-0,08	-0,16	-0,07	-0,13
П.Самореал.	0,05	-0,14	0,10	0,21	0,44	0,22	0,11	0,42	0,18

All Groups
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < .05000$
 N=360 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Персональн ть	Екзистенц	Словненість	Макіавел	Нарцис	Психопат	П.Безпеки	П.Соціал	П.Самоств.	П.Самореал.
Вік	0,10	0,09	0,11	-0,13	-0,07	-0,16	0,01	-0,02	-0,05	0,03
Стать	-0,07	-0,01	-0,04	0,12	0,09	0,20	-0,10	-0,04	-0,04	-0,12
Нарц.	0,39	0,39	0,43	0,07	0,25	-0,22	0,03	0,15	0,14	0,15
Self-index	-0,39	-0,48	-0,49	0,23	-0,14	0,16	0,06	-0,18	0,22	-0,13
Безсил. Self	-0,55	-0,59	-0,64	0,11	-0,26	0,20	0,00	-0,28	0,02	-0,15
Втрата контр. емоц.	-0,26	-0,41	-0,38	0,18	-0,07	0,17	-0,00	-0,13	0,18	0,05
Деперсон.	-0,45	-0,38	-0,45	0,07	-0,12	0,36	-0,10	-0,27	-0,08	-0,22
Баз. потенц. надії	0,38	0,19	0,30	0,08	0,26	-0,08	0,06	0,18	0,22	0,32
Незначн. Self	-0,45	-0,58	-0,58	0,18	-0,24	0,19	0,15	-0,13	0,13	-0,13
Negat. tip. Self	-0,48	-0,36	-0,46	0,02	-0,22	0,28	-0,03	-0,21	-0,12	-0,23
Соц. ізол	-0,44	-0,30	-0,41	0,13	-0,35	0,18	-0,06	-0,47	0,05	-0,13
Арх. догляд	-0,29	-0,42	-0,40	0,12	-0,19	0,07	0,07	-0,16	0,15	0,00
Гранд. Self	0,13	0,03	0,08	0,31	0,45	0,16	0,10	0,08	0,38	0,18
Прагн. ідеал Self об'єкту	0,14	-0,12	-0,00	0,25	0,11	-0,10	0,13	0,27	0,26	0,30
Прагн. похвал	-0,06	-0,22	-0,16	0,26	0,31	0,15	0,16	0,25	0,27	0,09
Нарц. гнів	-0,31	-0,31	-0,34	0,29	0,11	0,41	0,02	-0,18	0,34	-0,08
Ідеал самодост	0,33	0,19	0,28	0,08	0,14	-0,09	0,09	0,06	0,17	0,34
Обезц. об'єкт	-0,36	-0,40	-0,42	0,33	-0,06	0,20	0,16	-0,24	0,35	-0,05
Ідеал цінност	0,09	-0,12	-0,02	0,14	0,04	-0,11	0,04	0,02	0,22	0,16
Симбіот захист Self	0,14	-0,20	-0,05	0,12	-0,05	-0,21	0,23	0,19	0,27	0,27
Іпох. зах. від тривоги	-0,14	-0,19	-0,19	0,11	-0,08	-0,00	0,32	-0,01	0,15	0,05
Нарц. виг. від хвор	-0,28	-0,26	-0,30	0,05	-0,03	0,22	0,10	0,03	0,02	-0,14
Зад. Життям	0,40	0,34	0,41	-0,09	0,32	-0,13	0,07	0,26	0,01	0,10
Самодист	0,73	0,53	0,69	-0,33	-0,06	-0,35	-0,18	0,11	-0,29	0,21
Самотрансц.	0,91	0,53	0,78	-0,07	0,22	-0,41	0,03	0,32	0,07	0,44
Свобода	0,61	0,92	0,86	-0,17	0,27	-0,21	-0,13	0,14	-0,08	0,22
Відповідає	0,57	0,93	0,85	-0,30	0,12	-0,21	-0,12	0,04	-0,16	0,11
Персональність	1,00	0,63	0,88	-0,19	0,14	-0,46	-0,06	0,28	-0,07	0,42
Екзистенц	0,63	1,00	0,92	-0,25	0,21	-0,23	-0,13	0,09	-0,13	0,18
Словненість	0,88	0,92	1,00	-0,25	0,20	-0,37	-0,11	0,20	-0,12	0,32
Макіавел	-0,19	-0,25	-0,25	1,00	0,30	0,26	0,23	-0,02	0,47	0,09
Нарцис	0,14	0,21	0,20	0,30	1,00	0,24	0,06	0,17	0,23	0,09
Психопат	-0,46	-0,23	-0,37	0,26	0,24	1,00	-0,08	-0,17	0,07	-0,30
П. Безпеки	-0,06	-0,13	-0,11	0,23	0,06	-0,08	1,00	0,15	0,41	0,00
П. Соціал	0,28	0,09	0,20	-0,02	0,17	-0,17	0,15	1,00	0,04	0,20
П. Самоств.	-0,07	-0,13	-0,12	0,47	0,23	0,07	0,41	0,04	1,00	0,17
П. Самореал.	0,42	0,18	0,32	0,09	0,09	-0,30	0,00	0,20	0,17	1,00

Таблиця В.2. Кореляційні зв'язки у першому кластері

CLUSTER станд=1

Correlations (Phd dataBab.sta)

Marked correlations are significant at $p < ,05000$

N=127 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Вік	Стать	Нарц.	Self-index	Безсил. Self	Втрата контр. емоц.	Деперсон.	Баз. потенц. на дії	Незначн. Self	Негат. тіл. Self	Соц. ізол
Вік	1,00	-0,25	-0,15	-0,00	0,09	-0,22	0,07	-0,01	0,02	0,04	0,00
Стать	-0,25	1,00	0,10	0,00	-0,19	-0,11	0,02	0,02	0,08	0,00	0,09
Нарц.	-0,15	0,10	1,00	0,12	-0,56	-0,10	-0,35	0,47	-0,32	-0,16	-0,40
Self-index	-0,00	0,00	0,12	1,00	0,29	0,36	0,16	-0,01	0,33	0,08	0,05
Безсил. Self	0,09	-0,19	-0,56	0,29	1,00	0,32	0,35	-0,21	0,37	0,18	0,29
Втрата контр. емоц.	-0,22	-0,11	-0,10	0,36	0,32	1,00	0,04	-0,07	0,10	-0,04	0,02
Деперсон.	0,07	0,02	-0,35	0,16	0,35	0,04	1,00	-0,09	0,20	0,39	0,24
Баз. потенц. надії	-0,01	0,02	0,47	-0,01	-0,21	-0,07	-0,09	1,00	-0,19	-0,17	-0,03
Незначн. Self	0,02	0,08	-0,32	0,33	0,37	0,10	0,20	-0,19	1,00	0,27	0,27
Негат. тіл. Self	0,04	0,00	-0,16	0,08	0,18	-0,04	0,39	-0,17	0,27	1,00	0,10
Соц. ізол	0,00	0,09	-0,40	0,05	0,29	0,02	0,24	-0,03	0,27	0,10	1,00
Арх. догляд	0,02	-0,21	-0,09	0,21	0,37	0,22	0,18	0,06	0,07	0,08	0,03
Гранд. Self	-0,06	0,09	0,42	0,15	-0,09	0,07	0,04	0,39	-0,01	-0,07	-0,07
Прагн. ідеал Self об'єкту	-0,01	-0,09	0,20	0,20	-0,07	0,08	-0,36	0,15	0,09	-0,14	-0,03
Прагн. похвал	-0,04	-0,27	0,13	0,24	-0,03	0,20	-0,11	0,14	0,14	0,03	-0,15
Нарц. гнів	-0,06	-0,02	-0,15	0,33	0,02	0,43	-0,00	-0,16	0,17	-0,14	0,19
Ідеал самодост.	-0,14	0,07	0,39	0,09	-0,16	-0,02	0,01	0,44	-0,04	-0,00	-0,11
Обезц. об'єкт	-0,05	0,06	0,17	0,30	0,03	0,15	0,08	0,07	0,25	0,04	0,15
Ідеал цінност.	-0,15	0,14	0,20	0,66	0,04	0,12	0,10	0,13	0,04	0,01	0,07
Симбіот захист Self	0,08	-0,22	-0,00	0,16	0,10	0,08	-0,15	0,14	0,19	-0,04	-0,13
Іпох. зах. від тривоги	0,05	-0,22	-0,16	0,19	0,25	0,19	0,11	-0,14	0,21	0,11	0,10
Нарц. виг. від хвор.	0,13	0,01	-0,31	0,11	0,33	-0,07	0,15	0,05	0,21	0,02	0,08
Зад. Життям	0,14	-0,27	0,15	-0,10	-0,24	-0,03	-0,02	0,18	-0,15	-0,08	-0,16
Самодист.	0,12	-0,07	0,01	-0,19	-0,12	-0,18	-0,08	0,10	-0,23	-0,07	-0,20
Самотрансц.	0,14	-0,13	0,38	-0,03	-0,29	-0,02	-0,27	0,33	-0,18	-0,24	-0,27
Свобода	-0,01	-0,12	0,25	-0,25	-0,40	-0,08	-0,20	0,32	-0,32	-0,27	-0,16
Відповідал.	0,10	-0,05	0,19	-0,24	-0,43	-0,18	-0,24	0,22	-0,40	-0,32	-0,11
Персональність	0,16	-0,13	0,27	-0,12	-0,27	-0,11	-0,23	0,29	-0,24	-0,21	-0,30
Екзистенц.	0,05	-0,09	0,24	-0,27	-0,46	-0,15	-0,24	0,29	-0,40	-0,32	-0,14
Словненість	0,12	-0,12	0,30	-0,24	-0,44	-0,15	-0,28	0,34	-0,39	-0,32	-0,25
Макіавел.	-0,05	0,15	0,24	0,03	-0,15	-0,01	-0,11	0,06	0,16	0,13	0,03
Нарцис.	-0,07	-0,01	0,30	-0,09	-0,21	0,04	-0,02	0,22	-0,25	0,05	-0,12
Психопат.	-0,20	0,26	-0,12	-0,04	-0,02	0,08	0,17	-0,08	0,14	0,05	0,18
П. Безпеки	-0,03	-0,21	-0,00	0,04	0,11	0,02	-0,02	-0,08	0,15	0,05	-0,02
П. Соціал.	0,03	-0,07	0,14	0,00	-0,04	-0,06	-0,13	0,03	0,00	0,11	-0,35
П. Самоств.	-0,07	-0,13	0,27	0,20	-0,06	0,18	-0,12	0,14	0,04	0,03	0,05
П. Самореал.	-0,09	-0,18	0,14	-0,39	-0,24	-0,03	-0,22	0,10	-0,20	-0,04	-0,23

CLUSTER станд=1
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=127 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Арх.догляд	Гранд. Self	Прагн.ідеал Self об'єкту	Прагн.похвал	Нарц.гнів	Ідеал самодост	Обезц.об'єкт	Ідеал цінност	Симбіот захист Self
Вік	0,02	-0,06	-0,01	-0,04	-0,06	-0,14	-0,05	-0,15	0,08
Стать	-0,21	0,09	-0,09	-0,27	-0,02	0,07	0,06	0,14	-0,22
Нарц.	-0,09	0,42	0,20	0,13	-0,15	0,39	0,17	0,20	-0,00
Self-index	0,21	0,15	0,20	0,24	0,33	0,09	0,30	0,66	0,16
Безсил. Self	0,37	-0,09	-0,07	-0,03	0,02	-0,16	0,03	0,04	0,10
Втрата контр. емоц.	0,22	0,07	0,08	0,20	0,43	-0,02	0,15	0,12	0,08
Деперсон.	0,18	0,04	-0,36	-0,11	-0,00	0,01	0,08	0,10	-0,15
Баз.потенц.надії	0,06	0,39	0,15	0,14	-0,16	0,44	0,07	0,13	0,14
Незначн. Self	0,07	-0,01	0,09	0,14	0,17	-0,04	0,25	0,04	0,19
Негат. тін. Self	0,08	-0,07	-0,14	0,03	-0,14	-0,00	0,04	0,01	-0,04
Соц.ізол	0,03	-0,07	-0,03	-0,15	0,19	-0,11	0,15	0,07	-0,13
Арх.догляд	1,00	0,07	0,09	0,08	0,07	0,05	0,15	-0,02	0,15
Гранд. Self	0,07	1,00	0,12	0,19	0,09	0,33	0,19	0,12	0,03
Прагн.ідеал Self об'єкту	0,09	0,12	1,00	0,27	0,04	0,17	0,12	0,03	0,30
Прагн.похвал	0,08	0,19	0,27	1,00	0,12	0,02	0,02	-0,05	0,22
Нарц.гнів	0,07	0,09	0,04	0,12	1,00	-0,10	0,38	0,09	0,04
Ідеал самодост	0,05	0,33	0,17	0,02	-0,10	1,00	0,08	0,23	0,22
Обезц.об'єкт	0,15	0,19	0,12	0,02	0,38	0,08	1,00	0,11	0,29
Ідеал цінност	-0,02	0,12	0,03	-0,05	0,09	0,23	0,11	1,00	0,02
Симбіот захист Self	0,15	0,03	0,30	0,22	0,04	0,22	0,29	0,02	1,00
Іпох. зах. від тривоги	0,11	0,05	-0,01	-0,07	0,10	0,02	0,07	0,06	0,17
Нарц. виг. від хвор	0,04	0,15	0,07	0,00	-0,01	0,15	-0,06	0,03	0,11
Зад. Життям	0,01	0,13	0,08	0,25	-0,02	0,14	-0,01	-0,11	0,24
Самодист	-0,02	0,02	-0,06	-0,13	-0,22	0,08	-0,15	-0,10	0,05
Самотрансц.	0,06	0,14	0,16	0,05	-0,16	0,23	-0,03	0,02	0,19
Свобода	-0,16	0,18	0,04	0,03	-0,02	0,17	-0,17	-0,11	-0,12
Відповідає	-0,09	0,15	0,01	-0,05	0,01	0,17	-0,14	-0,05	-0,08
Персональність	0,04	0,11	0,08	-0,03	-0,23	0,20	-0,10	-0,04	0,16
Екзистенц	-0,13	0,18	0,03	-0,01	-0,01	0,19	-0,17	-0,09	-0,11
Сповненість	-0,07	0,17	0,06	-0,02	-0,12	0,23	-0,16	-0,08	0,01
Макіавел	-0,08	0,26	0,17	0,19	0,16	0,02	0,27	0,01	0,03
Нарцис	-0,14	0,41	-0,07	0,18	0,02	0,15	0,04	0,05	-0,22
Психопат	-0,14	0,14	-0,10	0,09	0,37	0,09	0,13	-0,03	-0,18
П.Безпеки	0,13	0,04	0,06	0,05	0,04	0,05	0,25	-0,01	0,28
П.Соціал	-0,02	0,04	0,23	0,20	-0,29	0,02	-0,13	-0,05	0,23
П.Самоств.	0,12	0,23	0,26	0,16	0,30	0,03	0,39	0,15	0,18
П.Самореал.	0,04	-0,11	0,15	0,08	-0,27	0,14	-0,13	-0,27	-0,02

CLUSTER станд=1
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=127 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Іпох. зах. від тривоги	Нарц. виг. від хвор	Зад. Життям	Самодист	Самотрансц.	Свобода	Відповідає	Персональніс ть	Екзистенц
Вік	0,05	0,13	0,14	0,12	0,14	-0,01	0,10	0,16	0,05
Стать	-0,22	0,01	-0,27	-0,07	-0,13	-0,12	-0,05	-0,13	-0,09
Нарц.	-0,16	-0,31	0,15	0,01	0,38	0,25	0,19	0,27	0,24
Self-index	0,19	0,11	-0,10	-0,19	-0,03	-0,25	-0,24	-0,12	-0,27
Безсил. Self	0,25	0,33	-0,24	-0,12	-0,29	-0,40	-0,43	-0,27	-0,46
Втрата контр. емоц.	0,19	-0,07	-0,03	-0,18	-0,02	-0,08	-0,18	-0,11	-0,15
Деперсон.	0,11	0,15	-0,02	-0,08	-0,27	-0,20	-0,24	-0,23	-0,24
Баз. потенц. надії	-0,14	0,05	0,18	0,10	0,33	0,32	0,22	0,29	0,29
Незначн. Self	0,21	0,21	-0,15	-0,23	-0,18	-0,32	-0,40	-0,24	-0,40
Negat. tin. Self	0,11	0,02	-0,08	-0,07	-0,24	-0,27	-0,32	-0,21	-0,32
Соц. ізол	0,10	0,08	-0,16	-0,20	-0,27	-0,16	-0,11	-0,30	-0,14
Арх. догляд	0,11	0,04	0,01	-0,02	0,06	-0,16	-0,09	0,04	-0,13
Гранд. Self	0,05	0,15	0,13	0,02	0,14	0,18	0,15	0,11	0,18
Прагн. ідеал Self об'єкту	-0,01	0,07	0,08	-0,06	0,16	0,04	0,01	0,08	0,03
Прагн. похвал	-0,07	0,00	0,25	-0,13	0,05	0,03	-0,05	-0,03	-0,01
Нарц. гнів	0,10	-0,01	-0,02	-0,22	-0,16	-0,02	0,01	-0,23	-0,01
Ідеал самодост	0,02	0,15	0,14	0,08	0,23	0,17	0,17	0,20	0,19
Обезц. об'єкт	0,07	-0,06	-0,01	-0,15	-0,03	-0,17	-0,14	-0,10	-0,17
Ідеал цінност	0,06	0,03	-0,11	-0,10	0,02	-0,11	-0,05	-0,04	-0,09
Симбіот захист Self	0,17	0,11	0,24	0,05	0,19	-0,12	-0,08	0,16	-0,11
Іпох. зах. від тривоги	1,00	0,26	-0,02	-0,04	0,03	-0,04	-0,04	-0,00	-0,04
Нарц. виг. від хвор	0,26	1,00	-0,02	-0,01	-0,02	-0,18	-0,07	-0,02	-0,13
Зад. Життям	-0,02	-0,02	1,00	0,24	0,34	0,22	0,15	0,37	0,20
Самодист	-0,04	-0,01	0,24	1,00	0,31	0,31	0,35	0,74	0,37
Самотрансц.	0,03	-0,02	0,34	0,31	1,00	0,35	0,32	0,87	0,37
Свобода	-0,04	-0,18	0,22	0,31	0,35	1,00	0,65	0,41	0,90
Відповідає	-0,04	-0,07	0,15	0,35	0,32	0,65	1,00	0,41	0,92
Персональність	-0,00	-0,02	0,37	0,74	0,87	0,41	0,41	1,00	0,45
Екзистенц	-0,04	-0,13	0,20	0,37	0,37	0,90	0,92	0,45	1,00
Сповненість	-0,03	-0,10	0,32	0,62	0,69	0,80	0,81	0,81	0,89
Макіавел	-0,05	-0,08	-0,01	-0,37	0,02	-0,03	-0,18	-0,18	-0,12
Нарцис	-0,13	0,04	0,12	-0,05	0,09	0,27	0,16	0,04	0,23
Психопат	-0,17	0,00	-0,23	-0,25	-0,41	-0,11	-0,09	-0,42	-0,11
П. Безпеки	0,35	0,14	0,14	-0,16	-0,07	-0,15	-0,07	-0,14	-0,12
П. Соціал	0,11	0,14	0,08	0,07	0,18	-0,06	-0,13	0,16	-0,11
П. Самоств.	0,03	-0,12	0,03	-0,31	0,07	0,04	-0,11	-0,12	-0,04
П. Самореал.	-0,01	-0,08	0,19	0,22	0,36	0,23	0,18	0,37	0,23

CLUSTER стандарт=1
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=127 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Персональність	Екзистенц	Сповненість	Макіавел	Нарцис	Психопат	П.Безпеки	П.Соціал	П.Самоств.	П.Самореал.
Вік	0,16	0,05	0,12	-0,05	-0,07	-0,20	-0,03	0,03	-0,07	-0,09
Стать	-0,13	-0,09	-0,12	0,15	-0,01	0,26	-0,21	-0,07	-0,13	-0,18
Нарц	0,27	0,24	0,30	0,24	0,30	-0,12	-0,00	0,14	0,27	0,14
Self-index	-0,12	-0,27	-0,24	0,03	-0,09	-0,04	0,04	0,00	0,20	-0,39
Безсил. Self	-0,27	-0,46	-0,44	-0,15	-0,21	-0,02	0,11	-0,04	-0,06	-0,24
Втрата контр. емоц.	-0,11	-0,15	-0,15	-0,01	0,04	0,08	0,02	-0,06	0,18	-0,03
Деперсон.	-0,23	-0,24	-0,28	-0,11	-0,02	0,17	-0,02	-0,13	-0,12	-0,22
Баз.потенц.надії	0,29	0,29	0,34	0,06	0,22	-0,08	-0,08	0,03	0,14	0,10
Незначн. Self	-0,24	-0,40	-0,39	0,16	-0,25	0,14	0,15	0,00	0,04	-0,20
Negat. tin. Self	-0,21	-0,32	-0,32	0,13	0,05	0,05	0,05	0,11	0,03	-0,04
Соц.ізол	-0,30	-0,14	-0,25	0,03	-0,12	0,18	-0,02	-0,35	0,05	-0,23
Арх.догляд	0,04	-0,13	-0,07	-0,08	-0,14	-0,14	0,13	-0,02	0,12	0,04
Гранд. Self	0,11	0,18	0,17	0,26	0,41	0,14	0,04	0,04	0,23	-0,11
Прагн.ідеал Self об'єкту	0,08	0,03	0,06	0,17	-0,07	-0,10	0,06	0,23	0,26	0,15
Прагн.похвал	-0,03	-0,01	-0,02	0,19	0,18	0,09	0,05	0,20	0,16	0,08
Нарц.гнів	-0,23	-0,01	-0,12	0,16	0,02	0,37	0,04	-0,29	0,30	-0,27
Ідеал самодост	0,20	0,19	0,23	0,02	0,15	0,09	0,05	0,02	0,03	0,14
Обезц.об'єкт	-0,10	-0,17	-0,16	0,27	0,04	0,13	0,25	-0,13	0,39	-0,13
Ідеал цінност	-0,04	-0,09	-0,08	0,01	0,05	-0,03	-0,01	-0,05	0,15	-0,27
Симбіот захист Self	0,16	-0,11	0,01	0,03	-0,22	-0,18	0,28	0,23	0,18	-0,02
Іпох.зах.від тривоги	-0,00	-0,04	-0,03	-0,05	-0,13	-0,17	0,35	0,11	0,03	-0,01
Нарц.виг.від хвор	-0,02	-0,13	-0,10	-0,08	0,04	0,00	0,14	0,14	-0,12	-0,08
Зад. Життям	0,37	0,20	0,32	-0,01	0,12	-0,23	0,14	0,08	0,03	0,19
Самодист	0,74	0,37	0,62	-0,37	-0,05	-0,25	-0,16	0,07	-0,31	0,22
Самотрансц.	0,87	0,37	0,69	0,02	0,09	-0,41	-0,07	0,18	0,07	0,36
Свобода	0,41	0,90	0,80	-0,03	0,27	-0,11	-0,15	-0,06	0,04	0,23
Відповідає	0,41	0,92	0,81	-0,18	0,16	-0,09	-0,07	-0,13	-0,11	0,18
Персональність	1,00	0,45	0,81	-0,18	0,04	-0,42	-0,14	0,16	-0,12	0,37
Екзистенц	0,45	1,00	0,89	-0,12	0,23	-0,11	-0,12	-0,11	-0,04	0,23
Сповненість	0,81	0,89	1,00	-0,17	0,17	-0,29	-0,15	0,01	-0,09	0,34
Макіавел	-0,18	-0,12	-0,17	1,00	0,38	0,22	0,17	0,10	0,48	0,06
Нарцис	0,04	0,23	0,17	0,38	1,00	0,21	0,04	0,02	0,27	0,10
Психопат	-0,42	-0,11	-0,29	0,22	0,21	1,00	-0,09	-0,20	0,03	-0,31
П.Безпеки	-0,14	-0,12	-0,15	0,17	0,04	-0,09	1,00	0,21	0,35	0,01
П.Соціал	0,16	-0,11	0,01	0,10	0,02	-0,20	0,21	1,00	0,09	0,25
П.Самоств.	-0,12	-0,04	-0,09	0,48	0,27	0,03	0,35	0,09	1,00	0,00
П.Самореал.	0,37	0,23	0,34	0,06	0,10	-0,31	0,01	0,25	0,00	1,00

Таблиця В.3. Кореляційні зв'язки у другому кластері

CLUSTER станд=2
Correlations (Phd dataBab.sta)
Marked correlations are significant at $p < ,05000$
N=106 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Вік	Стать	Нарц	Self-index	Безсил.Self	Втрата контр. емоц.	Деперсон.	Баз.потенц.на дії	Незначн.Self	Негат.тіп.Self	Соц.ізол
Вік	1,00	-0,17	-0,11	0,04	0,29	0,10	0,26	0,18	0,08	0,15	0,23
Стать	-0,17	1,00	-0,08	-0,19	-0,20	0,00	0,07	0,01	-0,12	-0,04	-0,14
Нарц	-0,11	-0,08	1,00	0,51	-0,03	0,03	0,06	-0,22	0,10	-0,03	-0,03
Self-index	0,04	-0,19	0,51	1,00	0,60	0,29	0,36	-0,20	0,43	0,35	0,31
Безсил.Self	0,29	-0,20	-0,03	0,60	1,00	0,29	0,41	-0,08	0,32	0,36	0,43
Втрата контр. емоц.	0,10	0,00	0,03	0,29	0,29	1,00	0,10	0,31	0,22	-0,15	0,29
Деперсон.	0,26	0,07	0,06	0,36	0,41	0,10	1,00	0,09	-0,02	0,41	0,18
Баз.потенц.надії	0,18	0,01	-0,22	-0,20	-0,08	0,31	0,09	1,00	-0,02	-0,29	0,10
Незначн.Self	0,08	-0,12	0,10	0,43	0,32	0,22	-0,02	-0,02	1,00	0,17	0,14
Негат.тіп.Self	0,15	-0,04	-0,03	0,35	0,36	-0,15	0,41	-0,29	0,17	1,00	0,18
Соц.ізол	0,23	-0,14	-0,03	0,31	0,43	0,29	0,18	0,10	0,14	0,18	1,00
Арх.догляд	0,04	-0,15	-0,08	0,29	0,23	0,34	0,12	0,19	0,05	-0,13	0,32
Гранд.Self	-0,02	0,09	0,03	0,02	-0,00	0,22	0,12	0,41	-0,14	-0,22	0,03
Прагн.ідеал.Self об'єкту	-0,04	-0,05	-0,21	0,14	0,10	0,37	-0,15	0,42	0,25	-0,24	0,12
Прагн.похвал	0,04	-0,05	-0,19	0,23	0,17	0,18	0,07	0,28	0,27	-0,06	-0,06
Нарц.гнів	-0,07	0,01	-0,07	0,25	0,05	0,40	0,17	0,28	0,22	-0,06	0,16
Ідеал самодост	0,19	-0,05	-0,03	-0,02	0,04	0,27	-0,09	0,41	0,16	-0,06	0,25
Обезц.об'єкт	-0,16	-0,07	0,41	0,43	0,07	0,26	-0,12	-0,22	0,27	-0,05	0,13
Ідеал цінност	0,07	0,02	0,03	0,12	0,11	0,35	0,01	0,29	0,34	-0,15	0,18
Симбіот захист.Self	-0,16	0,01	-0,09	0,01	-0,00	0,20	-0,31	0,15	0,23	-0,30	0,00
Іпох.зах.від тривоги	0,16	-0,11	-0,28	0,10	0,21	0,03	0,01	0,13	0,31	0,10	0,12
Нарц.виг.від хвор	0,12	0,03	-0,31	-0,03	0,04	-0,20	0,02	0,05	-0,05	0,11	-0,07
Зад. Життям	-0,13	0,08	-0,12	-0,19	-0,18	0,03	-0,04	0,15	-0,18	-0,11	-0,17
Самодист	0,08	-0,02	-0,09	-0,16	-0,10	-0,06	0,14	0,13	-0,29	0,07	-0,07
Самотрансц.	-0,07	-0,04	-0,02	-0,22	-0,31	0,22	-0,22	0,39	-0,12	-0,35	-0,13
Свобода	0,07	0,07	-0,15	-0,37	-0,27	-0,06	0,14	0,13	-0,43	0,08	0,02
Відповідає	0,03	-0,01	-0,15	-0,26	-0,26	-0,14	0,04	-0,01	-0,24	0,10	0,08
Персональність	-0,02	-0,04	-0,05	-0,24	-0,28	0,14	-0,10	0,35	-0,22	-0,23	-0,13
Екзистенц	0,06	0,03	-0,17	-0,34	-0,29	-0,11	0,09	0,06	-0,36	0,10	0,05
Словненість	0,03	-0,00	-0,14	-0,35	-0,34	0,00	0,00	0,22	-0,35	-0,06	-0,03
Макіавел	-0,11	0,09	0,17	0,10	0,03	0,15	-0,05	0,05	0,04	-0,22	0,05
Нарцис	-0,04	0,18	-0,03	-0,11	-0,11	0,08	0,12	0,16	-0,15	-0,14	-0,27
Психопат	-0,06	0,18	0,04	-0,01	-0,12	-0,05	0,31	0,08	-0,20	0,18	-0,10
П.Безпеки	-0,05	-0,08	0,04	0,05	-0,06	-0,09	-0,24	0,08	0,28	-0,09	0,01
П.Соціал	-0,14	0,02	-0,08	-0,11	-0,15	0,01	-0,11	0,04	0,11	-0,07	-0,40
П.Самоств.	-0,12	-0,05	0,27	0,18	-0,00	0,12	-0,15	0,16	0,24	-0,26	0,03
П.Самореал.	-0,10	-0,07	0,04	0,04	0,07	0,20	-0,13	0,15	0,04	-0,14	0,06

CLUSTER станд=2
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=106 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Арх.догляд	Гранд. Self	Прагн.ідеал Self об'єкту	Прагн.похвал	Нарц.гнів	Ідеал самодост	Обезц.об'єкт	Ідеал цінност	Симбіот захист Self
Вік	0,04	-0,02	-0,04	0,04	-0,07	0,19	-0,16	0,07	-0,16
Стать	-0,15	0,09	-0,05	-0,05	0,01	-0,05	-0,07	0,02	0,01
Нарц.	-0,08	0,03	-0,21	-0,19	-0,07	-0,03	0,41	0,03	-0,09
Self-index	0,29	0,02	0,14	0,23	0,25	-0,02	0,43	0,12	0,01
Безсил. Self	0,23	-0,00	0,10	0,17	0,05	0,04	0,07	0,11	-0,00
Втрата контр. емоц.	0,34	0,22	0,37	0,18	0,40	0,27	0,26	0,35	0,20
Деперсон.	0,12	0,12	-0,15	0,07	0,17	-0,09	-0,12	0,01	-0,31
Баз.потенц.надії	0,19	0,41	0,42	0,28	0,28	0,41	-0,22	0,29	0,15
Незначн. Self	0,05	-0,14	0,25	0,27	0,22	0,16	0,27	0,34	0,23
Негат.тіп. Self	-0,13	-0,22	-0,24	-0,06	-0,06	-0,06	-0,05	-0,15	-0,30
Соц.ізол	0,32	0,03	0,12	-0,06	0,16	0,25	0,13	0,18	0,00
Арх.догляд	1,00	0,11	0,30	0,09	0,36	0,11	0,20	0,29	0,14
Гранд. Self	0,11	1,00	0,25	0,28	0,41	0,22	0,14	0,11	-0,02
Прагн.ідеал Self об'єкту	0,30	0,25	1,00	0,47	0,31	0,13	0,15	0,30	0,32
Прагн.похвал	0,09	0,28	0,47	1,00	0,34	0,00	-0,07	0,10	0,09
Нарц.гнів	0,36	0,41	0,31	0,34	1,00	0,28	0,21	0,22	0,20
Ідеал самодост	0,11	0,22	0,13	0,00	0,28	1,00	0,04	0,32	0,17
Обезц.об'єкт	0,20	0,14	0,15	-0,07	0,21	0,04	1,00	0,33	0,28
Ідеал цінност	0,29	0,11	0,30	0,10	0,22	0,32	0,33	1,00	0,22
Симбіот захист Self	0,14	-0,02	0,32	0,09	0,20	0,17	0,28	0,22	1,00
Іпох.зах.від тривоги	-0,01	0,07	0,22	0,25	0,12	0,15	-0,09	0,17	0,11
Нарц.виг від хвор	-0,03	0,28	0,10	0,16	0,09	0,08	-0,13	-0,14	-0,24
Зад. Життям	-0,13	0,27	0,04	0,17	0,03	0,03	-0,04	-0,16	-0,04
Самодист	0,07	0,00	-0,08	-0,35	-0,19	0,08	-0,25	0,03	-0,19
Самотрансц.	0,10	0,19	0,27	0,03	0,09	0,40	-0,05	0,20	0,28
Свобода	-0,04	0,16	-0,22	-0,30	-0,06	0,15	-0,26	-0,08	-0,33
Відповідає	-0,03	0,07	-0,17	-0,25	-0,05	0,02	-0,18	-0,22	-0,30
Персональність	0,11	0,14	0,17	-0,14	-0,02	0,33	-0,15	0,16	0,12
Екзистенц	-0,04	0,12	-0,21	-0,29	-0,06	0,09	-0,23	-0,18	-0,34
Словненість	0,03	0,15	-0,05	-0,26	-0,05	0,24	-0,23	-0,03	-0,16
Макіавел	0,03	0,36	0,31	0,15	0,19	0,16	0,30	0,13	0,07
Нарцис	-0,08	0,46	0,06	0,35	0,23	-0,08	0,01	-0,11	-0,23
Психопат	-0,12	0,32	-0,13	0,22	0,36	-0,03	-0,07	-0,28	-0,40
П.Безпеки	-0,01	0,09	0,12	0,19	0,07	0,12	0,16	0,02	0,26
П.Соціал	-0,06	0,03	0,21	0,33	-0,02	-0,05	-0,10	-0,13	0,09
П.Самоств.	0,18	0,40	0,18	0,20	0,33	0,24	0,33	0,23	0,27
П.Самореал.	0,12	0,23	0,29	-0,03	0,07	0,32	0,05	0,40	0,27

CLUSTER станд=2

Correlations (Phd dataBab.sta)

Marked correlations are significant at $p < ,05000$

N=106 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Іпох. зах. від тривоги	Нарц. виг. від хвор	Зад. Життям	Самодист	Самотрансц.	Свобода	Відповідає	Персональність	Екзистенц
Вік	0,16	0,12	-0,13	0,08	-0,07	0,07	0,03	-0,02	0,06
Стать	-0,11	0,03	0,08	-0,02	-0,04	0,07	-0,01	-0,04	0,03
Нарц.	-0,28	-0,31	-0,12	-0,09	-0,02	-0,15	-0,15	-0,05	-0,17
Self-index	0,10	-0,03	-0,19	-0,16	-0,22	-0,37	-0,26	-0,24	-0,34
Безсил. Self	0,21	0,04	-0,18	-0,10	-0,31	-0,27	-0,26	-0,28	-0,29
Втрата контр. емоц.	0,03	-0,20	0,03	-0,06	0,22	-0,06	-0,14	0,14	-0,11
Деперсон.	0,01	0,02	-0,04	0,14	-0,22	0,14	0,04	-0,10	0,09
Баз. потенц. надії	0,13	0,05	0,15	0,13	0,39	0,13	-0,01	0,35	0,06
Незначн. Self	0,31	-0,05	-0,18	-0,29	-0,12	-0,43	-0,24	-0,22	-0,36
Негат. тіл. Self	0,10	0,11	-0,11	0,07	-0,35	0,08	0,10	-0,23	0,10
Соц. ізол	0,12	-0,07	-0,17	-0,07	-0,13	0,02	0,08	-0,13	0,05
Арх. догляд	-0,01	-0,03	-0,13	0,07	0,10	-0,04	-0,03	0,11	-0,04
Гранд. Self	0,07	0,28	0,27	0,00	0,19	0,16	0,07	0,14	0,12
Прагн. ідеал Self об'єкту	0,22	0,10	0,04	-0,08	0,27	-0,22	-0,17	0,17	-0,21
Прагн. похвал	0,25	0,16	0,17	-0,35	0,03	-0,30	-0,25	-0,14	-0,29
Нарц. гнів	0,12	0,09	0,03	-0,19	0,09	-0,06	-0,05	-0,02	-0,06
Ідеал самодост	0,15	0,08	0,03	0,08	0,40	0,15	0,02	0,33	0,09
Обезц. об'єкт	-0,09	-0,13	-0,04	-0,25	-0,05	-0,26	-0,18	-0,15	-0,23
Ідеал цінност	0,17	-0,14	-0,16	0,03	0,20	-0,08	-0,22	0,16	-0,18
Симбіот захист Self	0,11	-0,24	-0,04	-0,19	0,28	-0,33	-0,30	0,12	-0,34
Іпох. зах. від тривоги	1,00	0,42	0,01	-0,08	0,15	-0,04	0,09	0,08	0,03
Нарц. виг. від хвор	0,42	1,00	0,15	0,05	-0,06	0,07	0,23	-0,02	0,17
Зад. Життям	0,01	0,15	1,00	0,04	0,29	0,25	0,24	0,24	0,27
Самодист	-0,08	0,05	0,04	1,00	0,36	0,51	0,38	0,71	0,48
Самотрансц.	0,15	-0,06	0,29	0,36	1,00	0,27	0,25	0,91	0,28
Свобода	-0,04	0,07	0,25	0,51	0,27	1,00	0,68	0,43	0,90
Відповідає	0,09	0,23	0,24	0,38	0,25	0,68	1,00	0,36	0,93
Персональність	0,08	-0,02	0,24	0,71	0,91	0,43	0,36	1,00	0,43
Екзистенц	0,03	0,17	0,27	0,48	0,28	0,90	0,93	0,43	1,00
Словненість	0,06	0,10	0,30	0,69	0,67	0,81	0,79	0,81	0,87
Макіавел	0,02	0,03	-0,10	-0,27	-0,01	-0,21	-0,36	-0,13	-0,32
Нарцис	-0,07	0,09	0,32	-0,08	0,00	0,18	0,04	-0,03	0,11
Психопат	-0,23	0,20	0,15	-0,16	-0,23	0,14	0,05	-0,24	0,10
П. Безпеки	0,28	0,13	0,08	-0,27	0,12	-0,26	-0,18	-0,03	-0,23
П. Соціал	0,07	0,14	0,23	-0,18	0,08	-0,03	-0,10	-0,02	-0,08
П. Самоств.	0,17	0,05	-0,07	-0,30	0,17	-0,22	-0,17	-0,00	-0,21
П. Самореал.	0,26	-0,08	-0,22	0,13	0,40	0,06	-0,07	0,36	-0,01

CLUSTER станд=2
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=106 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Персональність	Екзистенц	Сповненість	Макіавел	Нарцис	Психопат	П.Безпеки	П.Соціал	П.Самоств.	П.Самореал.
Вік	-0,02	0,06	0,03	-0,11	-0,04	-0,06	-0,05	-0,14	-0,12	-0,10
Стать	-0,04	0,03	-0,00	0,09	0,18	0,18	-0,08	0,02	-0,05	-0,07
Нарц	-0,05	-0,17	-0,14	0,17	-0,03	0,04	0,04	-0,08	0,27	0,04
Self-index	-0,24	-0,34	-0,35	0,10	-0,11	-0,01	0,05	-0,11	0,18	0,04
Безсил. Self	-0,28	-0,29	-0,34	0,03	-0,11	-0,12	-0,06	-0,15	-0,00	0,07
Втрата контр. емоц.	0,14	-0,11	0,00	0,15	0,08	-0,05	-0,09	0,01	0,12	0,20
Деперсон.	-0,10	0,09	0,00	-0,05	0,12	0,31	-0,24	-0,11	-0,15	-0,13
Баз.потенц.надії	0,35	0,06	0,22	0,05	0,16	0,08	0,08	0,04	0,16	0,15
Незначн. Self	-0,22	-0,36	-0,35	0,04	-0,15	-0,20	0,28	0,11	0,24	0,04
Негат. тіл. Self	-0,23	0,10	-0,06	-0,22	-0,14	0,18	-0,09	-0,07	-0,26	-0,14
Соц.ізол	-0,13	0,05	-0,03	0,05	-0,27	-0,10	0,01	-0,40	0,03	0,06
Арх.догляд	0,11	-0,04	0,03	0,03	-0,08	-0,12	-0,01	-0,06	0,18	0,12
Гранд. Self	0,14	0,12	0,15	0,36	0,46	0,32	0,09	0,03	0,40	0,23
Прагн.ідеал Self об'єкту	0,17	-0,21	-0,05	0,31	0,06	-0,13	0,12	0,21	0,18	0,29
Прагн.похвал	-0,14	-0,29	-0,26	0,15	0,35	0,22	0,19	0,33	0,20	-0,03
Нарц.гнів	-0,02	-0,06	-0,05	0,19	0,23	0,36	0,07	-0,02	0,33	0,07
Ідеал самодост	0,33	0,09	0,24	0,16	-0,08	-0,03	0,12	-0,05	0,24	0,32
Обезц.об'єкт	-0,15	-0,23	-0,23	0,30	0,01	-0,07	0,16	-0,10	0,33	0,05
Ідеал цінност	0,16	-0,18	-0,03	0,13	-0,11	-0,28	0,02	-0,13	0,23	0,40
Симбіот захист Self	0,12	-0,34	-0,16	0,07	-0,23	-0,40	0,26	0,09	0,27	0,27
Іпох.зах.від тривоги	0,08	0,03	0,06	0,02	-0,07	-0,23	0,28	0,07	0,17	0,26
Нарц.виг.від хвор	-0,02	0,17	0,10	0,03	0,09	0,20	0,13	0,14	0,05	-0,08
Зад. Життям	0,24	0,27	0,30	-0,10	0,32	0,15	0,08	0,23	-0,07	-0,22
Самодист	0,71	0,48	0,69	-0,27	-0,08	-0,16	-0,27	-0,18	-0,30	0,13
Самотрансц.	0,91	0,28	0,67	-0,01	0,00	-0,23	0,12	0,08	0,17	0,40
Свобода	0,43	0,90	0,81	-0,21	0,18	0,14	-0,26	-0,03	-0,22	0,06
Відповідає	0,36	0,93	0,79	-0,36	0,04	0,05	-0,18	-0,10	-0,17	-0,07
Персональність	1,00	0,43	0,81	-0,13	-0,03	-0,24	-0,03	-0,02	-0,00	0,36
Екзистенц	0,43	1,00	0,87	-0,32	0,11	0,10	-0,23	-0,08	-0,21	-0,01
Сповненість	0,81	0,87	1,00	-0,27	0,05	-0,07	-0,16	-0,06	-0,14	0,18
Макіавел	-0,13	-0,32	-0,27	1,00	0,28	0,22	0,26	0,04	0,42	0,20
Нарцис	-0,03	0,11	0,05	0,28	1,00	0,45	-0,06	0,06	0,14	-0,05
Психопат	-0,24	0,10	-0,07	0,22	0,45	1,00	-0,11	0,04	0,06	-0,28
П.Безпеки	-0,03	-0,23	-0,16	0,26	-0,06	-0,11	1,00	0,15	0,52	-0,01
П.Соціал	-0,02	-0,08	-0,06	0,04	0,06	0,04	0,15	1,00	-0,01	-0,03
П.Самоств.	-0,00	-0,21	-0,14	0,42	0,14	0,06	0,52	-0,01	1,00	0,26
П.Самореал.	0,36	-0,01	0,18	0,20	-0,05	-0,28	-0,01	-0,03	0,26	1,00

Таблиця В.4. Кореляційні зв'язки у другому кластері

CLUSTER станд=3
Correlations (Phd dataBab.sta)
Marked correlations are significant at $p < ,05000$
N=127 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Вік	Стать	Нарц.	Self-index	Безсил.Self	Втрата контр. емоц.	Деперсон.	Баз.потенц.на дії	Незначн.Self	Негат.тіл.Self	Соц.ізол
Вік	1,00	-0,37	-0,03	0,00	0,04	0,03	-0,13	0,04	0,06	-0,07	0,13
Стать	-0,37	1,00	0,05	-0,13	-0,15	-0,20	0,12	0,02	-0,03	0,04	-0,01
Нарцисизм	-0,03	0,05	1,00	0,34	-0,51	-0,35	-0,38	0,13	-0,59	-0,46	-0,34
Self-index	0,00	-0,13	0,34	1,00	0,33	0,25	0,02	-0,02	0,07	0,08	0,22
Безсил.Self	0,04	-0,15	-0,51	0,33	1,00	0,43	0,41	-0,08	0,37	0,44	0,36
Втрата контр. емоц.	0,03	-0,20	-0,35	0,25	0,43	1,00	0,19	0,14	0,28	0,22	0,17
Деперсон.	-0,13	0,12	-0,38	0,02	0,41	0,19	1,00	0,05	0,16	0,46	0,14
Баз.потенц.надії	0,04	0,02	0,13	-0,02	-0,08	0,14	0,05	1,00	0,06	-0,14	0,05
Незначн.Self	0,06	-0,03	-0,59	0,07	0,37	0,28	0,16	0,06	1,00	0,30	0,30
Негат.тіл.Self	-0,07	0,04	-0,46	0,08	0,44	0,22	0,46	-0,14	0,30	1,00	0,20
Соц.ізоляція	0,13	-0,01	-0,34	0,22	0,36	0,17	0,14	0,05	0,30	0,20	1,00
Арх.догляд	-0,13	-0,13	-0,41	0,25	0,48	0,38	0,11	-0,01	0,25	0,17	0,25
Гранд.Self	-0,08	0,19	0,07	-0,01	-0,03	0,07	0,00	0,25	-0,12	-0,05	-0,13
Прагн.ідеал.Self об'єкту	0,06	-0,12	-0,11	0,09	-0,02	0,05	-0,13	0,22	0,13	-0,07	-0,07
Прагн.похвали	-0,02	-0,16	-0,23	0,08	0,09	0,17	-0,03	0,05	0,14	0,03	-0,22
Нарц.гнів	-0,12	0,15	-0,23	0,26	0,18	0,25	0,14	-0,02	0,24	0,17	0,23
Ідеал самодості	-0,11	0,14	0,20	-0,16	-0,18	0,06	-0,01	0,43	-0,06	-0,03	-0,05
Обезц.об'єктів	-0,02	0,10	-0,17	0,21	0,16	0,07	0,06	-0,03	0,12	0,09	0,28
Ідеал цінностей	0,01	0,02	0,00	-0,14	-0,09	0,11	-0,09	0,28	0,09	0,01	0,08
Симбіот захист.Self	0,05	-0,25	-0,01	0,15	-0,05	0,17	-0,20	0,36	0,21	-0,15	-0,10
Іпох.зах.від тривоги	0,01	-0,02	-0,30	0,04	0,13	0,21	0,16	-0,03	0,36	0,18	0,10
Нарц.виг.від хвороби	-0,03	0,04	-0,43	-0,11	0,18	0,11	0,23	-0,09	0,30	0,32	0,03
Зад. Життям	-0,12	-0,08	0,12	-0,20	-0,32	-0,12	-0,03	0,11	-0,13	-0,22	-0,29
Самодист.	0,14	0,04	0,22	-0,01	-0,20	-0,11	-0,08	0,15	-0,17	-0,03	-0,10
Самотрансц.	0,18	-0,11	0,35	-0,13	-0,41	-0,09	-0,14	0,24	-0,25	-0,38	-0,31
Свобода	0,18	0,00	0,41	-0,13	-0,40	-0,33	-0,14	0,07	-0,45	-0,23	-0,11
Відповідальність	0,23	-0,02	0,32	-0,03	-0,32	-0,17	-0,07	0,01	-0,26	-0,10	-0,05
Персональність	0,20	-0,06	0,36	-0,10	-0,40	-0,12	-0,14	0,25	-0,27	-0,29	-0,27
Екзистенційність	0,23	-0,01	0,41	-0,09	-0,40	-0,28	-0,11	0,05	-0,39	-0,18	-0,09
Словненість	0,24	-0,04	0,43	-0,11	-0,44	-0,22	-0,14	0,15	-0,37	-0,26	-0,19
Макіавелізм	-0,29	0,24	0,16	0,19	-0,08	-0,00	-0,09	0,08	-0,10	-0,18	0,04
Нарцисизм	-0,18	0,17	0,27	-0,07	-0,27	-0,19	0,01	0,07	-0,27	-0,18	-0,43
Психопат.	-0,27	0,24	-0,21	-0,00	0,18	0,07	0,27	-0,09	0,10	0,24	0,08
П.Безпеки	0,06	-0,01	0,12	-0,08	-0,14	-0,13	-0,15	0,02	-0,03	-0,05	-0,22
П.Соціал.	-0,01	-0,03	0,06	-0,13	-0,21	-0,09	-0,08	0,09	-0,11	-0,08	-0,42
П.Самоств.	-0,05	0,10	0,12	0,14	-0,08	0,03	-0,12	0,14	-0,09	-0,18	0,05
П.Самореал.	0,16	-0,14	0,11	0,13	0,03	0,17	-0,03	0,40	-0,06	-0,21	0,03

CLUSTER стандарт=3
 Correlations (Phd data Bab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=127 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Арх.догляд	Гранд. Self	Прагн.ідеал Self об'єкту	Прагн.похвал	Нарц.гнів	Ідеал самодост	Обезц.об'єкт	Ідеал цінност	Симбіот захист Self
Вік	-0,13	-0,08	0,06	-0,02	-0,12	-0,11	-0,02	0,01	0,05
Стать	-0,13	0,19	-0,12	-0,16	0,15	0,14	0,10	0,02	-0,25
Нарцисизм	-0,41	0,07	-0,11	-0,23	-0,23	0,20	-0,17	0,00	-0,01
Self-index	0,25	-0,01	0,09	0,08	0,26	-0,16	0,21	-0,14	0,15
Безсил. Self	0,48	-0,03	-0,02	0,09	0,18	-0,18	0,16	-0,09	-0,05
Втрата контр. емоц.	0,38	0,07	0,05	0,17	0,25	0,06	0,07	0,11	0,17
Деперсон.	0,11	0,00	-0,13	-0,03	0,14	-0,01	0,06	-0,09	-0,20
Баз.потенц.надії	-0,01	0,25	0,22	0,05	-0,02	0,43	-0,03	0,28	0,36
Незначн. Self	0,25	-0,12	0,13	0,14	0,24	-0,06	0,12	0,09	0,21
Negat. тіл. Self	0,17	-0,05	-0,07	0,03	0,17	-0,03	0,09	0,01	-0,15
Соц.ізоляція	0,25	-0,13	-0,07	-0,22	0,23	-0,05	0,28	0,08	-0,10
Арх.догляд	1,00	0,07	0,23	0,18	0,11	-0,11	0,20	-0,01	0,09
Гранд. Self	0,07	1,00	0,16	0,34	0,17	0,26	0,17	0,05	0,19
Прагн.ідеал Self об'єкту	0,23	0,16	1,00	0,40	-0,13	0,08	-0,08	0,28	0,44
Прагн.похвали	0,18	0,34	0,40	1,00	0,23	-0,13	-0,14	-0,03	0,19
Нарц.гнів	0,11	0,17	-0,13	0,23	1,00	-0,20	0,28	-0,10	-0,14
Ідеал самодості	-0,11	0,26	0,08	-0,13	-0,20	1,00	0,06	0,46	0,26
Обезц.об'єктів	0,20	0,17	-0,08	-0,14	0,28	0,06	1,00	-0,07	0,10
Ідеал цінностей	-0,01	0,05	0,28	-0,03	-0,10	0,46	-0,07	1,00	0,25
Симбіот захист Self	0,09	0,19	0,44	0,19	-0,14	0,26	0,10	0,25	1,00
Іпох. зах. від тривоги	0,01	0,10	-0,05	0,10	0,06	-0,09	0,12	-0,07	0,08
Нарц. виг. від хвороби	0,11	0,02	-0,02	0,04	0,09	-0,05	0,11	-0,09	-0,00
Зад. Життям	-0,16	0,15	0,07	0,08	-0,22	0,08	-0,19	0,17	0,27
Самодист.	-0,10	-0,07	0,18	-0,06	-0,21	0,16	-0,20	0,11	0,07
Самотрансц.	-0,24	0,13	0,24	0,04	-0,23	0,20	-0,36	0,26	0,18
Свобода	-0,37	0,04	0,04	-0,09	-0,21	0,19	-0,18	0,15	-0,09
Відповідальність	-0,31	-0,14	-0,08	-0,15	-0,17	0,11	-0,22	-0,02	-0,13
Персональність	-0,23	0,06	0,26	0,00	-0,27	0,22	-0,36	0,25	0,16
Екзистенційність	-0,38	-0,05	-0,02	-0,13	-0,22	0,17	-0,23	0,07	-0,12
Словненість	-0,34	0,00	0,12	-0,08	-0,27	0,21	-0,32	0,17	0,01
Макіавелізм	0,01	0,21	0,07	0,18	0,19	0,04	0,18	0,11	0,06
Нарцисизм	-0,24	0,35	0,04	0,30	0,15	0,05	-0,14	-0,07	-0,02
Психопат.	-0,03	0,04	-0,26	0,02	0,31	-0,20	0,17	-0,19	-0,17
П.Безпеки	-0,01	-0,01	0,02	0,04	-0,28	-0,01	-0,00	-0,08	0,03
П.Соціал.	-0,09	-0,09	0,31	0,22	-0,17	-0,12	-0,36	0,10	0,14
П.Самоств.	0,02	0,25	0,02	0,08	0,21	0,05	0,24	-0,01	0,11
П.Самореал.	0,07	0,10	0,30	-0,03	-0,08	0,31	0,01	0,28	0,34

CLUSTER стандарт=3

Correlations (Phd data Bab.sta)

Marked correlations are significant at $p < .05000$

N=127 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Іпох. зах. від тривоги	Нарц. виг. від хвор	Зад. Життям	Самодист.	Самотрансц.	Свобода	Відповідал	Персональніст ь	Екзистенц
Вік	0,01	-0,03	-0,12	0,14	0,18	0,18	0,23	0,20	0,23
Стать	-0,02	0,04	-0,08	0,04	-0,11	0,00	-0,02	-0,06	-0,01
Нарцисизм	-0,30	-0,43	0,12	0,22	0,35	0,41	0,32	0,36	0,41
Self-index	0,04	-0,11	-0,20	-0,01	-0,13	-0,13	-0,03	-0,10	-0,09
Безсил. Self	0,13	0,18	-0,32	-0,20	-0,41	-0,40	-0,32	-0,40	-0,40
Втрата контр. емоц.	0,21	0,11	-0,12	-0,11	-0,09	-0,33	-0,17	-0,12	-0,28
Деперсон.	0,16	0,23	-0,03	-0,08	-0,14	-0,14	-0,07	-0,14	-0,11
Баз. потенц. надії	-0,03	-0,09	0,11	0,15	0,24	0,07	0,01	0,25	0,05
Незначн. Self	0,36	0,30	-0,13	-0,17	-0,25	-0,45	-0,26	-0,27	-0,39
Negat. tin. Self	0,18	0,32	-0,22	-0,03	-0,38	-0,23	-0,10	-0,29	-0,18
Соц. ізоляція	0,10	0,03	-0,29	-0,10	-0,31	-0,11	-0,05	-0,27	-0,09
Арх. догляд	0,01	0,11	-0,16	-0,10	-0,24	-0,37	-0,31	-0,23	-0,38
Гранд. Self	0,10	0,02	0,15	-0,07	0,13	0,04	-0,14	0,06	-0,05
Прагн. ідеал Self об'єкту	-0,05	-0,02	0,07	0,18	0,24	0,04	-0,08	0,26	-0,02
Прагн. похвали	0,10	0,04	0,08	-0,06	0,04	-0,09	-0,15	0,00	-0,13
Нарц. гнів	0,06	0,09	-0,22	-0,21	-0,23	-0,21	-0,17	-0,27	-0,22
Ідеал самодості	-0,09	-0,05	0,08	0,16	0,20	0,19	0,11	0,22	0,17
Обезц. об'єктів	0,12	0,11	-0,19	-0,20	-0,36	-0,18	-0,22	-0,36	-0,23
Ідеал цінностей	-0,07	-0,09	0,17	0,11	0,26	0,15	-0,02	0,25	0,07
Симбіот захист Self	0,08	-0,00	0,27	0,07	0,18	-0,09	-0,13	0,16	-0,12
Іпох. зах. від тривоги	1,00	0,30	0,04	-0,13	-0,16	-0,27	-0,04	-0,17	-0,17
Нарц. виг. від хвороби	0,30	1,00	-0,03	-0,21	-0,33	-0,29	-0,31	-0,34	-0,34
Зад. Життям	0,04	-0,03	1,00	-0,09	0,37	0,26	0,06	0,23	0,18
Самодист.	-0,13	-0,21	-0,09	1,00	0,33	0,33	0,55	0,72	0,49
Самотрансц.	-0,16	-0,33	0,37	0,33	1,00	0,53	0,47	0,89	0,56
Свобода	-0,27	-0,29	0,26	0,33	0,53	1,00	0,62	0,55	0,90
Відповідальність	-0,04	-0,31	0,06	0,55	0,47	0,62	1,00	0,60	0,90
Персональність	-0,17	-0,34	0,23	0,72	0,89	0,55	0,60	1,00	0,64
Екзистенційність	-0,17	-0,34	0,18	0,49	0,56	0,90	0,90	0,64	1,00
Словненість	-0,19	-0,37	0,22	0,66	0,79	0,82	0,84	0,89	0,92
Макіавелізм	0,12	-0,05	-0,01	-0,16	-0,01	-0,01	-0,13	-0,08	-0,07
Нарцисизм	-0,04	-0,04	0,33	-0,15	0,20	0,20	0,06	0,07	0,15
Психопат.	0,17	0,21	-0,06	-0,42	-0,44	-0,27	-0,26	-0,52	-0,29
П. Безпеки	0,27	-0,04	0,02	-0,05	0,00	-0,01	-0,01	-0,02	-0,01
П. Соціал.	-0,12	0,12	0,22	0,23	0,29	0,10	0,01	0,32	0,07
П. Самоств.	0,07	-0,01	0,06	-0,17	-0,05	0,00	-0,08	-0,12	-0,04
П. Самореал.	-0,06	-0,11	0,08	0,28	0,38	0,20	0,10	0,41	0,17

CLUSTER станд=3
 Correlations (Phd dataBab.sta)
 Marked correlations are significant at $p < ,05000$
 N=127 (Casewise deletion of missing data)

Variable	Персональність	Екзистенц	Словненість	Макіавел	Нарцис	Психопат	П.Безпеки	П.Соціал	П.Самоств.	П.Самореал.
Вік	0,20	0,23	0,24	-0,29	-0,18	-0,27	0,06	-0,01	-0,05	0,16
Стать	-0,06	-0,01	-0,04	0,24	0,17	0,24	-0,01	-0,03	0,10	-0,14
Нарцисизм	0,36	0,41	0,43	0,16	0,27	-0,21	0,12	0,06	0,12	0,11
Self-index	-0,10	-0,09	-0,11	0,19	-0,07	-0,00	-0,08	-0,13	0,14	0,13
Безсил. Self	-0,40	-0,40	-0,44	-0,08	-0,27	0,18	-0,14	-0,21	-0,08	0,03
Втрата контр. емоц.	-0,12	-0,28	-0,22	-0,00	-0,19	0,07	-0,13	-0,09	0,03	0,17
Деперсон.	-0,14	-0,11	-0,14	-0,09	0,01	0,27	-0,15	-0,08	-0,12	-0,03
Баз. потенц. надії	0,25	0,05	0,15	0,08	0,07	-0,09	0,02	0,09	0,14	0,40
Незначн. Self	-0,27	-0,39	-0,37	-0,10	-0,27	0,10	-0,03	-0,11	-0,09	-0,06
Negat. тіл. Self	-0,29	-0,18	-0,26	-0,18	-0,18	0,24	-0,05	-0,08	-0,18	-0,21
Соц. ізоляція	-0,27	-0,09	-0,19	0,04	-0,43	0,08	-0,22	-0,42	0,05	0,03
Арх. догляд	-0,23	-0,38	-0,34	0,01	-0,24	-0,03	-0,01	-0,09	0,02	0,07
Гранд. Self	0,06	-0,05	0,00	0,21	0,35	0,04	-0,01	-0,09	0,25	0,10
Прагн. ідеал Self об'єкту	0,26	-0,02	0,12	0,07	0,04	-0,26	0,02	0,31	0,02	0,30
Прагн. похвали	0,00	-0,13	-0,08	0,18	0,30	0,02	0,04	0,22	0,08	-0,03
Нарц. гнів	-0,27	-0,22	-0,27	0,19	0,15	0,31	-0,28	-0,17	0,21	-0,08
Ідеал самодості	0,22	0,17	0,21	0,04	0,05	-0,20	-0,01	-0,12	0,05	0,31
Обезц. об'єктів	-0,36	-0,23	-0,32	0,18	-0,14	0,17	-0,00	-0,36	0,24	0,01
Ідеал цінностей	0,25	0,07	0,17	0,11	-0,07	-0,19	-0,08	0,10	-0,01	0,28
Симбіот захист Self	0,16	-0,12	0,01	0,06	-0,02	-0,17	0,03	0,14	0,11	0,34
Іпох. зах. від тривоги	-0,17	-0,17	-0,19	0,12	-0,04	0,17	0,27	-0,12	0,07	-0,06
Нарц. виг. від хвороби	-0,34	-0,34	-0,37	-0,05	-0,04	0,21	-0,04	0,12	-0,01	-0,11
Зад. Життям	0,23	0,18	0,22	-0,01	0,33	-0,06	0,02	0,22	0,06	0,08
Самодист.	0,72	0,49	0,66	-0,16	-0,15	-0,42	-0,05	0,23	-0,17	0,28
Самотрансц.	0,89	0,56	0,79	-0,01	0,20	-0,44	0,00	0,29	-0,05	0,38
Свобода	0,55	0,90	0,82	-0,01	0,20	-0,27	-0,01	0,10	0,00	0,20
Відповідальність	0,60	0,90	0,84	-0,13	0,06	-0,26	-0,01	0,01	-0,08	0,10
Відповідальність	0,60	0,90	0,84	-0,13	0,06	-0,26	-0,01	0,01	-0,08	0,10
Персональність	1,00	0,64	0,89	-0,08	0,07	-0,52	-0,02	0,32	-0,12	0,41
Екзистенційність	0,64	1,00	0,92	-0,07	0,15	-0,29	-0,01	0,07	-0,04	0,17
Словненість	0,89	0,92	1,00	-0,09	0,12	-0,44	-0,02	0,20	-0,09	0,31
Макіавелізм	-0,08	-0,07	-0,09	1,00	0,31	0,22	0,20	-0,11	0,44	0,05
Нарцисизм	0,07	0,15	0,12	0,31	1,00	0,27	0,12	0,19	0,20	-0,03
Психопат.	-0,52	-0,29	-0,44	0,22	0,27	1,00	-0,09	-0,20	0,04	-0,26
П.Безпеки	-0,02	-0,01	-0,02	0,20	0,12	-0,09	1,00	0,07	0,27	-0,07
П.Соціал.	0,32	0,07	0,20	-0,11	0,19	-0,20	0,07	1,00	-0,04	0,16
П.Самоств.	-0,12	-0,04	-0,09	0,44	0,20	0,04	0,27	-0,04	1,00	0,13
П.Самореал.	0,41	0,17	0,31	0,05	-0,03	-0,26	-0,07	0,16	0,13	1,00

Додаток Г Кореляційні плеяди

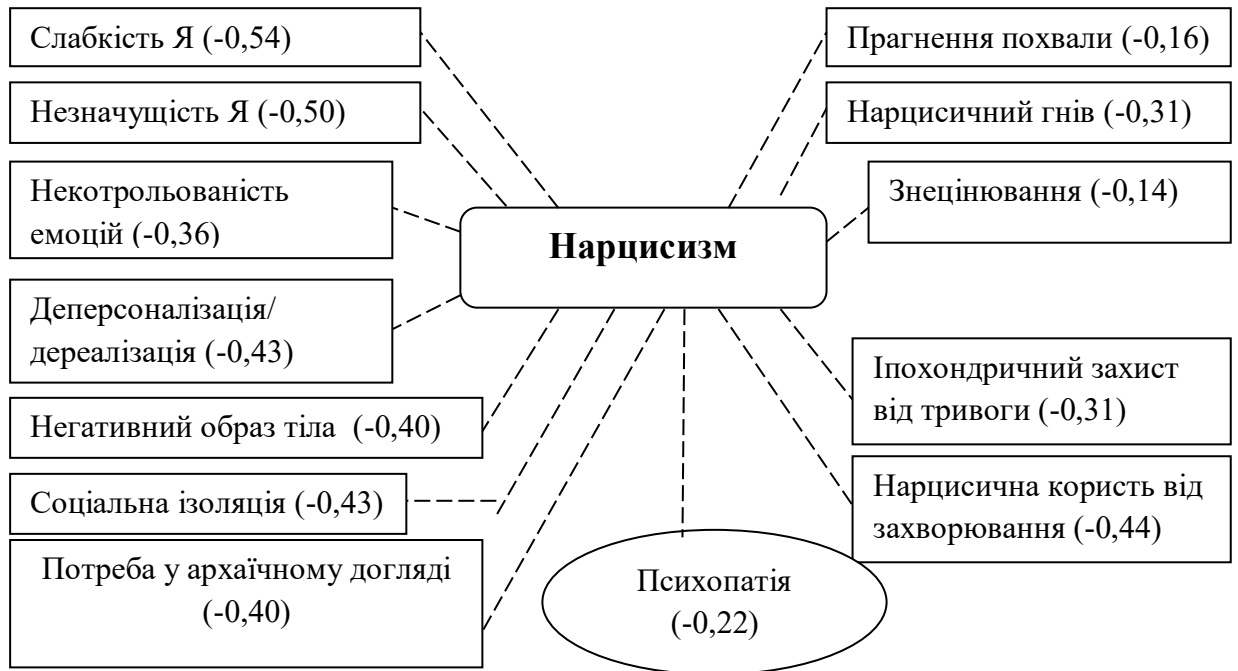

Рис. Г.1. Кореляційна плеяда: зв'язок нарцисизму із показниками ефективності функціонування Я-регуляції та рисами Темної тріади.

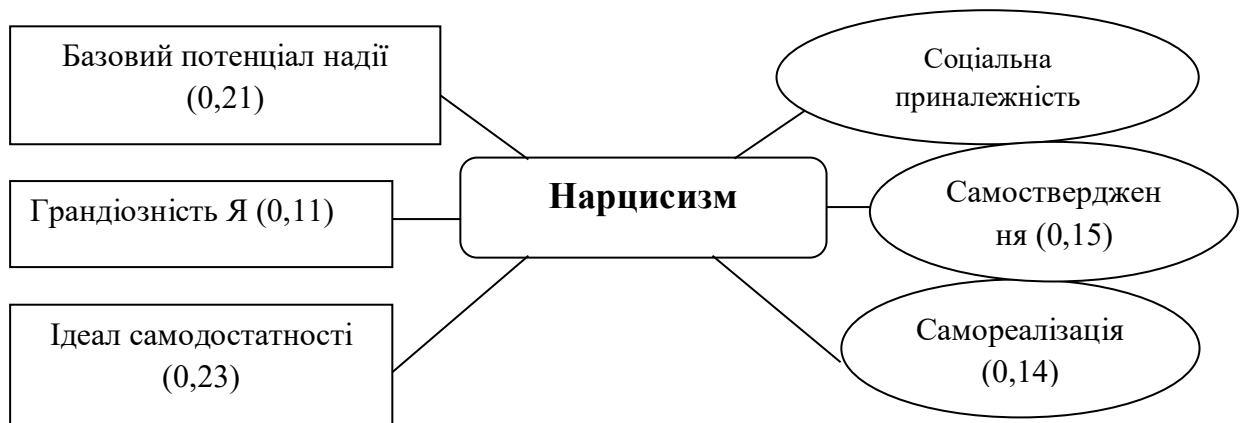

Рис. Г.2. Кореляційна плеяда: зв'язок нарцисизму із показниками ефективності функціонування Я-регуляції та особистісними потребами.

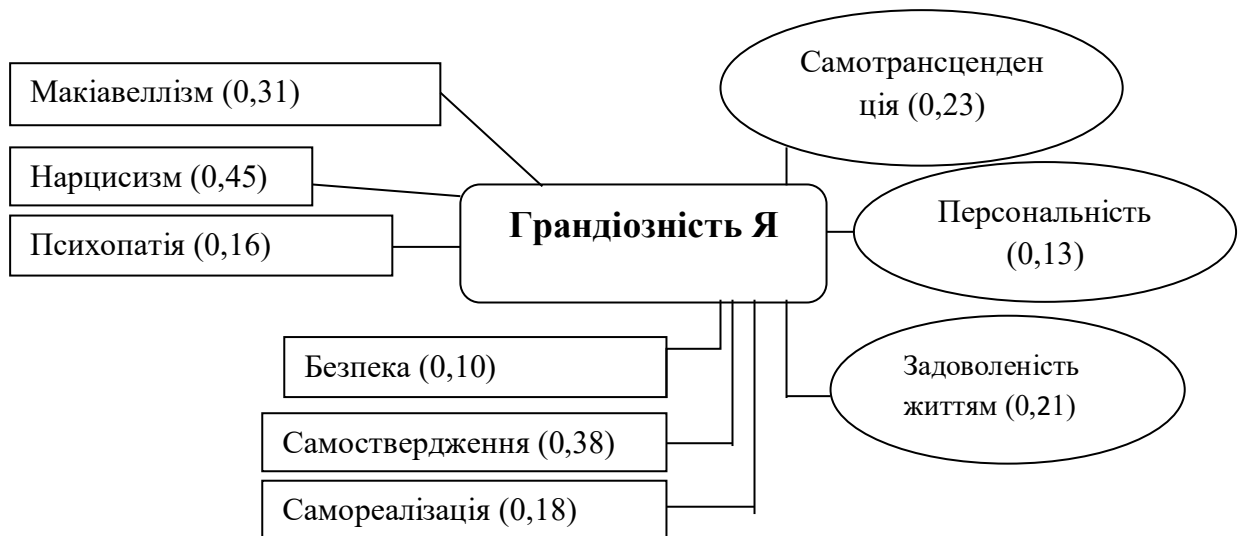

Рис. Г.3. Кореляційна плеяда: зв'язок грандіозності Я із ознаками особистісного самоздійснення, задоволеності життям та потребами.

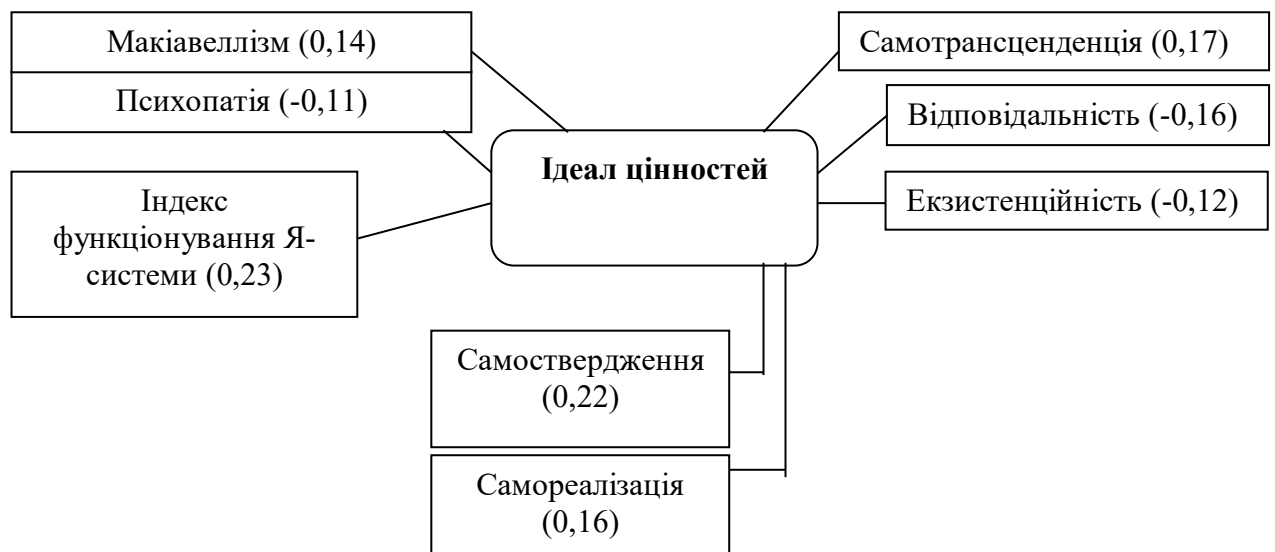

Рис. Г.4. Кореляційна плеяда: зв'язок ідеалу цінностей із показниками особистісного самоздійснення, особистісними потребами, рисами Темної тріади та індексом Я-регуляції.

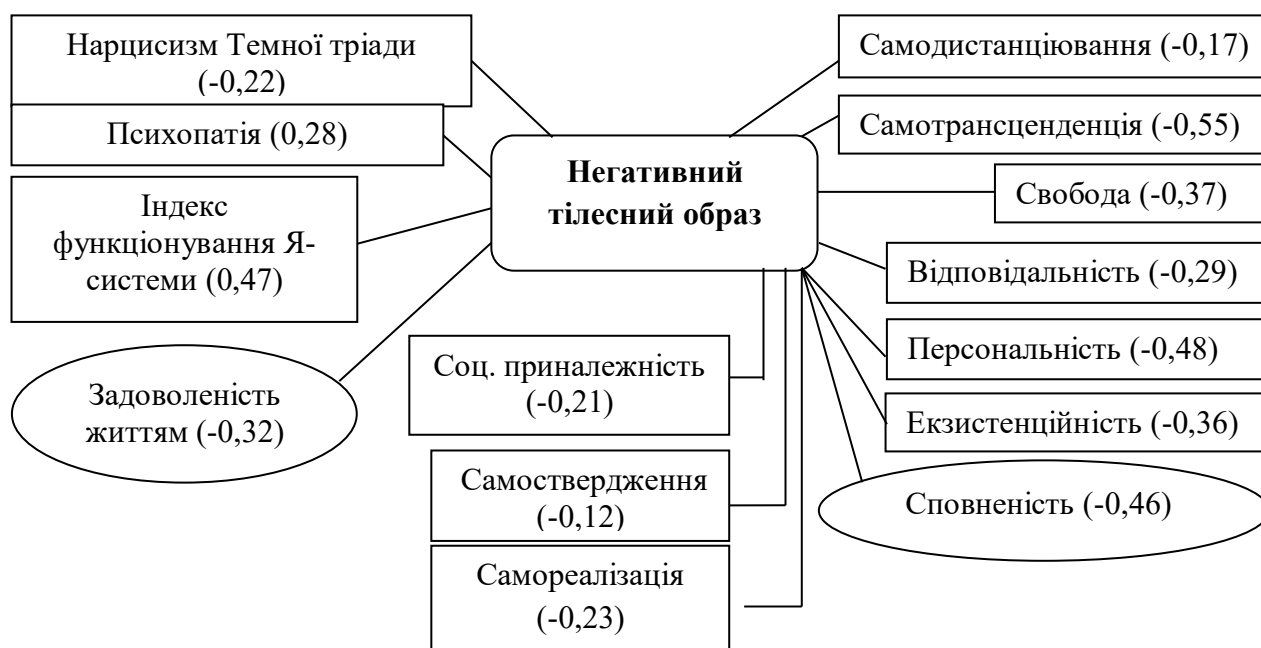

Рис. Г.5. Кореляційна плеяда: зв'язок негативного образу власного тіла із показниками особистісного самоздійснення, задоволеності життям, особистісними потребами, рисами Темної тріади та Я-регуляцією.

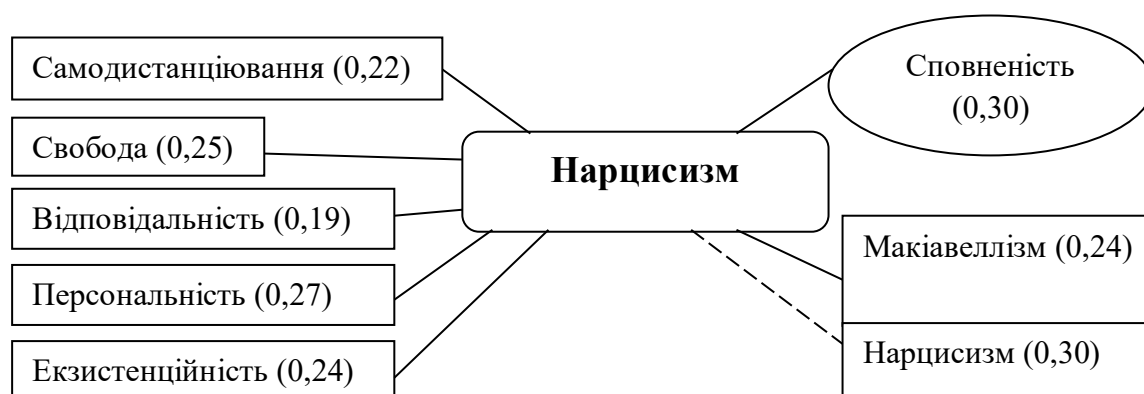

Рис. Г.6. Кореляційна плеяда: зв'язок нарцисизму Я-системи із показниками особистісного самоздійснення, задоволеності життям, особистісними потребами, рисами Темної тріади.

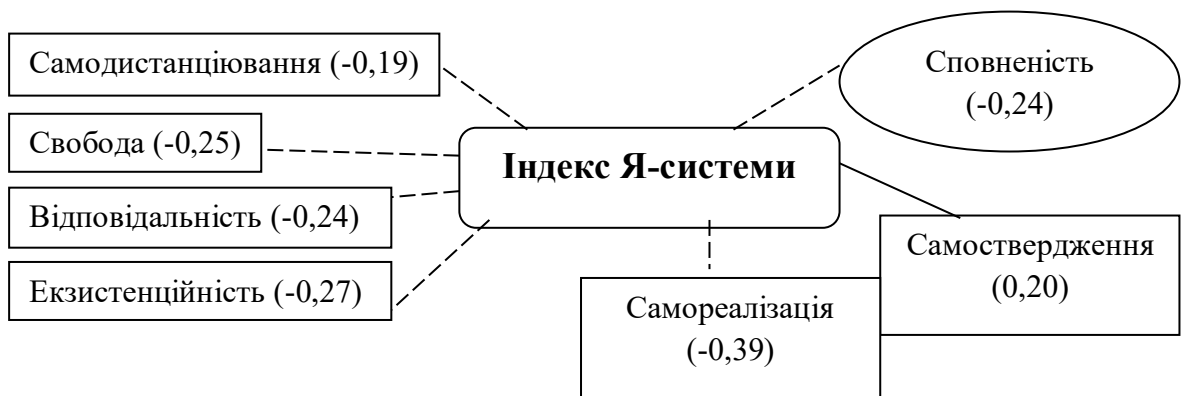

Рис. Г.7. Кореляційна плеяда: зв'язок індексу функціонування системи Я із показниками сповненості та особистісними потребами у першому кластері («Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я»).

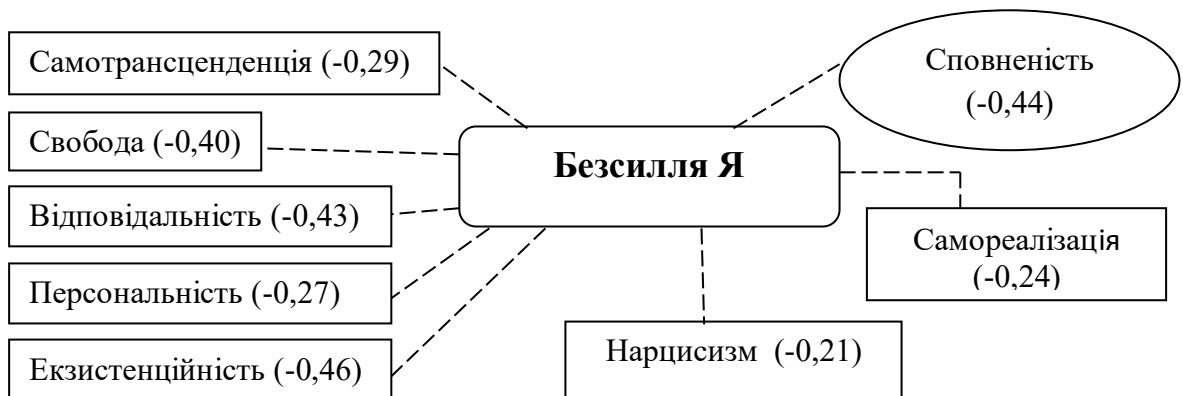

Рис. Г.8. Кореляційна плеяда: зв'язок безсилля Я із показниками сповненості, особистісними потребами та рисами Темної тріади у першому кластері («Високий нарцисизм із помірною інтеграцією Я»).

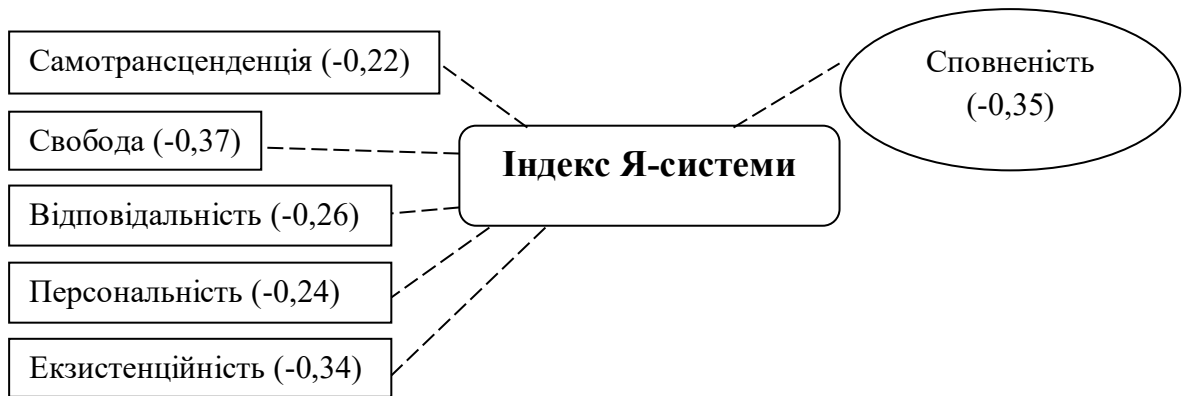

Рис. Г.9. Кореляційна плеяда: зв'язок індексу функціонування системи Я із показниками сповненості у другому кластері («Низький нарцисизм із найбільшою Я-дисфункційністю»).

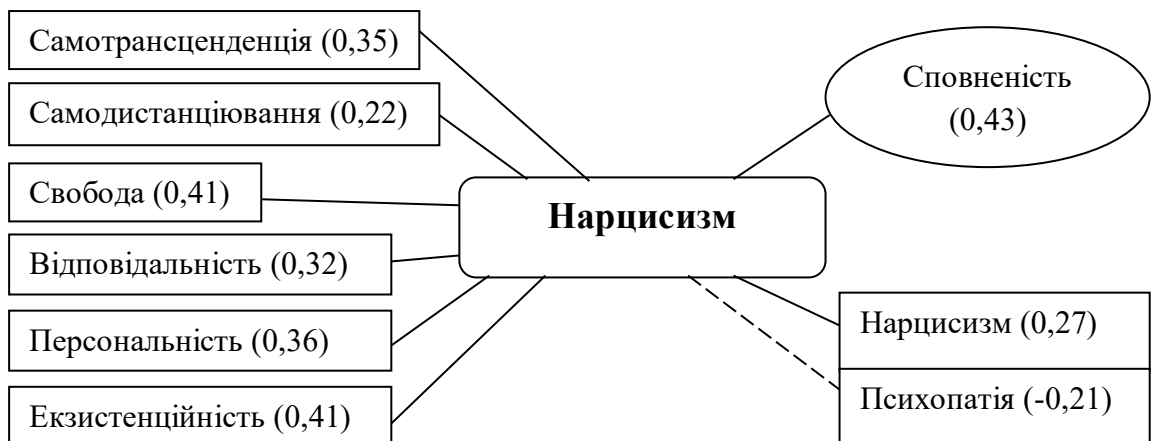

Рис. Г.9. Кореляційна плеяда: зв'язок нарцисизму Я-регуляції із показниками сповненості та рисами Темної тріади у третьому кластері («Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я»).

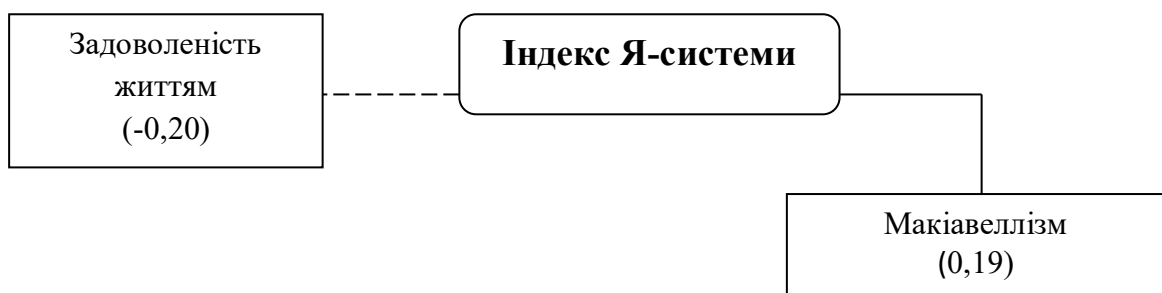

Рис. Г.10. Кореляційна плеяда: зв'язок індексу функціонування системи Я із показниками задоволеності життям та Макіавеллізмом як рисою Темної тріади у третьому кластері («Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я»).

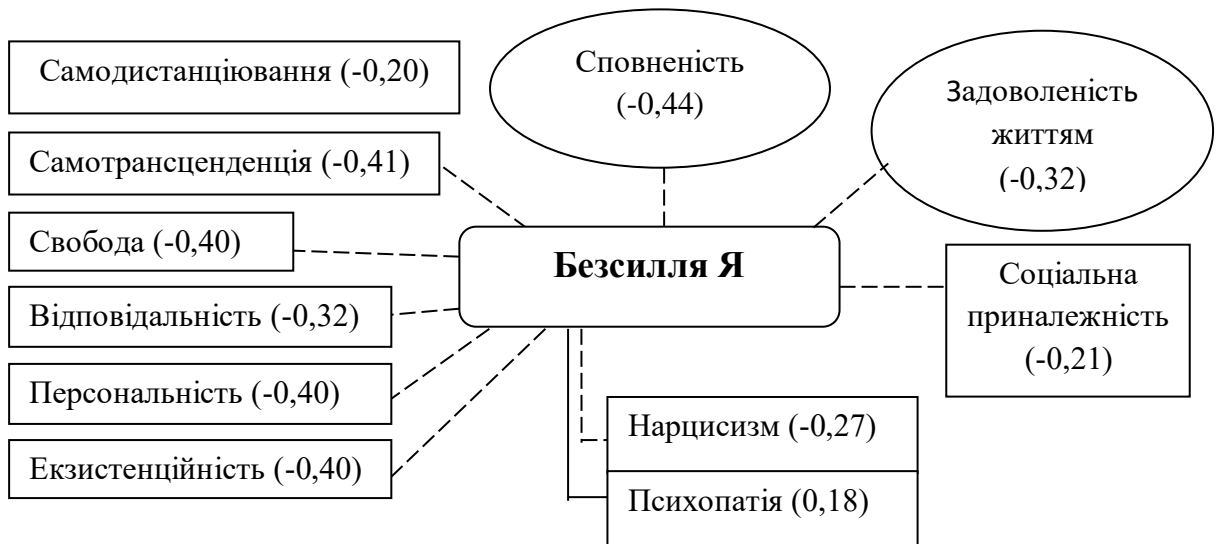

Рис. Г.9. Кореляційна плеяда у третьому кластері («Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я»).

Додаток Д
Порівняльний аналіз виокремлених профілів нарцисичної саморегуляції

Таблиця Д.1. Результати тесту Шеффе за ознаками самоздійснення для трьох кластерів

	Порівняння статистично значущих відмінностей показників самоздійснення у виділених кластерах (1:2:3); $p < 0,05$					
	1	2	1	3	2	3
Самодистанціювання	29,5	27,4	29,5	32,1	27,4	32,1
Самотрансценденція	68,7	56,9	68,7	65,4	56,9	65,4
Свобода	45,1	37,6	-	-	37,6	46,6
Відповідальність	48,7	43	48,7	52,2	43	52,2
Персональність	98,2	84,3	-	-	84,3	97,5
Екзистенційність	93,8	80,5	93,8	98,8	80,5	98,8
Сповненість	192	165	192	196	165	196

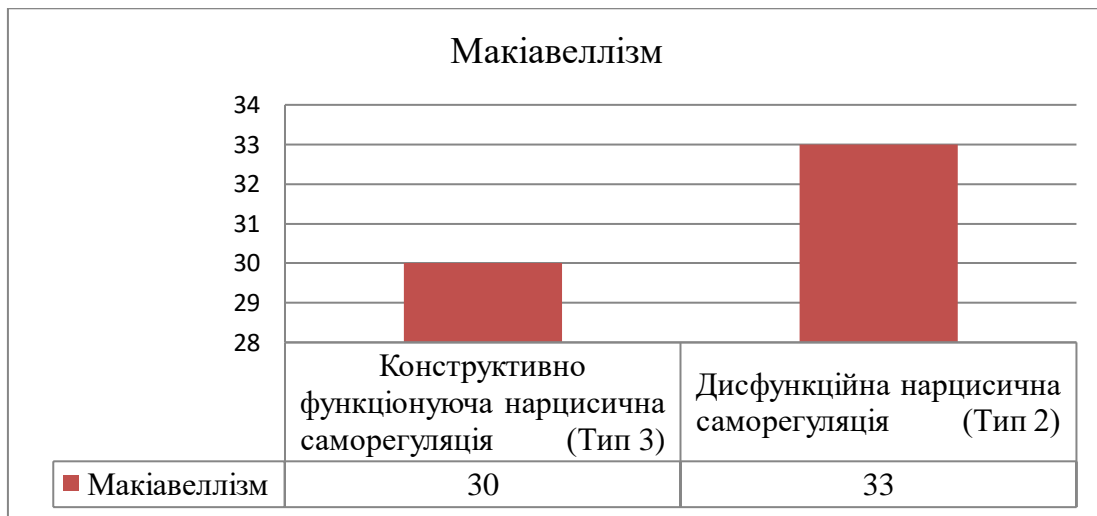

Рис. Д.1. Відмінні значення Макіавеллізму як риси Темної тріади у двох полярних кластерах («Низький нарцисизм із найбільшою Я-дисфункційністю» та «Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я»).

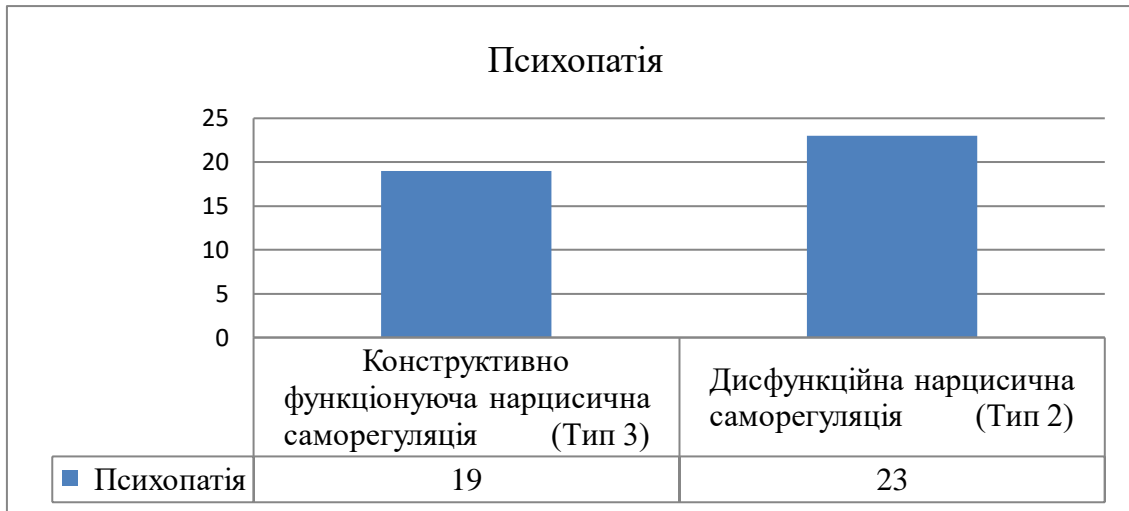

Рис. Д.2. Відмінні значення психопатії у двох полярних кластерах («Низький нарцисизм із найбільшою Я-дисфункційністю»; «Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я»).

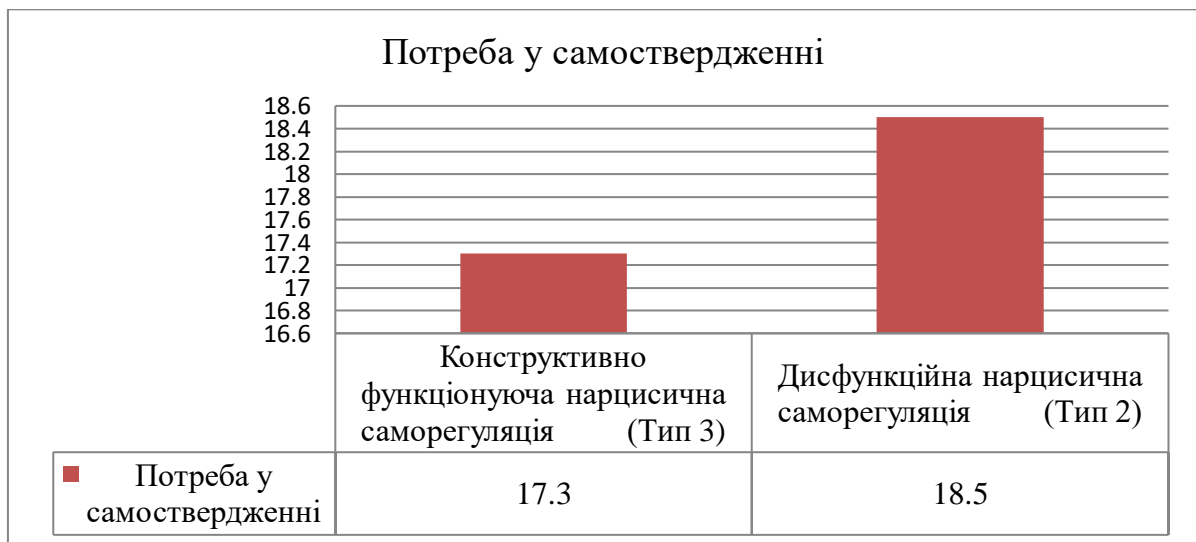
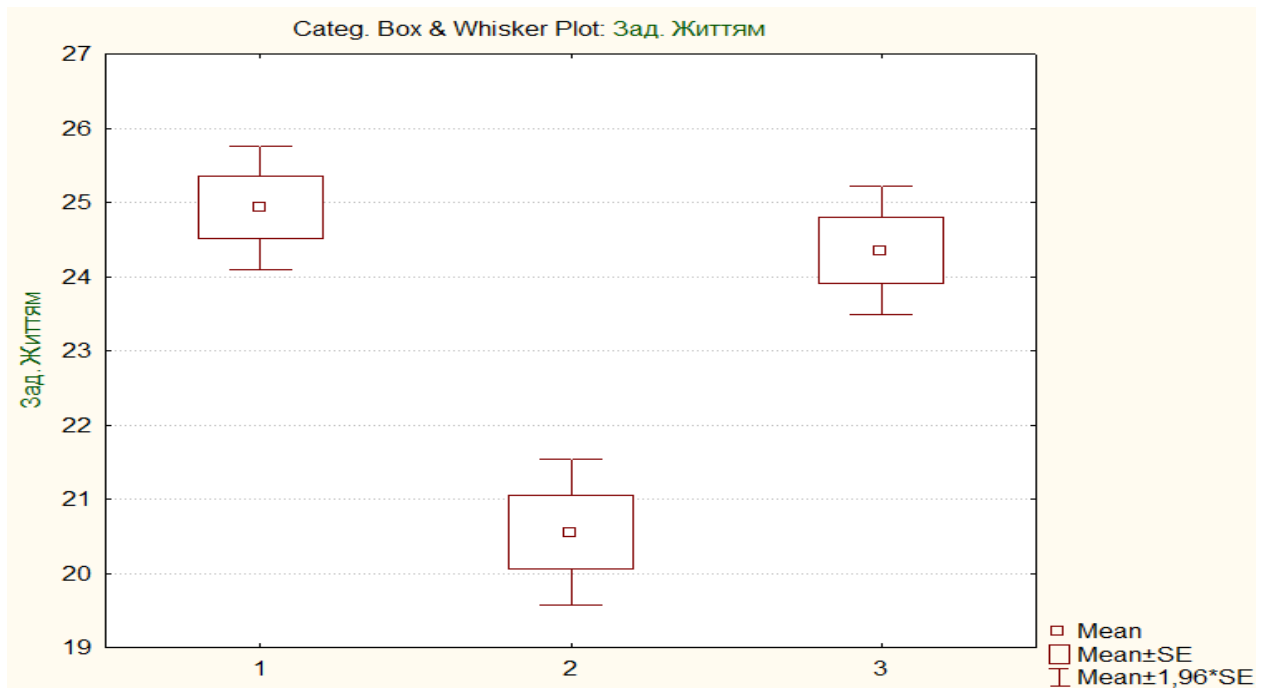

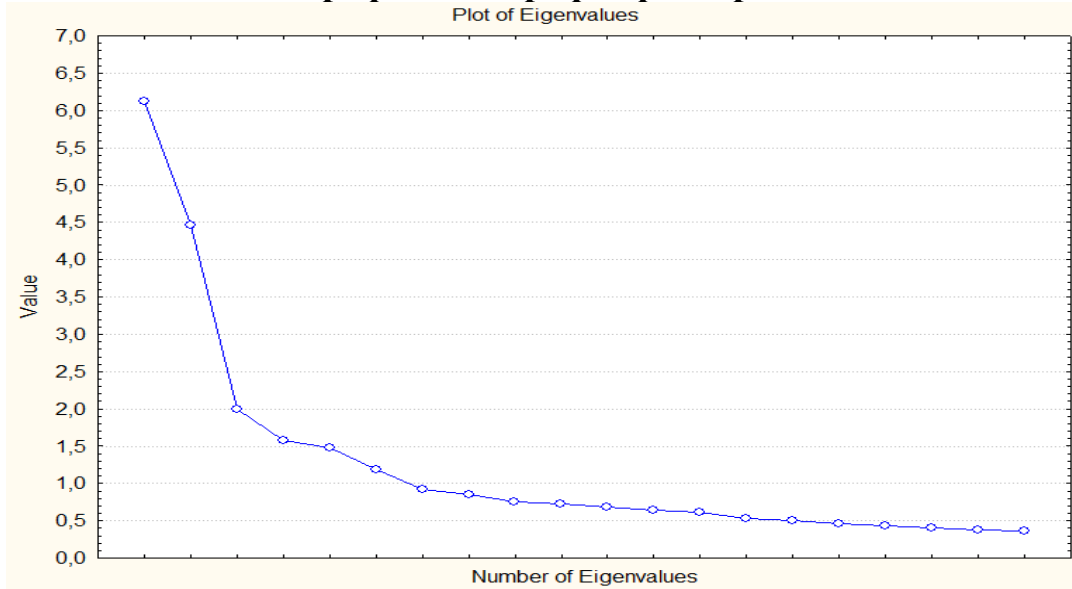
Рис. Д.3. Середні статистично відмінні значення потреби у самоствердженні у двох полярних кластерах (Тип 2: «Низький нарцисизм із найбільшою Я-дисфункційністю»; Тип 3: «Високий нарцисизм із конструктивно функціонуючим та найбільш інтегрованим Я»).

Графік Д.2. Відмінності показників задоволеності життям у залежності від типу нарцисичної саморегуляції

Додаток Е
Факторний аналіз шкал нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення

Графік Е.1. Графік факторних навантажень

Таблиця Е.2. Факторна модель нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного самоздійснення

Фактор 1 «Самоціннісна дисфункційність»	
безсилля Я	0,83
втрата контролю над емоціями та прагненнями	0,69
деперсоналізація/ дереалізація	0,60
незначущість Я	0,74
негативне тілесне Я	0,56
соціальна ізоляція	0,64
потреба у архаїчному догляді	0,68
нарцисичний гнів	0,52
знецінювання об'єктів	0,56
задоволеність життям	-0,54
персональність	-0,60
екзистенційність	-0,72

Фактор 2 «Воля до самоздійснення»		Фактор 3 «Компенсаторні самовпевненість та Я-центрованість»	
базовий потенціал надії	0,72	грандіозність Я	0,57
грандіозність Я	0,50	нарцисизм (Темна тріада)	0,70

прагнення до ідеального Я-об'єкту	0,46	психопатія	0,69
ідеал самодостатності	0,75		
ідеал цінностей	0,57		
розкриття <i>Person</i>	0,54		
потреба самореалізації	0,57		

<i>Фактор 4 «Соціальне підтвердження»</i>		<i>Фактор 5 «Домінантно-компенсаторний соціальний стосунок»</i>	
прагнення до ідеального Я-об'єкту	0,60	знецінювання об'єктів	0,49
прагнення похвали	0,66	Макіавеллізм	0,63
потреба у симбіотичному захисті Я	0,48	потреба безпеки	0,67
соціальні потреби	0,71	потреба самоствердження	0,76
<i>Фактор 6 «Тілесний симптомокомплекс потреби безпеки»</i>			
іпохондричний захист від тривоги	0,72		
нарцисична користь від захворювання	0,71		
потреба безпеки	0,43		

Додаток Ж
Регресійний аналіз нарцисичної саморегуляції як чинника особистісного
самоздійснення

Таблиця Ж.1. Загальний регресійний аналіз нарцисичної саморегуляції як
чинника особистісного самоздійснення

Regression Summary for Dependent Variable: Сповненість (Phd R= ,73793403 R²= ,54454663 Adjusted R²= ,53015012 F(11,348)=37,825 p<0,0000 Std.Error of estimate: 16,331						
N=360	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(348)	p-level
Intercept			223,7489	9,700671	23,06530	0,000000
Безсилля Self	-0,337799	0,049962	-0,7809	0,115496	-6,76106	0,000000
Незначущість Self	-0,244963	0,053822	-0,8869	0,194863	-4,55139	0,000007
Ідеал самодостат.	0,140088	0,044570	0,6166	0,196179	3,14309	0,001815
Обезц.об'єктів	-0,191944	0,044153	-0,8247	0,189694	-4,34726	0,000018
Баз.потенц.надії	0,093284	0,048772	0,4072	0,212879	1,91263	0,056616
Прагн. похвали	-0,136042	0,048858	-0,5060	0,181707	-2,78445	0,005655
Прагн.ідеал Self об'єкту	0,111375	0,048614	0,4766	0,208042	2,29103	0,022559
Іпох.зах.від тривоги	0,092127	0,041962	0,6340	0,288766	2,19550	0,028788
Нарц. користь від хвороби	-0,093748	0,042039	-0,5645	0,253129	-2,23004	0,026382
Симбіот. захист Self	-0,048939	0,045020	-0,2350	0,216155	-1,08704	0,277770
Грандіоз. Self	0,052360	0,048191	0,2471	0,227460	1,08651	0,278005

Таблиця Ж.2. Регресійний аналіз чинників особистісного самоздійснення у
першому кластері

CLUSTER =1 Regression Summary for Dependent Variable: Сповненість (Phd R= ,62054354 R²= ,38507429 Adjusted R²= ,33777231 F(9,117)=8,1408 p<,00000 Std.Error of estimate: 14,320						
N=127	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(117)	p-level
Intercept			215,8687	19,17240	11,25935	0,000000
Безсилля Self	-0,289853	0,082867	-0,7969	0,22784	-3,49782	0,000664
Баз.потенц.надії	0,206353	0,084816	0,7927	0,32581	2,43297	0,016489
Негат.тілесне Self	-0,193142	0,076427	-0,9317	0,36867	-2,52714	0,012834
Незначущість Self	-0,162134	0,085066	-0,5425	0,28465	-1,90597	0,059107
Іпох.захист.від тривоги	0,146613	0,076371	0,7427	0,38689	1,91974	0,057325
Обезц.об'єктів	-0,116653	0,076255	-0,4192	0,27401	-1,52977	0,128773
Соц. ізоляція	-0,074109	0,078282	-0,2617	0,27646	-0,94669	0,345746
Ідеал цінностей	-0,097425	0,075277	-0,3831	0,29598	-1,29423	0,198134
Ідеал самодостат.	0,103882	0,084134	0,4290	0,34744	1,23472	0,219408

Таблиця Ж.3. Регресійний аналіз чинників особистісного самоздійснення у другому кластері

CLUSTER =2						
Regression Summary for Dependent Variable: Сповненість (Phd						
R= ,65566100 R ² = ,42989135 Adjusted R ² = ,35632894						
F(12,93)=5,8439 p<,00000 Std.Error of estimate: 15,872						
N=106	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(93)	p-level
Intercept			180,0400	22,70913	7,92809	0,000000
Незначн. Self	-0,185028	0,101850	-0,7510	0,41339	-1,81667	0,072489
Ідеал самодостатності	0,214434	0,088405	0,7613	0,31387	2,42558	0,017214
Безсилля Self	-0,446079	0,103828	-1,0662	0,24817	-4,29634	0,000043
Іпох. зах. від тривоги	0,209371	0,087313	1,2113	0,50513	2,39795	0,018485
Прагн. похвали	-0,251683	0,094276	-0,8016	0,30028	-2,66965	0,008961
Деперсон. / дереаліз.	0,102638	0,099831	0,4640	0,45134	1,02812	0,306560
Обезц. об'єктів	-0,211245	0,092007	-0,8680	0,37805	-2,29596	0,023925
Втрата контр. емоц.	0,181586	0,096927	1,1357	0,60623	1,87343	0,064150
Грандіоз. Self	0,193957	0,099327	0,7422	0,38008	1,95272	0,053859
Арх. догляд	0,170507	0,091364	0,8282	0,44379	1,86624	0,065159
Нарцисичний гнів	-0,165286	0,105885	-0,5227	0,33482	-1,56100	0,121920
Негат. тілес. Self	0,136319	0,098875	0,3378	0,24502	1,37870	0,171295

Таблиця Ж.4. Регресійний аналіз чинників особистісного самоздійснення у третьому кластері

CLUSTER =3						
Regression Summary for Dependent Variable: Сповненість (Phd						
R= ,64314755 R ² = ,41363877 Adjusted R ² = ,36853406						
F(9,117)=9,1706 p<,00000 Std.Error of estimate: 17,093						
N=127	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(117)	p-level
Intercept			251,9501	19,47630	12,93624	0,000000
Безсилля Self	-0,226295	0,093722	-0,6839	0,28325	-2,41452	0,017305
Нарц. користь від хвороби	-0,249326	0,075910	-1,6528	0,50321	-3,28450	0,001348
Обезц. об'єктів	-0,212016	0,074549	-0,9481	0,33336	-2,84397	0,005260
Ідеал самодості	0,125899	0,073748	0,5158	0,30215	1,70715	0,090447
Незначн. Self	-0,169238	0,080236	-0,7065	0,33493	-2,10925	0,037055
Прагн. ідеал Self об'єкту	0,182625	0,081597	0,8055	0,35991	2,23815	0,027104
Арх. догляд	-0,142718	0,085815	-0,6512	0,39153	-1,66308	0,098972
Деперсон. / дереалізац.	0,087042	0,080030	0,5298	0,48714	1,08760	0,279005
Прагн. похвали	-0,081082	0,079819	-0,3410	0,33572	-1,01583	0,311806

Додаток 3

Статеві відмінностей показників нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення

Таблиця 3.1. Порівняльний аналіз відмінностей за статтю

T-tests; Grouping: Стать (Phd data.sta)											
Group 1: 1											
Group 2: 0											
Variable	Mean 1	Mean 0	t-value	df	p	Valid N 1	Valid N 0	Std.Dev. 1	Std.Dev. 0	F-ratio Variances	p Variances
Нарц.	23,5446	21,4380	1,24621	357	0,213503	101	258	16,36247	13,56201	1,455626	0,019746
Self-index	19,7901	20,6810	-2,22497	357	0,026708	101	258	3,90777	3,19749	1,493619	0,012656
Безсил. Self	30,2574	33,9651	-3,09716	357	0,002109	101	258	9,69500	10,38869	1,148221	0,426657
Втрата контр. емоц.	14,1485	15,4961	-3,04443	357	0,002504	101	258	4,04570	3,65884	1,222645	0,212864
Деперсон.	12,2574	11,6822	1,01758	357	0,309565	101	258	5,17040	4,67127	1,225120	0,208325
Баз. потенц. надії	35,7822	35,7868	-0,00723	357	0,994234	101	258	5,24138	5,55667	1,123925	0,503322
Незначн. Self	27,5743	28,4419	-1,12222	357	0,262525	101	258	6,20217	6,73039	1,177587	0,345810
Negat. тіл. Self	17,0297	16,8256	0,24346	357	0,807793	101	258	6,42566	7,40364	1,327561	0,101792
Соц. ізол	26,2673	26,6473	-0,46098	357	0,645094	101	258	7,29505	6,91328	1,113497	0,500676
Арх. догляд	26,8317	29,0891	-3,63375	357	0,000320	101	258	5,53185	5,19688	1,133066	0,435678
Гранд. Self	33,7525	32,9302	1,38770	357	0,166094	101	258	5,04263	5,05023	1,003017	1,000000
Прагн. похвал	34,8614	36,5233	-2,55973	357	0,010886	101	258	5,95992	5,35523	1,238582	0,184993
Прагн. похвал	28,0594	31,1473	-4,19532	357	0,000034	101	258	5,79452	6,44655	1,237713	0,217767
Нарц. гнів	29,0792	29,1047	-0,03227	357	0,974279	101	258	6,43690	6,82470	1,124123	0,502659
Ідеал самодост	35,6832	35,2442	0,69010	357	0,490581	101	258	5,41282	5,42211	1,003436	1,000000
Обезц. об'єкт	32,7921	32,6977	0,14464	357	0,885077	101	258	5,33351	5,64667	1,120879	0,513565
Ідеал цінност	25,5842	25,2287	0,71539	357	0,474834	101	258	5,34278	3,71322	2,070308	0,000005
Симбіот захист Self	38,3762	40,6124	-3,91061	357	0,000110	101	258	5,21124	4,73304	1,212275	0,232749
Іпох. зах. від тривоги	12,9505	14,1124	-2,88451	357	0,004158	101	258	3,46230	3,41987	1,024970	0,863073
Нарц. виг. від хвор	11,1188	11,1860	-0,14456	357	0,885143	101	258	3,87888	3,99468	1,060597	0,744100
Зад. Життям	22,5050	23,7946	-2,08229	357	0,038028	101	258	5,55630	5,16352	1,157924	0,361765
Самодист	30,2970	29,6047	1,12137	357	0,262883	101	258	4,70222	5,46217	1,349349	0,083750
Самотрансц.	63,0396	64,5116	-1,41061	357	0,159230	101	258	8,96429	8,86177	1,023270	0,870924
Свобода	43,9010	43,2364	0,74695	357	0,455588	101	258	6,79044	7,86575	1,341787	0,089655
Відповідає	48,5743	48,1395	0,46529	357	0,642005	101	258	7,02901	8,29396	1,392311	0,056408
Персональність	93,3366	94,1163	-0,55570	357	0,578765	101	258	11,74587	12,03279	1,049450	0,792056
Екзистенц	92,4752	91,3760	0,64996	357	0,516136	101	258	12,55436	15,06956	1,440828	0,035563
Словненість	185,8119	185,4922	0,11424	357	0,909110	101	258	21,69365	24,62027	1,288014	0,143585
Макіавеллізм	33,2376	31,5659	2,96895	357	0,003190	101	258	4,65435	4,85164	1,086575	0,638460
Нарцисизм	27,3465	26,3178	1,80951	357	0,071213	101	258	4,97280	4,79215	1,076812	0,638255
Психопатія	22,6931	20,1434	4,30125	357	0,000022	101	258	5,11809	5,02356	1,037989	0,803818
П. Безпеки	15,7921	16,8023	-2,45961	357	0,014382	101	258	3,68868	3,42281	1,161383	0,352244
П. Соціал	15,9208	16,3953	-1,28849	357	0,198411	101	258	3,41375	3,02369	1,274641	0,132877
П. Самоств.	18,1089	18,4961	-1,06549	357	0,287375	101	258	3,04270	3,11673	1,049252	0,792924
П. Самореал.	19,0396	19,7481	-2,36036	357	0,018794	101	258	2,80685	2,45316	1,309144	0,095229

Рис. 3.1. Статеві відмінності показника прагнення до ідеального Я-об'єкту

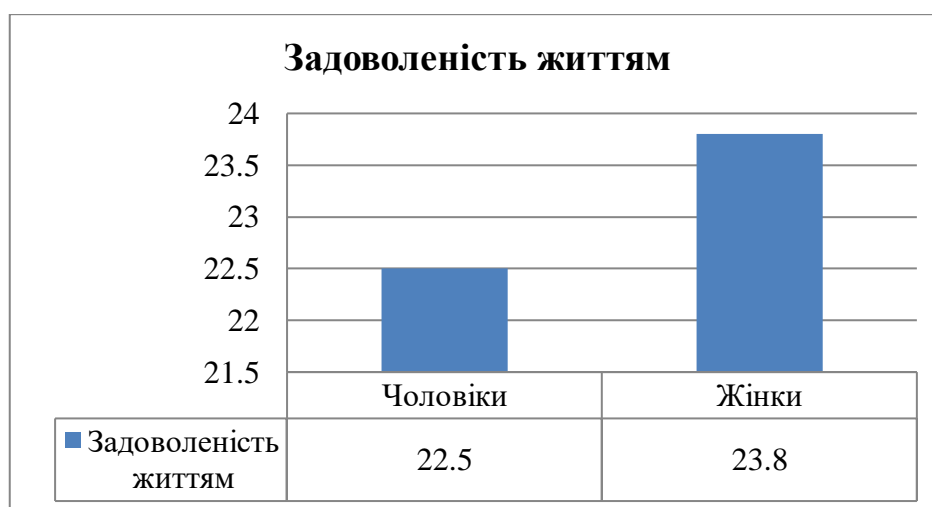

Рис. 3.2. Статеві відмінності показника задоволеності життям

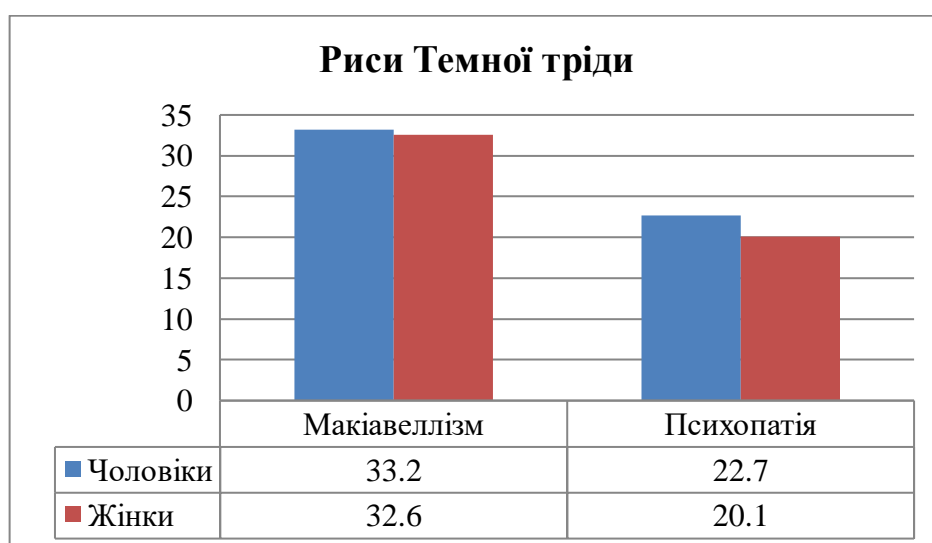

Рис. 3.3. Статеві відмінності вияву рис Темної тріади

Додаток М

Список публікацій здобувача

Публікації у фахових виданнях України:

1. Клименко М. Р. Особливості саморегуляції «здорового» нарцисизму. *Проблеми сучасної психології*. 2017а. Вип. 37. С. 142-155.
2. Клименко М. Р. Світло «нарцисизму» в структурі «Темної тріади». *Науковий вісник Херсонського державного Університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017б. Вип. 4. Том. 1. С. 58-64.
3. Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція особистісного самоздійснення. *Психологія особистості*. 2018. Т. 1. № 9. С. 44-50.
4. Клименко М. Р. Нарцисичні шляхи самоздійснення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 3. Том. 1. С. 54-62.
5. Клименко М. Р. Функції нарцисичної саморегуляції як чинник особистісного самоздійснення. *Психологія особистості*. 2019. Т. 1. № 9. С. 80-89.

Публікація у виданні наукометричної бази Web of Science:

6. Klymenko M. Types of narcissistic Self-regulation in the context of personal fulfillment. *Journal of Education Culture and Society*. 2019. Vol. 2. P. 85-103.

Публікація у не фаховому виданні України:

7. Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція як чинник суб'єктивного благополуччя. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. № 6 (33). С. 407-413.

Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо:

8. Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція як чинник суб'єктивного благополуччя. *Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-психологічної трансформації українського суспільства* : тези всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 25-річчя кафедри психології (12 листопада 2016 р.). Львів, 2016. С. 83-86.
9. Клименко М. Р. Місце «здорового» нарцисизму в структурі несвідомої саморегуляції особистості. *Психологічні проблеми сучасності* : тези XIV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (11-12 травня 2017 року). Львів, 2017. С. 26-28.
10. Клименко М. Р. Нарцисизм як рушійна сила самореалізації особистості. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 жовтня 2017 р.). Львів, 2017. С. 179-182.

- 11.Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція у структурі «Темної тріади». *Особистість та її історія* : збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 листопада 2017 р.). Ніжин, 2017. С. 80-82.
- 12.Клименко М. Р. Особливості нарцисичною саморегуляції у контексті особистісного самоздійснення. *Дні науки філософського факультету 2018* : тези щорічної наукової конференції (26-27 квітня 2018 року). Львів, 2018. С. 138-141.
- 13.Клименко М. Р. «Здоровий» нарцисизм в структурі комплексу рис «Темна Тріада» : тези звітної наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск Л. Рижак, О. Квас. Дрогобич : ТЗОВ «Трек-ЛТД», 2018. Вип. 15. С.179-172.
- 14.Клименко М. Р. Особливості зв'язку нарцисичної саморегуляції та особистісного самоздійснення. *Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості* : зб. наук. праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 вересня 2019 р.). Херсон, 2019. С. 122-125.
- 15.Клименко М. Р. Нарцисична саморегуляція як чинник особистісного самоздійснення. *«Методологічні проблеми психології особистості»* : зб. наук. праць восьмого всеукраїнського наукового семінару (27 – 28 вересня 2019 року). Івано-Франківськ, 2019.
- 16.Klymenko M. The narcissistic ways to the existential self-fulfillment. *International Conference on Mental Health Care «Mental Health: global challenges of XXI century»* (October 25–26, 2018). Kyiv, 2018. P. 43-44.
- 17.Klymenko M. Types of narcissistic self-regulation in the context of personal fulfillment. *Education Culture and Society Conference 2019* (September 11-13, 2019). Wroclaw, 2019. P. 26-27.